

**Externé hodnotenie Operačného programu Ľudské zdroje
pre programové obdobie 2014 – 2020**
realizované v rámci projektu
Technická pomoc OP ĽZ pre MPSVR SR 2019 – 2023

**Hodnotenie plnenia stanovených cieľov a dopadov
prioritnej osi Integrácia marginalizovaných rómskych
komunít**

ZÁVEREČNÁ HODNOTIACA SPRÁVA

Objednávateľ:

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

Poskytovateľ:

Skupina dodávateľov v zložení: Octigon, a. s., Projektové služby, s. r. o., RADELA s. r. o.

Autori výstupov hodnotenia:

Miroslav Košík

Za obsah, zistenia a odporúčania tejto hodnotiacej správy je zodpovedný Poskytovateľ. Vyjadrenia a názory uvedené v tejto správe sa nemusia nutne zhodovať s názormi Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, resp. SO Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

Obsah

Zoznam použitých skratiek	3
Zoznam tabuliek	6
Zoznam grafov	7
Zoznam obrázkov	8
1 Zhrnutie	9
2 Executive summary	11
3 Kontext hodnotenia	13
3.1 Politiky EÚ pre integráciu Rómov	13
3.2 Programové obdobie 2014 – 2020	14
3.3 Programové obdobie 2021 – 2027	17
4 Metodika hodnotenia	19
5 Zistenia	23
5.1 Zhrnutie sledovaných intervencií PO5 vstupujúcich do hodnotenia	23
5.2 Aktualizácia hodnôt monitorovacích ukazovateľov PO5 k 31. 12. 2021	27
5.2.1 Dosiahnuté výstupy na úrovni účastníkov podľa špecifických cieľov PO5	27
5.2.2 Dosiahnuté výstupy spolu za PO5	30
5.2.3 Dosiahnuté výsledky implementácie PO5	35
5.3 Analýza príspevkov a hodnotenie dopadov intervencií PO5 OP ĽZ	41
5.3.1 Kontext nižšej vzdelanostnej úrovne Rómskej populácie	43
5.3.2 Hodnotenie výsledkov a dopadov intervencií ŠC 5.1.1	57
5.3.3 Kontext nízkej zamestnateľnosti, zamestnanosti a zvýšenej chudoby a sociálneho vylúčenia obyvateľov MRK	70
5.3.4 Hodnotenie výsledkov a dopadov intervencií ŠC 5.1.2	78
5.3.5 Kontext zhoršeného prístupu k zdravotnej starostlivosti a horšieho zdravotného stavu obyvateľov MRK	97
5.3.6 Hodnotenie výsledkov a dopadov intervencií ŠC 5.1.3	102
5.3.7 Predpoklady udržateľnosti výsledkov intervencií PO5	120
6 Zistenia a odporúčania	128
7 Prílohy	131

Zoznam použitých skratiek

Agenda 2030	Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj
AK	administratívne kapacity
AOTP	aktívne opatrenia trhu práce
APZ	asistent/asistentka podpory zdravia
AU	asistent učiteľa
KAPZ	koordinátor asistentov podpory zdravia
Atlas RK	Atlas rómskych komún
COV	celkové oprávnené výdavky
COVID-19	infekčné ochorenie (z angl. „Coronavirus disease 2019“)
CVTI SR	Centrum vedecko-technických informácií SR
DOP	dopytovo-orientovaný projekt
DVO	dočasné vyrovnávacie opatrenie
EFRR	Európsky fond regionálneho rozvoja
EK	Európska komisia
ESF	Európsky sociálny fond
EPSP	Európsky pilier sociálnych práv
EÚ	Európska únia
FRA	Agentúra EÚ pre základné práva (angl. EU Agency for Fundamental Rights)
HDP	hrubý domáci produkt
IÚI	integrované územné investície
JPÚ	jednoduché pozemkové úpravy
KC	komunitné centrá
KÚ	karta účastníka
MaT	mentoring a tútoring
MOPS	Miestna občianska poriadková služba
MPSVR SR	Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR
MRK	marginalizované rómske komunity
MŠ	materská škola
MŠVVaŠ SR	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR
MU	merateľný ukazovateľ
MVO	mimovládne organizácie
MV SR	Ministerstvo vnútra SR
MZ SR	Ministerstvo zdravotníctva SR

NEET	mladí do 24 rokov, ktorí nie sú zamestnaní, ani v procese vzdelávania alebo odbornej prípravy (angl. Not in Education, Employment, or Training)
NFP	nenávratný finančný príspevok
NP	národný projekt
NP COVID	NP Podpora činností zameraných na riešenie nepriaznivých situácií súvisiacich s ochorením COVID-19 v obciach s prítomnosťou MRK
NP KC	NP Komunitné centrá v mestách a obciach s prítomnosťou MRK (I. fáza)
NP KS	NP Komunitné služby v mestách a obciach s prítomnosťou MRK (II. fáza)
NP MaH	NP Monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík a ich dopad na MRK
NP PRIM	NP Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných komunít
NP Pozemky	NP Podpora vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou MRK
NP TSPaTP	NP Terénna sociálna práca a terénna práca v obciach s prítomnosťou MRK
NP ZK 2A	NP Zdravé komunity 2A (I. fáza)
NP ZK 2B	NP Zdravé komunity 2B (II. fáza)
NPR SR	Národný program reforiem SR
NPRVV	Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania (2018 – 2027)
NRIS 2020	Národná stratégia integrácie Rómov do roku 2020
NRO	najmenej rozvinutý okres
o. i.	okrem iného
OP	operačný program
OP ĽZ	operačný program Ľudské zdroje
OS ZZS	Operačné stredisko záchranej zdravotnej služby SR
PD SK	Partnerská dohoda SR na roky 2021 – 2027
PHN	pomoc v hmotnej núdzi
PO	prioritná os
POO	Plán obnovy a odolnosti
P SK	Program Slovensko 2021 – 2027
PUŠD	predčasné ukončenie školskej dochádzky
RCHSV	riziko chudoby a sociálneho vylúčenia
RK	rómske komunity
RO	riadiaci orgán
RUVZ	Regionálny úrad verejného zdravotníctva
RZP	rýchla zdravotná pomoc
SNSĽP	Slovenské národné stredisko pre ľudské práva
SO	sprostredkovateľský orgán
SR	Slovenská republika

SŠ	stredná škola
Stratégia 2030	Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030
SZP	sociálne znevýhodnené prostredie
ŠC	špecifický cieľ
ŠVVP	špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby
UoZ	uchádzač o zamestnanie
ÚPSVaR	Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
ÚSVRK	Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity
VMS	Výročná monitorovacia správa (projektu)
VO	verejné obstarávanie
VSRD	vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve
ZMS	Záverečná monitorovacia správa (projektu)
ZHS	záverečná hodnotiacia správa
ZŠ	základná škola
ŽoNFP	žiadosť o poskytnutie nenávratného finančného príspevku

Zoznam tabuliek

<i>Tabuľka 1: Priestorové rozloženie osôb z MRK a celkovej populácie podľa krajov a HDP na obyvateľa</i>	15
<i>Tabuľka 2: Prehľad financovania intervencií PO5 k 31. 12. 2021 (sumy v EUR)</i>	25
<i>Tabuľka 3: Spoločné ukazovatele výstupu za účastníkov špecifického cieľa 5.1.1</i>	27
<i>Tabuľka 4: Spoločné ukazovatele výstupu za účastníkov špecifického cieľa 5.1.2</i>	28
<i>Tabuľka 5: Spoločné ukazovatele výstupu za účastníkov špecifického cieľa 5.1.3</i>	29
<i>Tabuľka 6: Porovnanie spoločných ukazovateľov výstupu a výsledku za účastníkov, so zohľadnením času zberu k 31. 12. 2021</i>	32
<i>Tabuľka 7: Celkový počet účastníkov podľa ŠC PO5 k 31. 12. 2021</i>	33
<i>Tabuľka 8: Plnenie stanovených cieľových hodnôt špecifických MU výstupu PO5</i>	34
<i>Tabuľka 9: Prehľad účastníkov v NP PO5 podľa evidencie z karty účastníka</i>	36
<i>Tabuľka 10: Dodatočné výstupy implementácie PO5 nad rámec MU</i>	37
<i>Tabuľka 11: Hodnoty programovo špecifických ukazovateľov výsledku PO5</i>	38
<i>Tabuľka 12: Vývoj počtu pedagogických asistentov na MŠ a ZŠ v SR</i>	46
<i>Tabuľka 13: Dosiahnuté hodnoty vybraných projektových monitorovacích ukazovateľov za ŠC 5.1.1</i>	57
<i>Tabuľka 14: Porovnanie stavu podľa hodnôt indikátorov Stratégie 2030 za oblasť vzdelávanie</i>	66
<i>Tabuľka 15: Výsledkové ukazovatele pre trh práce a sociálne veci v rámci EPSP</i>	70
<i>Tabuľka 16: Priemerný počet znevýhodnených UoZ v roku 2021 podľa krajov SR (v osobách)</i>	73
<i>Tabuľka 17: Indikátory súvisiace s chudobou a sociálnym vylúčením (podiel osôb)</i>	75
<i>Tabuľka 18: Dosiahnuté hodnoty vybraných projektových monitorovacích ukazovateľov za ŠC 5.1.2</i>	78
<i>Tabuľka 19: Porovnanie stavu podľa hodnôt indikátorov Stratégie 2030 za oblasť zamestnanosť</i>	90
<i>Tabuľka 20: Dosiahnuté hodnoty vybraných projektových monitorovacích ukazovateľov za ŠC 5.1.3</i>	102
<i>Tabuľka 21: Porovnanie stavu podľa hodnôt indikátorov Stratégie 2030 za oblasť zdravia a bývania</i>	113

Zoznam grafov

<i>Graf 1: Hodnoty špecifických MU výstupu za ŠC. 5.1.1</i>	28
<i>Graf 2: Hodnoty špecifických MU výstupu za ŠC. 5.1.2</i>	29
<i>Graf 3: Hodnoty špecifických MU výstupu za ŠC. 5.1.3</i>	30
<i>Graf 4: Hodnoty vybraných špecifických MU výstupu</i>	35
<i>Graf 5: Vývoj počtu detí v MŠ a nevybavených žiadostí</i>	44
<i>Graf 6: Vývoj podielu detí zaškolených v MŠ podľa veku</i>	44
<i>Graf 7: Vývoj počtu detí a žiakov so ŠVVP (bez SZP) vzdelávaných v MŠ, ZŠ a SŠ v rokoch 2009 – 2019</i>	48
<i>Graf 8: Vývoj počtu detí umiestnených v špeciálnych MŠ</i>	49
<i>Graf 9: Vývoj počtu novozaradených žiakov a žiakov končiacich školskú dochádzku v špeciálnych ZŠ</i>	49
<i>Graf 10: Vývoj miery predčasného ukončenia školskej dochádzky v EÚ a SR</i>	52
<i>Graf 11: Odpovede na otázku „Myslíte si, že zapojenie Vašej školy do projektu inkluzívneho vzdelávania zvýši šancu Vašich žiakov so ŠVVP získať stredoškolské vzdelanie?“</i>	55
<i>Graf 12: Viacročný vývoj miery nezamestnanosti podľa ÚPSVaR</i>	72
<i>Graf 13: Miera rizika chudoby podľa krajov SR (v %)</i>	74
<i>Graf 14: Miera zamestnanosti osôb v produktívnom veku podľa úrovne vzdelania (v %)</i>	77
<i>Graf 15: Rozdelenie evidovaných intervencií NP TSPaTP I a II. podľa oblastí</i>	85
<i>Graf 16: Najviditeľnejšie pozitívne dopady práce komunitných centier</i>	86
<i>Graf 17: Kategórie účastníkov na vstupe NP KC (I.) Graf 18: Kategórie účastníkov na vstupe NP KS (II.)</i>	87
<i>Graf 19: Prehľad sledovaných skupín základných intervencií v rokoch 2019 – 2021</i>	108

Zoznam obrázkov

<i>Obrázok 1: Diagram Teórie zmeny v rámci PO5</i>	20
<i>Obrázok 2: Rozdiel medzi regionálnou nezamestnanosťou a národným priemerom nezamestnanosti za rok 2020 podľa okresov SR (v %)</i>	71
<i>Obrázok 3: Registrovaní nezamestnaní so základným vzdelaním ako najvyšším dosiahnutým vzdelaním v roku 2020 (v % všetkých registrovaných nezamestnaných)</i>	71
<i>Obrázok 4: Súhrnný profil zdravotných potrieb za cieľové lokality NP ZK spolu</i>	99

1 Zhrnutie

Kontext

Aktivity financované zo zdrojov PO5 OP ĽZ sú v podmienkach SR dlhodobými opatreniami politiky podporujúcej integráciu RK. PO5 je zameraná na dosiahnutie troch ŠC, stanovených komplementárne na podporu plnenia časti cieľov v kľúčových oblastiach Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020. ŠC sledujú zámer komplexnej podpory desegregácie a rozšírenia možností prístupu v oblasti vzdelávania, zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti a bývania.

V záujme zabezpečenia jednotne koordinovaného postupu v obciach s MRK sú intervencie prednostne realizované cez niekoľko NP zameraných na terénnu sociálnu prácu, komunitné centrá, predprimárne vzdelávanie, podporu vysporiadania pozemkov a zdravotnú výchovu a prevenciu v obciach s prítomnosťou MRK. Menšia časť intervencií je implementovaná prostredníctvom DOP. Sumarizáciou príspevkov na základe dosiahnutých hodnôt MU výstupu, výsledku a ďalších údajov, a overením fungovania teórie zmeny hodnotiaca správa dokladuje, ako podporené aktivity v rámci NP a DOP PO5 viedli k dosiahnutiu výstupov a výsledkov, a ako sa tieto dokázali premietnuť do krátkodobých, prípadne dlhodobých dopadov na RK v SR. Hodnotenie napomáha lepšiemu pochopeniu vzťahových súvislostí realizovaných intervencií a ich priebežnej alebo budúcej optimalizácii, ako súčasti cielených sektorových politík s posilneným vplyvom na napĺňanie cieľov v oblasti začlenenia MRK.

Metodika hodnotenia

Cieľom hodnotenia je posúdenie príspevku realizovaných intervencií k naplneniu stanovených cieľov na úrovni výsledkov a identifikácia súvislostí medzi realizovanými intervenciami a výsledným efektom na stanovené ŠC PO5, overenie fungovania intervenčnej logiky a dopadov na zmeny v situácii MRK. Hodnotenie plnenia stanovených cieľov a dopadov bolo realizované v štyroch fázach. V prvej fáze hodnotenia prebehla príprava a štruktúrovanie hodnotenia. Po dôslednej analýze dokumentácie, monitorovacieho rámca PO5 a existujúcich relevantných údajových zdrojov, hodnotiteľ zostavil evaluačnú maticu, ktorá definuje kľúčové prvky hodnotenia. V druhej fáze hodnotenia sa hodnotiteľ zamerával na aktualizáciu hodnôt sledovaných MU a ďalších údajov podľa ITMS2014+ a mapovanie dosiahnutých výstupov a výsledkov. V tretej fáze bola zrealizovaná analýza kontextu a syntéza zozbieraných údajov a informácií, ako aj formulácia úsudkov o účinkoch a dopadoch intervencií. V štvrtej fáze boli sumarizované hlavné zistenia podľa ŠC ako súčasť odpovede na hodnotiacu otázku, boli formulované závery a odporúčania.

Hlavné zistenia

Hodnotiaca správa obsahuje viacero kľúčových zistení, ktoré sú uvedené na konci kapitol „Hodnotenie výsledkov a dopadov intervencií ŠC“ v postupnosti podľa ŠC PO5. Všetky NP a realizované DOP prispievajú k stanoveným ŠC PO5, avšak rozsahom podporovaných aktivít a škálovaním intervencie sú odlišné. Najvyššie pokrytie čo do počtu lokalít s Rómskym osídlením dosahujú NP ZK a TSPaTP, realizujúce intervencie zdravotnej a sociálne mediácie a asistencie pre cieľové skupiny v RK. Najvyšší počet účastníkov z RK je zaznamenaný pri intervenciách terénnej sociálnej práce a komunitných služieb, následne pri zdravotnej mediácii a prevencii a najmenej pri intervenciách na zavedenie inkluzívneho predprimárneho vzdelávania v obciach s MRK.

V rámci výziev DOP bol najvyšší záujem i početnosť implementovaných projektov pri MOPS, ktoré zároveň vytvorili najvyšší počet pracovných miest pre osoby z MRK. Zistenia hodnotenia indikujú, že skladba a obsah kľúčových nástrojov PO5 sú vyhovujúce a spoločne dokážu pomôcť pri riešení kľúčových bariér a problémov v MRK. Slabšou stránkou je príliš obmedzená územná oprávnenosť kľúčových nástrojov na prvých 150 obcí z Atlasu RK. Ostatné MRK sa tak nevedia dopracovať k potrebnej komplexnejšej podpore a ich sociálny status stagnuje alebo upadá. V oblasti intervencií zameraných na vzdelávanie (ŠC 5.1.1) je

potrebné okrem podpory predprimárneho vzdelávania doplniť aj intervencie v prospech inklúzie rómskych žiakov a študentov na vyšších stupňoch vzdelávania, aby sa dosiahlo zníženie predčasného ukončovania vzdelávania a nárastu podielu mladých v situácii NEET. V rámci intervencií na posilnenie zamestnateľnosti a zamestnanosti (ŠC 5.1.2) sa napriek veľkému spektru podporovaných aktivít a veľkému počtu účastníkov z MRK nedarí dostatočne generovať výsledky v oblasti zamestnanosti nad rámec priamo vytvorených pracovných miest v rámci NP. Taktiež sa len v obmedzenej miere dosahuje pokrok v zmocňovaní príslušníkov a preberaní väčšej zodpovednosti za svoj život, resp. zlepšenie situácie v komunite. V rámci intervencií ŠC 5.1.3 sú dosahované výsledky v oblasti zdravia a prevencie, aj vzhľadom na ich dlhodobosť a štandardizáciu, podstatne lepšie ako pri vypradávaní vlastníctva pozemkov a legalizácii obydli v MRK. Tu sa napriek veľkému potenciálu i vhodnej štruktúre podporovaných aktivít nedarí dosahovať potrebnú efektívnosť. Podstatným dôvodom je nedostatočný záujem dotknutých samospráv a ich slabá súčinnosť potrebná v procesoch legalizácie a následnej územno-plánovacej činnosti. Na prejavenie sa väčšiny dlhodobých dopadov, ktoré predpokladá teória zmeny, je potrebné dlhšie časové obdobie a pokračujúca komplexná podpora MRK.

Hlavné odporúčania

Pri tvorbe nástrojov je potrebné zohľadniť zistené dôležité kauzálne súvislosti a špecifiká pozorované v rámci implementácie konkrétnych nástrojov PO5, aby pokračujúce a nové intervencie mohli dosahovať vyššiu účinnosť. Mnohostrannú marginalizáciu Rómov a markantné rozdiely v ukazovateľoch kvality života medzi rómskou a nerómskou časťou populácie je možné zmierňovať len dostatočne komplexnými riešeniami bez časového obmedzenia, až kým nedôjde k požadovanej zmene. Kritickou súčasťou celkového úsilia o začlenenie MRK zostáva stimulácia nástrojov na znižovanie príjmovej chudoby a nevhodných foriem bývania obyvateľov MRK (kauzálna súvislosť s dlhodobo nefunkčným inkluzívnym vzdelávaním, nízkou zamestnateľnosťou a zamestnanosťou osôb z MRK). Smerom k samosprávam odporúčame presadzovať konzistentný a dostatočne asertívny prístup v otázkach ich zainteresovanosti do riešenia integrácie MRK, ktorá sa musí stať prierezovou témou v rámci širších väzieb na ich miestne investičné plány a príslušné regionálne rozvojové stratégie. Pretrváva akútna potreba posilnenia celospoločenského boja proti akejkoľvek diskriminácii a predsudkom voči Rómom. Okrem toho, že rómskej populácii sťažujú život a vyčleňujú ju na okraj spoločnosti, obmedzujú tiež dosahovanie vyššej efektivity a úspešnosti väčšiny intervenčných nástrojov zameraných na integráciu RK.

2 Executive summary

Background

Activities financed from the resources of Priority Axis 5 (PA5) of the Operational Programme Human Resources (OP HR) constitute the principal long-term measures of policies for the integration of the Roma Community (RC) within the conditions present in the Slovak Republic (SR). PA5 focuses on achieving three Specific Objectives (SO) designed to complement each other in order to support the implementation of one part of the objectives in the key areas of the Strategy of the Slovak Republic for Integration of Roma up to 2020. The SOs target the aim of comprehensive support for desegregation, and providing more opportunities for accessibility in the areas of education, employment, healthcare and housing.

In order to ensure uniformity of the coordinated approach in the villages with Marginalized Roma Communities (MRC), the interventions have been implemented primarily via several National Projects (NP) focused on field social work, community centres, pre-primary education, support for land settlement, and health education & health prevention in villages with MRC presence. A smaller part of these interventions has been implemented via Demand-Driven Projects (DDP). By summarizing the contributions using the achieved output values of Measurable Indicators (MI), results & other data, and by assessing the application of the Theory of Change, the Evaluation Report documents how the activities supported within the scope of PA5 by NP and DDP have led to achieving the results and outputs, and how these have translated into short-term and long-term effects on the RC in the SR. The evaluation contributes towards a better understanding of the links between the implemented interventions and their ongoing or future optimization, as part of targeted sectoral policies with a reinforced impact on achieving of the objectives in the field of MRC inclusion.

Evaluation Methodology

The aim of the evaluation is to assess the contribution of the implemented interventions towards achieving the set objectives at the level of results, to identify the links between the implemented interventions and their resulting effect on the SO set within PA5, and to assess the functioning of the intervention logic & the effects on the changes on the situation of the MRC. The evaluation of achieving the set objectives and effects was conducted in four phases. The first phase of the evaluation consisted of preparing and structuring the evaluation. After a rigorous analysis of the documentation, the monitoring framework of PA5 and the existing relevant data sources, the evaluator composed an evaluation matrix defining the key elements of the evaluation. In the second phase of the evaluation, the evaluator focused on updating the values of the relevant MIs & other data according to ITMS2014+ as well as mapping the achieved results and outputs. The third phase delivered a context analysis and synthesis of the collected data and information, as well as formulating statements on the effects and the impact of the interventions. In the fourth phase, the key findings were summarized according to the SO as part of the answering the evaluation inquiry, with conclusions and recommendations formulated in the end.

Key Findings

The Evaluation Report contains a number of key findings presented at the end of the “Evaluation Report on the Results and Impacts of SO Interventions” chapters, in order of the PA5 SO. All NPs and implemented DDPs contribute towards the set SO of PA5, but differ in the scope of activities supported and the scale of the intervention. The highest coverage in terms of the number of locations with Roma populations has been achieved by the National Project Healthy Communities (NP HC) and Field Social Work & Field Work [TSPaTP in Slovak], implementing interventions in health and social mediation plus assistance for target groups in the RC. The highest number of participants from the RC has been recorded in the interventions for field social work and community services, followed by health mediation & prevention. The lowest

number has been recorded in the interventions for the implementation of inclusive pre-primary education in municipalities with MRC.

Within the calls for DDP, the greatest interest and highest number of implemented projects has been recorded in the Civic Neighbourhood Watch Services [MOPS in Slovak], which have also created the highest number of jobs for people from MRC. The findings of the evaluation indicate that the composition and content of the key instruments of PA5 are satisfactory, and together have the ability to help address the key barriers and challenges in the MRC. One weakness is the eligibility of locations for the key instruments being limited to the first 150 municipalities of the RC Atlas. The other MRC are thus unable to access the more comprehensive support they need, with their social status stagnating or declining. In the area of education interventions (SO 5.1.1), there is a need to add interventions favouring the inclusion of Roma students at higher levels of education in addition to supporting pre-primary education, in order to achieve a reduction in premature school leaving and stopping the increase in the proportion of young people in NEET. The interventions to strengthen employability & employment (SO 5.1.2) have not been successful in generating sufficient employment results beyond the scope of the jobs created directly by the NP, despite the broad range of activities supported as well as the large number of participants from the MRC. There is also limited progress in terms empowering members of the community and encouraging them to take more responsibility for their lives, or to improve the situation within the community. The health and prevention results by the interventions of SO 5.1.3 are substantially better than the results regarding land titles and housing permits within the MRC, especially considering the long-term implementation and standardization of the former. In case of the latter, the required efficiency has not been achieved despite the great potential and the suitable structure of the supported activities. A prominent reason is the lack of interest by the relevant municipalities and their insufficient cooperation in the processes involved in issuing permits and the subsequent zoning & land use activities. A longer time frame and the continued comprehensive support for the MRC are needed for realizing most of the long-term effects predicted by the Theory of Change.

Key Recommendations

The design of the instruments needs to take into account the important causal links identified and the specifics observed within the implementation of the concrete instruments under PA5, ensuring that any ongoing and new interventions can become more effective. The multifaceted marginalization of Roma people and the marked differences in quality of life indicators between Roma and non-Roma populations can only be mitigated using sufficiently comprehensive solutions with no time limit, until the desired change is achieved. Stimulating the tools to reduce financial poverty and inadequate forms of housing for the MRC population remains the critical part of the overall efforts for inclusion of the MRC (with causal links to dysfunctional inclusive education, and low employability & employment of persons from the MRC in the long term). We recommend that a consistent and sufficiently assertive approach be pursued by municipalities in regard to their involvement in addressing the integration of the MRC, which needs to become a cross-sectional topic within broader links to local investment plans and relevant regional development strategies. There is an acute need to strengthen the society-wide fight against any form of discrimination and prejudice against Roma people. Discrimination and prejudice not only make life for the Roma population more difficult and cause marginalization, but they also limit the effectiveness and success of most of the intervention instruments aimed at integrating the RC.

3 Kontext hodnotenia

Hodnotenie plnenia stanovených cieľov a dopadov PO5 je realizované na základe objednávky č. 4500054843 zo dňa 8. 6. 2022, ktorá bola vystavená v zmysle Rámcovej dohody o poskytovaní služieb číslo 2525/2019-M_OO, uzatvorenej medzi MPSVR SR a skupinou dodávateľov Octigon, a. s., Projektové služby, s. r. o. a RADELA s. r. o.

Hodnotenie nadväzuje na Hodnotenie pokroku k naplneniu cieľov PO Integrácia marginalizovaných rómskych komunít v rámci OP ĽZ, ktoré bolo zrealizované v období január – jún 2021¹, pričom sa opiera o sumarizáciu príspevkov na základe aktualizovaných údajov o implementácii PO5 k 31. 12. 2021. Hodnotenie zároveň čerpá z údajov a zistení ďalších už realizovaných hodnotení relevantných k ŠC PO5², ako aj z hodnotení konkrétnych nástrojov NP/DOP.

Cieľom hodnotenia plnenia stanovených cieľov a dopadov PO5 v rámci OP ĽZ je posúdenie miery príspevku realizovaných intervencií k naplneniu stanovených cieľov na úrovni výsledkov a identifikácia kauzálnych súvislostí medzi realizovanými intervenciami a výsledným efektom na stanovené ŠC PO 5 Integrácia marginalizovaných rómskych komunít (overenie fungovania intervenčnej logiky a jej dopad na zmeny v situácii MRK, predpokladaných účinkov podľa schémy teórie zmeny).

Základom intervenčnej stratégie PO5 je dodržanie intervenčnej logiky, ktorá smeruje od investovaných prostriedkov cez výstupy a výsledky k ŠC a k cieľu investičnej priority PO5 (Sociálno-ekonomická integrácia MRK), ktorá spolu s ostatnými investičnými prioritami transformuje čiastkové ciele do globálneho cieľa OP ĽZ (Podporiť rozvoj ľudských zdrojov, celoživotného učenia a ich plnohodnotného začlenenia sa na trh práce, na zlepšenie ich sociálnej situácie).

Intervenčný rámec bol nastavený tak, aby sa dali identifikovať logické a kauzálne prepojenia na jednotlivých úrovniach hierarchie cieľov, výstupov a výsledkov, meraných príslušnými ukazovateľmi, prípadne ďalšími štatistickými údajmi.

Predmetné hodnotenie spracúva a interpretuje spektrum informácií na podanie obrazu o tom, aké sú výsledky a širšie konsekvencie (dopady) realizovaných intervencií PO5 OP ĽZ v prospech cieľovej skupiny MRK.

3.1 Politiky EÚ pre integráciu Rómov

Pre spolufinancovanie intervencií v prospech MRK v programovom období 2014 – 2020 bolo rozhodujúcim prijatie Rámca EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020³. V úvode sa dokument odvoláva na Stratégiu EÚ Európa 2020 na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu, ktorá „*neponecháva priestor na pretrvávajúcu ekonomickú a sociálnu marginalizáciu najväčšej európskej menšiny. Na úrovni EÚ aj členských štátov je potrebné konať rozhodne v rámci aktívneho dialógu s Rómami*“.

EK v dokumente predstavila spoločné ciele súvisiace so začleňovaním rómskej komunity, ktoré dopĺňajú ciele stratégie Európa 2020. Na zníženie existujúcich rozdielov oproti ostatnému obyvateľstvu mali krajiny EÚ (do konca roka 2011) prijať vnútroštátne stratégie integrácie alebo balíky politických opatrení

¹ <https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/monitorovanie-hodnotenie/hodnotenia-op-lz/>

² Hodnotenie nástrojov na podporu komplexného komunitného rozvoja v obciach s MRK, ad hoc hodnotenie inkluzívnych opatrení ŠC 1.1.1 PO1, ad hoc hodnotenie NP PRIM I a II.

³ KOM(2011) 173 v konečnom znení – Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020 (Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu z 5. 4. 2011)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A52011DC0173>

zamerané na zlepšenie prístupu Rómov k vzdelávaniu, zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti, bývaníu a základným službám (najmä verejným rozvodom vody, plynu a elektriny).

O dva roky neskôr Rada EÚ prijala Odporúčanie o účinných opatreniach na integráciu Rómov v členských štátoch⁴, ktoré poskytlo členským štátom usmernenia o tom, ako majú posilniť vykonávanie svojich národných stratégií. Členské štáty zároveň dostali možnosť z rozpočtu EÚ na roky 2014 – 2020 vyčleniť významný balík finančných prostriedkov, ktoré mohli použiť na pomoc rómskemu obyvateľstvu a prejavíť tým politickú vôľu realizovať jeho plný potenciál.

Keďže len nediskriminácia na riešenie sociálneho vylúčenia Rómov nestačí, súčasťou odporúčaní Rady EÚ o účinných opatreniach na integráciu Rómov boli osobitné pokyny, ktoré mali členským štátom pomôcť posilniť a zintenzívniť ich úsilie. Medzi odporúčaniami, ktoré vychádzali zo správ Komisie o situácii Rómov v uplynulých rokoch bolo, aby členské štáty prijali **cielené opatrenia na vyrovnanie rozdielov medzi rómskym a ostatným obyvateľstvom**. Okrem toho dokument poskytol členským štátom dôležité usmernenia týkajúce sa prierezových politík zameraných na integráciu Rómov s cieľom zabezpečiť, aby sa stratégie **vykonávali na miestnej úrovni**, aby sa presadzovali **antidiskriminačné pravidlá**, aby sa dodržiaval prístup zameraný na **sociálne investície**, aby sa **riešil problém chudoby** a aby sa ochraňovali rómske deti a ženy.

Situáciu a pokrok v uvedených kľúčových oblastiach EK posudzuje vo vlastných ročných správach o pokroku v začleňovaní Rómov a svoje zistenia uvádza aj v procese európskeho semestra pre koordináciu hospodárskej politiky, v rámci odporúčaní pre jednotlivé krajiny (CSR).

V rámci tohto procesu bola v r. 2013 SR vyzvaná, aby zabezpečila realizáciu svojej vnútroštátnej stratégie pre integráciu Rómov a zapracovala osobitné opatrenia v tejto oblasti do príslušných horizontálnych politík. Prostredníctvom ročného cyklu európskeho semestra je zabezpečené, že **integrácia Rómov zostáva trvalo v pozornosti EK**.

3.2 Programové obdobie 2014 – 2020

Rámec EÚ a národná stratégia pre integráciu Rómov boli následne zohľadnené pri príprave Partnerskej dohody o využívaní EŠIF v rokoch 2014 – 2022. EŠIF a osobitne ESF sú v podmienkach SR kriticky dôležitým zdrojom na podporu integrácie Rómov, pričom integrácia MRK je osobitnou investičnou prioritou OP IŽ. PO5 reflektuje ciele Stratégie Európa 2020 v oblasti zamestnanosti, vzdelávania, chudoby a sociálneho vylúčenia (*tematický cieľ „Podpora sociálneho začlenenia, boj proti chudobe a akejkoľvek diskriminácii“*). PO5 (spolu s PO4 Sociálne začlenenie) bola plánovaná ako **príspevok k sociálnej inklúzii** s cieľom dosiahnuť národný cieľ – **znižiť podiel populácie ohrozenej chudobou a sociálnym vylúčením na 17,2 % do roku 2020** (z 20,5 % v roku 2012, čo v absolútnom vyjadrení znamená vymaniť najmenej 170 000 ľudí z RCHSV). Hoci tento cieľ sa SR podarilo dosiahnuť už v roku 2017, v miere chudoby, sociálneho vylúčenia a závažnej materiálnej deprivácie pretrvávajú veľké regionálne rozdiely a špecificky sa vysoká miera RCHSV dotýka práve rómskej populácie. Podľa štatistického zisťovania EU SILC MRK 2020 žije pod hranicou rizika chudoby až 87 % osôb z MRK a 60 % Rómov z integrovaného prostredia, v porovnaní z 11 % osôb z celkovej populácie SR.

Potreba pokračovať v rámci OP IŽ **v komplexnom riešení sociálnej inklúzie a v poskytovaní pomoci obyvateľom MRK**, ktorí sú považovaní za najviac postihnutých chudobou a sociálnym vylúčením, vyplynula zo skúseností z programového obdobia 2007 – 2013, ale aj z Národného programu reforiem SR a Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020⁵ (základný strategický dokument v oblasti integrácie Rómov v SR).

⁴ Odporúčanie Rady z 9. decembra 2013 o účinných opatreniach na integráciu Rómov v členských štátoch (Ú. v. EÚ C 378/1)

⁵ Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020 bola schválená uznesením vlády SR č. 1 z 11. januára 2012, bola vykonávaná prostredníctvom akčných plánov.

Potreba zamerať intervencie na príslušníkov MRK bola podporená výsledkami zisťovania realizovaného v rámci projektu Atlas RK 2013, v ktorom bolo identifikovaných približne 402 840 Rómov, t. j. osôb, ktoré sú považované okolím za Rómov. Aktualizácia Atlasu RK z roku 2019 uvádza až približne 440-tisíc Rómov⁶ (z nich približne 300-tisíc v koncentrovaných osídleniach) a potvrdzuje tak, že Rómska menšina je druhou najpočetnejšou národnostnou menšinou v SR.

Z hľadiska regionálneho rozmiestnenia podľa najnovšieho štatistického zisťovania EU SILC MRK 2020⁷ žije až **88 % ľudí z MRK v 3 krajoch – Prešovskom (39 %), Košickom (36 %) a Banskobystrickom (13 %)**. V rámci celkovej populácie žije v týchto krajoch 42 % obyvateľov SR (Tabuľka 1).

Vzhľadom na charakter slovenského hospodárstva a vyššiu koncentráciu ekonomickej aktivity v západnej časti Slovenska ide vo všeobecnosti o najchudobnejšie regióny krajiny (nachádza sa tu všetkých **20 najmenej rozvinutých okresov Slovenska** s najvyššou mierou nezamestnanosti). V porovnaní s ostatnými krajinami majú tieto 3 kraje **dlhodobo najnižšie HDP na obyvateľa**.

Tabuľka 1: Priestorové rozloženie osôb z MRK a celkovej populácie podľa krajov a HDP na obyvateľa

Samosprávny kraj	Podiel MRK	Celková populácia	HDP na obyvateľa v kraji (2020) v EUR
Bratislavský	2 %	12 %	38 900
Trnavský	3 %	10 %	18 500
Žilinský	1 %	13 %	14 600
Nitriansky	4 %	12 %	14 500
Trenčiansky	1 %	11 %	14 000
Košický	36 %	15 %	13 800
Banskobystrický	13 %	12 %	12 100
Prešovský	39 %	15 %	10 300
Spolu	100 %	100 %	17 200

Zdroj: EU SILC_MRK 2020, EU SILC 2020

Uvedené štatistické dáta jednoznačne potvrdzujú **relevantnosť intervencií na integráciu Rómov, ktorá nie je len morálnou povinnosťou, ale je v záujme celej spoločnosti** na národnej, regionálnej a miestnej úrovni, osobitne v územiach, kde žije početná rómska menšina.

Integrácia Rómov neprináša výhody len v sociálnej oblasti, ale poskytuje aj **ekonomický prínos pre Rómov a tiež pre komunity**, ktorých sú súčasťou. Rómovia predstavujú významný a rastúci podiel obyvateľstva v školskom veku a budúcich pracovných síl.

V porovnaní s celkovou populáciou SR je v MRK vyšší podiel domácností, v ktorých žijú deti (70 % vs. 37 %), vyšší priemerný počet osôb na domácnosť (4,3 vs. 2,9) a priemerný vek osôb je výrazne nižší (27,6 vs. 41,1 rokov), polovica osôb z MRK je mladších ako 25 rokov, zatiaľ čo v celkovej populácii ide o štvrtinu. Opačná situácia je vo vekovej skupine nad 64 rokov, ktorí v celkovej populácii tvoria 18 %, no v MRK iba 5 %. Tieto rozdiely sa zvyšujú s rastúcou mierou priestorového vylúčenia.

Prevažná väčšina Rómov v produktívnom veku však nemá vzdelanie, ktoré potrebuje na získanie dobrého zamestnania. Až dve tretiny (67 %) ľudí z MRK vo veku 16 – 24 rokov neštudujú, ani nie sú zamestnaní

⁶ Údaj nie je zo štatistického zisťovania, tzn. neodráža počet ľudí, ktorí sa hlásia k rómskej národnosti, ale skôr to, koľko ľudí je okolím považovaných za Rómov a Rómky.

⁷ Analytická správa zo zisťovania EU SILC_MRK 2020 (ÚSVRK 2022)

(NEET), kým v celkovej populácii je to 12 %. Pri absolventoch špeciálnych škôl/tried a odborov bez výučného listu z MRK je tento podiel 80 % (EU SILC_MRK 2020).

Investovanie do vzdelávania rómskych detí má preto kľúčovú dôležitosť, aby boli schopné úspešne sa uplatniť na pracovnom trhu. Zlepšená integrácia Rómov prinesie výhody nielen v sociálnej oblasti, ale bude ekonomickým prínosom jednak pre Rómov, ako aj pre komunity, ktorých sú súčasťou. Rozšírená účasť Rómov na pracovnom trhu by zlepšila ekonomickú produktivitu, znížil by sa objem platieb na sociálne dávky a zvýšili príjmy z dane z príjmu³.

Aby sa rómskemu obyvateľstvu umožnilo realizovať svoj ľudský kapitál a aktívne a rovnocenne pôsobiť v hospodárstve a spoločnosti, sú súčasne potrebné efektívne politiky na aktiváciu trhu práce a individualizované podporné služby pre rómskych uchádzačov o zamestnanie, ako aj systematické opatrenia na zlepšenie zdravotného stavu Rómov, ktorý je úzko spätý s otázkou ich zamestnateľnosti.

Práve na zmienené potreby reaguje stratégia OP LZ, v rámci ktorej sú na podporu opatrení zameraných na zlepšenie integrácie MRK programované **dve PO s predpokladaným synergickým účinkom**, a to *PO5 Integrácia marginalizovaných rómskych komunít* a *PO6 Technická vybavenosť v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít*.

PO5 je zameraná na dosiahnutie troch ŠC, stanovených komplementárne na podporu plnenia časti cieľov v kľúčových oblastiach Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020. ŠC sledujú zámer komplexnej podpory desegregácie a rozšírenia možností prístupu v oblasti vzdelávania, zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti a bývania, ktorou má byť naplnený cieľ investičnej priority 5.1 *Sociálno-ekonomická integrácia marginalizovaných komunít, ako sú Rómovia*.

Pre nastavenie intervencií PO5 boli reflektované odporúčania EK a výsledky nezávislého externého hodnotenia implementácie horizontálnych priorit MRK v programovom období 2007 – 2013, v ktorom bola uskutočnená hĺbková analýza stavu. Vzhľadom k identifikovaným nedostatkom predošlého prístupu a odporúčaní vychádzajúcich z tohto hodnotenia bola do programového obdobia 2014 – 2020 zvolená inovatívna forma **Take-away balíka**, ktorá stanovila zoznam 150 obcí s prítomnosťou MRK⁸ podľa metodológie zjednodušeného indexu podrozvinutosti, ktorým mal byť uľahčený prístup k plánovaným intervenciám v rámci PO5 tým, že budú pre ne dostupné na základe nárokovateľnosti, nie súťaže. Rovnako na základe skúseností z predošlého programového obdobia bolo rozhodnuté, že kľúčové intervencie z PO5 budú v záujme zabezpečenia jednotne koordinovaného postupu **prednostne realizované cez niekoľko NP**, zameraných na terénnu sociálnu prácu, komunitné centrá, predprimárne vzdelávanie, podporu vysporiadania pozemkov v obciach s prítomnosťou MRK, zdravotnú výchovu a prevenciu v obciach s prítomnosťou MRK; zoznam projektov a ich zdroje sú uvedené v nasledujúcej kapitole.

Cieľom bolo poskytnúť obciam “predpripravené” viacročné aktivity, ktorých realizácia v teréne nevyžaduje dodatočné investície zo strany obcí a ich realizácia tak môže byť rozšírená i do obcí, ktoré neboli/nie sú pripravené na realizáciu individuálnych DOP. V prospech realizácie intervencií formou NP viedol aj predpoklad minimalizácie chybovosti projektov, plynulejšieho čerpania finančných prostriedkov, zníženia administratívnej a finančnej záťaže na strane zapojených subjektov.

Ako prijímateľ a realizátor 4 NP Take-away balíka bol určený ÚSVRK, ktorý mal v rámci ich realizácie garantovať prepojenosť jednotlivých intervencií a kvalitu výkonu v teréne.

Realizáciou NP zameraných na zdravotnú výchovu a prevenciu v obciach s prítomnosťou MRK bolo poverené MZ SR, ktoré pre daný účel zriadilo štátnu príspevkovú organizáciu Zdravé regióny⁹.

Na zabezpečenie spoľahlivého systému monitorovania a hodnotenia, ktorý umožní pravidelný a reprezentatívny zber a poskytovanie štatistických údajov o situácii Rómov, bol v rámci PO5 schválený

⁸ Zoznam 150 obcí je uvedený v prílohe č. 8 OP LZ

⁹ Poslaním štátnej príspevkovej organizácie MZ SR „Zdravé regióny“ je realizácia a rozvoj DVO v oblasti zdravia (realizácia a rozvoj zdravotnej mediácie v MRK).

prierezový 7-ročný NP Monitorovanie a hodnotenie inkluzívnych politík a ich dopad na MRK (2016 – 2022), jeho prijímateľom je ÚSVRK.

Uvedené intervencie implementované formou NP Take-away balíka sú komplementárne **doplnené výzvami na DOP**, ktoré boli pre oprávnené územia (obce z Atlasu RK 2013/2019) vyhlasované SO MV SR, na základe potrieb adresovaných z lokálnej úrovne. Do konca roku 2021 boli hodnotené výzvy v oblasti MaT žiakov ZŠ/SŠ a MOPS.

Celkové disponibilné zdroje na realizáciu projektov PO5 boli k 31. 12. 2021 v celkovej výške **190 535 161 EUR¹⁰**, z toho zdroje ESF 161 954 885 EUR (85 %) a zdroje SR 28 580 276 EUR (15 %).

Reálne boli na generovanie výstupov a výsledkov PO5 k uvedenému termínu vynaložené finančné prostriedky ESF vo výške **96 716 017 EUR**, čo predstavuje čerpanie na **59,72 %**, pri sume kontrahovania **158 640 029 EUR**, t. j. 97,95 % z disponibilných zdrojov ESF na PO5.

3.3 Programové obdobie 2021 – 2027

Stratégia Európa 2020 a z nej vyplývajúce ciele, po uplynutí obdobia, na ktoré bola určená, stratila relevantnosť. Aktuálne sa európske a národné ciele verejných politík odvíjajú od nových strategických dokumentov, pričom pre oblasť zamestnanosti, sociálnych záležitostí a začlenenia sa stal relevantným najmä EPSP a prijatý **akčný plán¹¹** na jeho realizáciu, ktorý premieňa kľúčové zásady EPSP na konkrétne kroky v troch kľúčových oblastiach: zvyšovanie počtu a kvality pracovných miest, zručnosti a rovnosť, sociálna ochrana a začleňovanie a v súlade s cieľmi Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj zároveň navrhuje **hlavné ciele EÚ do roku 2030**:

- *najmenej 78 % obyvateľstva vo veku 20 až 64 rokov by malo byť zamestnaných,*
- *každoročne by sa na odbornej príprave malo zúčastniť aspoň 60 % všetkých dospelých osôb,*
- *počet ľudí ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením by sa mal znížiť aspoň o 15 miliónov.*

Pre budúce intervencie zamerané na podporu Rómov je aktuálne relevantný nový strategický rámec EÚ, ktorý zároveň poukazuje na nedostatočný pokrok a kriticky reflektuje súčasnú situáciu Rómov v EÚ. V oznámení Komisie „**Únia rovnosti: Strategický rámec EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov**“¹² sa konštatuje, že za posledných 10 rokov bol celkový pokrok v začleňovaní Rómov v rámci EÚ obmedzený, aj keď v jednotlivých oblastiach politiky a krajinách sú výrazné rozdiely. Dokument okrem iného uvádza, že počet prípadov segregácie rómskych žiakov vo vzdelávaní sa zvýšil¹³, riziko chudoby Rómov a ich vlastné vnímanie svojho zdravotného stavu sa síce zlepšili, ale podľa najnovších dostupných údajov na úrovni EÚ stále až 85 % rómskych detí žije v riziku chudoby, v porovnaní s 19,6 % detí v celkovej populácii. Poskytovanie zdravotnej starostlivosti je naďalej obmedzené, prístup k zamestnaniu sa nezlepšil a podiel mladých Rómov, ktorí nemajú zamestnanie, nevzdelávajú sa, ani nezúčastňujú na odbornej príprave (NEET), sa dokonca zvýšil (62 % oproti 10 % mladých v celkovej populácii).

Situácia týkajúca sa bývania zostáva naďalej zložitá, a to najmä v dôsledku neprimeraného a segregovaného bývania. Existujú dôkazy o určitom poklese v skúsenostiach Rómov s diskrimináciou a o zvýšenom prijatí Rómov širokou verejnosťou. Protirómske zmýšľanie, trestné činy z nenávisťi, obchodovanie s Rómami, a najmä so ženami a s deťmi, však naďalej vzbudzujú veľké obavy¹⁴.

¹⁰ Vrátane presunutých prostriedkov výkonnostnej rezervy PO6 v sume vo výške 14 954 885,00 EUR (zdroj EFRR)

¹¹ EPSP bol vyhlásený Európskym parlamentom, Radou a EK v r. 2017 na samite v Göteborgu, Akčný plán na realizáciu EPSP zverejnila EK v marci 2021, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_sk

¹² Únia rovnosti: strategický rámec EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov, COM(2020) 620 final.

¹³ Podľa smernice Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod („smernica o rasovej rovnosti“), Komisia začala postup v prípade nesplnenia povinnosti proti trom krajinám (CZ, HU a SK) z dôvodu segregácie rómskych detí na školách.

¹⁴ Správa o hodnotení rámca EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020, COM(2018) 785 final.

Preto na dosiahnutie výraznejšieho a rýchlejšieho pokroku uvedeným oznámením EK stanovila **nový strategický rámec EÚ pre začlenenie Rómov do roku 2030**, ktorým chce podporiť „skutočnú rovnosť, sociálno-ekonomické začlenenie a zmysluplnú účasť Rómov“. Ako súčasť rámca EK stanovila **sedem cieľov** na úrovni EÚ, z ktorých 3 sú horizontálne (pre oblasti rovnosť, inklúzia a participácia) a zvyšné 4 sú sektorové (pre oblasti vzdelávanie, zamestnanosť, bývanie a zdravie). Na meranie pokroku v dosahovaní uvedených cieľov EK po prvýkrát navrhla aj kvantitatívne hodnoty pre hlavné ciele (pozri Príloha 1).

Vo svojom oznámení EK zároveň uviedla, že dosiahnutie rovnosti a začlenenia si vyžaduje, aby sa použil **zvýšený objem zdrojov a aby sa tieto zdroje lepšie nasmerovali**, a takisto je potrebné **zapojenie a partnerstvo** rómskych komunít, všetkých úrovní verejnej správy, sektorov a zainteresovaných strán (vnútroštátne vlády, inštitúcie EÚ, medzinárodné organizácie, občianska spoločnosť, ako aj priemysel a akademická obec).

V súvisiacom odporúčaní Rady EÚ z 12. marca 2021 o rovnosti, začleňovaní a účasti Rómov (2021/C 93/01) vyzvala členské štáty prijať národné strategické rámce pre Rómov v rámci svojich všeobecnejších politík sociálneho začlenenia, zameraných na zlepšenie situácie Rómov a oznámiť ich EK. Podľa EK sú členské štáty v prvej línii skutočnej zmeny pre Rómov, ktorá si vyžaduje posilnený politický záväzok a EÚ im môže pomôcť vytvoriť účinný prístup a vybaviť ich správnymi nástrojmi. Tento strategický rámec vychádza zo zistení z hodnotenia predchádzajúceho rámca, rozsiahlych konzultácií, výročných hodnotení vykonávania vnútroštátnych stratégií a analýzy dôvodov obmedzenej účinnosti opatrení v minulosti.

Na základe uvedeného vypracoval ÚSVRK participatívnym prístupom nový strategický dokument „**Stratégiu pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030**“¹⁵ (Stratégia 2030), ktorý vláda SR schválila 7. apríla 2021 (uznesenie č. 181/2021). V súlade s požiadavkami EÚ Stratégia 2030 obsahuje aj kvantitatívne a kvalitatívne cieľové hodnoty pre všetkých 7 cieľov spoločného rámca EÚ, vychádzajúce z podrobnej analýzy potrieb a špecifik SR.

Aktuálne je ÚSVRK zapojený do plánovania intervencií pre nové programové obdobie 2021 – 2027 a súčasne sa podieľa na špecifikácii mainstreamových opatrení zohľadňujúcich inklúziu MRK. V kontexte implementácie Stratégie 2030 ÚSVRK pripravuje koncept rámcového multifondového prístupu pre podporu sociálnoekonomickú inklúziu MRK, v rámci ktorého plánuje naďalej pokračovať v cielenom investovaní do podpory výstavby základnej infraštruktúry, občianskej vybavenosti, bývania a vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach s prítomnosťou MRK. Inováciou komplexného prístupu je zavedenie multidisciplinárnych tímov zameraných na podporu komunitného rozvoja na úrovni samospráv.

EK bude pozorne sledovať, či je v príslušných programových dokumentoch členských štátov na roky 2021 – 2027 zohľadnený a uplatnený zdvojený strategický prístup, na jednej strane inkluzívne služby pre všetkých a na druhej strane poskytovanie cielených programových intervencií pre MRK¹².

V nadväznosti na odporúčania EK a výstupy FRA má hlavný dôraz procesu monitorovania a hodnotenia Stratégie 2030 prioritne sústrediť na meranie pokroku v súvislosti s posilňovaním rovnosti, začlenenia a účasti Rómov v súvislosti so štyrmi sektorovými oblasťami.

Oproti stavu pri programovaní intervencií pre MRK v rámci OP IZ 2014 – 2020 je potrebné zmieniť, že aktuálne má SR niekoľko pozitívnych predpokladov na lepšie zacielenie pomoci. Tými sú najmä nedávno posilnené kompetencie ÚSVRK, širšie a dlhodobé skúsenosti z implementácie pomoci (PO5 a PO6) a v neposlednom rade podstatne lepšie dátové pokrytie pre kľúčové oblasti pomoci (výstupy z NP MaH, osobitne štatistické dáta z prieskumov EÚ SILC MRK 2018 a 2020), ktoré sú osobitne dôležité pre stanovenie východiskových a cieľových hodnôt sledovaných ukazovateľov.

¹⁵ <https://www.romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/>

4 Metodika hodnotenia

Úlohou hodnotenia je stanoviť rozsah príspevkov intervencií PO5 a popísať zistené súvislosti charakterizujúce ako sa doručená pomoc vo forme projektov premieta do reálnej zmeny pomerov cieľových skupín v MRK.

Hodnotenie preukazuje, ako realizované intervencie generujú výstupy a výsledky, v akom rozsahu a v akom kontexte sa realizujú, prípadne ktoré z intervencií fungujú nedostatočne a prečo. Dôležitou súčasťou je kvantifikácia príspevkov a popis pozorovaných vplyvov realizovaných intervencií PO5, s cieľom podporiť tvorcov politik v prijímaní informovaných rozhodnutí podložených dôkazmi a v konečnom dôsledku v prospech tvorby inkluzívnejších verejných politik.

Hodnotenie plnenia stanovených cieľov a dopadov PO5 bolo realizované v 4 fázach:

Prvá fáza hodnotenia pozostávala z prípravy a štruktúrovania hodnotenia. Hodnotiteľ v rámci nej realizoval analýzu dokumentov a dostupných údajov a s podporou RO bolo zorganizované úvodné stretnutie k hodnoteniu. V rámci úvodného stretnutia hodnotiteľ prezentoval navrhnutú metodiku a postup prác, ktoré boli podrobené pripomienkam. Na stretnutí bolo dohodnuté, že budú využité údaje a informácie k **31. 12. 2021**.

Po dôslednej analýze dokumentácie, monitorovacieho rámca PO5 a existujúcich relevantných údajových zdrojov hodnotiteľ zostavil **evaluačnú maticu** (pozri Príloha 2), ktorá definuje kľúčové prvky hodnotenia. Základný zdroj údajov v rámci hodnotenia predstavujú monitorovacie údaje PO5 k 31. 12. 2021, ako aj ďalšie údaje z realizovaných hodnotení a analytických materiálov, vrátane údajov zo štatistických zisťovaní EU SILC MRK a realizovaných tematických zisťovaní v gescii ÚSVRK v relevantných oblastiach integrácie MRK.

V druhej fáze hodnotenia, pozorovanie, sa hodnotiteľ zameril na mapovanie dosiahnutých výstupov a výsledkov, nevyhnutnú aktualizáciu hodnôt sledovaných MU a ďalších údajov o cieľových skupinách, keďže posledná ZHS o pokroku implementácie PO5 poskytuje zastaralé dáta k 31. 12. 2019.

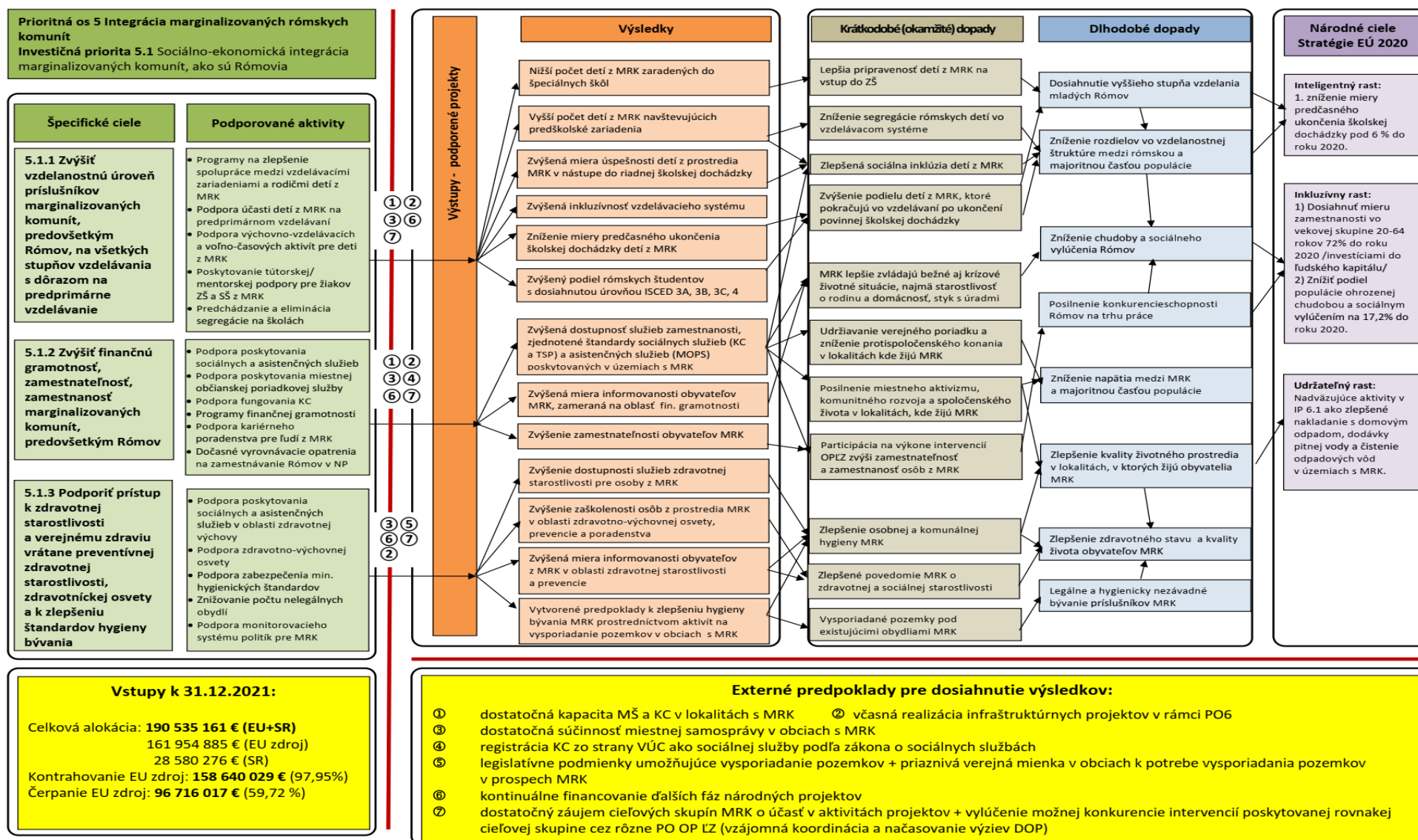
Pozorovanie bolo realizované kvalitatívnym prístupom založeným na teórii (theory-based), s využitím **teórie zmeny**, ktorá sleduje jednotlivé prvky intervenčnej logiky a identifikuje mechanizmus dosahovania požadovanej zmeny. Popis zistených účinkov za pomoci analýzy príslušných oblastí kontextu, ich kvantita a kvality umožňuje vyvodiť závery o tom, či a ako intervencia prispela k pozorovaným výsledkom a v akej miere sa výsledky prejavujú na zmene pomerov cieľovej skupiny v príslušnej oblasti (overenie fungovania intervenčnej logiky a jej dopadov na zmeny v situácii MRK).

V logickom diagrame teórie zmeny (pozri nasledujúci obrázok) je čiarami a šípkami zobrazený predpokladaný (teoretický) mechanizmus dosahovania zmien a vzťahové väzby, podľa ktorých hodnotenie overuje reálny priebeh účinkov a kauzálne efekty intervencií, ktoré vplyvajú na dosahované výsledky a dopady.

V dolnej časti diagramu sú uvedené kľúčové externé predpoklady na to, aby projektované trajektórie generovania očakávaných výsledkov a účinkov na zmenu situácie MRK mohli byť úspešné. V aktuálnej podobe diagram teórie zmeny odráža názory a pozorovania kľúčových aktérov realizovaných intervencií, s ktorými bol konzultovaný a odsúhlasený¹⁶.

¹⁶ Logický diagram teórie zmeny z predošlého Hodnotenia pokroku k naplneniu cieľov PO5 (ZHS 06/2020) bol na základe pripomienok po úvodnom stretnutí doplnený a upresnený.

Obrázok 1: Diagram Teórie zmeny v rámci PO5

V tretej fáze bola zrealizovaná podrobnejšia analýza kontextu a syntéza zozbieraných údajov a informácií, ako aj formulácia úsudkov o účinkoch a dopadoch jednotlivých intervencií na situáciu cieľových skupín MRK.

V tejto fáze bol dôraz kladený na overenie kľúčových vzťahov v reťazci výstup-výsledok-dosiahnutá zmena a pozorované kauzálne účinky realizovaných aktivít. V kontexte jednotlivých ŠC PO5 hodnotenie skúma, či a do akej miery sú zaznamenané zmeny dôsledkom realizovaných intervencií.

Overenie predpokladaných (teoretických) vzťahov a účinkov s reálne dosiahnutým skutkovým stavom prehľbuje poznanie o spôsoboch generovania výsledkov v rámci realizovaných intervencií a odkrýva dôležité kauzálne súvislosti na odvodenie záverov o príčinách a následkoch, ktoré v príslušnom kontexte podporujú zlepšenie situácie MRK, prípadne bránia, aby sa teória zmeny prejavila vo forme adekvátnych výsledkov.

Hodnotenie skúma mechanizmus fungovania intervencií a ich účinky v konkrétnom kontexte, t. j. overuje praktický priebeh základnej intervenčnej logiky PO5 a platnosti kľúčových predpokladov úspešnosti intervencií, s cieľom zistiť konfiguráciu faktorov, ktoré vplyvajú na výsledky.

Súčasťou hodnotenia je analýza príspevkov, ktorej obsahom je popis podporných dôkazov a súvislostí v procese dosahovania zmeny, štruktúrovaných podľa ŠC PO5. Analýza príspevkov v rámci ŠC je zhrnutá vo forme logického rámca, ktorý popisuje kauzálne väzby medzi výsledkami a dopadmi. Na základe analýzy príspevkov je možné formulovať závery ako, prípadne v akej miere intervencia prispela k zmene, tzn. overuje teóriu zmeny a identifikuje kľúčové vplyvy, ktorými sa dosahuje zmena vo forme okamžitých a dlhodobých dopadov intervencií.

Realizované hodnotenie kombinuje kvalitatívne metódy s cieľom triangulácie a interpretácie dosiahnutých výsledkov a prípadných dopadov, a to aj na základe zistení podporených dátami z už realizovaných 4 hodnotení zhotoviteľa¹⁷ s relevanciou k PO5, ktoré poskytujú dodatočné údaje, vrátane realizovaných terénnych zisťovaní prostredníctvom návštev obcí s MRK a rozhovorov s cieľovými skupinami, s prijímateľmi projektov, dotazníkových prieskumov, fokusových skupín a i.

V štvrtej fáze hodnotenia boli pripravené odpovede na hodnotiace podotázky a formulované závery a odporúčania.

Obmedzenia v hodnotení, na ktoré treba prihliadať:

- Intervencie PO5, ktorých reálna implementácia ešte nezačala, resp. sú na jej začiatku (napr. ranné vzdelávanie detí vo veku 0 – 3 roky, NP Hrady), nevstupujú do hodnotenia, pretože k 31. 12. 2021 ešte negenerovali výsledky.
- Rôznorodosť a zložitnosť vplyvov a špecifických externalít v rámci RK, ako aj ďalšie intervencie nad rámec PO5, môžu rôznou mierou vplyvať na situáciu v RK a zaznamenané štatistické údaje.
- Nedostatky v spôsobe evidovania spoločných ukazovateľov výsledku CR06 – CR09, resp. zaznamenané nulové hodnoty o účastníkoch 6 a viac mesiacov po ukončení ich účasti v NP, monitorovacie údaje v ITMS2014+ nezohľadňujú zmeny situácie účastníkov v reálnom čase.
- Stanovené cieľové hodnoty MU výstupu a výsledku sú do istej miery vyjadrením ambicióznosti a odhodlania autorov programu dosiahnuť okamžité účinky a očakávané zmeny. Preto aj v prípade ich dosiahnutia to nie je možné jednoznačne klasifikovať ako úspech, v zmysle adekvátneho zlepšenia situácie cieľových skupín, osobitne, ak sa výsledky dosiahli bez doplnenia potrebných systémových nástrojov potrebných na dosiahnutie očakávaných zmien v reálnom kontexte integrácie MRK.

¹⁷ Hodnotenie pokroku k naplneniu cieľov PO5, Hodnotenie nástrojov na podporu komplexného komunitného rozvoja v obciach s MRK, Ad-hoc hodnotenie inkluzívnych opatrení ŠC 1.1.1 PO1 OP LZ, Ad-hoc hodnotenie NP PRIM I a II.
<https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/monitorovanie-hodnotenie/hodnotenia-op-lz/>

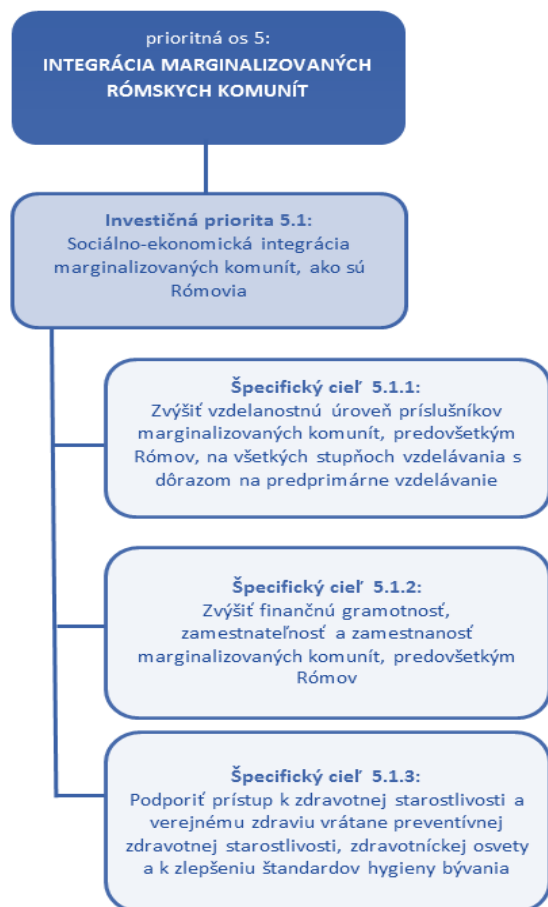
- Nedostatok vhodne štruktúrovaných údajov umožňujúcich očistenie hrubých účinkov od ďalších externých faktorov a stanovenie čistých účinkov intervencií PO5.
Aby to bolo možné, kľúčovou podmienkou je, aby štatistické dáta zohľadňovali aspekt etnicity a poskytovali dostatočne relevantné a robustné informácie o situácii Rómov, resp. ľudí z prostredia MRK. Pre čo najpresnejšie posúdenie reálne dosiahnutej zmeny bude dôležité zabezpečiť potrebnú granularitu údajov na úrovni územného členenia, s možnosťou triedenia až na úrovni obce. Tým by sa umožnilo ich prepojenie s dátami Atlasu RK a dosiahla optimálna robustnosť dát, potrebná na zohľadnenie príslušného kontextu, v ktorom sú intervencie realizované a odvodenie čistých účinkov intervencií.

5 Zistenia

5.1 Zhrnutie sledovaných intervencií PO5 vstupujúcich do hodnotenia

PO5 ma jedinou investičnú prioritu „5.1 Sociálno-ekonomická integrácia marginalizovaných komunít, ako sú Rómovia“, v rámci ktorej sa očakáva dosiahnutie troch na seba naviazujúcich ŠC, pre ktoré boli naprogramované špecifické aktivity, výstupy a výsledky:

Obr.2: Štruktúra cieľov PO5 OP IŽ

- Špecifický cieľ 5.1.1 je zameraný na zvýšenie vzdelanostnej úrovne príslušníkov MRK, s dôrazom na predprimárne vzdelávanie. V rámci tohto ŠC je kľúčovým nástrojom pre dosiahnutie očakávaných výsledkov vedúcich k pokroku a pozitívnej zmene v tejto oblasti NP PRIM I a II. V synergii s implementáciou NP prispievajú k dosahovaniu tohto ŠC aj DOP v rámci výzvy „Poskytovanie mentorskej a tútorskej podpory pre žiakov z MRK s dôrazom na úspešné ukončenie ZŠ a plynulý prechod na SŠ“ (MaT).

Nepriamo k dosiahnutiu zmeny v oblasti vzdelávania prispievajú aj NP z ostatných ŠC, ktorých aktivity majú širší záber, s cieľom podporiť, motivovať, a tak zmocniť príslušníkov MRK na aktívnejšie prevzatie zodpovednosti za vlastnú sebarealizáciu.

- Špecifický cieľ 5.1.2 je zameraný na oblasť zamestnanosti, na získanie základných vedomostí a zručností pre zlepšenie uplatnenia sa na trhu práce, zlepšenie finančnej gramotnosti a na lepšie zvládanie rôznych životných situácií. Pre tento cieľ sú kľúčovými nástrojmi intervencie NP TSPaTP I a II, NP KC, NP KS. V rámci DOP sú to najmä početné projekty z dvoch výziev na „Miestne občianske poriadkové služby“ (MOPS I. a II.), ktoré neboli pôvodne plánované a pribudli v rámci revízie OP IŽ od r. 2018 ako odozva

na ich avizovanú potrebu z lokálnej úrovne. Ďalej sú to DOP výzvy na Podporu komplexného prístupu v obciach s MRK, v rámci Iniciatívy „Catching-up Regions“.

- Špecifický cieľ 5.1.3 je zameraný na oblasť zdravia, osobitne na podporu prístupu k zdravotnej starostlivosti, podporu zdravotnej osvetly a zlepšenie hygienických štandardov v oblasti bývania. Pre tento cieľ sú kľúčovými nástrojmi intervencie NP ZK 2A, NP ZK 2B a NP na odbornú-metodickú podporu vysporiadania právnych vzťahov k pozemkom v obciach zo „150“ (NP Pozemky), na ktorý nadviazala výzva DOP Pozemky, umožňujúca vysporiadanie majetkovoprávných vzťahov k pozemkom konkrétnych parciel, postupom JPÚ. Operatívne po vypuknutí pandémie COVID-19 bol realizovaný NP Korona te merel a NP COVID MRK, oba s hlavným zámerom na prevenciu a zamedzenie šírenia ochorenia v MRK.

V záujme zabezpečenia komplexného a koordinovaného prístupu sa implementácia PO5 ťažiskovo zameriava na viacročné NP, ktorých počet sa najmä z dôvodu fázovania (2. fázy NP KC, NP TSPaTP, NP PRIM a NP ZK) postupom času zvýšil na 12 NP (riadne ukončené + v realizácii).

Na základe schválených zámerov druhých fáz vybraných NP boli odstránené niektoré nedostatky identifikované v prvej fáze, napr. sa rozšíril počet oprávnených užívateľov/poskytovateľov sociálnych služieb, zapojených obcí, zvýšil sa počet asistentov a pracovníkov v teréne, upravila sa požadovaná

kvalifikácia zamestnancov a i. Prehľad zaznamenaných problémov pri realizácii NP a DOP PO5 OP ĽZ je obsahom Prílohy 3.

Uvedené ŠC sú v rámci schválenej intervenčnej logiky PO5 napĺňané prostredníctvom realizácie projektových aktivít, ktoré generujú výstupy a výsledky s okamžitými (krátkodobými), prípadne dlhodobými dopadmi na cieľové skupiny osôb z MRK. Tieto predpokladané účinky intervencií rámcovo zobrazuje diagram teórie zmeny (pozri kapitolu Metodika hodnotenia).

Na realizáciu jednotlivých intervencií v rámci PO5 boli k 31. 12. 2021 k dispozícii nasledovné **finančné vstupy** (podľa výročnej správy OP ĽZ za r. 2021):

- Celková alokácia: **190 535 161 EUR (EÚ+SR)**
z toho zdroj ESF: 161 954 885 EUR (spolufinancovanie 85 %)
zdroj SR: 28 580 276 EUR (spolufinancovanie 15 %)

Uvedená celková alokácia zahŕňa zvýšené zdroje, schválené v rámci revízie OP ĽZ ver. 5, v dôsledku realokácie výkonnostnej rezervy z PO6 v sume 14 954 885 EUR (zdroj EÚ), resp. 17 593 983 EUR (zdroje EÚ+SR) v prospech PO5.

Súčet alokácií na všetky realizované výzvy a vyzvania PO5 bol v sume 258 360 294,9 EUR (EÚ+SR), čo predstavuje až 135,6 % disponibilných zdrojov. Z realizovaných výziev a vyzvaní bolo k uvedenému dátumu dosiahnuté:

- Celkové kontrahovanie: **189 432 054 EUR** (99,42 %)
- Celkové výdavky vykázané prijímateľmi: **118 616 254 EUR** (62,25 %)

Celkový počet vybraných operácií (projektov) v PO5 k 31. 12. 2021 dosiahol 446, z toho riadne ukončených bolo 215 projektov a v realizácii 231 projektov, z toho 9 NP a zvyšok DOP. Prehľad financovania realizovaných intervencií PO5 uvádza nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 2: Prehľad financovania intervencií PO5 k 31. 12. 2021 (sumy v EUR)

Skrátený názov	Kód výzvy	Alokácia spolu (EÚ+SR)	Zazmluvnené spolu (EÚ+SR)	Čerpanie spolu (EÚ+SR)	Počet projektov	Riadne ukončené	Mimoriadne ukončené
NP TSPaTP I.	OPLZNP-PO5-2016-1	30 120 000,00	14 034 935,01	13 630 498,73	1	1	
NP KC	OPLZNP-PO5-2016-2	27 600 000,00	6 785 743,89	4 918 489,70	1	1	
NP Pozemky	OPLZNP-PO5-2017-1	3 120 000,00	0,00	0,00	1		1
NP MaH	OPLZNP-PO5-2017-2	3 876 000,00	3 106 720,26	1 060 065,11	1		
NP PRIM I.	OPLZNP-PO5-2017-3	21 265 318,42	10 955 954,74	8 438 235,95	1		
NP ZK 2A	OPLZNP-PO5-2017-4	15 360 000,00	9 328 762,66	8 781 288,07	1	1	
NP KS	OPLZNP-PO5-2019-1	21 350 000,00	21 350 000,00	7 857 180,66	1		
NP Pozemky	OPLZNP-PO5-2019-2	2 390 000,00	2 389 150,97	1 279 070,84	1		
NP TSPaTP II.	OPLZNP-PO5-2019-3	29 000 000,00	28 999 930,08	15 261 078,24	1		
NP ZK 2B	OPLZNP-PO5-2019-4	15 825 200,00	15 825 126,98	7 684 367,59	1		
NP PRIM II.	OPLZNP-PO5-2020-1	17 647 058,82	17 632 200,00	4 473 245,87	1		
NP Korona te merel	OPLZNP-PO5-2020-2	1 407 100,00	1 242 576,83	381 249,36	1		
NP COVID MRK	OPLZNP-PO5-2020-3	6 465 500,00	5 698 319,76	2 087 980,27	1		
Spolu NP		195 426 177,25	137 349 421,18	75 852 750,39	13	3	1
DOP MOPS I.	OPLZ-PO5-2017-1	20 235 294,12	12 588 306,34	12 162 193,19	146	130	5
DOP Mentoring a tútoring	OPLZ-PO5-2017-2	5 882 352,94	5 001 170,47	901 374,53	27	1	1

DOP MOPS II.	OPLZ-PO5-2018-1	28 941 176,47	28 864 562,97	27 026 169,18	211	81	1
DOP Pozemky	OPLZ-PO5-2020-4	5 294 117,65	4 408 868,53	0,00	42	0	0
DOP Catching up Regions*	OPLZ-PO5a6-2020-1	2 581 176,47	1 814 506,82	9 416,16	8	0	0
Spolu DOP		62 934 117,65	52 677 415,13	40 099 153,07	434	212	7
Spolu NP + DOP		258 360 294,89	190 026 836,31	115 951 903,46*	447	215	8

Zdroj: Prehľady SO MV SR, vlastné spracovanie

Pozn.: * Uvedená je len suma za PO5

** Reálne čerpanie je znížené o vykázané nezrovnalosti na PO5 v sume COV 1 662 452,93 EUR (t. j. 114 289 450,53 EUR).

5.2 Aktualizácia hodnôt monitorovacích ukazovateľov PO5 k 31. 12. 2021

Prostredníctvom vyššie uvedených finančných vstupov boli **vygenerované nasledovné výstupy a výsledky**, merané sústavou MU pre PO5:

- spoločné ukazovatele výstupu (CO01 – CO23), zaznamenávajú údaje o účastníkoch, ktorí vstúpili do intervencie, (3 z nich so stanovenou cieľovou hodnotou pre rok 2023);
- špecifické ukazovatele výstupu (O0101 – O0107), (so stanovenou cieľovou hodnotou pre rok 2023);
- spoločné ukazovatele výsledku, pričom CR01 – CR05 uvádzajú okamžité výsledky zaznamenané pri výstupe z operácie a CR06 – CR09 dlhodobejšie výsledky, zaznamenané 6 mes. po ukončení/výstupe z operácie, (bez cieľovej hodnoty);
- 5 špecifických ukazovateľov výsledku (R0105 – R0109), so stanovenou základnou hodnotou (rok 2013) a cieľovou hodnotou pre rok 2023.

Dosiahnuté hodnoty uvedených kategórií MU uvádzajú nasledujúce tabuľky a grafy.

5.2.1 Dosiahnuté výstupy na úrovni účastníkov podľa špecifických cieľov PO5

Po priradení k jednotlivým ŠC PO5, dosahujú spoločné MU výstupu z pohľadu cieľových skupín účastníkov nasledujúce hodnoty:

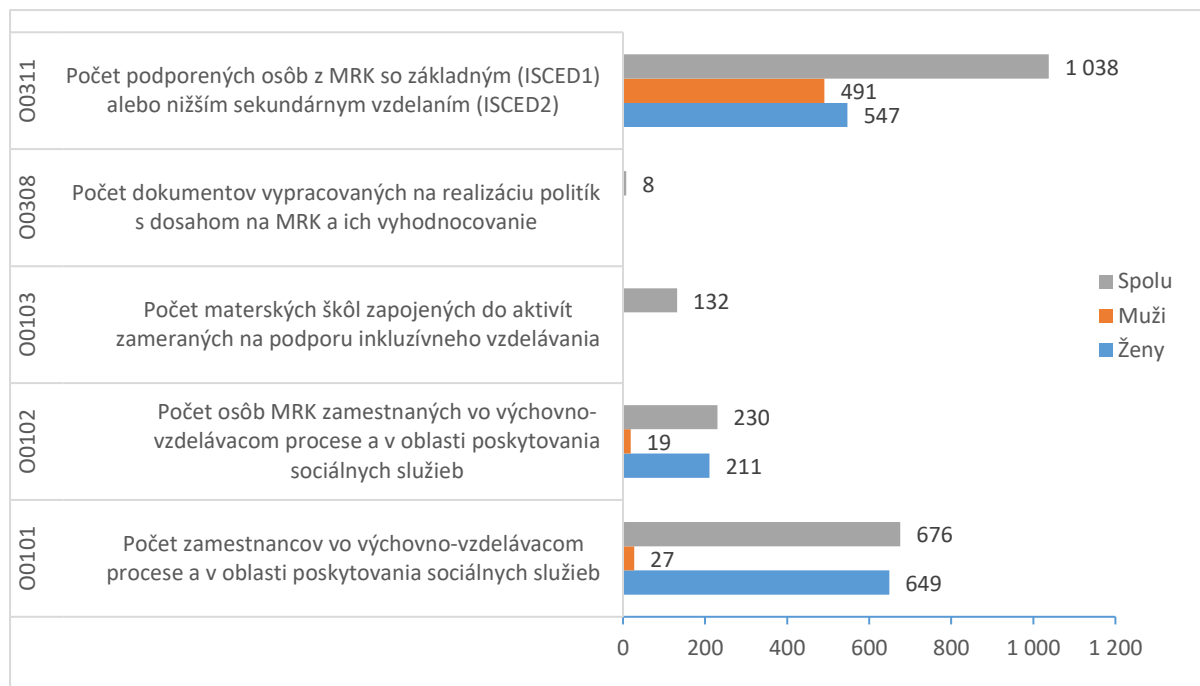
Tabuľka 3: Spoločné ukazovatele výstupu za účastníkov špecifického cieľa 5.1.1

Kód	Ekonomická aktivita	Ženy	Muži	Spolu
CO01	Nezamestnané osoby, vrátane dlhodobo nezamestnaných	68	63	131
CO02	Dlhodobo nezamestnané osoby	0	0	0
CO03	Neaktívne osoby	5 272	5 399	10 671
CO04	Neaktívne osoby, ktoré nie sú v procese vzdelávania, ani odbornej prípravy	2	1	3
CO05	Zamestnané osoby, vrátane samostatne zárobkovo činných osôb	0	0	0
	Veková štruktúra			
CO06	Osoby vo veku do 25 rokov	5 339	5 461	10 800
CO07	Osoby vo veku nad 54 rokov	0	0	0
	Osoby vo veku do 29 rokov	5 340	5 461	10 801
CO08	Osoby nad 54 rokov, kt. sú nezamestnané, vrátane dlhodobo nezamestnaných alebo neaktívnych osôb, ktoré nie sú v procese vzdelávania, ani odbornej prípravy	0	0	0
	Vzdelanostná štruktúra			
	Osoby s predprimárnym vzdelaním (ISCED 0)	1	1	2
CO09	Osoby so základným (ISCED 1) alebo nižším sekundárnym (ISCED 2) vzdelaním	5 338	5 460	10 798
CO10	Osoby s vyšším sekundárnym (ISCED 3) alebo post-sekundárnym (ISCED 4) vzdelaním	1	1	2
CO11	Osoby s terciárnym vzdelaním (ISCED 5 až 8)	0	0	0
	Znevýhodnenie			
CO15	Migranti, účastníci s cudzím pôvodom, menšiny (vrátane marginalizovaných komunít ako sú Rómovia)	4 987	5 132	10 119
CO16	Účastníci so zdravotným postihnutím	0	0	0
CO17	Iné znevýhodnené osoby	7	11	18
CO18	Bezdomovci alebo osoby postihnuté vylúčením z bývania	0	0	0
CO19	Osoby z vidieckych oblastí	0	0	0
	Celkový počet účastníkov (CO01+CO03+CO05)	5 340	5462	10 802

Zdroj: Export údajov z ITMS2014+ k 31. 12. 2021

Z údajov v ITMS2014+ vyplýva, že v rámci tohto ŠC vstúpilo do aktivít **celkovo 10 802 osôb**, pričom takmer 99 % z nich sú neaktívne osoby v procese vzdelávania. S výnimkou 1 osoby sú všetky vo veku do 25 rokov, so vzdelaním ISCED1 alebo ISCED2. Rodové zastúpenie účastníkov je približne vyrovnané. Za špecifické MU výstupu relevantné k tomuto ŠC boli dosiahnuté nasledovné hodnoty:

Graf 1: Hodnoty špecifických MU výstupu za ŠC. 5.1.1

Zdroj: Export údajov z ITMS2014+ k 31. 12. 2021

Rodové zastúpenie osôb zamestnaných v projektoch ŠC. 5.1.1 je s výraznou prevahou žien oproti mužom.

Tabuľka 4: Spoločné ukazovatele výstupu za účastníkov špecifického cieľa 5.1.2

Kód	Ekonomická aktivita	Ženy	Muži	Spolu
CO01	Nezamestnané osoby, vrátane dlhodobo nezamestnaných	34 675	33 185	67 860
CO02	Dlhodobo nezamestnané osoby	6 343	4 674	11 017
CO03	Neaktívne osoby	33 490	18 509	51 999
CO04	Neaktívne osoby, ktoré nie sú v procese vzdelávania, ani odbornej prípravy	1 253	1 054	2 307
CO05	Zamestnané osoby, vrátane samostatne zárobkovo činných osôb	4 802	8 208	13 010
	Veková štruktúra			
CO06	Osoby vo veku do 25 rokov	23 316	20 874	44 190
CO07	Osoby vo veku nad 54 rokov	9 164	7 376	16 540
CO08	Osoby nad 54 rokov, kt. sú nezamestnané, vrátane dlhodobo nezamestnaných alebo neaktívnych osôb, ktoré nie sú v procese vzdelávania, ani odbornej prípravy	3 121	2 934	6 055
	Vzdelanostná štruktúra			
CO09	Osoby so základným (ISCED 1) alebo nižším sekundárnym (ISCED 2) vzdelaním	62 638	48 846	111 484
CO10	Osoby s vyšším sekundárnym (ISCED 3) alebo post-sekundárnym (ISCED 4) vzdelaním	7 691	8 679	16 370
CO11	Osoby s terciárnym vzdelaním (ISCED 5 až 8)	256	144	400
	Znevýhodnenie			
CO15	Migranti, účastníci s cudzím pôvodom, menšiny (vrátane marginalizovaných komunít ako sú Rómovia)	57 385	47 043	104 428
CO16	Účastníci so zdravotným postihnutím	582	536	1 118

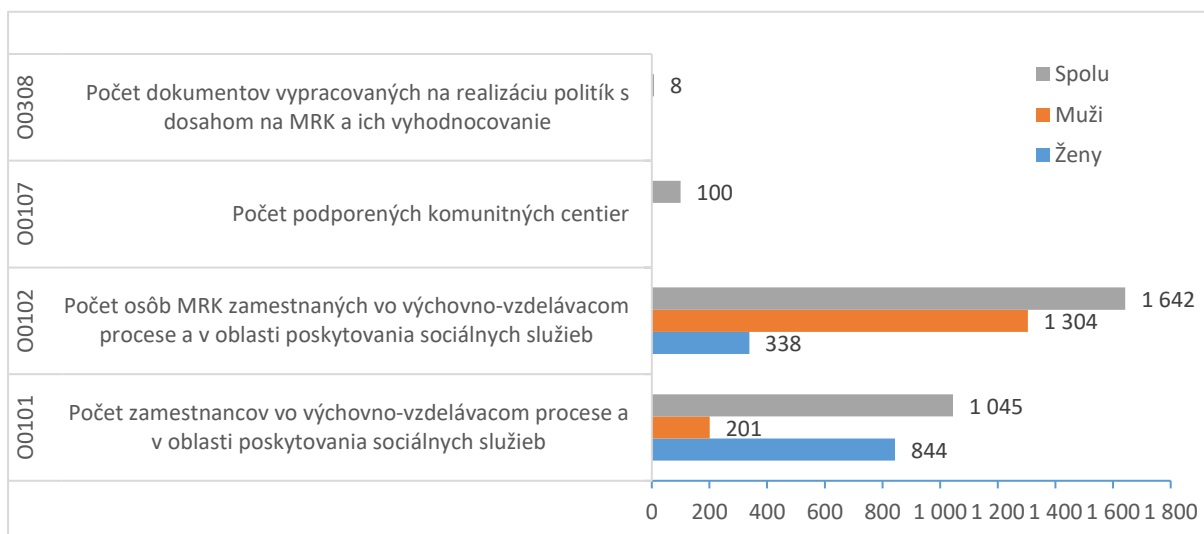
CO17	Iné znevýhodnené osoby	6 670	5 611	12 281
CO18	Bezdomovci alebo osoby postihnuté vylúčením z bývania	181	175	356
CO19	Osoby z vidieckych oblastí	778	655	1 433
	Celkový počet účastníkov (CO01+CO03+CO05)	72 967	59 902	132 869

Zdroj: Export údajov z ITMS2014+ k 31. 12. 2021

V rámci tohto ŠC vstúpilo do aktivít celkovo **132 869 osôb**, z ktorých vyše 90 % tvorili nezamestnané (vrátane dlhodobo nezamestnaných) a neaktívne osoby (51 %, resp. 39 %). Viac ako 33 % z nich bolo vo veku do 25 rokov a takmer 84 % účastníkov bolo so vzdelaním ISCED1 alebo ISCED2. Rodové zastúpenie účastníkov je s miernou prevahou žien oproti mužom, čo napovedá o ich vyššej aktivite a motivácii vymaniť sa z odkázanosti.

Za špecifické MU výstupu relevantné k tomuto ŠC boli dosiahnuté nasledovné hodnoty:

Graf 2: Hodnoty špecifických MU výstupu za ŠC. 5.1.2

Zdroj: Export údajov z ITMS2014+ k 31. 12. 2021

Rodové zastúpenie v prípade O0101 ukazuje na cca 4-násobný podiel žien, no v prípade osôb z MRK (O0102) je pomer opačný, takmer 4-násobný podiel mužov.

Tabuľka 5: Spoločné ukazovatele výstupu za účastníkov špecifického cieľa 5.1.3

Kód	Ekonomická aktivita	Ženy	Muži	Spolu
CO01	Nezamestnané osoby, vrátane dlhodobo nezamestnaných	9 009	6 330	15 339
CO02	Dlhodobo nezamestnané osoby	2 084	1 374	3 458
CO03	Neaktívne osoby	7 790	7 181	14 971
CO04	Neaktívne osoby, ktoré nie sú v procese vzdelávania, ani odbornej prípravy	1 310	1 344	2 654
CO05	Zamestnané osoby, vrátane samostatne zárobkovo činných osôb	999	1 216	2 215
	Veková štruktúra			
CO06	Osoby vo veku do 25 rokov	9 023	8 443	17 466
CO07	Osoby vo veku nad 54 rokov	1 720	1 220	2 940
CO08	Osoby nad 54 rokov, kt. sú nezamestnané, vrátane dlhodobo nezamestnaných alebo neaktívnych osôb, ktoré nie sú v procese vzdelávania, ani odbornej prípravy	891	684	1 575
	Vzdelanostná štruktúra			
CO09	Osoby so základným (ISCED 1) alebo nižším sekundárnym (ISCED 2) vzdelaním	13 221	10 289	23 510
CO10	Osoby s vyšším sekundárnym (ISCED 3) alebo post-sekundárnym (ISCED 4) vzdelaním	1 435	1 286	2 721
CO11	Osoby s terciárnym vzdelaním (ISCED 5 až 8)	61	37	98

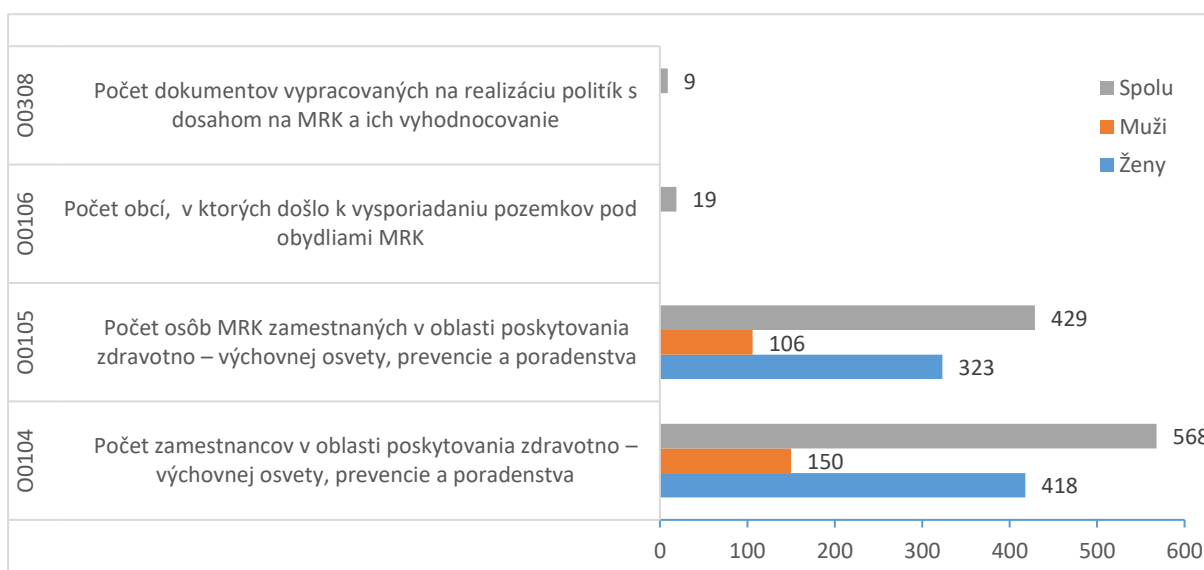
	Znevýhodnenie			
CO15	Migranti, účastníci s cudzím pôvodom, menšiny (vrátane marginalizovaných komunít ako sú Rómovia)	17 711	14 690	32 401
CO16	Účastníci so zdravotným postihnutím	2	2	4
CO17	Iné znevýhodnené osoby	7	1	8
CO18	Bezdomovci alebo osoby postihnuté vylúčením z bývania	0	0	0
CO19	Osoby z vidieckych oblastí	0	0	0
	Celkový počet účastníkov (CO01+CO03+CO05)	17 798	14 727	32 525

Zdroj: Export údajov z ITMS2014+ k 31. 12. 2021

V rámci tohto ŠC do projektových aktivít vstúpilo **celkovo 32 525 osôb**, z ktorých vyše 93 % tvorili nezamestnané a neaktívne osoby (47 %, resp. 46 %). Takmer 54 % z nich bolo vo veku do 25 rokov a vyše 72 % účastníkov bolo so vzdelaním ISCED1 alebo ISCED2. Rodové zastúpenie účastníkov je s miernou prevahou žien oproti mužom, čo napovedá o ich vyššej aktivite a motivácii v oblasti zdravia.

Za špecifické MU výstupu relevantné k tomuto ŠC boli dosiahnuté nasledovné hodnoty:

Graf 3: Hodnoty špecifických MU výstupu za ŠC. 5.1.3

Zdroj: Export údajov z ITMS2014+ k 31. 12. 2021

5.2.2 Dosiahnuté výstupy spolu za PO5

Sumárne hodnoty za všetky ŠC PO5, za kategórie vstupujúce do výpočtu celkového počtu účastníkov, uvádza nasledujúca súhrnná tabuľka spoločných ukazovateľov výstupu a výsledku.

Údaj o **celkovom počte účastníkov 176 196** je pomerne vysoký, avšak je potrebné uviesť, že pri spoločných MU dochádza k viacnásobnému započítaniu tej istej osoby, ak sa zúčastnila viacerých NP (údaje z kariet účastníkov).

Z pohľadu dosiahnutých výsledkov a možných následných dopadov intervencií sú prezentované hodnoty dôležité pre získanie obrazu o prevažujúcich skupinách účastníkov, pričom z pohľadu intervenčnej logiky PO5 majú špecifickú výpovednú hodnotu najmä zaznamenané údaje o **nezamestnaných a neaktívnych osobách – účastníkoch**, pretože prioritne pri nich je snaha dosiahnuť aktivizáciu a zmenu ich situácie.

Podľa údajov v tabuľke bolo medzi účastníkmi 83 330 nezamestnaných (47,3 %) a 77 641 neaktívnych osôb (44,1 %), čo je spolu vyše **91,3 % všetkých účastníkov**. V tejto skupine prevažovali ženy, pri neaktívnych osobách s podielom až 60 %.

Väčšina účastníkov projektov boli osoby so základným (ISCED 1 a 2) vzdelaním (CO09), ktoré tvorili podiel vyše **82,7 %**, osôb s vyšším sekundárnym (ISCED 3) alebo post-sekundárnym (ISCED 4) vzdelaním bolo 10,8 % a osoby s predprimárnym (ISCED O) vzdelaním 3,5 %.

Z pohľadu zacielenia je dôležitým údaj o účastníkoch z radov menšín, vrátane osôb z MRK (CO15), ktorých bolo **146 948** a ich podiel tvorí **83,4 %** zo všetkých účastníkov.

Napriek viacnásobnému započítaniu osôb uvedené čísla a **podieľ potvrdzujú správne zacielenie projektových aktivít**. Treba poznamenať, že podiel osôb z RK je reálne pravdepodobne ešte vyšší, nakoľko údaj CO15 je ovplyvnený subjektívnym rozhodnutím osoby označiť sa za príslušníka menšiny v KÚ a taktiež skutočnosťou, že nie všetci účastníci súhlasili s evidenciou cez KÚ.

Tabuľka 6: Porovnanie spoločných ukazovateľov výstupu a výsledku za účastníkov, so zohľadnením času zberu k 31. 12. 2021

P. č.	Názov ukazovateľa	Pri vstupe			Pri výstupe			6 mes. po výstupe		
		Muži	Ženy	Spolu	Muži	Ženy	Spolu	Muži	Ženy	Spolu
1.	Nezamestnané osoby, vrátane dlhodobo nezamestnaných	39 578	43 752	83 330	19 239	22 299	41 538	0	0	0
2.	Dlhodobo nezamestnané osoby	6 048	8 427	14 475	4 096	5 774	9 870	0	0	0
3.	Neaktívne osoby	31 089	46 552	77 641	16 745	23 761	40 506	0	0	0
4.	Neaktívne osoby, ktoré nie sú v procese vzdelávania, ani odbornej prípravy	2 399	2 565	4 964	1 773	1 908	3 681	0	0	0
5.	Zamestnané osoby, vrátane samostatne zárobkovo činných osôb	9 424	5 801	15 225	4 996	3 163	8 159	0	0	0
6.	Osoby vo veku do 25 rokov	34 778	37 678	72 456	18 020	19 023	37 043	0	0	0
7.	Osoby vo veku nad 54 rokov	8 596	10 884	19 480	4 659	6 030	10 689	0	0	0
8.	Osoby vo veku do 29 rokov	41 284	46 078	87 362	21 210	23 195	44 405	0	0	0
9.	Osoby vo veku nad 50 rokov	12 880	15 897	28 777	6 817	8 618	15 435	0	0	0
10.	Nad 50 rokov, ktorí sú nezamestnaní, vrátane dlhodobo nezamestnaných alebo neaktívnych osôb, ktoré nie sú v procese vzdelávania, ani odbornej prípravy	6 520	7 660	14 180	3 558	4 372	7 930	0	0	0
11.	Účastníci vo veku nad 50 rokov, ktorí sú zamestnaní, a to aj samostatne zárobkovo činní	1 329	965	2 294	743	567	1 310	0	0	0
12.	Nad 54 rokov, ktorí sú nezamestnaní, vrátane dlhodobo nezamestnaných alebo neaktívnych osôb, ktoré nie sú v procese vzdelávania, ani odbornej prípravy	3 618	4 012	7 630	2 113	2 433	4 546	0	0	0
13.	Osoby s predprimárnym vzdelaním (ISCED 0)	3 031	3 130	6 161	2 603	2 618	5 221	0	0	0
14.	Osoby so základným (ISCED 1) alebo nižším sekundárnym (ISCED 2) vzdelaním	64 595	81 197	145 792	31 114	39 628	70 742	0	0	0
15.	Osoby s vyšším sekundárnym (ISCED 3) alebo post-sekundárnym (ISCED 4) vzdelaním	9 966	9 127	19 093	4 943	4 604	9 547	0	0	0
16.	Osoby s terciárnym vzdelaním (ISCED 5 až 8)	181	317	498	83	128	211	0	0	0
17.	Účastníci, ktorí žijú v domácnostiach nezamestnaných osôb	10 600	13 380	23 980	8 858	11 106	19 964	0	0	0
18.	Účastníci, ktorí žijú v domácnostiach nezamestnaných osôb so závislými deťmi	7 870	10 710	18 580	6 434	8 707	15 141	0	0	0
19.	Účastníci, ktorí žijú v domácnostiach ako osamelé osoby so závislými deťmi	5	61	66	8	59	67	0	0	0
20.	Migranti, účastníci s cudzím pôvodom, menšiny (vrátane marginalizovaných komunit ako sú napríklad Rómovia)	66 865	80 083	146 948	31 750	37 919	69 669	0	0	0
21.	Účastníci so zdravotným postihnutím	538	584	1 122	257	271	528	0	0	0
22.	Iné znevýhodnené osoby	5 623	6 684	12 307	2 780	3 401	6 181	0	0	0
23.	Celkový počet účastníkov (CO1+CO3+CO5)	80 091	96 105	176 196	40 980	49 223	90 203	0	0	0

24.	Bezdomovci alebo osoby postihnuté vylúčením z bývania	175	181	356	145	130	275	0	0	0
25.	Osoby z vidieckych oblastí	655	778	1 433	434	513	947	0	0	0
26.	Neaktívni účastníci, ktorí sú zapojení do hľadania práce (CR01)	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	177	213	390	0	0	0
27.	Účastníci, ktorí sú v procese vzdelávania/odbor. prípravy (CR02)	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	19	38	57	0	0	0
28.	Účastníci, ktorí získavajú kvalifikáciu (CR03)	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	14	18	32	0	0	0
29.	Účastníci, ktorí sú zamestnaní, a to aj samostatne zárobkovo činní (CR04)	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	801	414	1 215	0	0	0
30.	Znevýhodnení účastníci, ktorí sú zapojení do hľadania práce, vzdelávania/odbornej prípravy, získavania kvalifikácie, sú zamestnaní, a to aj samostatne zárobkovo činní (CR05)	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	1 256	922	2 178	0	0	0
31.	Účastníci, ktorí sú 6 mesiacov po odchode zamestnaní, a to aj samostatne zárobkovo činní (CR06)	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	0	0	0
32.	Účastníci, ktorých situácia na trhu práce sa šesť mesiacov po odchode zlepšila (CR07)	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	0	0	0
33.	Účastníci vo veku nad 54 rokov, ktorí sú 6 mesiacov po odchode zamestnaní, a to aj samostatne zárobkovo činní (CR08)	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	0	0	0
34.	Znevýhodnení účastníci, ktorí sú zamestnaní, a to aj samostatne zárobkovo činní (CR09)	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	Irelevantné	0	0	0

Zdroj: Export údajov z ITMS2014+ k 31. 12. 2021

Tabuľka 7: Celkový počet účastníkov podľa ŠC PO5 k 31. 12. 2021

Celkový počet účastníkov	Pri vstupe			Pri výstupe			6 mesiacov po výstupe		
	Muži	Ženy	Spolu	Muži	Ženy	Spolu	Muži	Ženy	Spolu
v ŠC 5.1.1	5 462	5 340	10 802	3 824	3 725	7 549	0	0	0
v ŠC 5.1.2	59 902	72 967	132 869	28 439	34 677	63 116	0	0	0
v ŠC 5.1.3	14 727	17 798	32 525	8 717	10 821	19 538	0	0	0
Spolu	80 091	96 105	176 196	40 980	49 223	90 203	0	0	0

Zdroj: Export údajov z ITMS2014+ k 31. 12. 2021

Podľa príslušnosti k jednotlivým ŠC vstúpilo do projektov najviac evidovaných účastníkov (spolu až 132 869 osôb) v rámci ŠC 5.1.2, ktorý má širokú cieľovú skupinu a realizujú sa v ňom o. i. dva veľké NP (NP TSPaTP, NP KC/KS).

V rámci ŠC 5.1.3 vstúpilo do intervencií spolu 32 525 účastníkov, ťažiskovo v rámci NP ZK2, a najmenej ich bolo v rámci ŠC 5.1.1, ktorý je pomerne úzko zameraný na cieľovú skupinu predškôľakov a len okrajovo na žiakov ZŠ, prípadne SŠ (DOP MaT).

Hodnoty **špecifických MU výstupu** získané agregáciou z projektovej úrovne dosiahli nasledovné hodnoty:

Tabuľka 8: Plnenie stanovených cieľových hodnôt špecifických MU výstupu PO5

Kód	Názov MU	Cieľová hodnota (2023)*	Dosiahnutá hodnota k 31. 12. 2021	Plnenie v %
O0101	Počet zamestnancov vo výchovno-vzdelávacom procese a v oblasti poskytovania sociálnych služieb	1 140 (896)	1 466	128,6
O0102	Počet osôb z MRK zamestnaných vo výchovno-vzdelávacom procese a v oblasti poskytovania sociálnych služieb	1 090 (305)	1 773	162,7
O0103	Počet MŠ zapojených do aktivít zameraných na podporu inkluzívneho vzdelávania	210 (210)	122	58,1
O0104	Počet zamestnancov v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetly, prevencie a poradenstva	674 (170)	606	89,9
O0105	Počet osôb MRK zamestnaných v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetly, prevencie a poradenstva	411 (90)	467	113,6
O0106	Počet obcí, v ktorých došlo k vysporiadaniu pozemkov pod obydliami MRK	80 (150)	19	23,8
O0107	Počet podporených komunitných centier	120 (120)	88	73,3
O0308	Počet dokumentov vypracovaných na realizáciu politík s dosahom na MRK a ich vyhodnocovanie	56 ¹⁸	9	16,1
O0311	Počet podporených osôb z MRK so základným (ISCED1) alebo nižším sekundárnym vzdelaním (ISCED2)	6 219 ¹⁹	1 011	16,3
CV1	Hodnota zakúpených osobných ochranných prostriedkov (v EUR)	733 534 ¹⁵	0	0,0
CV30	Hodnota opatrení ESF zameraných na boj s pandémiou COVID-19 alebo na zmierňovanie jej následkov (v EUR)	24 429 784 ¹⁵	2 146 053	8,8

Zdroj: OP LŽ ver.8.0 a VS OP LŽ za rok 2021

* cieľové hodnoty sa v čase menili, v zátvorke je cieľ projektovaný pri spustení OP

S výnimkou MU O0106 došlo pri ostatných výstupových MU, ktoré boli stanovené v úvode PO, k navýšeniu cieľových hodnôt špecifických výstupov. Zvýšenie hodnôt MU bolo vykonané v súvislosti s navýšením finančných prostriedkov, potom ako bola v prospech PO5 realokovaná výkonnostná rezerva z PO6 v sume 14 954 885 EUR (zdroj EÚ), resp. 17 593 983 EUR (zdroje EÚ+SR).

Najvýraznejšie je zvýšenie pri **O0105**, kde cieľová hodnota vzrástla z 90 na 411 osôb (o takmer 457 %), pri **O0104**, kde cieľová hodnota vzrástla zo 170 na 674 osôb (o vyše 396 %) a pri **O0102**, kde cieľová hodnota vzrástla z 305 na 1090 osôb (o vyše 357 %). Kolísanie cieľových hodnôt výstupu znázorňuje aj nasledujúci graf.

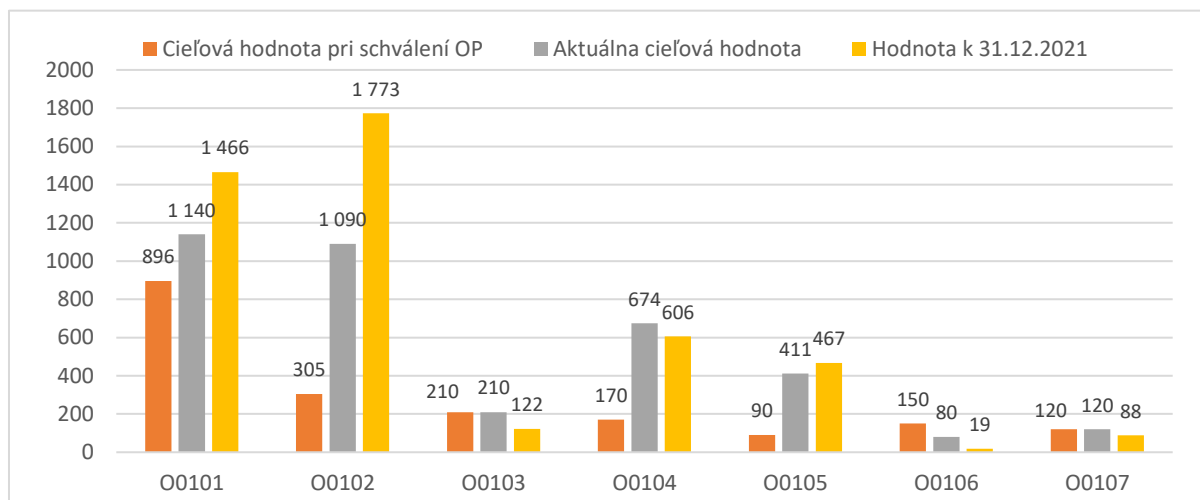
S výnimkou MU dodatočne vytvorených pre projekty na boj s pandémiou COVID-19 (CV1 a CV30), ktorých hodnoty vzhľadom k posunu čerpania budú plnené neskôr, sa stanovené cieľové hodnoty pri väčšine MU darí plniť na primeranej úrovni, s vyšším prekročením pri MU O0102 (162,7 %) a O0101

¹⁸ MU zavedený dodatočne od ver. 6 OP LŽ

¹⁹ MU zavedený dodatočne od ver. 8 OP LŽ

(128,6 %). Nízke plnenie je dosahované pri MU O0106 (23,8 %), vzhľadom na identifikované prekážky a obmedzenia spôsobujúce okrem meškania aj zníženie účinnosti implementácie NP Pozemky a naň nadväzujúcej špecifickej výzvy DOP Pozemky.

Graf 4: Hodnoty vybraných špecifických MU výstupu

Zdroj: OP LZ a VS OP LZ za rok 2021

Taktiež pri MU O0308 (16,1 %), kde sa prejavilo viacročné meškание NP MaH v dôsledku neúspešných VO a pri MU O0311 (16,3 %), ktorý bol novozavedený až od ver. 8 OP LZ. Na rozdiel od podobného MU CO09 sa hodnota O0311 určuje agregáciou z projektovej úrovne (nie z KÚ) a zahŕňa iba osoby podporené v rámci projektov špecificky zameraných na žiakov z MRK v rámci ročníkov 1. – 4. a 5. – 9. Zvyšné dva CV ukazovatele boli doplnené do OP v dôsledku urgentnej potreby realizácie aktivít zameraných na boj s pandemiou COVID-19, odstraňovanie a zmiernenie jej dôsledkov. Tieto projekty boli identifikované prostredníctvom uznesenia vlády SR č. 257/2020 k Návrhu opatrení financovaných z OP EŠIF na boj s pandemiou, primárne vo vzťahu k posilneniu činnosti zdravotných asistentov a podpore terénnej asistencie a vybavenia karanténnych centier v MRK. Ich hodnoty vychádzajú z plánovaných alokácií na NP PRIM II., NP COVID a Korona te merel.

5.2.3 Dosiahnuté výsledky implementácie PO5

Prehľad dosahovaných hodnôt spoločných MU výsledku (CR) k 31. 12. 2021 je pre lepšie pozorovanie ich súvislosti s ukazovateľmi výstupu (CO) uvedený v spodnej časti predchádzajúcej Tabuľky 6.

Pri spoločných MU výsledku (CR) nie je možné vyhodnotiť úroveň ich plnenia, pretože pre tento typ ukazovateľov nie je určená cieľová hodnota. Ide o mikro údaje opisujúce situáciu konkrétnych účastníkov, vzhľadom na ich zamestnanecké postavenie, vzdelanie alebo znevýhodnenie.

Spoločné ukazovatele okamžitých výsledkov pre účastníkov **CR01 – CR05** sú previazané s obdobnými spoločnými ukazovateľmi výstupu (CO). Dosiahnuté hodnoty CR01 – CR05 uvádzajú počty účastníkov, ktorí boli vďaka poskytovanej intervencii v čase odchodu zapojení do hľadania práce, vzdelávania/odbornej prípravy, získavania kvalifikácie, sú zamestnaní, a to aj samostatne zárobkovo činní. Kumulatívne ide o **3 872 osôb** – účastníkov projektov (pozri riadky č. 26 – 30 Tabuľky 6), u ktorých **došlo k zlepšeniu ich situácie**, vzhľadom na ich zamestnanecké postavenie, vzdelanie alebo znevýhodnenie.

Hodnoty MU CR sú podstatne nižšie ako pri obdobných CO na výstupe, najmä v dôsledku toho, že väčšina účastníkov po ukončení I etapy NP bola opakovane evidovaná v II. etape NP, ktorá pri všetkých kľúčových NP stále prebieha. Hodnoty na výstupe tak ešte nezohľadňujú účastníkov v rámci II. etáp NP.

Obdobne je tomu pri ukazovateľoch **CR06 – CR09**, ktoré majú poskytovať dáta o účastníkoch **6 a viac mesiacov po ukončení** ich účasti v projekte (t. j. merajúce dlhodobjšie výsledky intervencií).

Pri týchto MU sú zaznamenané **hodnoty nulové**, čo je obmedzením pre využitie týchto údajov v rámci aktuálneho hodnotenia, keďže „nulovými“ hodnotami (za 6 a viac mesiacov po skončení intervencie) nie je možné kvantifikovať dlhodobjší účinok na zmenu v situácii účastníkov. Tieto hodnoty nie sú do ITMS riadne zaznamenané v dôsledku absencie funkčného prepojenia ITMS2014+ s relevantnými národnými registrami, (napr. s registrom Sociálnej poisťovne), v ktorých by bolo možné overenie zmeny situácie účastníkov v reálnom čase.

Pozitívna zmena v situácii sledovaných účastníkov predstavuje prevažne dlhodobý proces, ktorý je stimulovaný realizovanými intervenciami PO5. Vzhľadom na dlhodobý a etapový charakter NP a spôsob vykazovania dotknutých spoločných ukazovateľov výsledku (CR) očakávame nárast ich hodnôt a podstatný merateľný výsledok až po ukončení druhých etáp kľúčových NP a zrealizovaní vykazovaných hodnôt, resp. ich krížovej kontrole. Nasledujúca tabuľka uvádza štruktúru účastníkov podľa príslušnosti ku kľúčovým NP PO5.

Tabuľka 9: Prehľad účastníkov v NP PO5 podľa evidencie z karty účastníka

Názov NP	Pri vstupe			Pri výstupe		
	Ženy	Muži	Spolu	Ženy	Muži	Spolu
NP TSPaTP I.	25 203	21 485	46 688	25 199	21 481	46 680
NP TSPaTP II.	26 173	22 346	48 519	12	19	31
NP KC (I)	9 466	6 937	16 403	9 465	6 937	16 402
NP KS (II)	2 882	2 393	5 275	0	0	0
NP PRIM I.	2 068	2 183	4 251	2 055	2 155	4 210
NP PRIM II.	1 566	1 590	3 156	1 566	1 590	3 156
NP ZK 2A	10 869	8 751	19 620	10 796	8 700	19 496
NP ZK 2B	9 191	8 236	17 427	0	0	0
NP COVID MRK	124	63	187	25	17	42
Spolu	87 542	73 984	161 526	49 118	40 899	90 017

Zdroj: ITMS2014+ k 31. 12. 2021

Pri posudzovaní počtu účastníkov na základe spoločných MU výstupu i výsledku (CO a CR) je potrebné pripomenúť, že do aktivít reálne vstúpili aj ďalší účastníci, ktorí ale odmietli evidenciu cez KÚ a nie sú súčasťou vyššie vykazovaných hodnôt.

V programovom období 2014 – 2020 sú účastníci bez záznamu v KU, prípadne s nekompletným záznamom **evidovaní cez D-údaje: D0311**, ktorého hodnota k sledovanému dátumu dosiahla **17 041 osôb** (vzťah k I. fázam NP) a **D0324**, ktorý dosiahol hodnotu **423 osôb** (vzťah k II. fázam NP). Oba údaje nevstupujú do hodnôt MU, ale ich počet sa v rámci výročných správ o implementácii OP LŽ započítava do celkového počtu (grand total) účastníkov, ktorým bola poskytnutá intervencia PO5.

D-údaje nepatria k MU, ale prijímatelia ich hodnoty z dostupných zdrojov zadávajú do systému ITMS2014+. Ako súčasť dôkazov prispievania intervencií k stanoveným cieľom uvádzame vybraný zoznam D-údajov za PO5, ktoré sa neagregujú do žiadneho z MU, ale popisujú prípadné ďalšie dosiahnuté výstupy pre cieľovú skupinu (nad rámec MU). Ich hodnoty k 31. 12. 2021 uvádza nasledujúca tabuľka.

Podľa zmienenej ZHS *Hodnotenia pokroku k naplneniu cieľov PO5* dosahoval počet účastníkov, ktorí z rôznych príčin odmietli evidenciu prostredníctvom KÚ v prípade troch NP (TSPaTP, KC, NP PRIM) tolerovanú odchýlku do 10 % (v súlade s metodikou EK pre monitorovanie intervencií ESF), avšak pri NP ZK 2A bola odchýlka vysoko nad tolerovaný limit (41,5 %). Prijímateľ preto vypracoval hĺbkovú

analýzu príčin tohto stavu, ktorú zverejnil 01/2020. Okrem konkrétnych príčin v rámci analyzovaných lokalít upozornil, že vyžadovaním citlivého osobného údaju (rodné číslo) sa stráca nízkoprahový charakter NP. Následný NP ZK 2B, ktorý je pokračovaním uvedeného projektu, už dodržiava tolerovanú odchýlku v počte účastníkov bez KÚ.

Výpis hodnôt D0311 k sledovanému dátumu podľa ŠC potvrdzuje skôr uvedené zistenia, keď z celkového počtu 17 041 účastníkov nevidovaných cez KÚ bolo až 14 073 z nich (vyše 82,5 %) v rámci ŠC 5.1.3, 2 906 z nich (17 %) bolo v rámci ŠC 5.1.2 a 62 (0,004 %) v ŠC 5.1.1.

Aj na základe uvedených zistení bola problematika povinného používania evidencie cez KÚ opakovane riešená na úrovni RO, CKO a EK a skúsenosti by mali byť zohľadnené v systéme monitorovania P SK.

Určitým nedostatkom D-údajov je ich veľký počet (celkom 52 v PO5), čo sťažuje prehľadnosť, prevládajúca formálnosť ich vykazovania a ich značná časť s nulovými hodnotami (v ŠC 5.1.1 je 36 sledovaných D-údajov, z nich 25 s nulovou hodnotou, v ŠC 5.1.2 je 40 D-údajov, z nich 18 s nulovou hodnotou a v ŠC 5.1.3 je 35 D-údajov, z toho 24 s nulovou hodnotou).

Tabuľka 10: Dodatočné výstupy implementácie PO5 nad rámec MU

Kód	Názov – Iné údaje	M. J.	Spolu
D0164	Počet realizovaných školiacich, vzdelávacích aktivít	aktivity	1 320
D0268	Počet absolventov vzdelávacích aktivít projektu	osoby	1 573
D0311	Počet účastníkov, ktorí nie sú sledovaní prostredníctvom KÚ	osoby	17 041
D0322	Počet osôb z MRK, ktorým boli poskytnuté nízko-prahové služby	osoby	275
D0323	Počet podporených zariadení sociálnych služieb (okrem KC)	soc. zar.	2
D0324	Počet nových účastníkov, ktorí nie sú sledovaní prostredníctvom KÚ	osoby	423
D0325	Počet nových osôb z MRK s kartou účastníka, ktoré využili služby KC	osoby	10 435
D0326	Počet nových osôb z MRK s kartou účastníka, ktoré využili služby TSP a TP	osoby	15 252
D0328	Počet zamestnancov z MRK poskytujúcich asistenčné služby (ako napr. občianske hliadky, asistencia pre finančnú gramotnosť, mentoring a tútoring a pre zamestnané osoby MRK a pod.)	osoby	1 251
D0331	Počet obcí, v ktorých došlo k vysporiadaniu pozemkov	obce	0
D0332	Počet osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť štandardy hygieny bývania v dôsledku programu vysporiadania pozemkov	osoby	0
D0333	Počet vypracovaných materiálov v rámci programov jednoduchých pozemkových úprav (JPÚ) realizáciou druhého obvodu	JPÚ	0
D0336	Počet účastníkov, ktorým je kontinuálne poskytovaná intervencia v ďalších fázach projektov a ktorí nie sú sledovaní prostredníctvom karty účastníka	osoby	172
D0337	Počet nových zamestnancov z MRK poskytujúcich asistenčné služby ako súčasť podpory komplexného prístupu v obciach s MRK v rámci iniciatívy Catching-up Regions	osoby	8
D0338	Počet zamestnancov z MRK kontinuálne poskytujúcich asistenčné služby ako súčasť podpory komplexného prístupu v obciach s MRK v rámci iniciatívy Catching-up Regions	osoby	9

Zdroj: ITMS2014+ a údaje zo SO

K nadmernému počtu D-údajov, formálnosti vykazovania a k vysokému podielu D-údajov s nulovými hodnotami na konci programového obdobia sa kriticky vyjadruje aj aktuálna ZHS ad-hoc Hodnotenia príspevku OP LŽ k horizontálnym princípom Rovnosť mužov a žien a nediskriminácia v kontexte implementácie všetkých OP financovaných z EŠIF.

Cieľové hodnoty **špecifických MU výsledku a ich plnenie** dosiahnuté implementáciou PO5 uvádza nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 11: Hodnoty programovo špecifických ukazovateľov výsledku PO5

ŠC	Kód	Názov ukazovateľa	Základná hodnota (2013)	Cieľová hodnota (2023)	Dosiahnutá hodnota k 31. 12. 2021	Plnenie v %*
5 1 1	R0105	Počet detí z MRK, ktoré absolvovali minimálne jeden rok v podporených MŠ zapojených do aktivít zameraných na podporu inkluzívneho vzdelávania	2 356	4 410 (+2 054)	4 251	207,0
	R0106	Účastníci z MRK, ktorí získali vyššie sekundárne (ISCED 3) alebo post-sekundárne (ISCED 4) vzdelanie	4 450	5 053 (+ 603)	0	0,0
5 1 2	R0107	Počet evidovaných nezamestnaných osôb z prostredia MRK	119 389	116 643 (- 2 746)	0	0,0
5 1 3	R0108	Počet osôb z MRK, ktoré využívajú služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetly, prevencie a poradenstva	39 580	79 913 (40 333)	31 630	78,4
	R0109	Počet osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť štandardy hygieny bývania v dôsledku programu vysporiadania pozemkov	37 123	53 348 (+ 16 225)	287	1,8

Zdroj: OP LZ ver. 8.0

Pozn.: Ukazovatele sa zaznamenávajú v ITMS2014+ raz ročne, okrem R0107 – štatistické zisťovanie 2021 a 2023

*(percentuálne plnenie cieľovej hodnoty je počítané z rozdielu medzi základnou a cieľovou hodnotou)

R0105: Počet detí z MRK, ktoré absolvovali minimálne jeden rok v podporených materských školách zapojených do aktivít zameraných na podporu inkluzívneho vzdelávania

Do hodnoty MU sa započítavajú deti zapojené prostredníctvom podporených MŠ do NP PRIM I a II. Hodnota MU R0105 k 31. 12. 2021 je **4 251 detí**, čím bola plánovaná cieľová hodnota (zvýšiť počet detí o 2 054) splnená na **207 %**.

Agregácia	PMU	Názov PMU	M. J.	Spolu
R0105	P0148	Počet detí z MRK, ktoré absolvovali minimálne jeden rok v podporených materských školách	osoby	4 251
	P0955	Počet nových detí z MRK, ktoré absolvovali minimálne jeden rok v podporených materských školách	osoby	0
Spolu:			osoby	4 251

Informácie získané od manažérov a odborných zamestnancov NP PRIM potvrdzujú, že etnická segregácia v predprimárnom vzdelávaní sťažuje deťom z MRK úspešné začlenenie do kolektívu počas primárneho vzdelávania a je častou príčinou zhoršeného napredovania jednotlivca a zníženej osobnej motivácie učiť sa.

Popri hlavnom prínose projektu ako dôležitého nástroja sociálno-ekonomickej integrácie – vytváraním inkluzívneho prostredia v MŠ a prostredníctvom práce s rodinami detí z MRK, generuje NP aj ďalšie sprievodné prínosy, ako napr. zvýšenie zamestnanosti na pozíciách asistentov učiteľa a odborných zamestnancov, vrátane osôb z MRK, a cieleňé zvyšovanie ich odbornosti a kvalifikácie.

R0106: Účastníci z MRK, ktorí získali vyššie sekundárne (ISCED 3) alebo post-sekundárne (ISCED 4) vzdelanie

Podľa definície MU ide o účastníkov projektu z MRK, ktorí v čase vstupu do projektu mali dosiahnuté vzdelanie ISCED 1 a ISCED 2 a ktorí v čase odchodu z projektu dosiahli stanovené výsledky vzdelávania ISCED 3 a ISCED 4. Cieľová hodnota je 603 podporených osôb z MRK.

Doposiaľ nebola v rámci PO5 zrealizovaná žiadna z pôvodne predpokladaných projektových aktivít (napr. študijné štipendijné programy pre stredoškolákov alebo vysokoškolákov), ktorá by bola zacielená na R0106, a preto je aktuálne zaznamenaná hodnota MU **0**.

Agregácia	PMU	Názov PMU	M.J.	Spolu
R0106	P0634	Účastníci z MRK, ktorí získali vyššie sekundárne (ISCED 3) alebo post-sekundárne (ISCED 4) vzdelanie	osoby	0
		Spolu:	osoby	0

Keďže k dátumu predloženia tejto správy nebola zverejnená žiadna výzva/vyzvanie na podporu takto cielených aktivít, považujeme splnenie cieľovej hodnoty tohto MU (603 osôb) **vysoke rizikové**. V rámci predošlého hodnotenia pokroku plnenia cieľov PO5 zdôvodnil SO nezaradenie tohto typu intervencie nedostatočným inštitucionálnym zázemím a chýbajúcimi predošlými skúsenosťami pre efektívnu realizáciu štipendijných programov pre študentov z MRK. Vytvorenie samostatnej podpornej manažérskej štruktúry by si podľa SO vyžiadalo vysoké vstupné a prevádzkové náklady, čím by sa podporný štipendijný, prípadne pôžičkový systém stal neefektívny a dlhodobo neutržateľný.

Potreba podporného systému vyššieho sekundárneho (ISCED 3) a post-sekundárneho vzdelávania (ISCED 4) pre osoby z MRK, pochádzajúce väčšinou z nízko-príjmových rodín, je vysoká, čo potvrdzujú aj sociologické prieskumy. Bez účinného podporného systému majú potenciálni uchádzači o štúdium len veľmi malú šancu prekonať početné znevýhodnenia a dostať sa vlastnými silami a prostriedkami z pasce sociálneho vylúčenia.

R0107: Počet evidovaných nezamestnaných osôb z prostredia MRK

Základná hodnota MU (119 389 osôb) vychádza z prijatej metodiky výpočtu nezamestnaných Rómov v obciach podľa Atlasu RK 2013. Následne bol stanovený cieľ znížiť intervenciami PO5 takto odvodený počet nezamestnaných osôb MRK z 119 389 na 116 643, čo predstavuje ich pokles o **2 746 osôb** z MRK.

Hodnota R0107 sa nestanovuje agregáciou z projektovej úrovne, ale priamo štatistickým prieskumom, ktorý je členský štát EÚ povinný vykonať v roku 2021 a 2023. Predmetné štatistické zisťovanie nebolo k 31. 12. 2021 ukončené a vo výročnej správe o implementácii OP ĽZ za rok 2021 bola ponechaná nulová hodnota, bez možnosti objektívneho posúdenia plnenia R0107. Vzhľadom na pomerne nízko stanovenú cieľovú hodnotu, je jej splnenie s odstupom 10 rokov viac ako reálne.

Bez ohľadu na stanovenú hodnotu R0107 je otázka zvýšenia zamestnanosti osôb z MRK v podmienkach SR významná z viacerých socioekonomických a politických dôvodov, pričom medzi kľúčovými je potrebné vidieť okrem riešenia príjmovej chudoby a deprivácie v MRK rovnako dôležitú ekonomickú príležitosť, ktorú predstavuje pracovný potenciál dnes nezamestnanej produktívnej rómskej populácie.

V národnej úrovni sa však prejavuje mnoho externých vplyvov, ktoré vplývajú na zamestnanosť osôb z MRK. Významnou komplikáciou pri zvyšovaní ich zamestnanosti je najmä dlhodobo pretrvávajúca diskriminácia rómskych uchádzačov o zamestnanie²⁰ a aktuálne tiež pokles ekonomickej aktivity v súvislosti s energetickou krízou, dopadmi pandémie COVID-19 a i.

R0108: Počet osôb z MRK, ktoré využívajú služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetly, prevencie a poradenstva

Základná hodnota MU (39 580 osôb) vychádza z dostupných údajov o počte osôb, ktorým bola poskytnutá podpora v rámci realizovaných programov v oblasti zdravotnej výchovy, osvetly a prevencie a priemeru pomáhajúcich profesií v predošlom období 2007 – 2013 (program Zdravé komunity v 66 obciach).

²⁰ Podľa zistení EU SILC MRK 2020 v období 1 roka pred zisťovaním zažilo diskrimináciu z dôvodu etnického pôvodu 23 % Rómov a 19 % Rómkov pri hľadaní práce, v zamestnaní, pri hľadaní bývania, v zdravotníctve, v školstve, pri kontakte s úradmi alebo v službách.

Cieľovou skupinou sú príslušníci MRK žijúci v osídleniach nachádzajúcich sa v 150 obciach v rámci zjednodušeného indexu podrozvinutosti. Cieľová hodnota MU (79 913 osôb) vychádza z údajov 150 obcí v pásme indexu podrozvinutosti a predstavuje zvýšenie o 40 333 osôb v porovnaní s východiskovým stavom v roku 2013.

K sledovanému dátumu dosiahla hodnota **31 630 osôb** (14 383 mužov a 17 247 žien), čo predstavuje plnenie na **78,4 %**. Do hodnoty MU sa započítavajú osoby z MRK, ktoré využili služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetly, prevencie a poradenstva prostredníctvom aktivít NP ZK 2A a 2B, NP Korona te merel a NP COVID MRK.

Agregácia	PMU	Názov PMU	M. J.	Spolu
R0108	P0268	Počet osôb z MRK, ktoré využili služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetly, prevencie a poradenstva	osoby	19 625
	P0937	Počet nových osôb z MRK, ktoré využili služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetly, prevencie a poradenstva	osoby	12 005
	P0938	Počet osôb z MRK, ktoré kontinuálne využívali služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetly, prevencie a poradenstva	osoby	653
	D0311	Počet osôb z MRK, ktorým bola poskytnutá intervencia, ale sú vedení ako účastníci bez karty účastníka	osoby	14 073
	D0324	Počet nových osôb z MRK, ktorým bola poskytnutá intervencia, ale sú vedení ako účastníci bez karty účastníka	osoby	116
		Spolu:	osoby	31 630

Pozn.: Z dôvodu uceleného obrazu o účastníkoch intervencii uvádzame aj PMU, ktoré sa do R0108 neagregujú (podfarbené šedou).

Okrem PMU vstupujúcich do agregácie je vzhľadom na vysoký podiel účastníkov bez KÚ, v prípade R0108, vhodné uvádzať aj celkový počet účastníkov po započítaní hodnôt D0311, resp. D0324 pre II. fázu NP (účastníkom bez KÚ bola poskytnutá intervencia, ale nie sú vykázani v prísl. projektovom, ani výsledkovom MU). Po započítaní sledovaných hodnôt údajov D0311 a D0324 je dosiahnutý celkový počet účastníkov $31\,630 + 14\,189 = 45\,819$ osôb z MRK, čo predstavuje plnenie na **113,6 %** z cieľovej hodnoty.

Implementácia NP ZK 2A je hodnotená ako veľmi úspešná a projekt bol zaradený medzi príklady dobrej praxe v EÚ. Prijímateľ disponuje zabehnutým a zaškoleným personálom „asistentov osvetly zdravia“ (pozri MU O0104), ktorí sú kritickým medzičlánkom potrebným na zmenu pomerov v oblasti zdravia v MRK.

R0109: Počet osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť štandardy hygieny bývania v dôsledku programu vysporiadania pozemkov

Cieľovou skupinou sú príslušníci MRK žijúci v osídleniach nachádzajúcich sa v 150 obciach v rámci zjednodušeného indexu podrozvinutosti. Napriek tomu, že obdobný program nebol doteraz realizovaný, základná hodnota MU (37 123 osôb) bola stanovená na základe dostupných štatistických údajov o počte legálnych murovaných domov, dreveníc a domov vo výstavbe (pred kolaudáciou) a k im prislúchajúcim počtom obyvateľov.

Cieľová hodnota MU (53 348 osôb) predstavuje zvýšenie o 16 225 osôb. Aktuálne MU R0109 z rôznych dôvodov vykazuje len **287 osôb** (s ukončeným procesom vysporiadania), ktorá predstavuje plnenie cieľa na necelých **1,8 %**.

Agregácia	PMU	Názov PMU	M. J.	Spolu
R0109	P0270	Počet osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť štandardy hygieny bývania v dôsledku programu vysporiadania pozemkov	osoby	287
	D0332	Počet osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť štandardy hygieny bývania v dôsledku programu vysporiadania pozemkov	osoby	0
		Spolu:	osoby	287

Zdlháva implementácia a predlžovanie aktivít NP Pozemky, následne aj DOP Pozemky, boli spôsobené v dôsledku obmedzení na strane identifikovaných obcí i konkrétnych osôb z MRK, a tiež v dôsledku obmedzení pandémie COVID-19 a i. Vzhľadom na pokročilú fázu implementácie OP je dosiahnutá hodnota MU kriticky nízka a hrozí riziko nesplnenia cieľovej hodnoty.

Napriek úvodnému zapojeniu 148 obcí z MRK do aktivít NP Pozemky, opakovanej komunikácii a vypracovaní elaborátov pre 234 osídlení v 148 zazmluvnených obciach, došlo k zrealizovaniu vysporiadania k 31. 12. 2021 len v 19 obciach (*P0236 – Počet obcí, v ktorých došlo k vysporiadaniu pozemkov pod obydliami MRK*).

Vzhľadom na identifikované prekážky v rámci implementácie NP Pozemky a naň nadväzujúcej špecifickej výzvy DOP Pozemky došlo k úprave cieľovej hodnoty MU O0106 zo 150 obcí na 80 (pokles o 47 %), čo sa takmer s určitosťou prejaví aj na zníženom počte osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť štandardy hygieny bývania v dôsledku programu vysporiadania pozemkov.

Keďže cieľová hodnota R0109 zostala ponechaná (16 225 osôb), pri zníženom počte obcí to znamená, že je potrebné, aby sa v každej zo zapojených 80 obcí zlepšili štandardy bývania v dôsledku vysporiadania pozemkov v priemere 203 osobám.

Napriek realizovaným legislatívnym zmenám, ktoré majú zjednodušiť legalizáciu pozemkov pod rómskymi osadami prostredníctvom NP, úskalí v procese vysporiadania pozemkov v MRK zostáva viacero a pokrok je značne závislý od aktívnej súčinnosti miestnych samospráv.

5.3 Analýza príspevkov a hodnotenie dopadov intervencií PO5 OP IŽ

V tejto časti správy je v samostatnej kapitole prezentovaný príslušný kontext a kľúčové príspevky vo forme výstupov, výsledkov a dopadov intervencií PO5, ktorými možno charakterizovať proces uskutočňovania zmeny v príslušných oblastiach ŠC. Zaznamenané výstupy a výsledky sú použité na overenie teórie zmeny, ktorá znázorňuje cestu zmeny v logickej nadväznosti výstupov a výsledkov, až k očakávaným a reálnym dopadom, ktoré vedú k naplneniu ŠC PO5.

Hodnotiaca otázka:

Do akej miery prispieva implementácia pomoci poskytovanej v rámci PO k plneniu stanovených cieľov a dopadov PO?

Podľa teórie zmeny pre PO5 sa dá očakávať vytvorenie očakávaných výsledkov a naplnenie cieľov za splnenia nasledovných predpokladov (zoznam nie je vyčerpávajúci). K hlavným externým predpokladom hodnotiteľ uvádza niektoré kritické zistenia, ktoré vplyvujú na účinnosť intervencií a na základe pozorovaní pridal jeden interný predpoklad:

Externé predpoklady	Kritické zistenia z implementačnej praxe
1) Dostatočná kapacita MŠ a KC v lokalitách s MRK	Kapacity MŠ a KC osobitne v lokalitách MRK sú nedostatočné, pričom existujú veľké rozdiely v prístupe samospráv k potrebe ich budovania a v prípade KC aj v spôsobe ich fungovania. Hodnotiteľ nedisponuje presnou kvantifikáciou, ale počas výkonu viacerých hodnotení PO6/PO5 a počas návštev obcí s MRK zaznamenal prípady, keď sa obec nezapojila do aktivít PO5 z dôvodu neexistujúcej, alebo kapacitne nedostačujúcej infraštruktúry MŠ, resp. KC.
2) Včasná realizácia infraštruktúrnych projektov v rámci PO6	Napriek tomu, že PO6 nebola dimenzovaná na celkové pokrytie investičných potrieb obcí z Atlasu RK v oblastiach jej zamerania, absorpčná kapacita týchto obcí je v porovnaní s očakávaniami znížená, a to najmä v dôsledku nedostatočnej pripravenosti investičných zámerov/projektov a tiež nezáujmom časti samospráv realizovať predpokladané investície (obydlia, KC, MŠ a pod.), alebo sa podieľať na ich spolufinancovaní.

	<p>Implementácia PO6 mešká najmä vplyvom pomalého ukončovania stavebných projektov, pod ktoré sa podpisujú početné problémy na strane žiadateľov (problémy s VO, dopady pandémie, časté zmenové konania, rast cien stavebných materiálov a energií a i.), ako aj obmedzené ľudské zdroje na strane SO MV SR.</p> <p>Pôvodná alokácia na PO6 bola znížená o výkonnostnú rezervu a vzhľadom na pomalšie kontrahovanie a najmä čerpanie na strane prijímateľov DOP hrozí strata/realokácia cca 30 % zdrojov EÚ (podrobnosti uvádzajú samostatné hodnotiace správy o pokroku PO6).</p>
3) Dostatočná súčinnosť miestnej samosprávy v obciach s MRK	<p>Súčinnosť samospráv je priemerná v rámci implementácie NP a mäkkých projektov, horšia v rámci potrebných nadväzujúcich investičných projektov v PO6. V rámci SR pretrvávajú veľké rozdiely v prístupe samospráv k otázkam týkajúcich sa integrácie Rómov, k dôležitosti vyrovnávania rozdielov v životných podmienkach Rómov a ich prístupe k službám, k uplatňovaniu 3D princípu a k samotnému investovaniu do infraštruktúry, s cieľom zvýšenia kvality života príslušníkov MRK.</p> <p>Výročná správa OP LZ za rok 2021 uvádza pri PO5 riziko nedočerpania finančných zdrojov vo viacerých NP, spôsobené nedostatočným zapájaním sa účastníkov /obcí/ do NP viazaných na ukončovanie investičných aktivít z PO6 – KC, MŠ, ktoré meškajú, resp. nie sú realizované podľa plánu, aj keď boli zazmluvnené.</p>
4) Registrácia KC zo strany VÚC ako sociálnej služby podľa zákona o sociálnych službách	<p>V niektorých prípadoch registrácia spôsobila spomalenie implementácie najmä v rámci I. fázy NP KC.</p>
5) Legislatívne podmienky umožňujúce vysporiadanie pozemkov + priaznivá verejná mienka v obciach k potrebe vysporiadania pozemkov v prospech MRK	<p>Legislatívne podmienky spôsobili zrušenie pôvodne schváleného NP Pozemky (2017) a spôsobili zhruba 2-ročné meškanie a prípravu nového NP (2019).</p> <p>Napriek realizovaným legislatívnym zmenám, ktoré mali zjednodušiť legalizáciu pozemkov pod rómskymi obydliami/osadami, zostáva v procese vysporiadania pozemkov viacero úskalí (napr. administratívna náročnosť, slabšia súčinnosť zapojených inštitúcií a samospráv).</p> <p>Nadväzujúce DOP, ktoré riešia konkrétne vysporiadanie práv k pozemkom v MRK meškajú a realizujú sa v obmedzenej miere, vzhľadom k celkovej potrebe. Jednou z príčin je nepriaznivá verejná mienka a prevládajúce stereotypy o Rómoch a z nej plynúci nezáujem časti samospráv. V pokročilej fáze vysporiadania sa prejavujú obmedzené finančné možnosti cieľovej skupiny na odkúpenie alebo prenájom pozemkov.</p>
6) Kontinuálne financovanie ďalších fáz NP	<p>Zazmluvnenie druhých fáz kľúčových NP prebehlo ešte pred ukončením ich prvej fázy, čím SO deklaruje vytvorenie podmienok pre kontinuálne financovanie nadväzujúcich NP.</p> <p>Včasné zabezpečenie zdrojov pre personál NP je zásadné, nakoľko prípadné meškanie spôsobuje zníženie dôvery a ohrozuje kontinuitu pracovných výkonov a celkovú angažovanosť aktérov v prospech cieľových skupín.</p>
7) Dostatočný záujem cieľových skupín MRK o účasť v aktivitách projektov a vylúčenie novej konkurencie intervencií poskytovanej rovnakej cieľovej skupine cez rôzne PO OP LZ (vzájomná	<p>V rámci aktivít kľúčových NP PO5 je záujem cieľových skupín vo väčšine prípadov dostatočný. V rámci DOP je limitovaný prístupom a možnosťami miestnych samospráv, prípadne MVO, ktoré sú oprávnenými žiadateľmi.</p> <p>Podrobnejšie o načasovaní pomoci, priebehu výziev, dosahovaní výstupov a výsledkov, absorpčnej kapacity, vrátane odporúčaní na zvýšenie</p>

koordinácia a načasovanie výziev DOP)	úspešnosti intervencií, pojednáva ZHS z realizovaného Hodnotenia pokroku k naplneniu cieľov PO5 ²¹ . Záujem cieľových skupín, otázky koordinácie intervencií pre MRK a ďalšie súvislosti analyzujú tiež správy z ad hoc hodnotení OP ĽZ, týkajúce sa komplexného komunitného rozvoja v mestách a obciach s MRK, inkluzívneho vzdelávania v PO1 a NP PRIM I a II.
Interné predpoklady	
8) Obsahová synergia nástrojov pomoci a adekvátne ľudské zdroje na ich implementáciu	Základná komplexnosť pomoci MRK sa dosahuje povinnou účasťou obcí zo 150 v kľúčových NP balíka Take-away. Za účelom zvýšenia obsahovej synergie implementovaných intervencií boli v rámci predošlých hodnotení vytknuté nedostatočné prepojenia a vzájomná koordinácia naprieč kľúčovými NP na regionálnej úrovni a tiež nedostatočné personálne kapacity v regiónoch. Tieto by prispeli k vyššej efektívnosti poskytovanej pomoci a k účinnejšiemu vplyvu na zapájanie samospráv, prípadne ďalších prijímateľov do riešenia problémov integrácie MRK.

Dôležitým merateľným **výstupom** napovedajúcim o potenciálnej miere účinku intervencie sú počty účastníkov, ktorí sa zapojili do aktivít jednotlivých NP a DOP, ako aj dosiahnuté hodnoty MU výstupu a výsledku prezentované v predošlej kapitole (pozri tabuľky 3 až 9).

Výstupy NP a DOP spoločne vygenerovali zaznamenané **výsledky** a následne **krátkodobé** (okamžité), prípadne **dlhodobé dopady**, ktoré popisujeme v nasledujúcich kapitolách.

Pre lepšie rozlíšenie príspevkov **analyzujeme a odpovedáme na hodnotiacu otázku v parciálne podľa jednotlivých ŠC PO5**, pričom sa snažíme identifikovať do akej miery môžu byť zaznamenané zmeny dôsledkom realizovaných intervencií.

5.3.1 Kontext nižšej vzdelanostnej úrovne Rómskej populácie

Kontext problémov vo vzdelávaní príslušníkov rómskej menšiny je široký a ďaleko presahuje oblasti záberu realizovaných intervencií PO5, avšak na pochopenie súvislostí je relevantným širší kontext národnej politiky vzdelávania.

OP ĽZ uvádza medzi príčinami nižšej vzdelanostnej úrovne osôb z RK najmä málo motivujúci postoj rodičov, diskriminácia a segregácia rómskych detí/žiakov, nedôvera k predškolským/školským zariadeniam, neznalosť dôležitosti výchovy a vzdelávania, jazyková bariéra, chudoba a sociálne vylúčenie, vysoký podiel detí umiestnených v špeciálnych školách/triedach a PUŠD.

Vďaka realizovaným analytickým prácam v posledných rokoch sa dnes už otvorene hovorí aj v rámci odborných inštitúcií a štátnej správy, že slovenský vzdelávací systém nedostatočne vyrovnáva nerovnosti, ktoré plynú zo sociálneho či zdravotného znevýhodnenia niektorých detí. Dôsledkom je výrazné zaostávanie vo vzdelávacích výsledkoch týchto žiakov za svojimi rovesníkmi, čo zhoršuje ich šance na uplatnenie sa na trhu práce, v spoločenskom a v osobnom živote po ukončení vzdelávania.

Medzi hlavné, no nie jediné problémy v tejto oblasti vo vzťahu k deťom z MRK patria:

- zhoršený prístup ku kvalitnej starostlivosti v ranom detstve,
- nízka miera absolvovania predprimárneho vzdelávania,
- zámerné vytváranie rómskych tried a škôl,
- nadmerné a nie vždy opodstatnené zaraďovanie rómskych detí do špeciálneho vzdelávacieho prúdu,

²¹ <https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/monitorovanie-hodnotenie/hodnotenia-op-lz/>

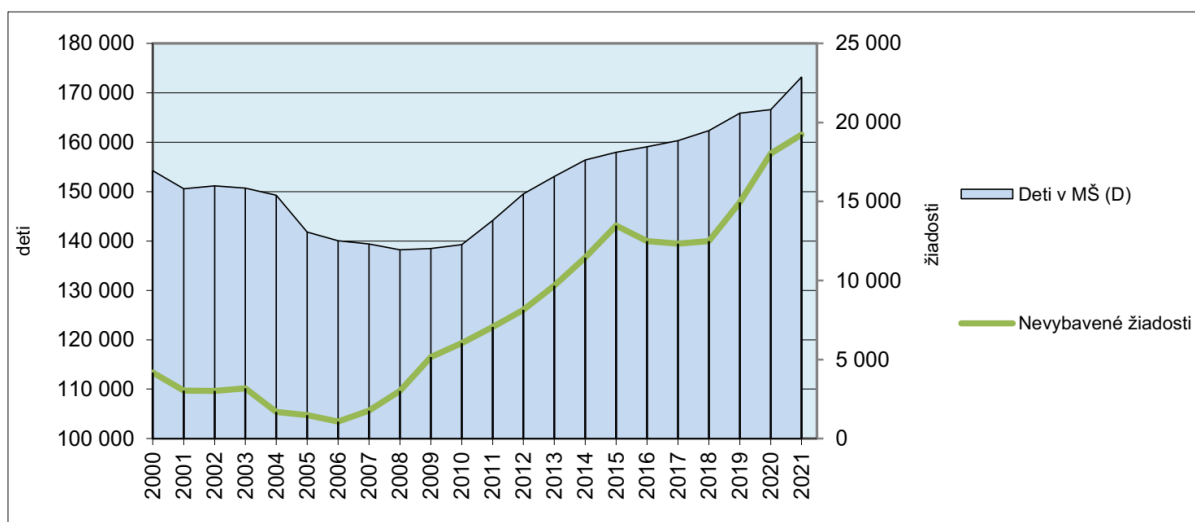
- opakovanie ročníkov na základných školách,
- predčasné ukončovanie školskej dochádzky.

Nízka účasť detí so sociálnym alebo zdravotným znevýhodnením v predprimárnom vzdelávaní

Predprimárne vzdelávanie má mimoriadne dôležitú úlohu vo vyrovnávaní rozdielov medzi deťmi z rôzneho sociokultúrneho prostredia. Problém nízkej účasti rómskych detí v predprimárnom vzdelávaní je čiastočne spôsobený celkovým nedostatkom kapacít MŠ.

Nasledujúci graf zobrazuje rastúci celkový počet detí v MŠ a nevybavených žiadostí o miesto v MŠ.

Graf 5: Vývoj počtu detí v MŠ a nevybavených žiadostí

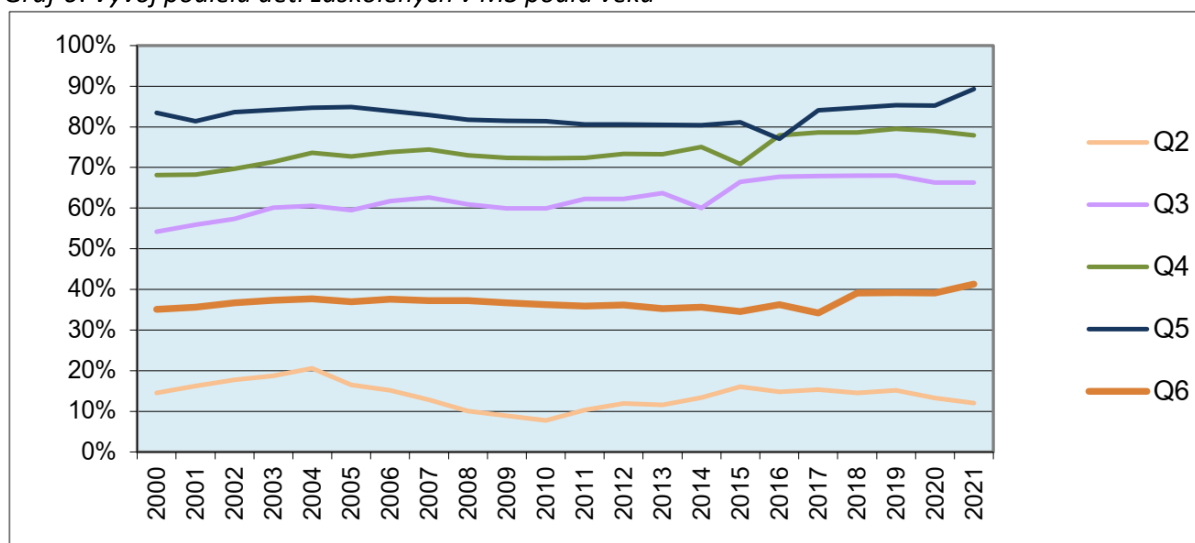

Zdroj: CVTI SR – trendová analýza 2000 – 2021

Za posledné 4 sledované roky počet nevybavených žiadostí prudko rastie, až na doterajšie maximum vyše 19 tisíc nevybavených žiadostí v roku 2021²².

Rozsah potreby zaškolenia podľa vekových kategórií detí možno odvodiť od aktuálne dosahovaných podielov zaškolených detí (hrubá zaškolenosť), pozri nasledujúci graf.

Graf 6: Vývoj podielu detí zaškolených v MŠ podľa veku

²² Vývojové tendencie ukazovateľov MŠ, ZŠ a SŠ, trendová analýza 2000 – 2021, CVTI SR Bratislava 2022

Zdroj: CVTI SR – trendová analýza 2000 – 2021

Poznámka: Do Q2 boli započítané deti mladšie ako 3 roky, do Q6 6-ročné a staršie.

Z grafu je vidieť výraznejší nárast hrubej zaškolenosti detí v MŠ vo väčšine kategórií od roku 2015, pričom v skupine 5-ročných detí bolo dosiahnuté maximum 89,3 % v roku 2021. Po prepočte dosahuje podiel detí v MŠ k celej skupine 3 až 5-ročných detí v súčasnosti maximálnu hodnotu 95 %, podobne ako v rokoch 2018 a 2019.

Rozdiely vo vzdelávaní medzi žiakmi so znevýhodnením a ich rovesníkmi začínajú ešte pred nástupom na povinnú školskú dochádzku. Problém nízkej účasti rómskych detí v predprimárnom vzdelávaní pretrváva v SR dlhodobo. V porovnaní s priemerom krajín EÚ už prieskum FRA (2016)²³ poukázal, že v roku 2015 sa vzdelávanie v MŠ zúčastnilo len 34 % rómskych detí vo veku od 4 rokov do veku začatia povinnej školskej dochádzky, v porovnaní so 77 % detí z celej populácie. Výsledky za SR boli v poradí 3. najhoršie z 9 porovnávaných krajín EÚ, ktorých priemer bol 53 %.

Podľa Revízie výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením (2020) je špecificky nízka zaškolenosť u detí zo SZP (41 %). Zatiaľ čo celková miera zaškolenosti detí vo veku 3 až 5 rokov v školskom roku 2018/19 dosahovala 75 %, v domácnostiach poberajúcich PHN to bolo iba 41 % a v prostredí MRK iba 32 %²⁴.

Najnovšie tento nízky podiel predprimárneho zaškolenia detí z MRK potvrdil prieskum EU SILC_MRK 2020, podľa ktorého v roku 2020 navštevovala MŠ len necelá tretina (32 %) detí z MRK vo veku 3 až 6 rokov a podobný nízky podiel (34 %) bol u detí z integrovane bývajúcich rómskych domácností, kým v celkovej populácii to bolo 87 % detí.

To poukazuje na štrukturálny problém v inklúzii MRK, zďaleka nie len v oblasti vzdelávania, na ktorý vplýva mnoho faktorov na národnej aj lokálnej úrovni.

Nízku mieru zaškolenia detí v MŠ v porovnaní s priemerom krajín EÚ konštatuje aj nová *Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní do roku 2030*²⁵, ktorú koncom roku 2021 prijalo MŠVVŠ SR. V dokumente sa uvádza, že v roku 2020 bolo nezaškolených 7 086 detí vo veku 5 rokov, čo predstavuje 12 % detí v tejto vekovej skupine. Oproti roku 2019 stúpla miera zaškolenia 5-ročných detí z 86 % na 88 %. Vo veku 3 až 5 rokov bolo v roku 2018 zaškolených 78 % detí (v porovnaní s priemerom EÚ 91 %). Tiež zdôrazňuje špecificky nízku zaškolenosť detí zo SZP (41 %) a detí so zdravotným znevýhodnením (67 %).

Kategorizácia detí a žiakov a nedostatočné financovanie ich individuálnych potrieb

Odborné kruhy sa zhodujú, že v SR pretrváva nízka úroveň individualizácie vzdelávania s ohľadom na rozmanitosť potrieb detí a žiakov. Individualizáciu obmedzuje nedostatok podporného personálu, odborných zamestnancov, pomocných vychovávateľov, pedagogických asistentov či iných profesií v školách na všetkých stupňoch.

V kontexte predprimárneho vzdelávania sú to najmä obmedzené možnosti MŠ financovať odborných pracovníkov v rámci inkluzívnych tímov škôl, asistentov učiteľa, prípadne asistentov práce s rodinou, ktorých potreba je násobne vyššia, ako sú súčasné možnosti verejného školského financovania.

Hlavným kritériom na priznanie dodatočnej podpory a umožnenie individualizovaného prístupu vo vzdelávaní na úrovni MŠ, ZŠ, SŠ je **koncept ŠVVP**, ktorý nedostatočne reflektuje špecifickosť potrieb jednotlivých detí. Koncept ŠVVP kladie priveľký dôraz na kategorizáciu detí na základe medicínskych diagnóz, pričom takmer nereflektuje ich konkrétne a v čase sa vyvíjajúce prekážky v učení.

Triedenie detí do kategórií podľa jedného znaku (znevýhodnenia či nadania) môže viesť k prehliadaniu individuálnych potrieb konkrétneho dieťaťa. Zároveň súčasné vymedzenie ŠVVP upriamuje pozornosť

²³ EU MIDIS II – Druhý prieskum EÚ týkajúci sa menšín a diskriminácie - Rómovia, FRA (2016)

²⁴ Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením, UHP, IVP, ISP, 2020

²⁵ <https://www.minedu.sk/strategia-inkluzivneho-pristupu-vo-vychove-a-vzdelavani/>

najmä na faktory na strane dieťaťa, ktoré škola nemôže veľmi ovplyvniť a odvracia sa pozornosť od bariér na strane škôl a vzdelávacieho systému, s ktorými sa tieto deti stretávajú. Príkladom sú deti s odlišným materinským jazykom, čo môže pre ne predstavovať významnú bariéru v učení, no podľa platnej právnej úpravy to nie je dôvod na priznanie ŠVVP. Školy tak nedostávajú potrebné zdroje na podporné nástroje pre týchto žiakov, výsledkom je ich nedostatočná pripravenosť pracovať s takýmito deťmi a prehľbovanie bariéry v učení, hoci jej prekonávanie je v kompetencii školy. Ďalším problémom je nezohľadňovanie možných kombinácií a vrstvenia problémov v prípade, že dieťa čelí viacerým znevýhodneniam súčasne²⁶.

O financovanie odborného personálu pre deti a žiakov so ŠVVP je zo strany škôl veľký záujem, ktorý z roka na rok rastie aj v súvislosti s nárastom počtu diagnostikovaných žiakov so ŠVVP, avšak rastúcu potrebu štát dlhodobo nedokáže adekvátne pokryť. Tento trend je podrobnejšie popísaný v ZHS *Hodnotenie inkluzívnych opatrení v rámci ŠC 1.1.1. PO1 OP IZ*. Aktualizovaný počet pedagogických asistentov uvádza nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 12: Vývoj počtu pedagogických asistentov na MŠ a ZŠ v SR

Počet pedagogických asistentov	MŠ (štátne, súkromné, cirkevné)	ZŠ (štátne, súkromné, cirkevné)
Šk. rok 2018/2019	180	3121
Šk. rok 2019/2020	276	3902
Šk. rok 2020/2021	492	4510
Šk. rok 2021/2022	514	-

Zdroj: ÚSVRK 2022, *Tematické zisťovanie zamerané na identifikovanie úspešných nástrojov inkluzívneho vzdelávania na rôznych stupňoch vzdelávania*

Pedagogický asistent je žiakovi so ŠVVP pridelený na základe odporúčenia od CPPPaP alebo CŠPP. Práca pedagogického asistenta spočíva v podporovaní priateľskej atmosféry v triede a najmä individuálnej pomoci žiakovi priamo na hodine, prípadne po vyučovaní. Podľa uvedených údajov počet pedagogických asistentov rastie, no vo všeobecnosti je ich ale stále nedostatok. Všetky školy, ktoré majú pedagogických asistentov priznali, že by potrebovali ďalších, a tie čo nemajú žiadnych uznali, že by ich privítali²⁷.

Podiel žiakov so ŠVVP v SR patrí medzi najvyššie v EÚ. Po započítaní **žiakov zo SZP** môžeme konštatovať, že špeciálne potreby malo v šk. roku 2018/2019 až 17,9 % žiakov ZŠ. V celom segmente regionálneho školstva (teda v MŠ, ZŠ, SŠ) dosiahol podiel detí a žiakov so ŠVVP 12,3 % všetkých žiakov. Najväčšiu skupinu tvorili deti a žiaci so zdravotným znevýhodnením (8,2 % z celkovej populácie detí v MŠ, ZŠ a SŠ) a deti zo SZP (3,5 %).

V prípade detí z MRK dochádza k diagnostikovaniu zdravotného znevýhodnenia ako dôvodu ich ŠVVP dvakrát častejšie ako v celkovej populácii detí. Kým spomedzi všetkých žiakov ZŠ má zdravotné znevýhodnenie diagnostikovaných 12 % žiakov, v prípade detí z MRK je to až viac ako 25 %. Rozdiel je spôsobený najmä vysokým zastúpením kategórie ľahkého mentálneho postihnutia, ktoré má diagnostikované temer každý piaty žiak ZŠ z prostredia MRK (19,3 %). Existujú však viaceré indície, že diagnózu ľahkého mentálneho postihnutia, teda závažného a nezvratného poškodenia kognitívnych schopností, dostávajú aj deti, ktoré vo vzdelávaní zlyhávajú z iných príčin (Analýza To dá rozum).

Na základe odhadov ÚHP 58 % žiakov zo SZP sú deti z MRK, ale **iba 55 % detí z MRK je zaradených do kategórie SZP**²⁸. Môžu za to nevhodné a meniace sa kritériá vymedzenia kategórie detí/žiakov zo SZP. *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením (2020)* upozorňuje na to, že potreby detí zo SZP nie sú zohľadnené v systéme financovania predprimárneho vzdelávania.

²⁶ Analýza zistení o stave školstva na Slovensku, To dá rozum, MESA10, 2019

²⁷ Tematické zisťovanie zamerané na identifikovanie úspešných nástrojov inkluzívneho vzdelávania na rôznych stupňoch vzdelávania, ÚV SR, ÚSVRK, 2022.

²⁸ Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením, ÚHP, IVP, ISP, 2020.

Podielové dane, z ktorých obce financujú MŠ, nie sú účelovo viazané. Vzorec na prerozdelenie prostriedkov z podielových daní zohľadňuje iba počet detí v MŠ, bez ohľadu na ich špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby. Je na rozhodnutí obce, koľko zdrojov vyčlení na MŠ a či špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby zohľadní, alebo nie.

Zistenia zmienenej revízie výdavkov tiež potvrdzujú, že žiaci so SZP dosahujú v domácich (Testovanie 5 a Testovanie 9), ako aj medzinárodných testovaniach (PISA, PRILS, TIMSS) výrazne horšie výsledky ako bežná populácia. Vplyv socioekonomického zázemia na výsledky žiakov je na Slovensku v porovnaní s inými vyspelými krajinami vyšší (napr. 18 % oproti 12 % priemeru OECD vo výsledkoch čitateľskej gramotnosti v testovaní PISA 2018) a rozdiel vo výsledkoch žiakov s vysokým a nízkym socioekonomickým statusom zodpovedá zhruba trom rokom školskej dochádzky (OECD, 2018b). Výsledky medzinárodných testovaní čitateľskej (PIRLS) a matematickej gramotnosti (TIMSS) žiakov 4. ročníka zároveň naznačujú, že výkon žiakov so slabším socioekonomickým zázemím sa v čase zhoršuje.

Miera opakovania ročníka je v prípade žiakov zo SZP niekoľkonásobne vyššia (13 % v školskom roku 2018/19) ako u ostatných žiakov (2 %). Pravdepodobnosť PUŠD je medzi žiakmi zo SZP skoro dvojnásobne vyššia (11 %) v porovnaní s ostatnými žiakmi (6 %)²⁹.

MŠVVŠ SR v Stratégii inkluzívneho vzdelávania do roku 2030 oficiálne priznáva nedostatočnú personalizáciu vzdelávania, vyčleňovanie žiakov so znevýhodnením do špeciálneho školstva a silný vplyv socioekonomického zázemia na výsledky vo vzdelávaní, ktoré sú okrem iného aj dôsledkom v minulosti legislatívne upraveného konceptu ŠVVP, ktoré vytvárajú nárok dieťaťa/žiaka na podporu vo vzdelávaní len na základe zdravotného znevýhodnenia, nadania alebo sociálne znevýhodneného prostredia.

V dokumente vedenie rezortu tiež uznáva, že školy a školské zariadenia majú len limitované nástroje na zabezpečenie podpory detí a žiakov so ŠVVP. Na úrovni ZŠ a SŠ systémová podpora spočíva najmä v navýšených normatívnych prostriedkoch na napĺňanie ich potrieb. Ich použitie však nie je účelovo viazané a údaje o ich využívaní školami nie sú bežne dostupné. Nie je zadaný a ani garantovaný rozsah podporných opatrení, ktoré by dieťaťu či žiakovi so ŠVVP mali byť poskytnuté, čo vedie k veľkým odlišnostiam v rozsahu a kvalite poskytovanej podpory. Zároveň výška prostriedkov je stanovená podľa kategórie ŠVVP žiaka a nemusí tak odrážať reálnu mieru podpory, ktorú žiak v konkrétnej škole a konkrétnom čase potrebuje.

Podpora žiakov pochádzajúcich zo SZP je realizovaná cez príspevok na skvalitnenie podmienok na výchovu a vzdelávanie. Príspevok je poskytovaný len žiakom v bežných triedach ZŠ a za súčasného nastavenia nie je možné stanoviť, nakoľko je jeho využívanie efektívne. Výška príspevku je zároveň výrazne nižšia ako navýšený normatívny príspevok v prípade žiakov so zdravotným znevýhodnením, čo môže podľa viacerých indícií prispievať k nadmernému zastúpeniu detí z MRK medzi žiakmi so zdravotných znevýhodnením.

Aktuálny obsahový a výkonový štandard štátneho vzdelávacieho programu (hlavne ZŠ) v niektorých oblastiach nedostatočne reflektuje súčasné podmienky a požadovaný profil absolventov škôl, požiadavky ďalších vzdelávacích inštitúcií, dosiahnutú úroveň poznatkov a nezohľadňuje ani princípy inkluzívneho vzdelávania. Jeho úprava je jednou z požiadaviek pri realizácii inkluzívneho vzdelávania. V dôsledku toho, ak podpora vo vzdelávaní nie je poskytnutá včas a v dostatočnej miere, mnohé deti a žiaci vo vzdelávaní zlyhávajú, ukončujú ho predčasne, s negatívnym dopadom na budúce uplatnenie sa v živote a na trhu práce³⁰.

Vyčleňovanie detí z MRK do špeciálneho prúdu vzdelávania a priestorová segregácia

Dôsledkom nedostatočnej individualizácie vzdelávania pretrváva v SR vysoká miera oddeleného vzdelávania znevýhodnených detí v špeciálnom vzdelávacom prúde, alebo v oddelených triedach v

²⁹ Údaje prevzaté z POO.

³⁰ <https://www.minedu.sk/strategia-inkluzivneho-pristupu-vo-vychove-a-vzdelavani/>

rámci bežného vzdelávacieho prúdu. *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou a sociálnym vylúčením (2020)* označuje nadmerné zastúpenie žiakov zo SZP v špeciálnom školstve za vážny problém, pričom uvádza, že až 17,9 % zo všetkých žiakov v systéme PHN, resp. až 19,2 % žiakov z MRK sa vzdeláva v špeciálnom prúde. Aktuálnejší prieskum EU SILC MRK 2020 uvádza **v špeciálnom vzdelávaní 17 % detí z MRK** vo veku 6 až 15 rokov, čo je zhruba 3-krát vyšší podiel v porovnaní s celkovou populáciou.

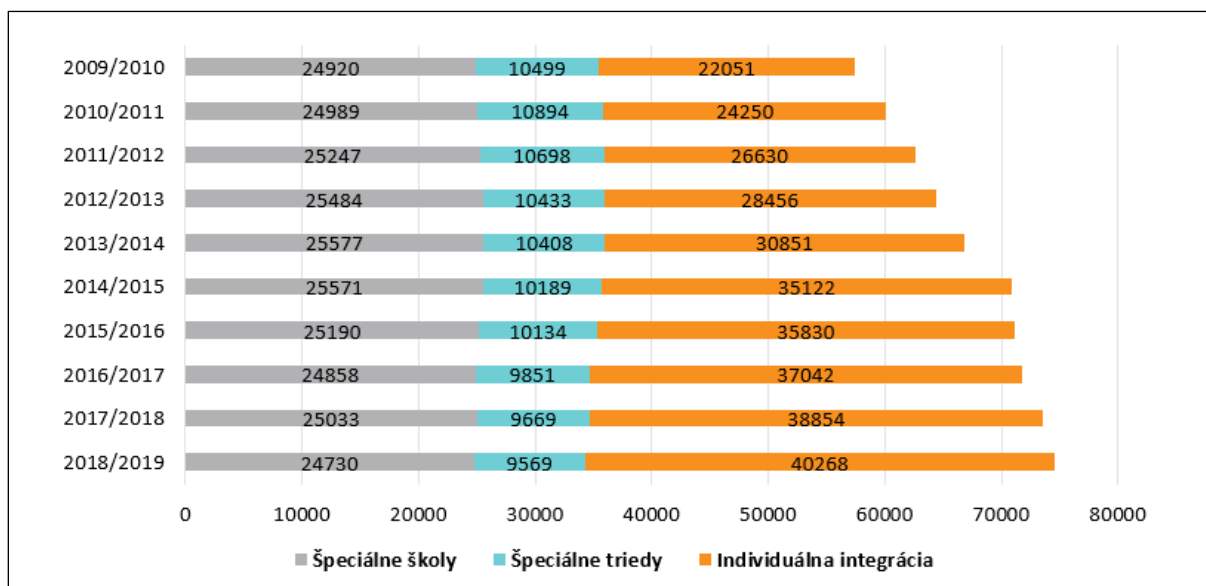
Podiel žiakov so ŠVVP umiestnených v úplne samostatných vzdelávacích prostrediach (špeciálny prúd vzdelávania) dosahuje 5,63 %, čo je najviac spomedzi 23 skúmaných krajín EÚ (priemer EÚ23 je 1,55 %) (EASNIE, 2020).

Zistenia z prieskumov, ktoré realizovala Kancelária VOP v rokoch 2013, 2014, 2015 a 2018, ako aj výsledky práce viacerých mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa danou témou, opakovane poukazujú na nesprávne zaraďovanie rómskych detí do škôl a tried určených pre deti s ľahkým mentálnym postihnutím, a tiež aj na nezákonnú prax zriaďovania etnicky homogénnych tried, či vytváranie etnicky homogénnych bežných škôl pre rómske deti.

Alarmujúce nadmerné zastúpenie rómskych detí v špeciálnych triedach a školách pre žiakov s ľahkým mentálnym postihnutím má zásadný dopad na ich neskoršie uplatnenie sa na trhu práce. Ako absolventi špeciálnych škôl dosahujú stupeň základného vzdelania (ISCED 1), bez možnosti pokračovať vo vzdelávaní na vyšších stupňoch škôl a získať napr. úplné stredné odborné vzdelanie.

Kým v celkovej populácii zdravotne znevýhodnených žiakov mali ľahké mentálne postihnutie diagnostikované 4 % žiakov, v populácii žiakov z prostredia MRK až takmer 5-násobne viac (19,3 %) (UHP, ISP, IVP 2020).

Graf 7: Vývoj počtu detí a žiakov so ŠVVP (bez SZP) vzdelávaných v MŠ, ZŠ a SŠ v rokoch 2009 – 2019

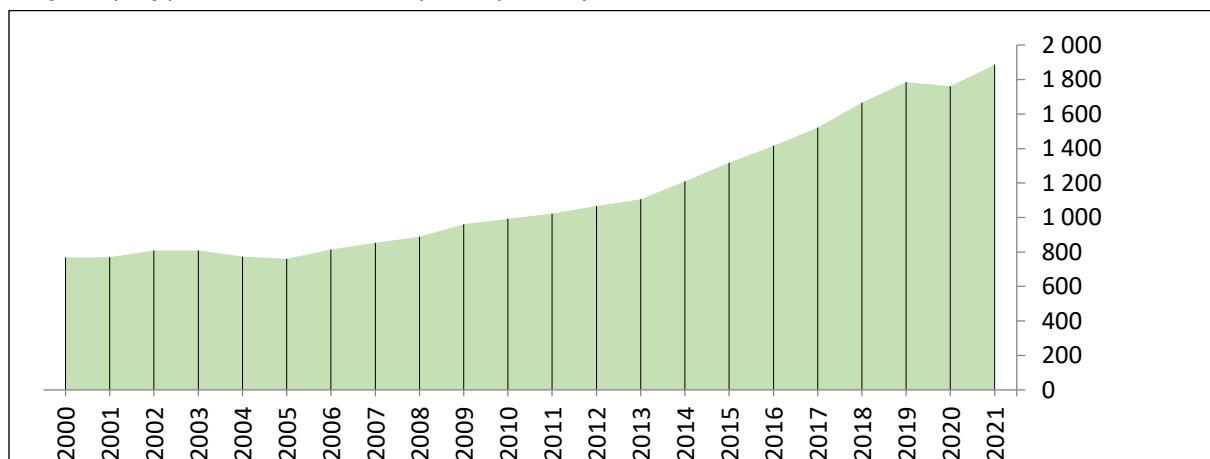
Zdroj: Analýza zistení o stave školstva na Slovensku, To dá rozum, 2019

Z uvedeného grafu je vidieť, že celkový počet detí vzdelávaných v oddelenom prúde vzdelávania zostal v priebehu desaťročia približne rovnaký a kapacity špeciálnych tried a najmä špeciálnych škôl zostali takmer nezmenené.

Kým v školskom roku 2009/2010 špeciálne školy a špeciálne triedy navštevovalo 35 419 detí a žiakov s diagnostikovanými ŠVVP, v školskom roku 2018/2019 bol ich počet približne len o tisíc menej (34 299 detí). Hoci podiel detí a žiakov so ŠVVP začlenených medzi ostatné deti v bežných triedach narastá (individuálna integrácia), je spôsobený najmä celkovým nárastom počtu detí s diagnostikovanou ŠVVP.

V predprimárnom vzdelávaní, s výnimkou v roku 2020, zaznamenávame dlhodobý trend nárastu počtu detí v špeciálnych MŠ (pozri nasledujúci graf).

Graf 8: Vývoj počtu detí umiestnených v špeciálnych MŠ

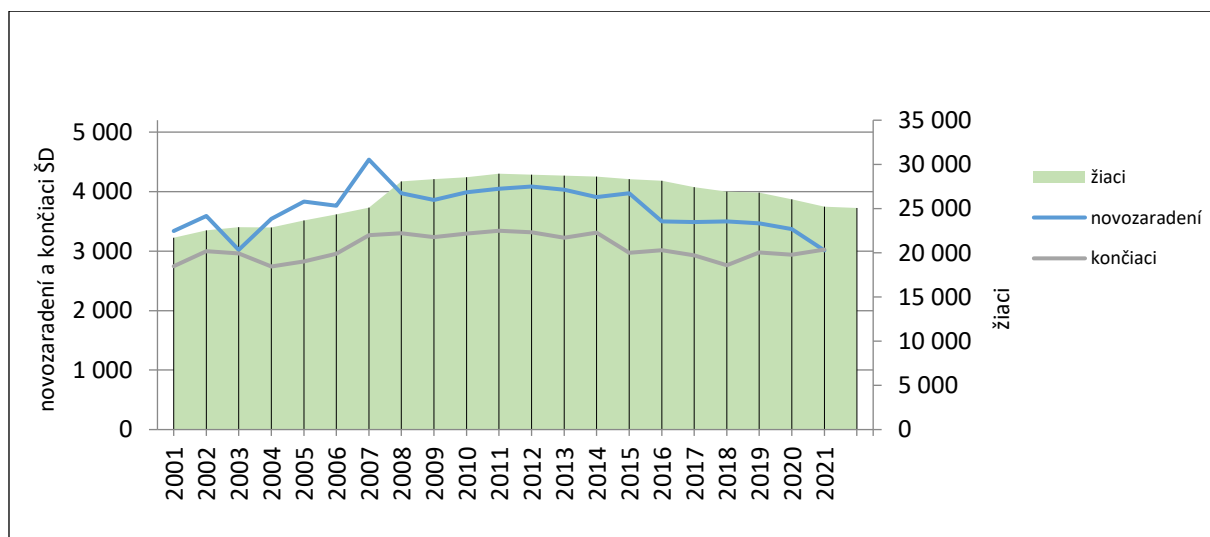

Zdroj: Sústava škôl a školských zariadení v číslach, kvantitatívna deskripcia 2000-2021, CVTI SR Bratislava 2022

Tento nárast počtu detí v špeciálnych MŠ je sprevádzaný zvyšovaním počtu špeciálnych MŠ, ktorých počet sa z 34 v roku 2000 zvýšil na 84 v roku 2021 (CVTI SR 2022).

Dobrou správou je, že počet novo zaradených žiakov v špeciálnom prúde v ZŠ od r. 2019 klesá (pozri nasledujúci graf), čo možno pripísať s vysokou pravdepodobnosťou najmä zlepšeniu diagnostiky žiakov a tiež nárastu predprimárneho zaškolenia detí.

Graf 9: Vývoj počtu novozaradených žiakov a žiakov končiacich školskú dochádzku v špeciálnych ZŠ

Zdroj: Sústava škôl a školských zariadení v číslach, kvantitatívna deskripcia 2000 – 2021, CVTI SR Bratislava 2022

Ďalším pretrvávajúcim problémom je **segregácia rómskych žiakov** v rámci bežného prúdu, ktorá je zaznamenaná na predprimárnom, základnom, aj sekundárnom stupni vzdelávania.

Na existenciu segregácie rómskych detí vo vzdelávaní poukazujú dlhodobé mnohé výskumné štúdie a mimovládne organizácie, pričom viaceré z nich upozorňujú na zhoršujúci trend. Títo žiaci sú často priestorovo vyčleňovaní do samostatných škôl, školských budov či tried. Podľa Analýzy zistení o stave

školy na Slovensku. To dá rozum, v 25 okresoch SR je podiel žiakov so ŠVVP na ZŠ vyšší ako národný priemer (17,9 %), v desiatich z nich má diagnostikovanú ŠVVP každý tretí žiak a v dvoch okresoch dokonca takmer každý druhý žiak ZŠ. Všetky okresy s podielom žiakov so **ŠVVP nad 30 %** sa nachádzajú v Košickom, Prešovskom alebo Banskobystrickom kraji. Problém je komplikovanejší tým, že žiaci zo SZP sa na úrovni základného vzdelávania koncentrujú na určitých školách, približne v 10 % ZŠ tvoria žiaci zo SZP viac ako 30 %. Ide vo väčšine prípadov o školy, v ktorých najčastejšie **dochádza k segregácii žiakov**.

Podľa EU SILC MRK 2020 takmer polovica (47 %) detí z MRK vo veku 6 až 15 rokov v bežnom vzdelávaní a až takmer dve tretiny (63 %) detí z MRK vo veku 6 až 15 rokov v špeciálnom vzdelávaní má v triede iba rómskych spolužiakov, zatiaľ čo školu s výlučne rómskymi žiakmi navštevuje 32 % detí. To môže poukazovať na cielené vytváranie etnicky homogénnych rómskych tried.

Podľa analýzy *To dá rozum* sa na existencii čisto rómskych škôl podieľa jednak nerovnomerné osídlenie jednotlivých okresov žiakmi zo SZP, vrátane susediacich miest a obcí, ale tiež segregácia rómskych detí vo vzdelávaní a postupný odliv nerómskych žiakov v prípade vyššej koncentrácie detí zo SZP na konkrétnej škole (jav označovaný ako „white flight“).

Monitorovacia správa občianskej spoločnosti³¹ o implementácii národnej stratégie integrácie Rómov na Slovensku uvádza, že **rezidenčná segregácia** a ďalšie formy segregácie, ktorým rómske deti čelia od útleho veku až po stredoškolské štúdium, patria medzi najviac ignorované problémy zo strany štátnych inštitúcií.

EK vedie už vyše 5 rokov právny proces voči SR pre podozrenia z pretrvávajúcej diskriminácie a segregácie rómskych detí v slovenskom školstve. Napriek tomu je naďalej bežnou realitou vytváranie čisto rómskych škôl a tried, či nespravodlivé zaraďovanie detí z MRK do špeciálnych škôl. V októbri 2019 zaslala EK odôvodnené stanovisko, v ktorom konštatuje, že prijaté opatrenia nestačia a „diskriminácia na školách z dôvodu etnického pôvodu je aj naďalej vážnym problémom“.

Existenciu segregácie priznáva aj MŠVVaŠ SR, ktoré v poslednom období intenzívnejšie komunikuje s EK a poskytuje dôkazy o odstraňovaní segregácie a diskriminácie rómskych detí, za ktoré hrozí SR žaloba. Podľa medializovaných vyjadrení si rezort školstva uvedomuje, že ide o dlhodobý problém s nedostatočnou kvalitou a nevhodnými podmienkami pre vzdelávanie detí z MRK.³²

Do roku 2021 nebolo na Slovensku inkluzívne vzdelávanie ustanovené v školskom zákone, na jeho efektívnu realizáciu v praxi. Novela školského zákona (schválená 20. 10. 2021 s účinnosťou od 1. 1. 2022) označuje inkluzívne vzdelávanie za jeden zo základných princípov výchovy a vzdelávania a vytvára elementárne možnosti na zavedenie inkluzívneho vzdelávania vo všetkých typoch škôl.

Doposiaľ boli inkluzívne opatrenia implementované do praxe najmä formou viacerých NP, ktoré poskytovali školám personálnu pomoc vo forme inkluzívnych tímov, metodickej pomoci a materiálnej podpory. Evaluačné správy z niektorých NP poukazujú na základné prekážky úspešnej realizácie princípov inkluzívneho vzdelávania v reálnej školskej praxi škôl, ktoré spočívajú v nejasnom vymedzení cieľových kategórií štátnej vzdelávacej politiky v tejto oblasti, v nekonzistentnosti čiastkových cieľov a stratégií a v nedostatočnej „politickej vôli“ rešpektovať tento fenomén ako jednu z politických priorít vládnej politiky.

Zistenia z cielených prieskumov v ZŠ (napr. prieskum Amnesty International³³) navyše ukazujú, že mnohé školy, resp. ich učitelia, majú od rómskych detí mimoriadne nízke očakávania. Súčasťou problému je tiež, že mnohí učitelia nevedia pracovať s deťmi z chudobných rómskych osídlení (žiaci zo

³¹ EURÓPSKA KOMISIA, 2019. Monitorovacia správa občianskej spoločnosti o implementácii národnej stratégie integrácie Rómov na Slovensku <http://cvek.sk/monitorovacia-sprava-obcianskej-spolocnosti-o-implementacii-narodnej-strategie-integracie-romov-na-slovensku-zhodnotenie-pokroku-v-klucovyh-oblastiach-strategie/>

³² FILIPOVÁ M., tlačová správa 2020 „Sme pripravení uskutočniť poznateľné zmeny v oblasti vzdelávania detí z MRK“

³³ Slovensko podľa správy Amnesty International za rok 2017 stále nevie nájsť spôsob, ako začleniť deti z MRK do bežného vyučovacieho procesu. Správa konštatuje, že „diskriminácia a segregácia Rómov je naďalej rozšírená v celom základnom vzdelávaní a že slovenské úrady v riešení tejto situácie zásadne zlyhávajú“.

SZP a zároveň so ŠVVP), a tak volia jednoduchšie riešenie – oddeliť ich.

Na úrovni predškolského a základného vzdelávania môže byť vznik tzv. rómskych škôl či škôlok dôsledkom demografického vývoja v konkrétnej obci. No v prípade ZŠ, navštevovaných výhradne rómskymi žiakmi, môže ísť aj o priamy následok spôsobu vymedzenia školských obvodov. Určenie spádových oblastí samosprávou zriadených ZŠ je v kompetenciách jednotlivých obcí. Ak sa v obci nachádzajú vylúčené rómske lokality alebo sú Rómovia koncentrovaní v niektorých častiach obce, v praxi dochádza k prípadom, keď samospráva navonok neutrálnym administratívnym rozhodnutím o školských obvodoch buď prispeje k reprodukcii existujúcej priestorovej segregácie, alebo ju dokonca prehľbi tým, že do spádovej oblasti jednej zo škôl zaradi viaceré lokality obývané Rómami. Napriek tomu, že segregácia vo vzdelávaní je zakázaná, neexistuje záväzný a vynútiteľný právny predpis, ktorý by obciam ukladal povinnosť predchádzať novej reprodukcii priestorovej segregácie pri stanovovaní školských obvodov. Z úrovne štátnych politík je plánované „overenie vytvárania školských obvodov na desegregačnom princípe“ v spolupráci so samosprávami (Analýza To dá rozum).

K oddelenému vzdelávaniu rómskych detí dochádza aj na úrovni MŠ a SŠ. Na rozdiel od ZŠ, MŠ, ani SŠ nemajú stanovené spádové oblasti, no k vzniku etnicky homogénnych rómskych škôl dochádza aj na týchto úrovniach vzdelávania. V prípade MŠ sú dôvodmi ich vzniku odliv detí z majority, ako aj umiestnenie MŠ, alebo jej elokovaného pracoviska do blízkosti vylúčenej lokality MRK, do ktorej následne nedochádzajú deti z iných častí obce.

V prípade SŠ je podľa zainteresovaných problematická najmä existencia elokovaných pracovísk stredných odborných škôl, ktoré sú umiestnené v tesnej blízkosti vylúčených lokalít MRK a sú navštevované výhradne rómskymi žiakmi. Okrem prehlbovania sociálneho vylúčenia rómskych žiakov poukazujú na ich ekonomickú nákladnosť a na skutočnosť, že ponúkané učebné odbory len zriedkakedy umožňujú ich absolventom uplatnenie na trhu práce.

Predčasné ukončovanie školskej dochádzky

V slovenskom školskom systéme sa rómskym deťom nedarí, odchádzajú z neho priskoro a so zlými výsledkami. Vo výsledkoch celoslovenského testovania žiakov ZŠ v 5. a 9. ročníku dosahujú rómski žiaci zhruba polovičnú úspešnosť oproti majorite. Zároveň z počtu testovaných rómskych žiakov vyplýva, že približne polovica z nich sa do 9. ročníka ani nedostane. Tento fakt je spôsobený opakovaním ročníkov a ukončením povinnej školskej dochádzky už v 16. roku života (IFP, 2018).

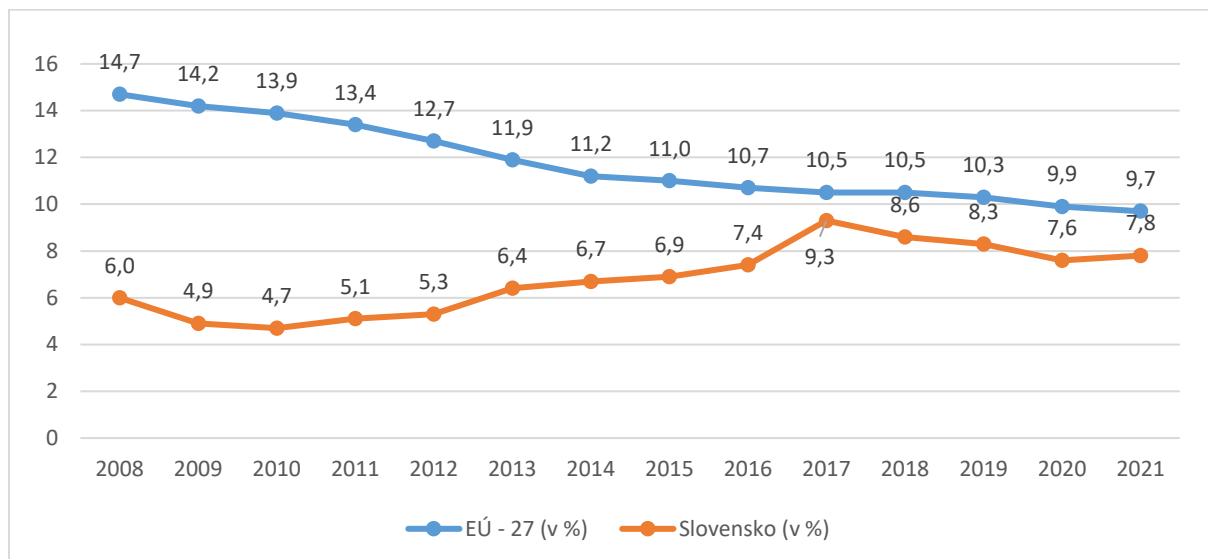
Za osoby s PUŠD sa považujú mladí ľudia vo veku 18 – 24 rokov, ktorých najvyššie ukončené vzdelanie je na úrovni nižšieho sekundárneho vzdelania ISCED 2. Do tejto skupiny patria žiaci, ktorí nedosiahli ani základné vzdelanie, ale aj tí, ktorí základné vzdelanie ukončili a splnili tak zákonom stanovenú povinnosť, avšak už nepokračujú v stredoškolskom vzdelávaní, vrátane žiakov, ktorí na SŠ nastúpili, avšak vzdelávanie nedokončili. PUŠD sa teda týka základných, aj stredných škôl.

Predčasné odchody zo vzdelávania sú problémom, ktorý treba vnímať v širšom kontexte sociálnych a ekonomických vzťahov, ako aj existujúceho školského systému, pričom môžu mať dimenziu individuálnu, školskú a celospoločenskú.

PUŠD predstavuje vyššie riziko nezamestnanosti mladistvých, ktorí sa namiesto vstupu na trh práce a začatie pracovnej aktivity stávajú príjemcami sociálnych dávok. V kontexte ekonomického rastu a konkurencieschopnosti predstavuje PUŠD nevyužitie pracovného potenciálu mladých ľudí, a zároveň väčší tlak na rast sociálnych výdavkov.

Miera PUŠD na Slovensku sa postupne zvyšovala zo 4,7 % v roku 2010 až na 9,3 % v roku 2017, odkedy mierne klesala na hodnotu 7,6 % v roku 2020, resp. stagnovala na 7,8 % v roku 2021.

Graf 10: Vývoj miery predčasného ukončenia školskej dochádzky v EÚ a SR

Zdroj: EUROSTAT Data Browser, vlastné spracovanie

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_14/default/table?lang=en

Zníženie miery PUŠD v krajinách EÚ na hodnotu 10 % bolo jedným z hlavných cieľov EÚ v rámci Stratégie EÚ 2020. V porovnaní s krajinami EÚ sa v SR miera predčasných odchodov zo vzdelávania dlhodobo drží pod priemerom EÚ, avšak stanovený národný cieľ SR na úrovni 6 % do roku 2020 sa nepodarilo dosiahnuť.

Hoci úroveň PUŠD v SR je dlhodobo pod európskym priemerom, negatívom sú veľké regionálne rozdiely. Vzhľadom na významnú koreláciu PUŠD s chudobou a sociálnym vylúčením, sú jeho zvýšené hodnoty sústredené najmä do oblastí s vyšším zastúpením žiakov z MRK, kde žiaci z týchto komunít tvoria podstatnú časť (až 58 %) žiakov predčasne končiacich školskú dochádzku (P SK).

Na Slovensku absentuje monitoring žiakov ohrozených PUŠD, vrátane potrebnej podpory na prevenciu predčasného ukončovania vzdelávania. Možnosti vzdelávania mladých ľudí bez ukončenia ZŠ sú obmedzené. Môžu pokračovať v štúdiu len v tzv. F-odboroch (bývalé učilišťa), po absolvovaní ktorých získavajú aktuálne len nižšie stredné odborné vzdelanie a nemôžu pokračovať v ďalšom vzdelávaní (POO). Ešte aj z týchto žiakov, napr. v roku 2018, takmer polovica (48 %) študujúcich v F-odboroch neukončila vzdelávanie. Podľa odhadov ÚHP úspešne ukončí školu a získa vysvedčenie o záverečnej skúške len 33 % žiakov na F-odboroch. Väčšina z nich zo škôl odchádza už po 1. roku štúdia, keď si naplní povinnú školskú dochádzku. Ďalšia časť si doplní v rámci kurzu základné vzdelanie a tiež opúšťa vzdelávací systém bez získania akejkoľvek kvalifikácie. Podľa zistení analýzy „To dá rozum“ aj skúsenosti riaditeľov škôl, predovšetkým z najmenej rozvinutých okresov, poukazujú na to, že mnohým žiakom chýba motivácia zotrvať v štúdiu a najmä zo sociálnych príčin sa rozhodujú nepokračovať.

Na rezervy vo vzdelávacom systéme a zvýšenú mieru PUŠD poukazujú tiež aktuálne zistenia prieskumu EU SILC MRK 2020, podľa ktorého **až 83 % dospelých ľudí z MRK ukončilo školskú dochádzku predčasne**, kým v rámci celkovej populácie je to len 10 %. To sa veľmi negatívne odráža na možnostiach takýchto osôb nájsť si zamestnanie. Žiaci s PUŠD majú až 12-krát vyššiu pravdepodobnosť, že budú nezamestnaní oproti 15 – 24-ročným, ktorí neukončili školskú dochádzku predčasne, pričom takmer

polovica (45 %) osôb s PUŠD v SR je nezamestnaná³⁴.

Podľa kvalitatívneho hodnotenia NRIS 2020 zlyháva realizácia vzdelávania na získanie nižšieho stredného odborného vzdelania po ukončení povinnej školskej dochádzky. NRIS 2020 mala za cieľ kontrolovať organizáciu vzdelávania na získanie stupňa nižšieho stredného odborného vzdelania, avšak iba na základe počtu prijatých žiakov, pričom nebrala do úvahy kontrolu kvality poskytovaných programov.

Vplyvy PUŠD však nie sú len ekonomické. Ľudia, ktorí vypadli zo systému, nielenže nedokážu nájsť uplatnenie na trhu práce, ale prežívajú svoj život menej plnohodnotne, majú nižšie životné očakávania a spravidla aj horšie zdravie. V menšej miere sa tiež zapájajú do občianskeho života. Ak sa teda tento problém týka niektorých regiónov viac a niektorých menej, štát by mal na túto nepriaznivú situáciu adekvátne reagovať, pretože vzdelávanie je nielen povinnosťou, ale aj právom a verejnou službou, ktorá umožňuje viesť dôstojný a zmysluplný život všetkým ľuďom bez rozdielu³⁵.

Vplyv chudoby a sociálneho vylúčenia na vzdelávanie detí z MRK

Podľa zistení EU SILC MRK 2020 bola v celkovej populácii miera rizika chudoby detí na úrovni 17 %, kým u detí z MRK až 91 %, resp. 73 % v prípade detí z integrovane bývajúcich domácností. Tieto deti žijú v domácnostiach s príjmom pod hranicou chudoby, z ktorých 57 % domácností v poslednom roku poberalo PHN.

Oproti ostatným žiakom majú žiaci so SZP a osobitne z MRK mnohonásobne vyššiu mieru opakovania ročníka. Podľa EU SILC MRK 2020 až 28 % žiakov z MRK vo veku 7 až 16 rokov opakovalo ročník na ZŠ alebo špeciálnej ZŠ minimálne raz, pričom 11 % viac než raz. V prípade žiakov z integrovane bývajúcich rómskych domácností to bolo 25 % a 14 % viac než raz, pričom v celkovej populácii sa tento podiel pri žiakoch ZŠ pohybuje okolo 3 %. Pri deťoch z MRK tak ide o nárast o 6 % v porovnaní s rokom 2018.

Aj keď opakovanie ročníka väčšina učiteľov na Slovensku vníma ako účinný nástroj pomoci, výskumy potvrdzujú, že jeho efekt na vzdelávacie výsledky je nulový alebo negatívny, a to najmä v prípade detí zo SZP. Vzhľadom na dĺžku povinnej školskej dochádzky je u žiakov opakujúcich ročník vyššia šanca, že ju dosiahnu ešte pred ukončením posledného ročníka ZŠ, najmä ak absolvovali aj nultý ročník³⁶.

Žiaci predčasne končiaci povinnú školskú dochádzku majú oveľa väčšie riziko nezamestnanosti. Viaceré analytické práce, vrátane realizovaného *Hodnotenia inkluzívnych opatrení ŠC 1.1.1 PO1 OP LZ*, poukazujú na vzájomné korelácie medzi PUŠD, mierou nezamestnanosti a mierou chudoby. Vplyvom nezamestnanosti rodičov a z nej plynúcej chudoby, sa deti a mladá generácia z MRK ocitá v podobnom bludnom kruhu, ktorý vo väčšine prípadov začína práve PUŠD.

Obce s vysokým podielom detí z MRK patria medzi obce s najväčším nedostatkom kapacít. Medzi podielom 3 až 5-ročných detí z MRK v obci a výškou kapacít vyjadrenou ako percento všetkých 3 až 5-ročných detí v obci existuje veľmi silný negatívny vzťah. To znamená, že **čím vyšší je podiel detí z prostredia MRK v obci, tým menej dostupné sú kapacity MŠ**. V roku 2020 bolo bez MŠ 146 obcí, čo predstavuje 18 % obcí zaradených do Atlasu RK 2019 (806 obcí) a žije v nich 6 % (23-tisíc) z celkovej rómskej populácie odhadnutej v Atlase RK (405-tisíc)³⁷.

Viaceré samosprávy podľa zistení *Hodnotenia pokroku naplnenia cieľov PO6 OP LZ* nerealizovali plánovanú výstavbu MŠ, z dôvodu neoprávnenosti podpory v dôsledku striktného uplatňovania „3D princípu“ (*desegregácie, degetoizácie a destigmatizácie*), ktorý vylučuje priestorovú segregáciu a

³⁴ Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením, UHP, IVP, ISP, 2020.

³⁵ Analýza zistení o stave školstva na Slovensku, To dá rozum 2019

³⁶ Príjmy a životné podmienky v MRK: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020, ÚSVRK (2022).

³⁷ Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením, UHP, IVP, ISP, 2020.

nevhodne umiestnené stavby (vrátane nových MŠ) sú tak označené za neoprávnené. Viaceré pritom vyjadrili nevôľu nad jeho povinným uplatňovaním.

Okrem možností financovania výstavby či modernizácie MŠ cez PO6 vytvára tlak na budovanie MŠ vo všetkých lokalitách najmä zavedenie povinného predprimárneho vzdelávania a reformné kroky v rezorte školstva, v rámci ktorých bol v roku 2021 novelizovaný školský zákon³⁸ a vláda SR schválila **Stratégiu inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní do roku 2030**³⁹. Ide o prelomový dokument popisujúci základnú filozofiu inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní, ktorej cieľom je inkluzívny vzdelávací systém poskytujúci vzdelávanie všetkým deťom, žiakom, študentom bez rozdielu, rešpektujúc jedinečnosť a rozmanitosť každého jednotlivca a umožňujúci naplniť mu svoj potenciál na najvyššiu možnú mieru.

Uplatňovať sa bude prostredníctvom trojročných akčných plánov, ktoré rozpracujú a konkretizujú strategické ciele schválené v stratégii, s cieľom zabezpečiť realizáciu inklúzie v slovenskom školstve. Prvý akčný plán⁴⁰ je vytvorený na obdobie 2022 – 2024 a pozostáva zo šiestich oblastí, ktoré sú definované v stratégii inkluzívneho prístupu:

1. *Inkluzívne vzdelávanie a podporné opatrenia,*
2. *Poradenský systém v školstve,*
3. *Desegregácia vo výchove a vzdelávaní,*
4. *Debarierizácia školského prostredia,*
5. *Príprava a vzdelávanie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov,*
6. *Destigmatizácia.*

V zmysle prijatej stratégie musí inkluzívny vzdelávací systém poskytnúť personalizované riešenie vzdelávania, t. j. prispôsobené individuálnym potrebám, a nie očakávať, že deti, žiaci do systému sami zapadnú (predošlý nefunkčný systém integrácie).

Inklúzia a kvalita sú recipročné, tzn. inkluzívny prístup môže významne prispieť ku kvalite vzdelávania. Inkluzívny vzdelávací systém, ktorý reflektuje princípy inkluzívnej politiky, inkluzívnej kultúry a inkluzívnej praxe, je schopný účinnejšie kompenzovať nerovnosti už vo východiskových pozíciách detí/žiacov vyplývajúce zo zdravotného a sociálneho, resp. iného znevýhodnenia a prispieť k zmierňovaniu ekonomických, sociálnych a regionálnych rozdielov v rámci Slovenska, a tým aj k vyššej kvalite života obyvateľov.

Takýto pohľad na vzdelávanie nevyhnutne vyžaduje komplexné a systémové zmeny, nielen na úrovni školstva, ale aj v oblasti podporných služieb či zdravotníctva.

Synergické účinky intervencií ŠC 1.1.1 PO1 OP IŽ

Intervencie z PO5 sú explicitne zamerané na inkluzívne vzdelávanie detí v predškolskom veku a súvisiace pomáhajúce profesie v obciach s MRK „zo 150“ (NP PRIM) a na MaT žiakov a študentov.

Na podporu inkluzívneho vzdelávania viacerých cieľových skupín, vrátane detí/žiacov/študentov z MRK, je prioritne zameraná PO1 OP IŽ, ktorá v rámci ŠC 1.1.1 Zvýšiť inkluzívnosť a rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu a zlepšiť výsledky a kompetencie detí a žiakov, rieši aj problémy nerovnomerného prístupu k vzdelávaniu a PUŠD, ktoré sú najčastejšími faktormi zapríčiňujúcimi nízke uplatňovanie absolventov škôl na trhu práce a ich postupné sociálne vylúčenie. Ide o významný synergický účinok k intervenciám ŠC 5.1.1, pričom ŠC 1.1.1. akcentuje potrebu inklúzie naprieč všetkými stupňami vzdelávania, vrátane podpory inkluzívneho predprimárneho vzdelávania. Vzhľadom na širší okruh intervencií do inkluzívneho vzdelávania možno považovať intervencie ŠC 5.1.1 za

³⁸ Zákon č. 415/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

³⁹ <https://www.minedu.sk/30864-sk/strategia-inkluzivneho-pristupu-vo-vychove-a-vzdelavani/>

⁴⁰ <https://www.minedu.sk/prvy-akcny-plan-plnenia-strategie-inkluzivneho-pristupu-vo-vychove-a-vzdelavani-na-roky-2022-2024/>

komplementárne.

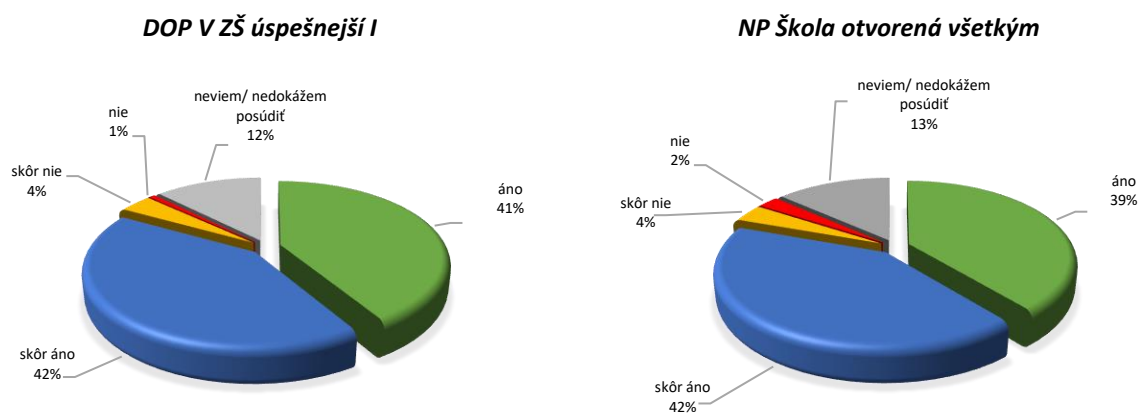
Intervencie z PO1 prispievajú celoplošne k riešeniu potreby väčšej miery inklúzie sociálne a zdravotne znevýhodnených skupín vo vzdelávacom procese (relevantné kategórie detí a žiakov so ŠVVP a zo SZP), nevynímajúc deti a žiakov z MRK (napr. NP Škola otvorená všetkým, NP Pomáhajúce profesie v edukácii detí a žiakov, DOP V ZŠ úspešnejší, NP Štandardizáciou systému poradenstva a prevencie k inklúzii a úspešnosti na trhu práce). Dlhodobým cieľom týchto intervencií je zníženie podielu zaraďovania žiakov rómskeho pôvodu, ako aj ostatných detí so ŠVVP do špeciálnych tried, resp. špeciálnych škôl, individualizácia prístupov vo vzdelávaní so zámerom zlepšiť ich výsledky a znížiť PUŠD.

V priebehu roka 2020 prebehlo samostatné *Hodnotenie inkluzívnych opatrení v rámci ŠC 1.1.1. PO1 OP ĽZ*, analyzované dáta, zistenia a odporúčania zostávajú naďalej relevantné v kontexte zefektívnenia budúcich intervencií do vzdelávania detí/žiakov/študentov z MRK.

V rámci NP Škola otvorená všetkým, NP Pomáhajúce profesie v edukácii detí a žiakov a DOP V ZŠ úspešnejší bolo k 30. 6. 2020 zapojených až 321 obcí z Atlasu RK 2019 (zo 788 schválených projektov inkluzívneho vzdelávania), podrobnosti uvádza ZHS z predmetného hodnotenia⁴¹. Podľa záverov hodnotenia patria medzi hlavné prínosy tohto typu intervencií **nárast odborných kapacít škôl** (pozície školský psychológ, špeciálny pedagóg, sociálny pedagóg, pedagogický asistent, v rámci fungujúcich inkluzívnych tímov) a **posilnený individuálny prístup** k žiakom so ŠVVP v prostredí MŠ a ZŠ.

Príspevok intervencií k zníženiu rozdielov v zastúpení detí s rôznym sociálno-ekonomickým statusom na SŠ bol aj predmetom dotazníkového prieskumu. Nasledujúce dva grafy vyjadrujú pomer autentických odpovedí škôl zapojených v dvoch kľúčových intervenciách inkluzívneho vzdelávania v rámci ŠC 1.1.1 PO1.

Graf 11: Odpovede na otázku „Myslíte si, že zapojenie Vašej školy do projektu inkluzívneho vzdelávania zvýši šancu Vašich žiakov so ŠVVP získať stredoškolské vzdelanie?“

Verzia odpovede	Počet odpovedí DOP	Počet odpovedí NP	Počet odpovedí celkom
áno	176	32	208
skôr áno	178	34	212
skôr nie	16	3	19
nie	3	2	5
neviem/nedokážem posúdiť	53	11	64

Väčšina opýtaných (viac ako 80 %) vyjadrila názor, že zapojenie školy do projektu inkluzívneho vzdelávania **zvyšuje šancu žiakov so ŠVVP získať stredoškolské vzdelanie**. Súčasne však formulovali aj podmienky a predpoklady k takémuto posunu. Za kľúčové aspekty pre pozitívny dopad inklúzie v tejto

⁴¹ Hodnotenie inkluzívnych opatrení ŠC 1.1.1 PO1 Vzdelávanie OP ĽZ (ad hoc hodnotenie):

<https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/monitorovanie-hodnotenie/hodnotenia-op-lz/>

oblasti respondenti považujú:

- *individuálny, diferencovaný prístup inkluzívneho tímu k žiakom, kariérne poradenstvo, príprava pre požiadavky trhu práce (42,5 % respondentov);*
- *sebadôvera, odstránenie pocitu menejcennosti, rozvoj kompetencií a samostatnosti (19,6 % respondentov);*
- *ukončenie ZŠ v poslednom ročníku, zlepšenie prospechu, celková pripravenosť žiakov (18,9 % respondentov);*
- *motivácia žiakov vzdelávať sa, pokračovať v štúdiu (14 %);*
- *záujem rodičov o vzdelávanie žiakov, zvýšená komunikácia s rodičmi, rodinné prostredie detí (5 % respondentov).*

Komplikovanosť problematiky je zrejmá na základe analyzovaných citácií respondentov ohľadom bariér pôsobiacich proti ďalšiemu nadväzujúcemu vzdelávaniu žiakov so ŠVVP. Medzi najčastejšie pozorované problémy je možné zaradiť málo motivujúce rodinné zázemie, ktoré prevažne nie je priaznivo naklonené k vzdelávaniu ako takému. Mnohí rodičia nepodporujú deti v školskej dochádzke a nemotivujú ich, čo znižuje efekty inkluzívneho vzdelávania a jeho dopad na deti je tak obmedzený.

Zapojení aktéri vnímali nastavenie hodnotených intervencií pozitívne, oceňujú predovšetkým flexibilitu vo výbere zloženia tímov odborných a pedagogických zamestnancov na základe reálnych potrieb škôl. Ako negatívne hodnotia fixné limity ceny práce, ktoré nezohľadňujú nárast tarifných plátov pedagogických a odborných zamestnancov a predstavujú pre školy riziko v podobe zvýšených nákladov. Za nedostatok bola považovaná absencia aktivít, ktoré zahŕňajú spoluprácu s rodičmi a nedostatok vzdelávacích aktivít pre pedagogických a odborných zamestnancov aj nad rámec NP Škola otvorená všetkým.

Vo všeobecnosti sú na podporu inkluzívneho modelu vzdelávania potrební všetci pedagogickí a odborní zamestnanci školy, keďže ide o ich vzájomnú spoluprácu, ktorá umožňuje napĺňanie rôznorodých potrieb žiakov. Predmetné hodnotenie konštatuje obmedzený počet odborných zamestnancov na školách, nakoľko personálne výdavky na ich činnosť nie sú súčasťou zaužívaného systému normatívneho financovania. Ďalším, nemenej závažným problémom je nízky podiel učiteľov a ostatného personálu škôl adekvátne odborne pripravených na požiadavky inkluzívneho modelu vzdelávania.

Respondenti realizovaných rozhovorov v rámci zmieneného hodnotenia vnímali ako kľúčovú **komplexnosť prístupu k inklúzii**. Aktivity vzdelávania, ako aj mimoškolské, považujú za úzko prepojené. V rámci škôl je nevyhnutné zabezpečiť odborný personál, ktorý bude disponovať adekvátnym priestorom a časom na to, aby sa mohol individuálne podľa potreby venovať žiakom so ŠVVP tak, aby sa kompenzovali ich znevýhodnenia.

Predpokladom je objektívna diagnostika, ktorá dané znevýhodnenia správne identifikuje a adekvátne nastaví špecifickú podporu (napríklad prostredníctvom individuálneho výchovno-vzdelávacieho programu). Tým sa vytvára potenciál pre školskú úspešnosť žiaka a jeho ďalší rozvoj.

Keďže v mnohých prípadoch rozhodujúcu úlohu zohráva sociálne a kultúrne zázemie žiaka, je nevyhnutná spolupráca s rodičmi a aktivity, ktoré podporujú interkultúrne prostredie a diverzitu. Z pohľadu nastavenia intervencií je potrebné zahrnúť všetky tieto faktory – podporiť prítomnosť odborných kapacít na školách (napr. financovaním miezd inkluzívnych tímov), zabezpečiť ich odbornosť a ďalšie vzdelávanie a realizovať aktivity, ktoré napomáhajú zlepšiť vzťah s rodičmi a komunitou.

Z pohľadu efektívnosti inkluzívneho tímu a jeho užitočnosti pre činnosť školy až 94 % respondentov vnímalo prácu inkluzívneho tímu ako efektívnu a 95 % prospešnú aj na riešenie problémov ostatných žiakov (bez ŠVVP). Iba 1 % respondentov nepotvrdilo pozitívny vplyv inkluzívneho tímu na prácu ostatných zamestnancov školy; v týchto prípadoch uviedli ako dôvody negatívnu klímu medzi kolegami a vnímanie asistenta ako prekážky.

5.3.2 Hodnotenie výsledkov a dopadov intervencií ŠC 5.1.1

Zvýšiť vzdelanostnú úroveň príslušníkov marginalizovaných komunít, predovšetkým Rómov, na všetkých stupňoch vzdelávania, s dôrazom na predprimárne vzdelávanie.

Hypotézou prepojenou na hodnotiacu otázku je, že generované výstupy a výsledky vo vzťahu k podpore vzdelávania príslušníkov RK, s dôrazom na predprimárne vzdelávanie, tak ako sú definované v intervenčnej logike a znázornené v diagrame teórie zmeny, **vytvoria krátkodobé okamžité dopady** zaisťujúce lepšiu pripravenosť detí a žiakov z MRK na základné vzdelávanie v hlavnom vzdelávacom prúde, čo sa **následne prejaví aj dlhodobým dopadom vo forme zníženia podielu PUŠD a dosahovania vyššieho stupňa vzdelania Rómov** (zníženie rozdielov vo vzdelanostnej štruktúre medzi rómskou a nerómskou časťou populácie).

Teória zmeny a intervenčná logika v rámci ŠC 5.1.1 predpokladá, že prostredníctvom realizácie výstupov intervencií NP a DOP budú generované nasledovné **očakávané výsledky**:

- vyšší počet detí z MRK navštevujúcich predškolské zariadenia
- zvýšená miera úspešnosti detí z prostredia MRK v nástupe do riadnej školskej dochádzky
- nižší počet detí z MRK zaradených do špeciálnych škôl
- zvýšená inkluzívnosť vzdelávacieho systému
- zníženie miery PUŠD detí a mládeže z MRK
- zvýšený podiel rómskych študentov s dosiahnutým vzdelaním na úrovni ISCED 3A,3B, 3C, 4

Dosiahnuté výsledky budú prispievať k očakávanému zvýšeniu vzdelanostnej úrovne príslušníkov MRK, menovite ku krátkodobým (okamžitým) a k dlhodobým dopadom, ktoré analyzujeme nižšie:

ku krátkodobým (okamžitým) dopadom:

- lepšia pripravenosť detí z MRK na vstup do ZŠ
- zníženie segregácie rómskych detí vo vzdelávacom systéme
- zlepšená sociálna inklúzia detí z MRK
- zvýšenie podielu detí z MRK, ktoré pokračujú vo vzdelávaní po ukončení povinnej školskej dochádzky

a k dlhodobým dopadom:

- dosiahnutie vyššieho stupňa vzdelania mladých Rómov
- zníženie rozdielov vo vzdelanostnej štruktúre medzi rómskou a majoritnou časťou populácie

Na overenie praktického priebehu intervenčnej logiky v reťazci výstup-výsledok-dosiahnutá zmena uvádzame v nasledujúcej tabuľke hodnoty konkrétnych projektových výstupov dosiahnutých v dôsledku intervencií ŠC 5.1.1, ktoré na rozdiel od agregovaných MU výstupu (O) poskytujú širší obraz a vzájomné súvislosti pri dosahovaní príspevku. Zároveň indikujú konkrétny typ účinku, akým sa výstupy podieľajú na generovaní výsledkov.

Tabuľka 13: Dosiahnuté hodnoty vybraných projektových monitorovacích ukazovateľov za ŠC 5.1.1

Kód	Názov ukazovateľa	Zazmluvnené hodnoty spolu	Stav za ukončené + v realizácii		
			ženy	muži	spolu
P0062	Počet osôb MRK so základným alebo nižším sekundárnym vzdelaním zapojených do projektu	1 399	536	476	1 012
P0148	Počet detí z MRK, ktoré absolvovali minimálne jeden rok v podporených materských školách	4 000	2 068	2 183	4 251
P0183	Počet MŠ zapojených do aktivít zameraných na podporu inkluzívneho vzdelávania	123	0	0	122

P0265	Počet osôb MRK, ktorým bola poskytnutá tútorská a mentorská podpora	1 421	547	491	1 038
P0346	Počet pracovníkov vo výchovno-vzdelávacom procese zapojených do projektu	380	433	15	448
P0347	Počet osôb z MRK, ktoré sa zamestnali na pozíciách vo výchovno-vzdelávacom procese zapojených do projektu	100	98	10	108
P0361	Počet projektov zameraných na verejné správy alebo sociálne služby na vnútroštátnej, regionálnej a miestnej úrovni	4	0	0	3
P0363	Počet projektov, ktoré úplne alebo čiastočne zrealizovali sociálni partneri alebo mimovládne organizácie (MaT)	27	0	0	21
P0507	Počet vypracovaných materiálov (hodnotení, analýz, štúdií, a pod.)	19	0	0	8
P0923	Počet nových pracovníkov vo výchovno-vzdelávacom procese	560	37	1	38
P0924	Počet osôb kontinuálne zamestnaných na pozíciách pracovníkov vo výchovno-vzdelávacom procese	680	301	8	309
P0925	Počet nových osôb z MRK, ktoré sa zamestnali na pozíciách vo výchovno-vzdelávacom procese	360	9	1	10
P0926	Počet osôb z MRK kontinuálne zamestnaných na pozíciách pracovníkov vo výchovno-vzdelávacom procese	180	73	7	80
P0955	Počet nových detí z MRK, ktoré absolvovali minimálne jeden rok v podporených MŠ	2 840	0	0	0
P0956	Počet detí z MRK, ktoré kontinuálne absolvovali minimálne jeden rok v podporených MŠ	2 000	0	0	0
P0957	Počet nových MŠ zapojených do aktivít zameraných na podporu inkluzívneho vzdelávania	29	0	0	0
P0958	Počet MŠ kontinuálne zapojených do aktivít zameraných na podporu inkluzívneho vzdelávania	242	0	0	116
PCV30	Hodnota opatrení ESF zameraných na boj s pandemiou COVID-19 alebo na zmiernenie jej následkov (celkové verejné výdavky v EUR)	17 518 674	0	0	0

Zdroj: ITMS2014+ k 31. 12. 2021, výber PMU s nenulovou hodnotou podľa zazmluvnenia

Pozn.: zelenou farbou sú zvýraznené výstupy priamo prispievajúce k dosiahnutiu zmeny v rámci daného ŠC
žltou farbou sú zvýraznené výstupy, ktoré prispievajú prierezovo nad rámec daného ŠC
ostatné – bez farby sú výstupy prispievajúce k ŠC nepriamo

Z monitorovacích údajov o počte účastníkov (Tabuľka 7) vyplýva, že v rámci tohto ŠC vstúpilo do aktivít **celkovo 10 802 osôb** (5 340 žien a 5 462 mužov).

Zo sledovaných PMU je na potvrdenie účinku smerujúceho k zmene kľúčovým najmä reálne dosiahnutý **Počet detí z MRK, ktoré absolvovali minimálne jeden rok v podporených MŠ (4 251 detí)**, t. j. detí, ktoré by s veľmi vysokou pravdepodobnosťou bez konkrétnej intervencie (NP PRIM) zaškolené neboli (hodnota bude vyššia po skončení II. etapy NP).

V rámci ostatných stupňov vzdelávania je to **Počet osôb MRK, ktorým bola poskytnutá tútorská a mentorská podpora (1 038 žiakov/štvrtov)**.

Ostatné výstupy, ako napr. počet zapojených MŠ (122), počet pracovníkov vo výchovno-vzdelávacom procese (940 zazmluvnených), zamestnané osoby z MRK (460 zazmluvnených), realizované školenia, vypracované materiály/štúdie a i., okrem iného napovedajú o rozsahu pokrytia potrieb cieľovej

skupiny a príslušných pomocných aktivitách v rámci intervencií. Tieto pôsobia komplementárne a spolu dotvárajú prostredie pre generovanie požadovaných účinkov. Časť účinkov smeruje prierezovo k ostatným ŠC, najmä k zamestnateľnosti a zamestnanosti osôb z MRK.

V rámci tohto ŠC sa prostredníctvom NP PRIM realizovali aktivity na systematickú podporu účasti detí z MRK v predprimárnom vzdelávaní a cez DOP MaT prebieha podpora motivácie k učeniu žiakov ZŠ a SŠ.

Zhrnutie kľúčových príspevkov intervencií v ŠC 5.1.1 na základe VMS/ZMS uvádza nasledujúci logický rámec:

Vyhodnotenie príspevku intervencií ŠC 5.1.1: *Zvýšiť vzdelanostnú úroveň príslušníkov marginalizovaných komunít, predovšetkým Rómov, na všetkých stupňoch vzdelávania, s dôrazom na predprimárne vzdelávanie*

Výstupy	Výsledky	Okamžité a dlhodobé dopady	Fungovanie intervenčnej logiky v prísl. kontexte	Príspevok k zmene na miestnej úrovni	Príspevok k zmene na národnej úrovni
NP PRIM I. (03/2017 – 10/2019): zapojených 122 MŠ v 112 obciach vstup/výstup: 4 251/ 4 210 detí Počet pracovníkov vo výchovno-vzdelávacom procese: 448 osôb z toho 108 osôb z MRK : 185 asistentov učiteľa 126 odborných zamestnancov 137 koordinátorov inkluzívneho vzdelávania 35 koordinátorov práce s rodinou NP PRIM II. (12/2019 – 12/2022): zapojených 128 MŠ v 116 obciach vstup/výstup: 3 156/ 3 156 detí Počet pracovníkov vo výchovno-vzdelávacom procese: 540 (312 kontinuálne + 228 nových), z toho 203 osôb z MRK (81 kontinuálne + 122 nových) 234 asistentov učiteľa 115 odborných zamestnancov 140 koordinátorov inkluzívneho vzdelávania 98 rodičovských asistentov	vyšší počet detí z MRK navštevujúcich predškolské zariadenia (MŠ) zvýšená miera úspešnosti detí z prostredia MRK v nástupe do riadnej školskej dochádzky nižší počet detí z MRK zaradených do špeciálnych škôl zvýšená inkluzívnosť vzdelávacieho systému	lepšia pripravenosť detí z MRK na vstup do ZŠ zníženie segregácie rómskych detí vo vzdelávacom systéme zlepšená sociálna inklúzia detí z MRK zvýšenie podielu detí z MRK, ktoré pokračujú vo vzdelávaní po ukončení povinnej školskej dochádzky	+++	+++	+
DOP MaT: výzva (12/2017) 3 kolá, zazmluvnených 27 DOP/1 RU, 1 MU Počet osôb MRK, ktorým bola poskytnutá tútorská a mentorská podpora: 1 038 z 1 421 zazmluvnených), z toho 134 mentorovaných žiakov úspešne ukončilo ZŠ, z nich 93 mentorovaných žiakov nastúpilo do 1 ročníka SŠ. Počet osôb MRK so základným (ISCED1) alebo nižším sekundárnym (ISCED2) vzdelaním zapojených do projektu: (1 012 z 1 399 zazmluvnených)	zníženie miery predčasného ukončenia školskej dochádzky detí a mládeže z MRK zvýšený podiel rómskych študentov s dosiahnutým vzdelaním na úrovni ISCED 3A,3B, 3C, 4	dosiahnutie vyššieho stupňa vzdelania mladých Rómov zníženie rozdielov vo vzdelanostnej štruktúre medzi rómskou a majoritnou časťou populácie	++	++	+
Zhrnutie:					
Intervenčná logika funguje a obe intervencie pozitívne prispievajú k naplneniu ŠC. Vzhľadom na dlhodobú absenciu fungujúcich systémových podporných aktivít inklúzie sú kriticky dôležité pre získanie rovnosti šancí na vzdelanie a následné pracovné a životné uplatnenie osôb z RK.					

Bez intervencií by nedošlo k pozorovaným účinkom na situáciu detí v zapojených MŠ a na zlepšenú pripravenosť a motiváciu mentorovaných žiakov na následné vzdelávanie. Vysoko pozitívne hodnotíme kvalitu dosahovaných výsledkov v oblasti predprimárneho vzdelávania, vzhľadom na prepracovaný metodický prístup, inovatívnosť a pozitívnu odozvu zo strany zapojených subjektov i rodín z MRK. NP PRIM preukazuje v praxi overil viaceré nové metodické a didaktické prvky inkluzívneho predprimárneho vzdelávania a individuálneho prístupu, vrátane zapojenia rodinných príslušníkov detí, a potvrdil ich pozitívne účinky na úroveň pripravenosti detí na nástup do ZŠ a jej úspešné zvládnutie.

Hoci miera pokrytia potrieb na národnej úrovni je adekvátna možnostiam alokovaných zdrojov a zapojených personálnych kapacít, osobitne inkluzívnych tímov v MŠ, z pohľadu celkovej potreby zabezpečenia inkluzívneho predprimárneho vzdelávania detí z MRK je zapojenie 128 MŠ (118 kontinuálne + 10 nových MŠ) len menším príspevkom k zabezpečeniu zmeny pomerov. Intervencia pokrýva len časť obcí z Atlasu RK, prevažne z prvých 150 obcí, v zmysle pôvodne zvoleného prístupu v PO5. Dosiachnutie významnejšej zmeny v úrovni predprimárneho zaškolenia detí z MRK vyžaduje nepretržité a plošné aplikovanie obdobných aktivít v obciach Atlasu RK, v ktorých sú zriadené MŠ a nie sú realizované opatrenia z PO5 alebo PO1.

V rámci ostatných stupňov vzdelávania sú intervencie PO5 obmedzené len na podporu MaT počas vzdelávania žiakov z MRK na ZŠ, s dôrazom na jej úspešné ukončenie a plynulý prechod na sekundárne vzdelávanie, prípadne počas sekundárneho vzdelávania. Tu sú výsledky dosahované s veľkým oneskorením, nateraz v menšej miere ako bol predpoklad (134 mentorovaných žiakov ukončilo ZŠ, 93 mentorovaných žiakov nastúpilo na SŠ) Pre zníženie predčasného ukončovania vzdelávania mladých z MRK je potrebné systémové riešenie vhodnej formy mentoringu, podľa možnosti na všetkých ZŠ a SŠ, ktoré navštevujú.

V kontexte zvýšenia pozitívneho účinku a dlhodobého dopadu intervencií aj na sekundárne a terciárne vzdelávanie osôb z MRK je na škodu, že sa nerealizoval pôvodne plánovaný typ aktivity „účinná finančná pomoc pre žiakov SŠ a študentov VŠ z prostredia MRK (napr. vo forme štipendii)“, ktorá by posilnila stimulačný účinok na staršiu vekovú kategóriu žiakov/študentov a otvorila im cestu k vyššiemu vzdelaniu. Tento deficit sa negatívne prejavuje v nulovom plnení cieľovej hodnoty MU R0106 Účastníci z MRK, ktorí získali vyššie sekundárne (ISCED 3) alebo post-sekundárne (ISCED 4) vzdelanie (plánovaná cieľová hodnota 603 osôb).

Potreba podporného systému vyššieho sekundárneho (ISCED 3) a post-sekundárneho vzdelávania (ISCED 4) pre osoby z MRK pochádzajúce z nízko-príjmových rodín je vysoká, čo potvrdzujú aj sociologické prieskumy. Bez účinného podporného systému majú potencionálni uchádzači o štúdium len veľmi malú šancu prekonať početné znevýhodnenia a dostať sa vlastnými silami a prostriedkami z pasce sociálneho vylúčenia. Preto aktivity zamerané týmto smerom zostávajú do budúcnosti vysoko opodstatnené. Aby boli úspešné, je potrebné ich dôkladne naplávať, s dôrazom na flexibilitu, nákladovú efektívnosť a dlhodobú udržateľnosť.

Vzhľadom na to, že s výnimkou predprimárneho vzdelávania sú intervencie v rámci ostatných stupňov vzdelávania minimálne, nemožno v strednodobom horizonte očakávať dlhodobé dopady PO5 v podobe dosiahnutia vyššieho stupňa vzdelania mladých Rómov, ani zníženie rozdielov vo vzdelanostnej štruktúre medzi rómskou a majoritnou časťou populácie.

(Klasifikácie príspevku k ŠC zohľadňuje funkčný výkon aktivít, ich účinnosť na dosiahnuté hodnoty výsledkov a dopadov).

Zdroj: vlastné spracovanie, na základe monitorovacích údajov ZMS/VMS projektov k 31. 12. 2021

Legenda: „+++“ výrazný pozitívny, „++“ pozitívny, „+“ mierny alebo nepriamy efekt

Poznámka: Ž – ženy, M – muži, KÚ – karta účastníka, RU – riadne ukončený, MU – mimoriadne ukončený

Hodnotenie krátkodobých (okamžitých) dopadov

✓ *Lejšia pripravenosť detí z MRK na vstup do ZŠ*

NP PRIM bol projektovaný a priebežne metodicky riadený tak, aby eliminoval, resp. vhodne kompenzoval väčšinu zaznamenaných problémov, ktorým čelia deti z MRK, a zaručil tak reálne zvýšený prístup týchto detí do MŠ a ich adekvátnu inklúziu, ktorá zabezpečí pripravenosť na vstup a zlepšené prospevanie na ZŠ.

NP pomáha zvýšiť zaškolenosť detí z MRK v predprimárnom vzdelávaní, ktorá je predpokladom zníženej miery PUŠD. Podporou inkluzívnych tímov v MŠ (zamestnaných 448 osôb vo vzdelávacom procese) dochádza k lepšiemu a osobnejšiemu zabezpečovaniu základných potrieb detí a ich rodín, čím sa predchádza ich výraznému zaostávaniu a sociálnemu vylúčeniu.

Inkluzívny tím vytvára základy cielenej a systematickej spolupráce medzi MŠ a rodinami z MRK, jeho činnosťou dochádza k rýchlejšiemu prekonávaniu bariér a predsudkov na oboch stranách. MŠ sa viac približujú a otvárajú miestnym RK, sú lepšie disponované na spoluprácu a konkrétnu asistenciu pre rodiny a deti z MRK. MŠ tak lepšie zvládajú inkluzívne predprimárne vzdelávanie, vrátane špeciálnych stimulačných a diagnostických činností v prostredí MŠ.

Okrem zvýšenia zaškolenosti detí je prínosom aj podpora vzdelávania rodičov, rozvoj rodinnej gramotnosti a medzigeneračného učenia. Rodičom je umožnené podieľať sa na organizácii a asistencii počas spoločných aktivít, čo posilňuje ich rodičovské zručnosti.

Realizované samostatné hodnotenia potvrdzujú účinnosť realizovaných aktivít NP PRIM na riešenie problémov nízkej predprimárnej zaškolenosti rómskych detí a z nej plynúceho zvýšeného vyčleňovania detí do špeciálneho vzdelávania.

Respondenti dotazníkového prieskumu v rámci *Hodnotenia pokroku k naplneniu cieľov PO5 (2020)* sa zhodujú, že sa oproti stavu pred projektom znížila miera nedokončenia dochádzky detí z MRK do MŠ (85 %, N=200).

Priamy vplyv intervencií NP PRIM na zniženie počtu detí vyčlenených do špeciálneho prúdu vzdelávania potvrdzuje evaluačná správa NP PRIM I⁴², podľa ktorej boli dosiahnuté štatisticky významne lepšie výsledky vo výstupnom depistážnom orientačnom vyšetrení, ktoré nasledovalo po stimulácii sociálne znevýhodnených 3 – 6 ročných detí činnosťou odborných zamestnancov vybraných MŠ v rámci NP. Podľa autorov boli z celkového počtu 1 743 stimulovaných detí do systému špeciálneho školstva zaradené iba 3 deti.

Pozitívne okamžité dopady na lokálnej úrovni potvrdzujú aj výpovede riaditeľiek a odborného personálu z 15 MŠ zapojených do NP, s ktorými hodnotitelia realizovali rozhovory v rámci *Hodnotenia NP PRIM I. a II.*⁴³ Na základe získaných skúseností v rámci zaškolenia detí z MRK, respondentky uvádzali rozpoznateľný adaptačný, socializačný, rečový a tiež grafomotorický pokrok detí z MRK po absolvovaní predprimárneho ročníka, čo sú základné predpoklady pre zvládnutie nárokov 1. ročníka ZŠ. Tieto zistenia potvrdzujú **významný kauzálny účinok intervencie** na zníženie miery školského neúspechu po nástupe na ZŠ. Podľa ich výpovedí pripravenosť detí z MRK na vstup do 1. ročníka ZŠ rástla so zvyšujúcou sa dĺžkou absolvovaného predprimárneho zaškolenia. Ako štandard uvádzali 1 rok, v niektorých prípadoch dosiahli deti výraznejší pokrok už po 6 mesiacoch, avšak dôležitá je pravidelnosť a nepretržitosť dochádzky, s ktorou máva časť detí, resp. rodičov, problém.

Tieto zistenia potvrdzujú nielen zainteresované osoby v NP, ale aj ďalšie odborné zdroje, podľa ktorých s dĺžkou absolvovaného predprimárneho vzdelávania rastie úspešnosť detí v procese základného vzdelávania, s pozitívnym vplyvom na pokračovanie a ukončenie sekundárneho vzdelávania.

K podobným zisteniam dospelo aj tematické zisťovanie ÚSVRK⁴⁴, podľa ktorého predprimárne

⁴² Šilonová, V. - Klein, V., 2020. Evalvacia diagnostiky a efektivity stimulácie detí MŠ NP PRIM I.

⁴³ <https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/monitorovanie-hodnotenie/hodnotenia-op-lz/>

⁴⁴ Tematické zisťovanie UV SR, USVRK, 2022

vzdelávanie zlepšuje interaktivitu žiakov na ZŠ a tí žiaci, ktorí neabsolvovali ani 1 rok v MŠ, majú podľa autorov „socializačné problémy, problémy so samoobslužnými činnosťami, niekedy nevedia kresliť či udržať ceruzku v ruke a celý adaptačný proces sa predlžuje“.

Podľa SNSLP výskumy a prax ukazujú, že ak deti z MRK nastupujú do ZŠ po MŠ, majú väčšiu šancu na úspech vo vzdelávacom systéme. Povinná MŠ môže zároveň dopomôcť aj k lepšej diagnostike detí, a tým redukovať ich počet v špeciálnych školách⁴⁵.

Pozitívne dopady na lepšiu pripravenosť detí z MRK na vstup do ZŠ budú významne synergicky posilnené aj ďalšou, nedávno spustenou intervenciou z PO5, ktorou je „Podpora programov vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve pre deti z MRK vo veku 0 až 3 roky a súvisiaceho rozvoja rodičovských kompetencií“ (výzva na DOP vyhlásená 10/2021).

Odborníci sa zhodujú, že práve nedostatočná stimulácia v ranom detstve je prvým krokom v bludnom kruhu chudoby. Ranná starostlivosť má značný potenciál v oblasti rečovej a kognitívnej stimulácie detí a bude komplementárne s dlhodobým dopadom pôsobiť na zlepšené výsledky rómskych detí, nielen v predprimárnom vzdelávaní, ale aj na ďalších stupňoch vzdelávania.

Okrem vplyvu na samotné dieťa a jeho budúcnosť má predprimárne vzdelávanie prínos aj pre členov jeho rodiny – jednak v podobe medzigeneračného prenosu pozitívnych vplyvov na svoje budúce deti, či umožnenia rodičom pokračovať vo vzdelávaní, prípadne sa zamestnať.

- ✓ **zníženie segregácie rómskych detí vo vzdelávacom systéme**
- ✓ **zlepšená sociálna inklúzia detí z MRK**

Uvedené okamžité dopady sú úzko prepojené, zlepšené začlenenie prináša zníženie segregácie. Jednou z prekážok v začleňovaní detí z MRK (všeobecne detí so SZP, resp. ŠVVP) do hlavného vzdelávacieho prúdu, bolo ešte donedávna presvedčenie o vhodnosti oddelených foriem vzdelávania týchto detí, ktoré sa potvrdilo aj v dotazníkovom prieskume To dá rozum (pozri kapitolu Kontext nižšej vzdelanostnej úrovne). Na rasovú diskrimináciu vo vzdelávaní každoročne poukazuje aj kancelária verejnej ochrankyne práv.

Na úrovni škôl je často zmieňovaným dôvodom segregácie detí/žiacov z MRK nepripravenosť škôl na zvládanie dodatočných nárokov týchto detí/žiacov, prameniaca z nedostatočnej individualizácie vzdelávania, ktorej výsledkom je dlhodobo zvýšená miera odčleňovania do špeciálneho vzdelávacieho prúdu, alebo oddelených špeciálnych tried v rámci bežného vzdelávacieho prúdu.

Z pohľadu akútnej dôležitosti zavádzania inkluzívneho vzdelávania sú práve MŠ a ZŠ kritickým miestom, v ktorom deti/žiaci zo SZP a osobitne z MRK prichádzajú prvýkrát do kontaktu so svetom mimo ich najbližšiu rodinu a komunitu a, žiaľ, nie zriedka môžu zažívať segregáciu.

NP reaguje na absenciu podporných nástrojov pre deti a žiakov ohrozených školským neúspechom v dôsledku nedostatočnej znalosti slovenského jazyka, deti zdravotne oslabené, alebo zažívajúce z rozličných príčin emočný stres, resp. sú ohrozené nenaplnením ich základných aj vývinových potrieb v rodinnom prostredí. V reálnej prevádzke bežných MŠ zaviedol a prakticky overil fungovanie inkluzívneho modelu predprimárneho vzdelávania detí z MRK.

Implementovaný inkluzívny vzdelávací model je orientovaný na individuálne potreby každého dieťaťa, je schopný kompenzovať nerovnosti v štartovacích pozíciách vyplývajúcich zo zdravotného a sociálneho znevýhodnenia. Základom inkluzívneho prístupu je ponechať čo najviac detí v hlavnom vzdelávacom prúde a zamedziť tak segregácii detí z MRK. Inkluzívna škola s odlišnosťou detí počíta, a preto vytvára také podmienky, v ktorých sú vzdelávateľní všetci.

Diferenciáciou pedagogických prístupov, vzdelávacích obsahov, cieľov a hodnotenia sa vytvára prostredie pre individualizované a úspešné vzdelávanie každého jednotlivca. Inklúzia nevyhnutne presadzuje zmenu kultúry edukácie, života a práce školy či školského zariadenia, vrátane zmien v

⁴⁵ Nepomáhajú ani milióny z eurofondov: Diskriminácia rómskych detí vo vzdelávaní nemizne. EURACTIV.sk, 2020

spôsoboch ich vedenia a riadenia.

Vďaka vytvoreným pracovným pozíciám odborného a podporného personálu inkluzívnych tímov v MŠ bola zabezpečená požadovaná odbornosť a individuálny prístup, a to:

- z hľadiska diagnostiky (špeciálno-pedagogickej a psychologickej);
- z hľadiska vzdelávania – prostredníctvom individuálnych výchovno-vzdelávacích programov, individuálnej a skupinovej práce so žiakmi, používaním špeciálnych metód, foriem, pomôcok a pod.

Inkluzívne tímy financované z NP PRIM významne posilnili pripravenosť MŠ na zvládnutie potrebnej individualizácie prístupu k deťom z MRK a ich zvýšené začlenenie. Vytvárajú priestor a zázemie pre systematickú prácu a intenzívnejšiu komunikáciu s deťmi a rodičmi detí z MRK. Aj prístup ostatných výchovných pracovníkov v MŠ sa vďaka poskytovanej odbornej podpore a koordinácii priebežne zlepšuje, k čomu prispela aj povinnosť zapojených MŠ vytvoriť a realizovať lokálny akčný plán pre inkluzívne vzdelávanie v MŠ.

Implementačná prax potvrdzuje, že zamestnávanie osôb z MRK komunikujúcich rómskym jazykom na pracovnej pozícii v MŠ (108 v I., resp. 203 v II. fáze NP) umožňuje veľký progres v práci s deťmi z MRK. Komunikácia v rómskom jazyku je nenahraditeľnou pri objektívnej diagnostike detí a v úvodnej etape adaptácie a socializácie detí na predprimárne vzdelávanie. Aj keď rodičia z MRK v rámci zisťovania EU SILC MRK2020 neuvádzali jazykovú bariéru ako jeden z hlavných dôvodov nezaradenia dieťaťa do MŠ, v praxi predstavuje častý problém pri jeho začleňovaní. Podľa prieskumu ÚSVRK (2020) je v 74 % domácností s deťmi, ktoré do MŠ nechodia, aj keď by mohli, hlavným komunikačným jazykom rómčina. V MŠ navštevovaných deťmi z MRK pritom ovláda rómsky jazyk približne iba 6 % ich zamestnancov. Ide pritom o dôležitú súčasť do skladačky funkčného systému vzdelávania detí z MRK, čo potvrdzuje aj odporúčanie aktuálneho prieskumu OECD⁴⁶, ktorý na posilnenie produktivity SR odporúča „zvýšiť počet asistentov učiteľa hovoriacich po rómsky a poskytovať podporu v slovenskom jazyku pre rómske deti“.

Prostredie v zapojených MŠ sa vďaka NP zlepšilo a modernizovalo, zabezpečované sú socializačné, hygienické a didaktické pomôcky, ktoré významne podporujú stimuláciu detí a ich záujem o učenie, predstavivosť a tiež pocit rovnosti s ostatnými deťmi.

Vďaka materiálnej podpore MŠ lepšie a odbornejšie zvládajú výchovno-vzdelávací proces a cielený rozvoj detí, všetky deti bez rozdielu tak majú možnosť absolvovať triedne aktivity na porovnateľnej úrovni, vrátane hygienických návykov a ustrojenia, ktoré v prípade detí z MRK môžu byť problematické. Pomáha to zároveň odstraňovať bariéry a predsudky, najmä na strane rodičov nerómov.

V niektorých zapojených obciach dochádza k zlepšeniu komunikácie MŠ s komunitnými a sociálnymi pracovníkmi v obci, k lepšiemu zdieľaniu informácií o deťoch a rodinách a lepšej súčinnosti pri riešení problémov detí a rodín z MRK, vrátane napr. príčin zhoršenej dochádzky do MŠ/ZŠ.

Vzhľadom k dlhoročnému „tolerovaniu“ mnohých problémov vo vzdelávaní detí z MRK, ktoré popisujeme v kapitole o kontexte, aj napriek viacročným intervenciám v rámci PO1, PO5 a synergickým účinkom intervencií PO6 nedochádza k výraznejšiemu zvráteniu trendu segregácie vo vzdelávaní rómskych detí a žiakov. Zistenia z konkrétnych lokalít potvrdzujú, že inkluzívne vzdelávanie sa vďaka projektom OP IZ darí pomerne úspešne realizovať zatiaľ najmä po formálnej a obsahovej stránke (metodiky, štandardy, usmernenia, zvyšovanie odbornosti pedagógov a asistentov a podobne).

Štatisticky merateľný pokrok v oblasti desegregácie na školách závisí najmä od štátnych systémových intervencií a od funkčného školského aparátu, ktorý bude aj z vlastného presvedčenia eliminovať zistené slabé miesta, napr. minimálna individualizácia, formálna inklúzia, minimalizácia nárokov na žiakov z MRK, časté opakovanie ročníkov, obchádzanie povinností zriaďovateľov a riaditeľov škôl, umelé vytváranie podmienok pre získanie podpôr a dotácií a pod.

⁴⁶ OECD ECONOMIC SURVEYS: SLOVAK REPUBLIC 2022

V priebehu hodnoteného programového obdobia chýbala účinnejšia spolupráca relevantných zúčastnených inštitúcií a orgánov, ako aj jednotný systém nielen metodického riadenia inklúzie (metodiky, štandardy), ale súčasne aj jej fyzickej implementácie a kontroly, vrátane adekvátneho, prehľadného a udržateľného financovania naprieč rôznymi typmi školských zariadení. Projektové intervencie, hoci môžu byť označené za kvalitné, nedokázali plnohodnotne nahradiť kľúčovú štátnu „systémovú“ agendu v implementácii inkluzívneho vzdelávania. Segregácia rómskych žiakov na školách naďalej zostáva problémom s vysoko negatívnym dopadom na ich vzdelávanie.

✓ **zvýšenie podielu detí z MRK, ktoré pokračujú vo vzdelávaní po ukončení povinnej školskej dochádzky**

Testovanie PISA ukazuje, že kvalitný vzdelávací systém dokáže deťom zo znevýhodneného socio-ekonomického prostredia výrazne pomôcť. Krajiny ako Estónsko a Fínsko s malou variáciou v skóre študentov potvrdzujú, že dobré výsledky môže dosiahnuť celá populácia študentov⁴⁷.

NP PRIM prostredníctvom metodicky prepracovaného predškolského vzdelávania, správnu diagnostikou detí, adresnejším napĺňaním ich individuálnych potrieb a celkovým zlepšením prístupu k deťom z MRK, vrátane podpornej práce s rodičmi detí, významne znižuje riziká ich zlyhávania v základnom vzdelávaní. Na základe vyššie uvedených pozitívnych účinkov inkluzívneho predprimárneho vzdelávania dostávajú deti z MRK potrebné základy prispievajúce k znižovaniu opakovania ročníkov a PUŠD, ktoré sa prejavia v horizonte viacerých rokov.

Vzhľadom na pilotný charakter NP PRIM je zrejmé, že z hľadiska dopadov majú ním realizované intervencie v národnom rozsahu len obmedzený priamy prínos k zvýšeniu podielu detí v predprimárnom vzdelávaní a v dôsledku toho k znižovaniu nadmerného zaraďovania rómskych detí a žiakov do špeciálnych tried/škôl. Je to podmienené obmedzeným počtom zapojených MŠ (122 v I. etape, resp. 128 MŠ v II. etape).

Na zvýšenie podielu detí z MRK, ktoré pokračujú vo vzdelávaní po ukončení ZŠ, z realizovaných intervencií pozitívne vplyvajú najmä výstupy a výsledky DOP MaT (21 riadne ukončených a v realizácii z 27 zazmluvnených DOP), v rámci ktorých bola poskytnutá mentorská a tútorská podpora 1 038 osobám z MRK, z nich bolo 1 012 osôb so základným alebo nižším sekundárnym vzdelaním (ISCED 1 a 2).

Mentoring je proces neformálneho odovzdávania poznatkov, budovania ľudského a sociálneho kapitálu, slúži ako psychosociálna podpora chránenca v oblasti vzdelania, práce, kariéry a profesionálneho rastu. Cieľom mentoringu je, aby žiaci dokončili úplné základné vzdelanie (ISCED2) a pokračovali vo vyššom sekundárnom vzdelávaní (ISCED 3, prípadne vyššie).

Mentori pracujú so žiakmi nielen na zlepšení ich prospechu v škole, učia ich aj, ako sa správať v rôznych situáciách, ako spracovávať svoje emócie, riešia s nimi ich osobné problémy a dbajú o ich voľnočasové aktivity. Podporujú ich osobnostný rast, rozvíjajú ich talent, schopnosti a zručnosti. Snažia sa prebudiť v nich sny a ambície, húževnatosť a vytrvalosť, aby si uvedomili, že môžu prekonať prekážky a niečo dokázať. Zároveň sa žiaci učia systematicky pracovať – pripravovať sa do školy.

Mentor dozerá na dodržiavanie školskej dochádzky a plnenie plánovaných aktivít zverených žiakov/študentov, spolupracuje s rodinou a školou a motivuje zainteresovaných k všestrannej podpore osobnostného rozvoja žiaka. Zdôrazňuje mentorovaným žiakom a ich rodičom význam vzdelania pre uplatnenie sa v živote, pričom pozitívne pôsobí aj vlastným príkladom a konaním.

⁴⁷ Inklúzia Rómov je celospoločenskou výzvou – Pohľad na výsledky Rómov na trhu práce a vo vzdelávaní cez administratívne dáta, IFP 2018

V prípade potreby, na základe monitorovania školských výsledkov v spolupráci so školou i učiteľmi, mentor doučí žiaka alebo zabezpečí doučovanie žiaka v príslušných predmetoch pomocou aktivity tútoringu⁴⁸.

Koncept podpory MaT pre školy so žiakmi z MRK je pozitívnym prínosom do systému vzdelávania, avšak prvok súťaživosti a selektovania konkrétnych škôl prostredníctvom DOP by bolo vhodné nahradiť viac systémovým riešením, keďže je zrejmé, že každá škola so žiakmi z RK by potrebovala zaviesť nejakú formu ich mentoringu.

Vzhľadom na kumulovanie problému PUŠD v určitých regiónoch je potrebné, aby intervencie vedúce k zníženiu PUŠD významnejšie zohľadňovali regionálnu dimenziu a boli viac koncentrované do konkrétnych škôl v menej rozvinutých okresoch, so zvýšeným počtom rómskych žiakov/študentov, prípadne do konkrétnych MRK.

Nad rámec MaT je kriticky relevantná **potreba podporného systému vyššieho sekundárneho a post-sekundárneho vzdelávania** (ISCED 3 a 4) pre osoby z MRK, pochádzajúce väčšinou z nízko-príjmových rodín. Bez účinného podporného systému majú potencionálni uchádzači o štúdium len veľmi malú šancu prekonať početné znevýhodnenia a dostať sa vlastnými silami a prostriedkami z pasce sociálneho vylúčenia. Štatistický prieskum FRA potvrdil, že vzdelanie je silným prediktorom zamestnanosti, ale nie všetky úrovne vzdelania majú rovnaký vplyv. Výsledky naznačujú, že zručnosti a vedomosti spojené s vyšším stredoškolským vzdelaním, prípadne vyšším, majú najväčší význam pre úspešný prechod zo vzdelávania do zamestnania⁴⁹.

Reálny dopad intervencie MaT na zníženie PUŠD nie je možné posúdiť bez konkrétnych údajov o tom, koľko z mentorovaných žiakov po ukončení ZŠ reálne ukončí aj ďalší stupeň vzdelávania. Tieto údaje sa aktuálne nenachádzajú v zozname D-údajov pre PO5 a bolo by vhodné zabezpečiť ich zber.

Na porovnanie trendu a prípadnú interpoláciu okamžitých dopadov v nasledujúcej tabuľke uvádzame hodnoty klúčových indikátorov v oblasti vzdelávania, z realizovaných špecializovaných štatistických prieskumov EU SILC MRK 2018 a 2020.

Tabuľka 14: Porovnanie stavu podľa hodnôt indikátorov Stratégie 2030 za oblasť vzdelávania

Indikátory za oblasť VZDELÁVANIE	EU SILC_MRK 2018	EU SILC_MRK 2020
VZ_GC-I_1: Podiel rómskych detí vo veku 0 – 3 r. zúčastňujúcich sa programov ranej starostlivosti	1 %	1 %
VZ_GC-I_2: Podiel rómskych detí vo veku 3 – 6 r. v predprimárnom vzdelávaní	25 %	33 %
VZ_GC-I_3: Podiel rómskych detí vo veku 6 – 15 r. navštevujúcich školu, v ktorej väčšina z ich spolužiakov sú Rómovia	-	65 %
VZ_GC-I_4: Podiel osôb z MRK s predčasne ukončenou školskou dochádzkou (18 – 24 r.)	76 %	72 %
VZ_GC-I_5: Podiel žiakov z MRK vo veku 7 – 16 r. navštevujúcich ZŠ alebo ŠZŠ, ktorí opakovali ročník	22 %	28 %
VZ_GC-I_6: Podiel Rómov vo veku 20 – 24 r. s ukončeným vyšším stredným vzdelaním v členení podľa pohlavia	21 % M/Ž: 26%/16%	28 % M/Ž: 28%/28%
VZ_GC-I_7: Podiel Rómov starších ako 16 r., ktorí sa v ostatných 12 mesiacoch cítili byť diskriminovaní z dôvodu ich etnicity v kontakte so školskými inštitúciami (ako rodič/zástupca alebo ako žiak/študent)	-	5 %
VZ_ČC1-I_1: Miera zaškolenosti 5 – 6-ročných detí z MRK, zaškolených v rámci povinného predprimárneho vzdelávania	45 %	46 %
VZ_ČC1-I_2: Miera zaškolenosti detí z MRK vo veku 3 – 4 roky	%	24 %

⁴⁸ Aktivity MaT sú bližšie popísané v Prílohe č. 4 „Zoznam skupín oprávnených výdavkov“, prísl. výzvy na predloženie ŽoNFP.

⁴⁹ EU MIDIS II – Transition from education to employment of young Roma in nine EU Member States, FRA (2018)

VZ_ČC1-I_6: Podiel študentov z MRK pokračujúcich vo vzdelávaní v F-odboroch (nižšie stredné odborné vzdelanie)	12 %	18 %
VZ_ČC4-I_5: Podiel rómskych detí vo veku 6 – 15 rokov navštevujúcich triedu, v ktorej všetci ich spolužiaci sú Rómovia	-	44 %

Zdroj: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020, ÚSVRK

Všetky z uvedených ukazovateľov (s nameranou hodnotou) vykazujú malé alebo mierne zlepšenie hodnôt roku 2020 oproti 2018, čo pri niektorých ukazovateľoch môže poukazovať na pozitívny vplyv realizovaných intervencií.

Aj keď v porovnaní s údajmi z roku 2018 sa podiel rómskych detí vo veku 3 – 6 r. v predprimárnom vzdelávaní zvýšil (z 25 % na 33 %; VZ_GC-I_2), **medzi deťmi z MRK a z celkovej populácie stále zostáva neprijateľne vysoký rozdiel 55 %.**

Naviac, čísla z realizovaných štatistických prieskumov poukazujú na ďalší paradox, kým predprimárne zaškolenie nerómskych detí od roku 2016 vzrástlo o 10 % (zo 77 % na 87 %), **pri rómskych deťoch hodnota stagnuje na nízkej úrovni, v rozmedzí 25 – 34 %⁵⁰.** Ide o demonštratívny príklad **nefungujúceho systému inklúzie a individualizácie predprimárneho vzdelávania na národnej úrovni**, s ohľadom na rozmanitosť potrieb detí z MRK.

Tento stav odráža realitu, ktorá ukazuje, že na zvrátenie trendu na národnej úrovni nateraz nepostačujú ani kumulované viacročné účinky intervencií PO5 a PO1 v oblasti predprimárneho vzdelávania. Medzi hlavné dôvody tohto stavu patria okrem nedostatku kapacít v MŠ viaceré prekážky v prístupe detí z MRK k predprimárnemu vzdelávaniu, najmä nefungujúca inklúzia, kultúrno-sociálne, jazykové a finančné bariéry. Zameranie intervencií na ranné vzdelávanie a asistovanú inklúziu v predprimárnom vzdelávaní preto zostáva **vysoko urgentné aj do budúcnosti**, najmä čo do rozsahu pokrytia čo najväčšieho počtu detí z MRK.

Súčasne je ale dôležité uviesť, že realizované intervencie PO5 (i PO1) v oblasti inkluzívneho vzdelávania zásadným spôsobom prispeli k poznaniu kľúčových problémov a odhaleniu slabých miest a zároveň v praxi overili funkčnosť a účinnosť kľúčových nástrojov, na ktorých stavia *Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania (2018 – 2027)* a osobitne *Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní do roku 2030*.

Hodnotenie dlhodobých dopadov

- ✓ **dosiahnutie vyššieho stupňa vzdelania mladých Rómov**
- ✓ **zniženie rozdielov vo vzdelanostnej štruktúre medzi rómskou a majoritnou časťou populácie**

Aktuálne hodnotené intervencie PO5 (NP PRIM a DOP MaT), hoci boli špecificky zamerané na sociálne znevýhodnené skupiny detí a žiakov z MRK, ktorí sa stretávajú s diskrimináciou a sociálnou exklúziou, nemajú dostatočný kapacitný rozsah ani časové trvanie na to, aby v ich dôsledku došlo k pozorovateľnej zmene v podobe merateľných dlhodobých dopadov, t. j. nárastu vzdelanosti rómskej populácie.

Je možné konštatovať, že intervencie v rámci ŠC 5.1.1 reagujú len na časť v predošlej kapitole zmieňovaných problémov a faktorov kontextu, vplývajúcich na PUŠD, ktoré je príčinou nižšej úrovne vzdelanosti rómskej populácie v SR.

V rámci EŠIF zvoleného paralelného prístupu k MRK (ťažiskovo cez zrkadlové NP) ich možno vnímať ako komplementárne, posilňujúce účinky početnejších projektových intervencií ŠC 1.1.1 PO1. Zároveň, vzhľadom na súčasné pôsobenie intervencií ŠC 1.1.1. (PO1) a ŠC 5.1.1 (PO5) a ich synergické účinky, je

⁵⁰ Prieskum FRA, 2016⁵⁰ poukázal na to, že v roku 2015 sa na Slovensku vzdelávanie v MŠ zúčastnilo len 34 % rómskych detí vo veku od 4 rokov do veku začatia povinnej školskej dochádzky, v porovnaní so 77 % detí z celej populácie.

oddelené posúdenie ich vplyvu a dlhodobých dopadov na zlepšenie inkluzívneho vzdelávania osôb z MRK problematické. Okrem deficitu v oblasti granularity údajov (napr. o vzdelanosti osôb z RK na úrovni okresov, prípadne zapojených obcí) doterajší systém zberu dát o cieľovej skupine vykazuje rezervy v ich spoľahlivosti, vplyvom prevládajúcej dobrovoľnosti v priradovaní znaku etnicity (napr. zvýšené predprimárne zaškolenie detí z MRK je najmä vďaka povinnému predškolskému ročníku realitou, avšak táto skutočnosť sa z dôvodu nehlásenia sa (rodičov detí pri zápise alebo samotných žiakov) k rómskej národnosti v oficiálnych štatistikách neprejavuje, resp. je značne skreslená a neodzrkadľuje realitu⁵¹).

Vzhľadom na dlhotrvajúce a početné problémy v prístupe Rómov/Rómiek k vzdelávaniu, ktorých koreňom je komplex faktorov spôsobujúcich chudobu, sociálne vylúčenie a nízka miera inkluzívnosti výchovno-vzdelávacieho systému na všetkých stupňoch vzdelávania, bude potrebné na dlhodobé merateľné dopady v tejto oblasti čakať pomerne dlhé obdobie (min. 5 – 10 rokov), kým sa v dostatočnej miere naprieč cieľovými skupinami z RK multiplikujú spoločné výsledky PO5, PO1 a najmä aktuálne plošne zavádzaného modelu inkluzívneho vzdelávania (v gescii MŠVVŠ SR), ktoré sa odrazia v relevantných štatistických ukazovateľoch.

Naznačuje to tiež zistenie EU SILC MRK 2020, podľa ktorého miera opakovania ročníka na ZŠ pri žiakoch z MRK vzrástla o 6 %, v porovnaní s rokom 2018, a to i napriek všeobecne nižšej miere prepádavania v školskom roku 2019/2020, vzhľadom k oficiálnemu zákazu zavedenému MŠVVŠ SR v súvislosti so zatvorením škôl v druhom polroku. V uvedenom školskom roku v štátnych ZŠ prepadlo 3019 žiakov, pričom 62 % z nich tvorili deti z krajov s najvyšším zastúpením domácností z MRK (Prešovský a Košický kraj).

K obdobnému zisteniu dospeli aj autori už zmieneného *Tematického zisťovania zameraného na identifikovanie úspešných nástrojov inkluzívneho vzdelávania na rôznych stupňoch vzdelávania* (ÚV SR, ÚSVRK 2022), ktorí uvádzajú, že pre nedostatok pedagogických asistentov, odborných zamestnancov, ako aj nedostatok metodík a školení v oblasti inkluzívneho vzdelávania, nemožno očakávať pozitívnu zmenu v horizonte rokov, ale skôr desaťročí.

Aj v rámci dlhodobých dopadov je dôležité vyzdvihnúť inovatívnosť a „priekopnícku“ úlohu hodnotených intervencií pri zavádzaní dostupného inkluzívneho predprimárneho vzdelávania, ktoré v sebe nesie záruku dlhodobých dopadov, ktoré sa časom dostavia vďaka individualizovanému, a tým omnoho účinnejšiemu prístupu k vzdelávaniu detí a žiakov z MRK.

Obe hodnotené intervencie prinášajú do problémového kontextu vzdelávania potrebné riešenia a nástroje, ktorých dlhodobé účinky sa premietnu do zníženia PUŠD žiakov z MRK, stimulovania ich motivácie a rozhodnutí sa vzdelávať a pokračovať aj v sekundárnom, prípadne vyššom stupni vzdelávania.

Dlhodobé účinky kvalitnejšieho inkluzívneho vzdelávania sa s odstupom času v budúcnosti prejavia zvýšenou všeobecnou vzdelanosťou, rozhlľadom, gramotnosťou mladých ľudí z MRK, ktorá napomôže ich lepšiemu uplatneniu nielen na trhu práce, ale aj v občianskej spoločnosti. Takáto štrukturálna zmena prinesie **nový potenciál k zmierňovaniu ekonomických, sociálnych a regionálnych rozdielov** v rámci Slovenska.

Odpoveď na hodnotiacu otázku za oblasť ŠC 5.1.1:

Veľké disproporcie v miere predprimárneho zaškolenia detí z RK a z majoritnej populácie na národnej úrovni poukazujú na **nefunkčnosť inklúzie detí z RK a potrebu systémového riešenia**, s plošným zapojením detí z RK do systému inkluzívneho predprimárneho vzdelávania. Pretrváva akútna potreba riešiť nedostatočné financovanie podporných kapacít škôl, ktoré navštevujú deti a žiaci z MRK.

⁵¹ Tematické zisťovanie zamerané na identifikovanie úspešných nástrojov inkluzívneho vzdelávania na rôznych stupňoch vzdelávania, ÚV SR, ÚSVRK, 2022.

Popri okamžitých dopadoch PO5 v podobe nárastu počtu detí z MRK v predprimárnom vzdelávaní (4 251 detí k 31. 12. 2021) a zvýšenia ich pripravenosti na vstup a úspešné absolvovanie ZŠ, pôsobia na národnej úrovni súčasne výsledky početnejších aktivít inkluzívneho vzdelávania PO1. Pre dosiahnutie zmeny budú rozhodujúce dopady zavedenia povinnej predškolskej dochádzky a tiež zrušenia nultých ročníkov, ktoré sa dotknú omnoho väčšej skupiny detí a žiakov z MRK/RK.

Po praktickej stránke, dosiahnutie dlhodobých dopadov v podobe vyššieho stupňa vzdelania rómskej populácie bude možné pozorovať až potom, keď sa podarí **zabezpečiť stabilné financovanie inkluzívnych tímov** na školách a **systémovo sa etabluje inkluzívny model vzdelávania**, v požadovanej kvalite a na všetkých stupňoch vzdelávania. Inkluzívne vzdelávanie má veľký potenciál znížiť PUŠD, ktoré je v priamom vzťahu s dosahovanou úrovňou vzdelania osôb z RK.

Zo strany štátnych orgánov a inštitúcií je potrebné účinnejšie a **cielenejšie podporovať procesy desegregácie** (odstraňovania existujúcej segregácie) v školstve. Ponechaním konečnej zodpovednosti len na samosprávy nebude dosiahnutý pokrok ešte dlhé obdobie dostačujúci a zároveň budú vznikať výrazné regionálne rozdiely.

V kontexte vzdelávania detí z MRK implementačná prax ukazuje na **dôležitosť podpory aktivizácie a zapájania rómskych rodín**, prípadne celých komunít. Vzhľadom na ich rôznorodosť je opodstatnené vytvárať a podporovať ďalšie alternatívne a inovatívne programy, prispôbené konkrétnym potrebám rodín z MRK, zamerané na efektívne rodičovstvo a stimuláciu pozitívneho vzťahu rodičov k vzdelávaniu ich detí, ktoré vedie k prosperite. Takýto prístup je možný len so zapojením ľudí z miestnych komunít do riešenia týchto problémov, vrátane vytvárania nových pracovných príležitostí vo výchove a vzdelávaní.

Koncept podpory MaT pre školy so žiakmi z MRK je pozitívnym prínosom do systému ich vzdelávania, avšak výsledok je nateraz nedostatočný, vzhľadom k potrebe (134 žiakov úspešne mentorovaných v ZŠ a 93 žiakov SŠ). Bolo by vhodné nahradiť selektívny prístup cez DOP viac systémovým riešením, keďže je zrejmé, že každá škola so žiakmi z RK potrebuje zaviesť nejakú formu ich mentoringu. Vzhľadom na kumulovanie problému PUŠD v určitých regiónoch je potrebné, aby intervencie vedúce k zníženiu PUŠD významnejšie zohľadňovali regionálnu dimenziu a boli viac koncentrované do konkrétnych škôl so zvýšeným počtom rómskych žiakov/štvudentov, prípadne do konkrétnych MRK. Pre lepšie vyhodnotenie účinnosti by bolo vhodné sledovať počet študentov, ktorí vďaka mentoringu aj reálne ukončia ďalší stupeň vzdelávania.

Nad rámec MaT je kriticky relevantná **potreba podporného systému vyššieho sekundárneho a post-sekundárneho vzdelávania** (ISCED 3 a 4) pre osoby z MRK, pochádzajúce väčšinou z nízko-príjmových rodín. Tento deficit sa negatívne prejavuje v nulovom plnení cieľovej hodnoty MU R0106 Účastníci z MRK, ktorí získali vyššie sekundárne (ISCED 3) alebo post-sekundárne (ISCED 4) vzdelanie (plánovaná cieľová hodnota 603 osôb). Bez účinného podporného systému majú potencionalni uchádzači o štúdium len veľmi malú šancu prekonať početné znevýhodnenia a dostať sa vlastnými silami a prostriedkami z pasce sociálneho vylúčenia.

Vzhľadom k ťažiskovému zameraniu intervencií na predprimárne vzdelávanie a ich obmedzené trvanie sa dlhodobé dopady predpokladané v teórii zmeny nateraz neprejavili.

Vzhľadom na nepriaznivý vývoj v oblasti RCHSV a priepastné rozdiely vo vzdelanostnej úrovni medzi rómskou a väčšinou populáciou **je urgentné v oveľa väčšom rozsahu ako doposiaľ kompenzovať nepriaznivý vplyv socioekonomického znevýhodnenia detí, žiakov, študentov** na ich zapájanie do primerane kvalitného inkluzívneho vzdelávania na všetkých stupňoch.

Intervencie na podporu inkluzívneho vzdelávania **vyžadujú dlhodobý a komplexný prístup**, keďže nie sú realizovateľné čiastkovými úpravami vo vyučovacom procese. Zasahujú celé spektrum personálnych, odborných, ale i infraštruktúrnych a materiálnych opatrení, ktoré prekračujú hranice školy a vzdelávacieho systému (napr. vytvorenie procesných a obsahových štandardov, na výkon ktorých budú jasne definované časové a materiálne zdroje, t. j. definovaný výkonový štandard).

5.3.3 Kontext nízkej zamestnateľnosti, zamestnanosti a zvýšenej chudoby a sociálneho vylúčenia obyvateľov MRK

V marci 2021 EK zverejnila Akčný plán na vykonávanie EPSP, ktorý premieňa kľúčové zásady EPSP na konkrétne kroky v troch kľúčových oblastiach: zvyšovanie počtu a kvality pracovných miest, zručnosti a rovnosť, sociálna ochrana a začleňovanie. V nadväznosti na to členské štáty EÚ prijali vlastné národné ciele v uvedených oblastiach. Na uvedené reflektovala aj SR a v NPR na rok 2022 došlo k doplneniu zoznamu ukazovateľov pre trh práce a sociálne veci a ich cieľových hodnôt (pozri nasledujúcu tabuľku).

Tabuľka 15: Výsledkové ukazovatele pre trh práce a sociálne veci v rámci EPSP

		2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	cieľ 2030
Miera zamestnanosti LFS (LFS, 20 – 64 rokov)	SK	67,7	69,8	71,1	72,4	73,4	72,5	-	76,5
	EU	69	70,1	71,3	72,3	73,1	72,4		78
Miera zamestnanosti ESA (ESA, celá populácia)	SK	41,8	42,7	43,6	44,4	44,8	43,9	-	47,4
	EU	44,7	45,1	45,8	46,4	46,7	46,0		47,4
Podiel ľudí v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia (po transferoch, % populácie)	SK	17,3	17,1	15,8	15,2	14,9	13,8	-	13,6
	EÚ	24,0	23,7	22,4	21,7	21,1	21,9		17,7
Miera zamestnanosti žien (LFS, 20 – 40 rokov)	SK	56,4	58,8	59,7	59,6	59,6	57,9	-	66,8
	EÚ	64,1	64,6	65,8	66,6	67,2	66,1	-	67,9
Miera zamestnanosti ľudí s nízkym vzdelaním (LFS, ISCED 0 – 2)	SK	33,2	35,9	37,3	36,4	36,1	34,0	-	49,4
	EÚ	51,7	52,5	53,9	55	55,7	54,9	-	56,5

Zdroj: NPR SR 2022

Poznámka: (LFS – Labour force survey/Výberové zisťovanie pracovných síl)
(ESA – Európsky systém národných a regionálnych účtov)

Z tabuľky je zrejмый dlhodobý záväzok SR v znižovaní podielu osôb v riziku chudoby alebo sociálneho vylúčenia, ktoré sa dá dosiahnuť zvýšením zamestnanosti, vrátane žien a osôb s nízkym vzdelaním (ISCED 0 – 2), z ktorých veľký podiel tvoria dlhodobo nezamestnaní príslušníci RK.

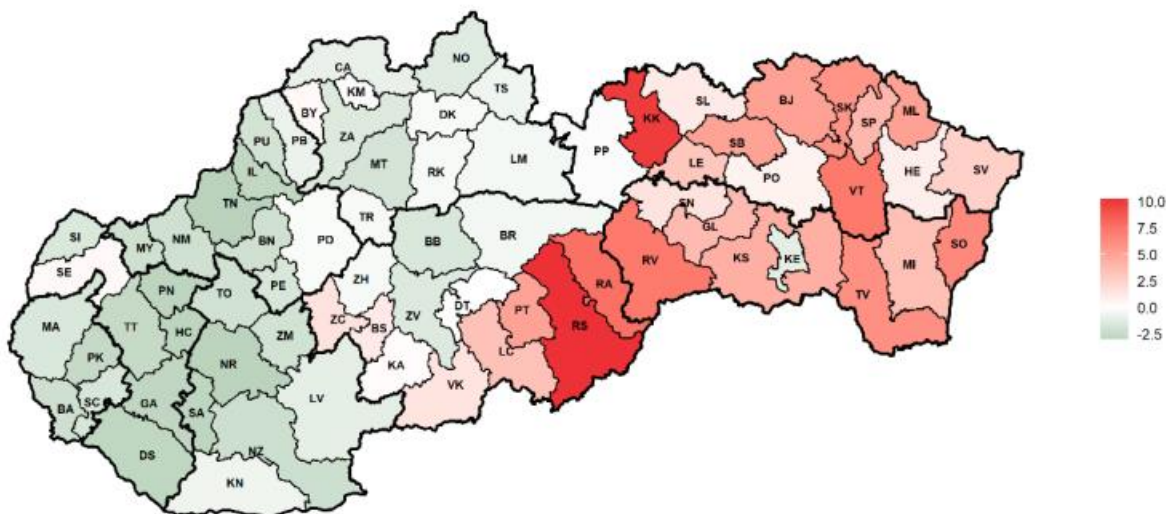
OP LZ uvádza medzi hlavnými príčinami nízkej zamestnanosti osôb z RK najmä nízku úroveň vzdelania, pracovných zručností a prac. návykov, nižšiu úroveň hygieny, diskrimináciu na trhu práce a negatívny postoj zamestnávateľov, nedostatok pracovných miest, pretrvávajúce negatívne stereotypy voči Rómom, chudobu a sociálne vylúčenie, nízku mobilitu.

Osoby z prostredia MRK reprezentujú populáciu, ktorá je vo veľkej miere zasiahnutá kombináciou viacerých foriem vylúčenia. Najvýraznejším prejavom vylúčenia – marginalizácie Rómov je chudoba, ktorá sa u majoritnej populácie v marginalizovaných územiach nevyskytuje v takej miere. Je preto nevyhnutné, aby sa posilnili politiky podporujúce ich integráciu. Medzinárodné organizácie (OECD, EK, Svetová banka) v tejto súvislosti odporúčajú Slovensku zlepšiť monitoring a analytické nástroje, ktoré zvýšia efektívnosť týchto politík.

Významným nástrojom na boj proti chudobe je cieleňá a asistovaná podpora nezamestnaných pri hľadaní práce. Miera nezamestnanosti v SR vykazuje veľké regionálne rozdiely, nízka miera nezamestnanosti v okresoch na severozápade Slovenska kontrastuje s vysokou mierou nezamestnanosti na východe krajiny (pozri nasledujúci obrázok). Tieto rozdiely majú tendenciu sa zvyšovať počas hospodárskeho poklesu. Recesia v dôsledku COVID-19 odhalila potrebu lepšej regionálnej politiky, ktorá pri súčasnom nastavení nie je účinná pri riešení regionálnych rozdielov⁵².

⁵² Report on Productivity and Competitiveness of the SR 2020, ISA-ÚV SR.

Obrázok 2: Rozdiel medzi regionálnou nezamestnanosťou a národným priemerom nezamestnanosti za rok 2020 podľa okresov SR (v %)

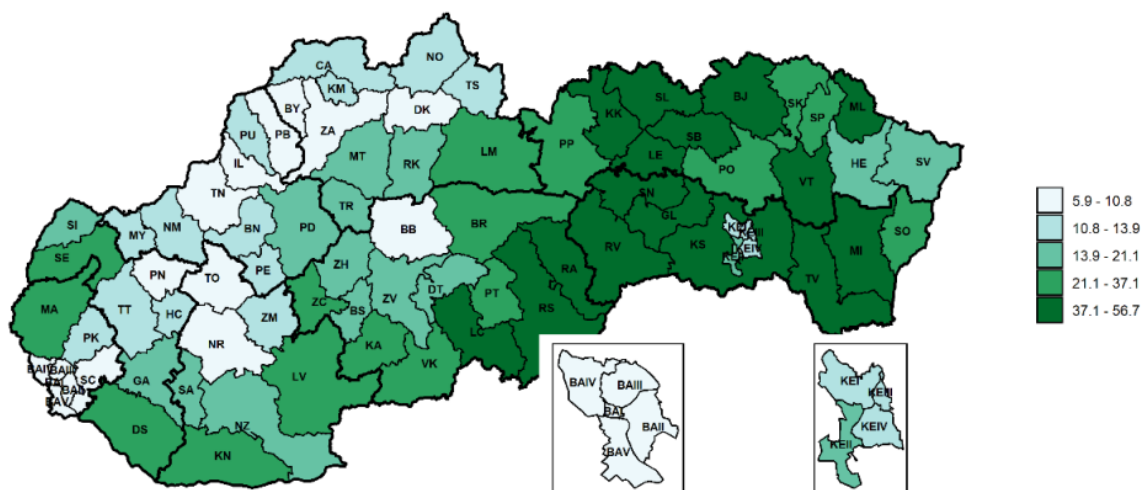
Zdroj: Report on Productivity and Competitiveness of the SR 2020 (ISA z údajov ÚPSVaR)

Regionálne rozdiely majú vplyv na národnú produktivitu, keďže vysoká nezamestnanosť v niektorých regiónoch, pri súčasnom nedostatku pracovnej sily v iných, môže viesť k nedostatočnej alokácii zdrojov v celom hospodárstve.

Ako vidieť na nasledujúcom obrázku, východné Slovensko má menej vzdelanú pracovnú silu. Mapa znázorňuje registrovaných nezamestnaných so základným vzdelaním ako najvyšším dosiahnutým vzdelaním, ako ukazovateľom vzdelanostnej úrovne v danom okrese. Zaznamenaný rozdiel medzi východnou a západnou časťou Slovenska je výrazný, rádovo v desiatkach %.

Výrazná časť MRK žije práve v okresoch s vysokou mierou nezamestnanosti. Účasť MRK, ako aj ich výkonnosť, zaostáva za celkovou populáciou (ÚHP, 2019), čo je jedným z dôsledkov rozdielov v dosiahnutom vzdelaní.

Obrázok 3: Registrovaní nezamestnaní so základným vzdelaním ako najvyšším dosiahnutým vzdelaním v roku 2020 (v % všetkých registrovaných nezamestnaných)

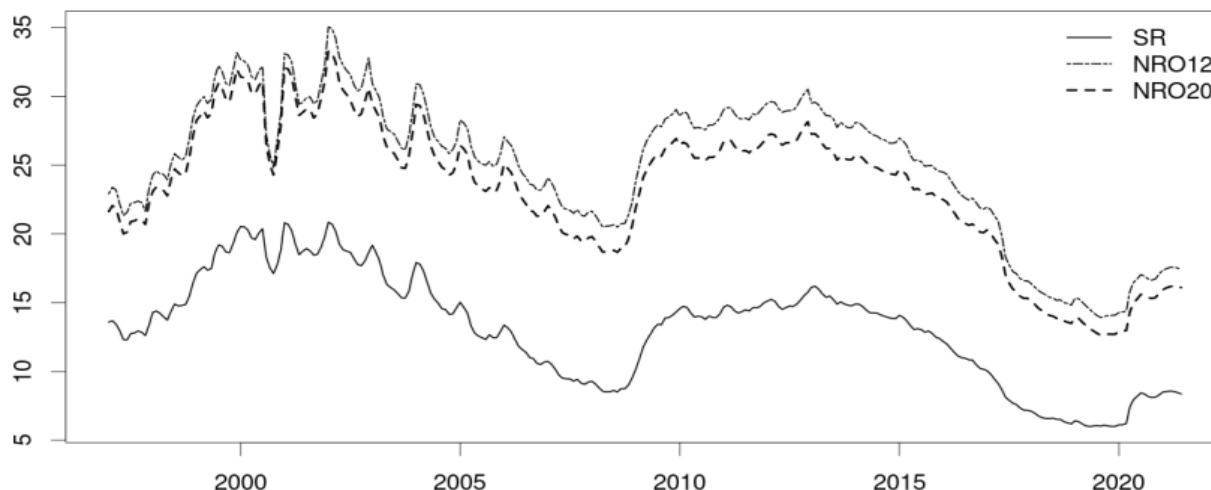

Zdroj: Report on Productivity and Competitiveness of the SR 2020 (ISA z údajov ÚPSVaR)

Šanca byť nezamestnaným je v prípade Rómov a obzvlášť tých, ktorí žijú v segregovanom prostredí, mnohonásobne vyššia ako v nerómskej populácii žijúcej v tom istom regióne. Potvrdzujú to aj skúsenosti splnomocnenca vlády pre NRO z realizácie akčných plánov pre NRO, ktoré v mnohých prípadoch poukazujú na situáciu existencie pomerne významného počtu voľných pracovných miest, avšak ide o kvalifikované profesie, ktoré nedokážu Rómovia obsadiť a vzniká disproporcia medzi profesiami, po ktorých je na trhu práce dopyt a tými, ktoré sú k dispozícii.

Od roku 2014 až do začiatku pandémie v roku 2021 nezamestnanosť, meraná štatistikami úradov práce, výrazne klesala. Nanešťastie, tento pokles sa neprejavil vo všetkých regiónoch a NRO majú stále výrazne vyššiu nezamestnanosť ako celoslovenský priemer⁵³ (pozri nasledujúci graf).

Graf 12: Viacročný vývoj miery nezamestnanosti podľa ÚPSVaR

Zdroj: Inklúzia Rómov v rámci zelenej ekonomiky na Slovensku, UK Bratislava 2021

Kontext problémov týkajúcich sa zamestnávania príslušníkov rómskej menšiny je široký a ďaleko presahuje oblasti záberu realizovaných intervencií PO5. Zároveň v rámci štatistických ukazovateľov zamestnanosti osôb z MRK na národnej i regionálnej úrovni nie sú dostupné dáta, ktorými by bolo možné kvantifikovať dopady intervencií PO5. V dostupných ukazovateľoch zo štatistických zisťovaní, napr. EU SILC/EU SILC MRK, sa premietajú výsledky a dopady všetkých intervencií podporujúcich zamestnateľnosť a zamestnávanie osôb, vrátane osôb z MRK.

Na podporu zamestnanosti sú ťažiskovo zamerané PO3 a PO2 OP ĽZ, v rámci ktorých už prebehlo hodnotenie plnenia cieľov dopadov a sú verejne prístupné⁵⁴. V nich prezentované dáta, zistenia a odporúčania sú relevantné aj pre intervencie týkajúce sa podpory zamestnávania osôb z MRK.

Komplikáciou v rámci stanovenia dopadov na MRK v oblasti zamestnanosti je skutočnosť, že v legislatíve upravujúcej AOTP nie sú Rómovia samostatnou cieľovou skupinou znevýhodnených uchádzačov o prácu (zákonodarca sa nezameriava na etnické príčiny znevýhodnenia), a preto oddelené ukazovatele zamestnanosti, resp. nezamestnanosti osôb z MRK, sa systematicky nesledujú.

Znevýhodnení uchádzači o zamestnanie

Za znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie sa na účely zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov považujú:

a) *občan mladší ako 26 rokov veku, ktorý ukončil príslušným stupňom vzdelania sústavnú prípravu na povolanie v dennej forme štúdia pred menej ako dvomi rokmi a od jej ukončenia nemal pravidelné*

⁵³ Miroslav Pollák – Michal Páleník: Inklúzia Rómov v rámci zelenej ekonomiky na Slovensku – Príklady dobrej praxe, UK Bratislava 2021 <https://www.iz.sk/download-files/sk/romovia/inkluzia-romov-v-ramci-zelenej-ekonomiky>

⁵⁴ <https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/monitorovanie-hodnotenie/hodnotenia-op-lz/>

- platené zamestnanie (absolvent školy),
- b) občan starší ako 50 rokov veku,
- c) občan vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 12 po sebe nasledujúcich mesiacov (dlhodobo nezamestnaný),
- d) občan, ktorý dosiahol vzdelanie nižšie ako stredné odborné vzdelanie,
- e) občan, ktorý najmenej 12 po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie nemal pravidelné platené zamestnanie,
- f) štátny príslušník tretej krajiny, ktorému bol udelený azyl alebo ktorému bola poskytnutá doplnková ochrana,
- g) občan, ktorý žije ako osamelá dospelá osoba s jednou alebo viacerými osobami odkázanými na jeho starostlivosť alebo starajúca sa aspoň o jedno dieťa pred skončením povinnej školskej dochádzky,
- h) občan so zdravotným postihnutím.

Ide o definovanie občanov, ktorí vzhľadom na vek, dĺžku vedenia v evidencii uchádzačov o zamestnanie, nedostatok praxe, zdravotný stav, stratu schopnosti vykonávať svoje doterajšie zamestnanie, rodinné dôvody alebo postavenie v spoločnosti ťažšie nachádzajú uplatnenie na trhu práce, a preto potrebujú zvýšenú starostlivosť.

Nasledujúca tabuľka ukazuje regionálnu štruktúru jednotlivých kategórií znevýhodnených UoZ. Z uvedených hodnôt je vidieť, že počty znevýhodnených uchádzačov sú pri väčšine kategórií najvyššie práve v krajoch s najvyšším zastúpením rómskeho obyvateľstva (Prešovský, Banskobystrický a Košický).

Pre nízko-kvalifikované a dlhodobo nezamestnané osoby z MRK v SR dlhodobo chýbajú individualizované služby podpory a poradenstva pre vstup a sprevádzanie uchádzačov na trhu práce. Len zriedka sú aktivity úradov práce konkrétne zamerané na nezamestnaných z MRK, osobitne ženy.

Monitorovacia správa občianskej spoločnosti o implementácii národnej stratégie integrácie Rómov na Slovensku (EK, 2019) uvádza, že „potrebám Rómov sa nevenuje pozornosť, nie sú im poskytované dostatočné informácie ani ponúkané prijateľné pracovné príležitosti. Ich registrácia na úradoch práce je iba formálna. Rómovia sú stále prijímaní vo zvýšenej miere najmä na nárazové, krátkodobé a nestabilné pracovné pozície, kde čelia zvýšenému riziku, že v čase hospodárskej recesie budú prepustení medzi prvými“.

Tabuľka 16: Priemerný počet znevýhodnených UoZ v roku 2021 podľa krajov SR (v osobách)

Znevýhodnení UoZ podľa § 8 zák. č. 5/2004 Zb.								
Územie	písm. a)	písm. b)	písm. c)	písm. d)	písm. e)	písm. f)	písm. g)	písm. h)
Bratislavský kraj	811	4 539	5 310	2 021	8 051	0	158	446
Trnavský kraj	858	4 296	4 165	2 961	7 117	0	56	704
Trenčiansky kraj	836	5 235	4 985	1 957	7 631	0	165	974
Nitriansky kraj	1 014	6 720	6 340	4 064	10 542	0	192	743
Žilinský kraj	1 489	7 091	8 012	3 260	12 178	0	64	1 212
Banskobystrický kraj	1 305	10 939	17 597	13 399	21 874	0	289	1 284
Prešovský kraj	2 266	12 990	24 819	21 272	32 747	0	164	1 964
Košický kraj	1 793	13 143	23 273	18 122	28 971	1	235	1 338
Slovensko	10 370	64 953	94 500	67 057	129 111	1	1 322	8 665

Zdroj: Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2021, MPSVR SR

Z uvedených dôvodov sú služby zamestnanosti, ako aj AOTP, hodnotené ako neefektívne, nakoľko nie sú dostatočne adresné. Úrady ÚPSVR nemajú kapacity na účinnú a rýchlu pomoc znevýhodneným a

ťažko uplatniteľným UoZ⁵⁵. Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením zdôrazňuje absenciu sofistikovaných štatistických nástrojov, ktoré by boli schopné identifikovať a profilovať UoZ s najväčšími prekážkami, na ktorých by mohli byť následne zamerané nástroje pomoci. „Medzi najúčinnnejšie verejné politiky na zvýšenie zamestnanosti ťažko uplatniteľných uchádzačov patria včasné a individualizované služby zamestnanosti, vrátane odborného poradenstva, a nástroje na zvýšenie vedomostí a pracovných zručností, ako napr. vzdelávanie, rekvalifikácia a podpora praxe v prirodzenom pracovnom prostredí.“

Chudoba a sociálne vylúčenie

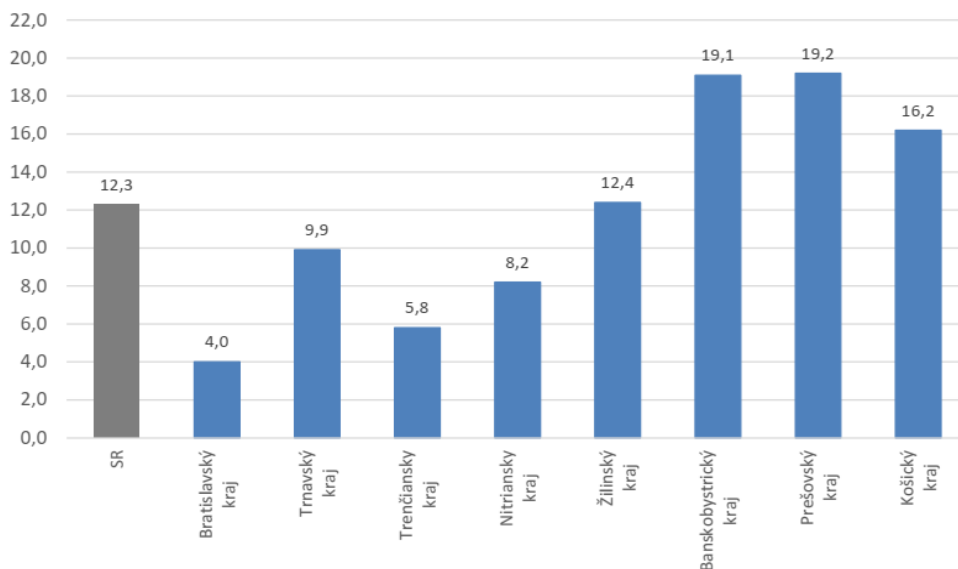
Podľa Správy verejného ochrancu práv v SR, porušovaním práva na vzdelanie bez diskriminácie a segregácie uzatvárame celé generácie detí pochádzajúcich z MRK do bludného kruhu chudoby. Je to práve vzdelávanie, ktoré je významným nástrojom na zlepšenie rovnosti a na zníženie chudoby⁵⁶. Alarmujúce nadmerné zastúpenie rómskych detí v špeciálnych triedach a školách má zásadný dopad na ich neskoršie uplatnenie sa na trhu práce. Ako absolventi špeciálnych škôl končia so stupňom základného vzdelania (ISCED 1), čo zásadne limituje výber možností na ich pracovné uplatnenie.

Podľa výskumných zistení je u detí pochádzajúcich z MRK na Slovensku až 70% pravdepodobnosť, že tieto sa, podobne ako ich rodičia, stanú nezamestnanými, alebo budú pracovať za menej ako za minimálnu mzdu v nepravidelnom zamestnaní⁵⁷.

Znižovanie chudoby a sociálneho vylúčenia patrí k dlhodobým prioritám verejných politík SR, ktorá na národnej úrovni implementuje Národnú rámcovú stratégiu podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe, ktorú pravidelne vyhodnocuje a aktualizuje v záujme systematizácie prístupov k riešeniu chudoby a sociálneho vylúčenia.

Slovensko dlhodobo patrí medzi krajiny s výraznými hospodárskymi a sociálnymi rozdielmi medzi regiónmi a tieto regionálne disparity sú reflektované aj v podiele osôb ohrozených chudobou (pozri nasledujúci graf).

Graf 13: Miera rizika chudoby podľa krajov SR (v %)

Zdroj: EU SILC 2021

⁵⁵ Kováčová, L. 2020. Postavenie rómskych žien na slovenskom trhu práce. Človek v ohrození, n. o.

⁵⁶ Správa o činnosti verejného ochrancu práv za obdobie roka 2019

⁵⁷ Ekonomický prehľad Slovenska, OECD, február 2019.

Miera rizika chudoby predstavuje podiel osôb v percentách v celkovej populácii, ktorých ekvivalentný disponibilný príjem sa nachádza pod hranicou rizika chudoby.⁵⁸

Podľa grafu sú najvyššie hodnoty rizika chudoby zaznamenané v krajoch s najvyšším zastúpením rómskej populácie – Prešovský (39 % populácie v MRK), Košický (36 % populácie v MRK) a Banskobystrický (13 % populácie v MRK), v ktorých spolu žije až 88 % osôb z MRK (pozri tabuľku 1). Medziročne sa situácia najviac zhoršila v Prešovskom kraji, kde podiel ľudí pod hranicou chudoby vzrástol zo 17,2 % na 19,2 %. Pri téme chudoby nemožno prehliadnúť fakt, že prevažná väčšina obyvateľov MRK žije v chudobe. Potvrďuje to štatistické zisťovanie EU SILC MRK 2020⁵⁹, podľa ktorého v roku 2020 žilo až **87 % osôb z MRK pod hranicou rizika chudoby**.

Najzraniteľnejšiu vekovú skupinu tvoria deti (osoby vo veku 0 – 17 rokov). Kým v celkovej populácii bola miera rizika chudoby detí na úrovni 17 %, u detí z MRK to bolo až 91 % (73 % u integrovane bývajúcich domácností).

Komplexnejší obraz o finančno-materiálnej situácii domácností a jednotlivcov ponúka kompozitný indikátor miera rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia, ktorý v sebe spája 3 čiastkové ukazovatele. Niektoré domácnosti a jednotlivci sú ohrození len *príjmovou chudobou*, resp. len *závažnou materiálnou depriváciou* alebo *veľmi nízkou pracovnou intenzitou*. Výsledná hodnota následne zobrazuje podiel osôb, ktorí sú ohrození minimálne jedným z týchto rizík.

Podľa zisťovania EU SILC MRK 2020 bolo v roku 2020 chudobou alebo sociálnym vylúčením ohrozených 90 % ľudí z MRK a 64 % ľudí z integrovane bývajúcich domácností. V celkovej populácii išlo o 15 % osôb, čo je 6-násobne menší podiel ako v MRK (pozri nasledujúcu tabuľku).

Tabuľka 17: Indikátory súvisiace s chudobou a sociálnym vylúčením (podiel osôb)

Kategória	Riziko chudoby	Závažná materiálna deprivácia	Veľmi nízka pracovná intenzita	Riziko chudoby a sociálneho vylúčenia
MRK (celkovo)	87 %	52 %	51 %	90 %
Koncentrácie vo vnútri	83 %	52 %	39 %	89 %
Koncentrácie na okraji	87 %	57 %	53 %	90 %
Koncentrácie mimo	93 %	56 %	59 %	95 %
Mimo koncentrácií (obce s rómskou väčšinou)	81 %	24 %	44 %	82 %
Integrované bývatelia	60 %	32 %	27 %	64 %
Celková populácia SR	11 %	6 %	4 %	15 %

Zdroj: EU SILC_MRK 2020, EU SILC 2020

Závažnou materiálnou depriváciou v roku 2020 trpelo **52 % osôb z MRK**, čo je o 5 % menej oproti situácii z roku 2018, kým za celkovú populáciu SR je podiel len 5,9 %.

Vzájomný prienik všetkých troch čiastkových indikátorov definuje najohrozenejšiu skupinu osôb, pri ktorej dochádza ku kumulácii všetkých rizík. V MRK žije takmer tretina (32 %) osôb v domácnostiach, ktoré sú pod hranicou rizika chudoby, závažne materiálne deprivované a s veľmi nízkou pracovnou

⁵⁸ Hranica rizika chudoby (príjmová chudoba) je stanovená ako 60 % mediánu národného ekvivalentného disponibilného príjmu. Hodnota hranice rizika chudoby sa uvádza v PKS a v EUR. Celková ročná hranica rizika chudoby vypočítaná z EU SILC 2020 bola pre jednočlennú domácnosť 5 222 EUR, čo predstavuje sumu približne 435 EUR na mesiac.

⁵⁹ Príjmy a životné podmienky v MRK: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020, ÚSVRK (2022).

intenzitou ich členov. V prípade integrovane bývajúcich domácností je to 15 % osôb a v celkovej populácii 1,6 %.

Zistené hodnoty poukazujú na priepastné rozdiely medzi životnými podmienkami v rómskej a vo väčšinovej populácii, ktorých dôsledkom je existencia viacerých foriem vylúčenia – marginalizácie Rómov. Tento fakt je ďalším dôkazom výrazného etnického rozmeru chudoby a sociálneho vylúčenia v podmienkach SR.

Na zvyšovanie RCHSV má vplyv aj nízka miera finančnej gramotnosti a s ňou spojené vystavenie exekučnému zaťaženiu a zadlženosti domácností.

Miera veľmi nízkej pracovnej intenzity

Jedným z ukazovateľov poukazujúcich na rozsah zapojenia sa na (alebo vylúčenia z) trhu práce je miera veľmi nízkej pracovnej intenzity. Kým v roku 2020 žilo v rámci celkovej populácie v domácnostiach s veľmi nízkou pracovnou intenzitou 4,3 % osôb mladších ako 60 rokov, v integrovane bývajúcich rómskych domácnostiach to bolo 27 % a v MRK až 51 % ľudí.

Zároveň sa miera nízkej pracovnej intenzity v rámci MRK zvyšuje s rastúcou vzdialenosťou koncentrácie od obce/mesta, kým v koncentráciách vo vnútri je to 39 %, v koncentráciách mimo obcí/miest je to 59 %. Priestorové vylúčenie je tak jednou z ďalších prekážok v prístupe na trh práce.

Štatistický prieskum FRA potvrdil, že život v marginalizovaných podmienkach a chudoba ovplyvňujú možnosti zamestnania mladých Rómov vo viacerých oblastiach viacerými spôsobmi. Vo fáze vzdelávania chudoba oslabuje tvorbu ľudského kapitálu a bráni mladým ľuďom získať vedomosti, ktoré potrebujú, aby mohli úspešne konkurovať na trhu práce. Chudoba však ovplyvňuje aj samotný proces prechodu od vzdelávania k zamestnaniu a jeho konečný výsledok je často vedúci k plytvaniu ľudským kapitálom⁶⁰.

Podľa zistení EU SILC MRK 2020 až **91 % osôb z MRK vo veku 16 až 19 rokov žilo v domácnostiach s príjmom pod hranicou chudoby** a 57 % v domácnostiach, ktoré v poslednom roku poberali PHN. Zároveň neprimerane vysoký podiel až **67 % mladých ľudí z MRK** (vo veku 16 – 24 rokov) **nie je zamestnaných, ani v procese vzdelávania alebo odbornej prípravy (NEET)**, oproti 12 % mladých z celkovej populácie. Pri absolventoch špeciálnych škôl/tried a odborov bez výučného listu z MRK je podiel NEET až 80 %.

Preto by sa chudoba mala riešiť ako viacrozmerový fenomén, najmä aktívnymi nástrojmi trhu práce (s cieľom uľahčiť prístup ku kvalitnejším pracovným miestam) a nástrojmi sociálnej politiky (na riešenie negatívnych dôsledkov chudoby na tvorbu ľudského kapitálu), pokiaľ sa neprejaví vplyv kvalitnejších pracovných miest a vyšších príjmov.

Rozdiel v zamestnanosti medzi pohlaviami je v rómskej populácii oveľa vypuklejší ako vo zvyšku populácie a miera zamestnanosti žien je o 16 – 17% nižšia ako u mužov (EU SILC MRK 2020). Zároveň je zamestnanosť Rómov charakteristická vysokou volatilitou, čo naznačuje častejší výskyt krátkodobějších a sezónnych kontraktov. Ak sa ekonomike darí, zamestnanosť Rómov sa zvyšuje rýchlejšim tempom, než je to u majority. Naopak, v čase krízy sú Rómovia prví, ktorí prídu o prácu.

Podpora zamestnávania Rómov je stále relatívne nízka. Veľká časť aktívnej rómskej populácie zostáva vedená v evidencii nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie. Napriek oveľa vyššej nezamestnanosti je účasť Rómov registrovaných na úradoch práce na aktívnych opatreniach trhu práce len polovičná v porovnaní s majoritou.

Dôležitým nie je len počet vytvorených pracovných miest pre osoby z MRK, ale tiež ich kvalita. V tomto kontexte treba vyzdvihnúť práve kvalitu pracovných miest vytvorených v dôsledku intervencií PO5, z ktorých väčšina umožňuje kariérny rast a zvyšovanie kvalifikácie v kontraste so široko využívaným

⁶⁰ EU MIDIS II – Transition from education to employment of young Roma in nine EU Member States, FRA (2018)

nástrojom verejného zamestnávania v podobe aktivačných prác. Až 40 % nezamestnaných Rómov sa zúčastnilo v roku 2017 aktivačných prác v obciach a pre samosprávny kraj. Tento typ nástroja však neposkytuje relevantné zručnosti a nezvyšuje šance na zamestnanie na otvorenom trhu práce. Z hľadiska zvyšovania zručností ide o nevhodne nastavený nástroj, keďže obsahuje prevažne nekvalifikované aktivity bez ďalšej nadstavby.

Diskriminácia na trhu práce

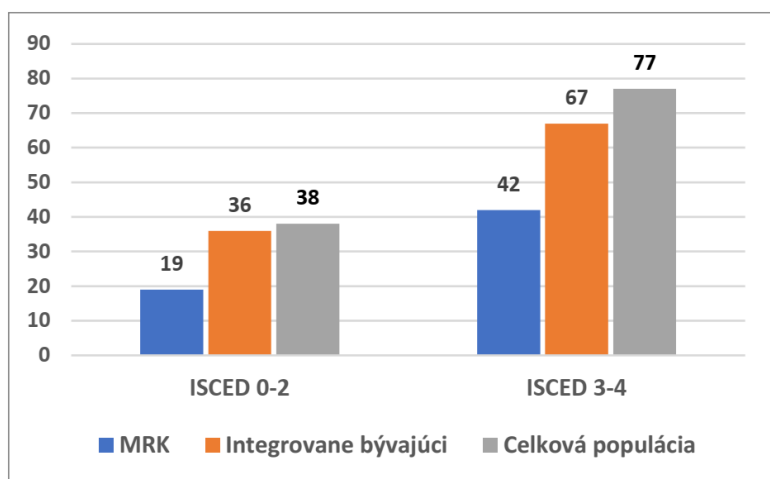
Pri diskriminácii na základe príslušnosti k etnickej skupine hovoríme o bariére, ktorú Rómovia nevedia odstrániť⁶¹. Podľa prieskumu EU SILC MRK 2020 diskrimináciou z dôvodu rómskeho pôvodu pri hľadaní zamestnania trpí až 33 % rómskych UoZ.

Jedným z hlavných faktorov s potenciálne zásadným vplyvom na zamestnanosť je dosiahnutá úroveň vzdelania, avšak rozsah tohto vplyvu sa medzi MRK a celkovou populáciou líši. Kým spomedzi osôb z MRK s nízkym vzdelaním (ISCED 0 až 2) v produktívnom veku bol podiel zamestnaných 19 %, v celkovej populácii to bolo v rovnakej vekovo-vzdelanostnej skupine 38 %. Pri osobách so strednou úrovňou vzdelania (ISCED 3 až 4) je podiel zamestnaných z MRK 42 % a v celkovej populácii 77 %. Zamestnanosť ľudí z MRK je tak výrazne nižšia ako zamestnanosť ľudí z celkovej populácie s rovnakým vzdelaním.

Diskrimináciu na trhu práce potvrdila aj *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením (2020)* a poukazuje na to, že zamestnanosť absolventov z prostredia MRK je nižšia ako zamestnanosť ostatných absolventov aj po zohľadnení dosiahnutého vzdelania.

Rozdiely v miere zamestnanosti podľa zistení prieskumu EU SILC MRK 2020 zobrazuje nasledujúci graf.

Graf 14: Miera zamestnanosti osôb v produktívnom veku podľa úrovne vzdelania (v %)

Zdroj: EU SILC_MRK 2020, EU SILC 2020

Podrobnejšie o diskriminácii a bariérach pri vstupe Rómov na trh práce pojednáva *Tematické zisťovanie – Identifikovanie bariér pri vstupe marginalizovaných Rómov na trh práce (ÚV SR, ÚSVRK 2022)*.

⁶¹ Diskriminácia Rómov pri vstupe na trh práce, IFP 2020

5.3.4 Hodnotenie výsledkov a dopadov intervencií ŠC 5.1.2

Zvýšiť finančnú gramotnosť, zamestnateľnosť a zamestnanosť marginalizovaných komunít, predovšetkým Rómov.

Hypotézou prepojenou na hodnotiacu otázku je, že generované výstupy a výsledky vo vzťahu k podpore finančnej gramotnosti a zamestnateľnosti príslušníkov MRK, tak ako sú definované v intervenčnej logike a diagrame TZ, **vytvoria krátkodobé okamžité dopady** zaisťujúce zvýšenú dostupnosť pracovných miest pre osoby z MRK, ich vyššiu zamestnanosť, lepšiu informovanosť a pripravenosť na zvládanie rôznych životných situácií, čo sa **následne prejaví aj dlhodobým dopadom, vo forme lepšej konkurencieschopnosti na trhu práce, zníženia chudoby a sociálneho vylúčenia Rómov**, vrátane zníženia napätia medzi rómskou a nerómskou časťou populácie.

Teória zmeny a intervenčná logika v rámci ŠC 5.1.2 predpokladá, že sa prostredníctvom uplatňovania intervencií NP a DOP dosiahnu nasledovné **očakávané výsledky**:

- zvýšenie dostupnosti služieb zamestnanosti v prostredí MRK
- zvýšená miera informovanosti obyvateľov MRK, zameraná na oblasť finančnej gramotnosti
- zvýšenie zamestnateľnosti obyvateľov MRK

Dosiahnuté výsledky budú prispievať k očakávanému zvýšeniu zamestnateľnosti a zamestnanosti osôb z MRK, menovite:

ku krátkodobým (okamžitým) dopadom:

- príslušníci MRK lepšie zvládajú bežné aj krízové životné situácie, najmä starostlivosť o rodinu, domácnosť a styk s úradmi
- udržiavanie verejného poriadku a zníženie protispoločenského konania v lokalitách s MRK
- posilnenie miestneho aktivizmu, komunitného rozvoja a spoločenského života v MRK
- participácia na výkone intervencií zvýši zamestnateľnosť a zamestnanosť osôb z MRK

a k dlhodobým dopadom:

- posilnenie konkurencieschopnosti Rómov na trhu práce
- zníženie chudoby a sociálneho vylúčenia Rómov
- zníženie napätia medzi MRK a majoritnou časťou populácie

Na overenie praktického priebehu intervenčnej logiky v reťazci výstup-výsledok-dosiahnutá zmena uvádzame v nasledujúcej tabuľke hodnoty konkrétnych projektových výstupov dosiahnutých v dôsledku intervencií ŠC 5.1.2, ktoré na rozdiel od agregovaných MU výstupu (O) poskytujú širší obraz a vzájomné súvislosti pri dosahovaní príspevku. Zároveň indikujú konkrétny typ účinku, akým sa výstupy podieľajú na generovaní výsledkov (napr. cez priame generovanie pracovných miest, alebo sprostredkovane v dôsledku zlepšenia zamestnateľnosti účastníkov aktivít).

Tabuľka 18: Dosiahnuté hodnoty vybraných projektových monitorovacích ukazovateľov za ŠC 5.1.2

Kód	Názov ukazovateľa	Zazmluvnené hodnoty spolu	Stav za ukončené + v realizácii		
			ženy	muži	spolu
P0266	Počet osôb z MRK, ktoré využili služby komunitných centier	14 625	9 468	6 936	16 404
P0267	Počet osôb z MRK, ktoré využili služby terénnych sociálnych pracovníkov a terénnych pracovníkov zapojených do projektu	100 000	52 539	44 898	97 437
P0298	Počet podporených komunitných centier	65	0	0	67
P0343	Počet pracovníkov komunitných centier zapojených do projektu	195	157	39	196
P0344	Počet osôb MRK, ktoré sa zamestnali na pozíciách pracovníkov komunitných centier zapojených do projektu	50	32	19	51

P0360	Počet programov zameraných na zvýšenie finančnej gramotnosti obyvateľov MRK	60	0	0	509
P0361	Počet projektov zameraných na verejné správy alebo sociálne služby na vnútroštátnej, regionálnej a miestnej úrovni	5	0	0	5
P0363	Počet projektov, ktoré úplne alebo čiastočne zrealizovali sociálni partneri alebo mimovládne organizácie	2	0	0	2
P0431	Počet terénnych sociálnych pracovníkov a terénnych pracovníkov zapojených do projektu	510	391	103	494
P0432	Počet osôb z MRK, ktoré sa zamestnali na pozíciách sociálnych pracovníkov a terénnych pracovníkov zapojených do projektu	165	109	55	164
P0507	Počet vypracovaných materiálov (hodnotení, analýz, štúdií, a pod.)	19	0	0	8
P0885	Počet zamestnancov poskytujúcich asistenčné služby (napr. MOPS, asistencia pre finančnú gramotnosť, MaT pre zamestnané osoby z MRK a pod.)	2 091	155	1 901	2 056
P0886	Počet zamestnancov z MRK poskytujúcich asistenčné služby (napr. MOPS, asistencia pre finančnú gramotnosť, MaT pre zamestnané osoby z MRK a pod.)	1 791	114	1 729	1 843*
P0919	Počet nových pracovníkov komunitných centier	120	56	11	67
P0920	Počet osôb kontinuálne zamestnaných na pozíciách pracovníkov komunitných centier	120	134	34	168
P0921	Počet nových osôb z MRK, ktoré sa zamestnali na pozíciách pracovníkov komunitných centier	20	11	11	22
P0922	Počet osôb z MRK kontinuálne zamestnaných na pozíciách pracovníkov komunitných centier	20	18	15	33
P0927	Počet nových terénnych sociálnych pracovníkov a nových terénnych pracovníkov zapojených do projektu	120	185	38	223
P0928	Počet osôb kontinuálne zamestnaných na pozíciách terénnych sociálnych pracovníkov a terénnych pracovníkov	472	242	67	309
P0929	Počet nových osôb z MRK, ktoré sa zamestnali na pozíciách terénnych sociálnych pracovníkov a terénnych pracovníkov	20	99	26	125
P0930	Počet osôb z MRK kontinuálne zamestnaných na pozíciách terénnych sociálnych pracovníkov a terénnych pracovníkov	150	58	26	84
P0935	Počet nových podporených komunitných centier	65	0	0	21
P0936	Počet kontinuálne podporených komunitných centier	65	0	0	62

Zdroj: ITMS2014+ k 31. 12. 2021, výber PMU s nenulovou hodnotou podľa zazmluvnenia

Pozn.: zelenou farbou sú zvýraznené výstupy priamo prispievajúce k dosiahnutiu zmeny v rámci daného ŠC
žltou farbou sú zvýraznené výstupy, ktoré prispievajú prierezovo nad rámec daného ŠC
ostatné – bez farby sú výstupy prispievajúce k ŠC nepriamo

Z monitorovacích údajov o počte účastníkov (Tabuľka 7) vyplýva, že v rámci tohto ŠC vstúpilo do aktivít celkovo až **132 869 osôb** (72 967 žien a 59 902 mužov), čo je najviac zo všetkých ŠC PO5.

Zo sledovaných PMU je na potvrdenie účinku smerujúceho k požadovanej zmene kľúčovým najmä dosiahnutý počet osôb z MRK, ktoré sa reálne zamestnali na pracovných pozíciách v rámci realizovaných projektov tohto ŠC (**2 221**):

- Počet osôb MRK, ktoré sa zamestnali na pozíciách pracovníkov komunitných centier (51 + 22 = 73)
- Počet osôb z MRK, ktoré sa zamestnali na pozíciách TSPaTP (164 + 125 = 289)
- Počet zamestnancov z MRK poskytujúcich asistenčné služby (1 859)*údaj upresnený SO MV SR

Po pripočítaní pracovných miest obsadených osobami z MRK vo zvyšných ŠC 5.1.1 (311 osôb z MRK v NP PRIM I. + II) a ŠC 5.1.3 (467 osôb z MRK, MU O0105) bol k 31. 12. 2021 hrubý účinok intervencií PO5 na zamestnanosť 2 999 zamestnaných osôb z MRK.

Ostatné výstupy, ako napr. počet podporených KC (67 + 21 = 88), počet terénnych sociálnych pracovníkov a terénnych pracovníkov (494 + 223 = 717), počet pracovníkov KC (196 + 67 = 263), počet programov zameraných na zvýšenie finančnej gramotnosti obyvateľov MRK (509)⁶², vypracované materiály/analýzy/štúdie a i., okrem iného napovedajú o rozsahu pokrytia potrieb cieľovej skupiny a príslušných pomocných aktivitách v rámci intervencií, vďaka ktorým dochádza k zmene (napr. nielen počet KC, ale tiež ich návštevnosť a spôsob fungovania, vyťaženosť pre organizovanie zmysluplných aktivít, odborné kapacity zamestnancov, lektorov a pod., ktoré popisujeme v nasledujúcich kapitolách).

Tieto výstupy pôsobia komplementárne a spolu dotvárajú prostredie pre generovanie požadovaných účinkov. Časť účinkov smeruje prierezovo k ostatným ŠC (vzdelávanie, prevencia a zdravie), resp. k zlepšeniu životných podmienok a celkovej situácie osôb alebo domácností v MRK.

V rámci ŠC sa prostredníctvom dvoch NP (NP TSPaTP, NP KC/KS), DOP MOPS I. a II. a DOP na Podporu komplexného prístupu v obciach s MRK realizovali rôznorodé aktivity ako:

- Podpora systematického poskytovania sociálnych a asistenčných služieb v obciach s prítomnosťou MRK zameraných na zvýšenie zamestnateľnosti ľudí žijúcich v prostredí MRK (t. j. napr. TSP, komunitní pracovníci/pracovníčky v oblasti sociálnych služieb, miestne občianske hliadky, asistenti/asistentky bývania a iné asistenčné služby),
- Podpora existencie a fungovania komunitných centier v obciach s prítomnosťou MRK,
- Podpora programov finančnej gramotnosti, riadenia dlhu a sporenia ako nástroja pre uľahčenie vstupu na otvorený TP, s cieľom zvýšiť informovanosť v oblasti finančných služieb, mikropôžičkových a sporiacich programov,
- Podpora individuálneho prístupu v poskytovaní služieb zamestnanosti s hlavným dôrazom na potreby klienta a trhu práce a podpora nástrojov medzitrhu práce pre ľudí z MRK,
- Podpora kariérneho poradenstva pre ľudí z MRK poskytovaného individuálnou pro-klientsky orientovanou formou,
- Práca so zamestnávateľmi a DVO ako je zamestnávanie Rómov v štátnej a verejnej službe na miestnej a národnej úrovni.

Zhrnutie kľúčových príspevkov intervencií v ŠC 5.1.2 na základe VMS/ZMS uvádza nasledujúci logický rámec:

⁶² Počet programov zameraných na zvýšenie finančnej gramotnosti obyvateľov MRK (P0360) by vyžadoval presnejšiu interpretáciu, ako sú programy kvantifikované a započítavané do výslednej hodnoty 509, nakoľko v rámci I. aj II. fázy je cieľová hodnota 30 programov (spolu 60 programov). V rámci II. fázy NP je pri približne 3-násobne vyššom rozpočte (v porovnaní s NP KC) cieľ 30 programov. VMS neuvádza bližšiu špecifikáciu takéhoto programu iba to, že ide o dlhodobé programy zamerané na oddlžovanie klientov, sporiace programy a podporu zdravého hospodárenia v rodinách.

Vyhodnotenie príspevku intervencií ŠC 5.1.2: <i>Zvýšiť finančnú gramotnosť, zamestnateľnosť a zamestnanosť marginalizovaných komunít, predovšetkým Rómov</i>					
Výstupy	Výsledky	Okamžité a dlhodobé dopady	Fungovanie intervenčnej logiky v prísl. kontexte	Príspevok k zmene na miestnej úrovni	Príspevok k zmene na národnej úrovni
<p>NP TSPaTP I. (03/2017 – 10/2019): zapojených 142 obcí</p> <p><u>Celkový počet účastníkov:</u> 51 296 (cez KÚ), z toho 46 806 osôb z MRK + 996 účastníkov bez KÚ (D0311)</p> <p><u>Zamestnaných osôb k 31. 10. 2019:</u> 494 (222 TSP a 272 TP, 391 Ž, 103 M), z toho 164 osôb z MRK (109 Ž, 55 M)</p> <p>spolu poskytnutých intervencií: 770 460</p> <p>NP TSPaTP II. (11/2019 – 12/2022): zazmluvnených 163 obcí (142 v rámci "150" a 21 ďalších, s počtom obyvateľov MRK od 50 do 250)</p> <p><u>Celkový počet účastníkov:</u> 50 744 osôb z MRK (cez KÚ) + 295 účastníkov bez KÚ (D0311)</p> <p><u>Zamestnaných osôb:</u> 532 (255 TSP a 277 TP, 427 Ž, 105 M / 309 kontinuálne, 223 nových), z toho 209 osôb z MRK (157 Ž, 52 M / 84 kontinuálne, 125 nových)</p> <p>spolu poskytnutých intervencií: 952 670 (k 30/07/2022)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zvýšenie dostupnosti služieb zamestnanosti v prostredí MRK - zvýšená miera informovanosti obyvateľov MRK, zameraná na oblasť finančnej gramotnosti - zvýšenie zamestnateľnosti obyvateľov MRK 	<ul style="list-style-type: none"> - MRK lepšie zvládajú bežné aj krízové životné situácie, najmä starostlivosť o rodinu a domácnosť, styk s úradmi - posilnenie miestneho aktivizmu, komunitného rozvoja a spoločenského života v lokalitách, kde žijú MRK - participácia na výkone intervencií OP ĽZ zvýši zamestnateľnosť a zamestnanosť osôb z MRK - posilnenie konkurencieschopnosti Rómov na trhu práce 	+++	++	+

<p>NP KC (03/2017 – 10/2019): zapojených 67 KC (72 poskytovateľov soc. služby)</p> <p><u>Celkový počet účastníkov:</u> 18 055 (cez KÚ), z toho 16 440 osôb z MRK (9 493 Ž, 6 947 M) + 1 615 účastníkov bez KÚ (D0311)</p> <p><u>Zamestnaných osôb v KC:</u> 196 (157 Ž, 39 M), z toho 51 osôb z MRK (32 Ž, 19 M) spolu intervencií a aktivít: 13 072 (dostupný údaj za r. 2018 a 2019)</p> <p>NP KS (10/2019 – 12/2022): zapojených 95 KC (62 kontinuálne+33 nových)</p> <p><u>Celkový počet účastníkov:</u> 19 295 osôb z MRK (11 106 Ž, 8 189 M cez KÚ) + 12 účastníkov bez KÚ (D0311)</p> <p><u>Zamestnaných osôb v KC:</u> 300 (245 Ž, 55 M, 168 kontinuálne + 132 nových), z toho 68 osôb z MRK (36 Ž, 32 M) spolu intervencií a aktivít: 313 210 (k 30/06/2022)</p>		<ul style="list-style-type: none"> - zníženie chudoby a sociálneho vylúčenia Rómov - zníženie napätia medzi MRK a majoritnou časťou populácie 	+++	++	+
<p>DOP MOPS I.: výzva (05/2017) 2 kolá, zazmluvnených 146 DOP/130 RU, 5 MU</p> <p>Počet zamestnancov poskytujúcich asistenčné služby: 833/816 zazmluv. hodn., z toho 749 osôb z MRK/700 zazmluvnená hodnota</p> <p>DOP MOPS II.: (výzva (08/2018) 2 kolá, zazmluvnených 211 DOP/81 RU, 1 MU</p> <p>Počet zamestnancov poskytujúcich asistenčné služby: 1 215/1 217 zazmluv. hod. z toho 1 088 osôb z MRK/1 040 zazmluvnená hodnota</p> <p>DOP Catching-up Regions – MOPS: (výzva (10/2020) 10 kôl, zazmluvnených 15 DOP/0 RU, 4 MU</p> <p>Počet zamestnancov poskytujúcich asistenčné služby: 24/44 zazmluvnená hodn., z toho 22 osôb z MRK/40 zazmluvnená hodnota</p>	zvýšenie zamestnateľnosti obyvateľov MRK	<ul style="list-style-type: none"> - udržiavanie verejného poriadku a zníženie protispoločenského konania v lokalitách, kde žijú MRK - participácia na výkone intervencií OP ĽZ zvýši zamestnateľnosť a zamestnanosť osôb z MRK - posilnenie miestneho aktivizmu, komunitného rozvoja a spoločenského života v lokalitách, kde žijú MRK - zníženie napätia medzi MRK a majoritnou časťou populácie 	+++	++	++
DOP MOPS pokračujú v rámci novej výzvy (06/2021), financovanej zo zdrojov REACT-EÚ v rámci PO 8 OP ĽZ, k 31.12. 2021 bol zazmluvnený 1 z 212 schválených DOP.					
Zhrnutie:					
Svojím obsahom intervencie pozitívne prispievajú k naplneniu ŠC. Vyššie uvedené intervencie NP TSPaTP a NP KC/KS sú pomerne široko koncipované a reagujú na celú radu problémových oblastí, v ktorých sa ocitá veľká časť osôb z MRK. Vďaka intervenciám dochádza najmä prostredníctvom vytvorených pomáhajúcich profesií k čiastočnému zmierneniu					

problémov osôb žijúcich v MRK, spôsobených zhoršenými životnými podmienkami (napr. nevhodné bývanie, infraštruktúra), príjmovou chudobou, nezamestnanosťou, zníženou prístupnosťou verejných služieb a sociálnym vylúčením. Súčasne prinášajú ľudsky prístupnú formu poradenstva a asistencie osobám alebo rodinám, ktoré nevedia samostatne riešiť svoje životné situácie, či traumy. Obsahom intervencií je nielen akútna pomoc, ale aj prevencia a zmocňovanie klientov, aby dokázali prevziať zodpovednosť za vlastné rozhodnutia a životné situácie. Napriek vysokým počtom intervencií, k reálnemu zmocňovaniu dochádza v obmedzenej miere. Vysokú pridanú hodnotu má najmä priame zamestnávanie osôb z MRK, ktoré pravidelný príjem vynaňuje z pasce chudoby a zároveň mení ich spôsob myslenia na aktívnejšie, čím pôsobí motivačne smerom do budúcnosti.

Z pohľadu početnosti vytvorených pracovných príležitostí pre osoby z MRK bola najúčinnejšia intervencia MOPS, v rámci ktorej sa zamestnalo spolu 1 859 osôb z MRK (116 žien + 1 743 mužov), pričom ide o súčet dočasne vytvorených pracovných miest počas trvania DOP MOPS v rámci hodnotených výziev. Pracovné miesta v projektoch MOPS II boli z veľkej časti obsadené zamestnancami z ukončených DOP MOPS I. Z pohľadu kvality a kariérnej perspektívy je však kvalita pracovných miest v rámci NP vyššia, vyžaduje vyššiu odbornosť a kladie dôraz na ďalšie vzdelávanie.

Intervenčná logika funguje a bez intervencií by nedošlo k pozorovaným účinkom prispievajúcim k zmene, ktorá je nateraz pozorovaná viac vo forme okamžitých dopadov na lokálnej úrovni. Z pohľadu celkovej potreby zvýšenia zamestnateľnosti a zamestnanosti Rómov sú dosiahnuté hodnoty len menším príspevkom k celkovej zmene pomerov v MRK. Intervencie pokrývajú len časť obcí z Atlasu RK, prevažne prvých 150 obcí v zmysle zvoleného prístupu v PO5. Štatisticky merateľná zmena na národnej úrovni vyžaduje nepretržité a plošné aplikovanie obdobných intervencií vo všetkých obciach Atlasu RK.

Vzhľadom na pretrvávajúce bariéry v oblasti zamestnateľnosti a zamestnanosti Rómov nemožno v strednodobom horizonte očakávať výraznejšie dlhodobé dopady v podobe zníženia chudoby a sociálneho vylúčenia MRK a zmenšenia disparít v tejto oblasti medzi rómskou a majoritnou časťou populácie.

(Klasifikácie príspevku k ŠC zohľadňuje funkčný výkon aktivít, ich účinnosť na dosiahnuté hodnoty výsledkov a dopadov.)

Zdroj: vlastné spracovanie, na základe monitorovacích údajov ZMS/VMS projektov k 31. 12. 2021

Legenda: „+++“ výrazný pozitívny, „++“ pozitívny, „+“ mierny alebo nepriamy efekt

Poznámka: Ž – ženy, M – muži, KÚ – karta účastníka, RU – riadne ukončený, MU – mimoriadne ukončený

Hodnotenie krátkodobých (okamžitých) dopadov

- ✓ *príslušníci MRK lepšie zvládajú bežné aj krízové životné situácie, najmä starostlivosť o rodinu, domácnosť a styk s úradmi*
- ✓ *posilnenie miestneho aktivizmu, komunitného rozvoja a spoločenského života v MRK*

Oba NP tohto ŠC sú kľúčové z pohľadu generovania výsledkov a uvedených okamžitých dopadov na osoby z MRK.

NP TSPaTP vytvára podmienky, ktoré vedú k posilňovaniu kompetencií znevýhodňovaných obyvateľov MRK a k odstraňovaniu bariér, s ktorými sa potýkajú pri rôznych životných situáciách. NP sa zameriava na priebežne odstraňovanie rôznorodých nedostatkov, búranie predsudkov a podporovanie rovnosti šancí obyvateľov MRK s nerómskou populáciou. NP uplatňuje zásadu poskytovania bezplatných, trvalo udržateľných sociálnych služieb pre všetky osoby, bez rozdielu pohlavia a etnicity.

Najmä prostredníctvom cielene vytvorených pracovných pozícií TSP a TP intervencia účinne prispieva k uľahčovaniu života osôb z MRK a k zmierňovaniu dopadov ich zlej sociálnej situácie, čím zlepšuje možnosti na ich začlenenie do spoločnosti a vytváranie dôstojných podmienok pre život. Okrem riešenia a sprevádzania v ťažkých životných situáciách je rovnako dôležitý preventívny účinok intervencie na vznik rizikových situácií a ďalšie prehlbovanie chudoby a sociálneho vylúčenia (napr. podpora finančnej gramotnosti, zníženie zadlžovania sa a pod.).

Z hľadiska vyrovnanosti a kvality výkonu služieb klientom v MRK sú dôležitou súčasťou regionálni koordinátori NP, ktorí v rámci činností regionálnych kancelárií USVRK/MV SR vykonávajú pravidelnú agendu prostredníctvom aktivít ako:

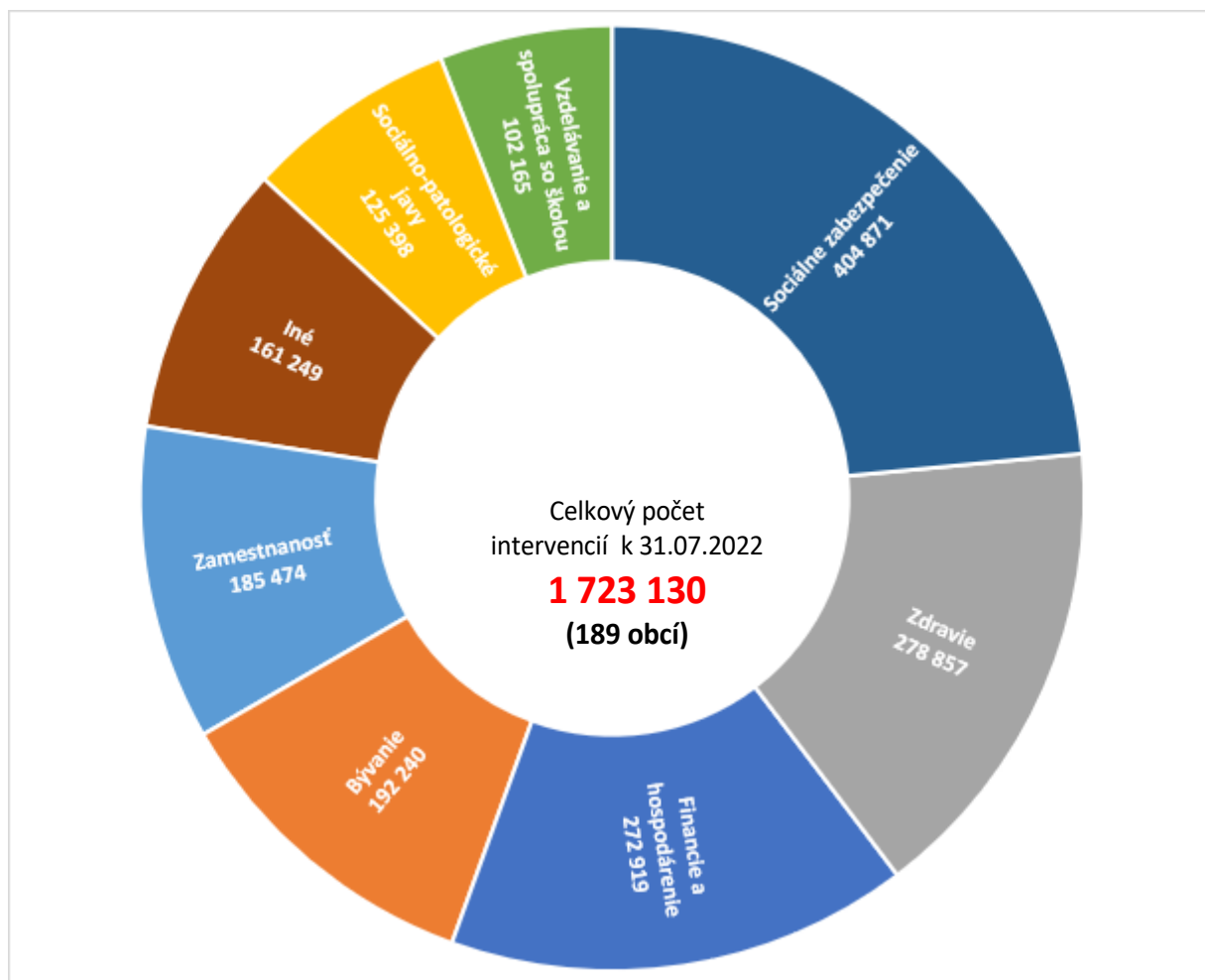
- *komunikácia a spolupráca s vedením pridelených obcí a miest, napr. ohľadom organizácie TSPaTP, obsadzovania voľných pracovných pozícií, účasť na výberových konaniach na pracovné pozície TSP a TP,*
- *posudzovanie kvality výkonu TSPaTP, kontrolné zoznamy k posúdeniu kvality výkonu TSP/TP zasielajú na mesačnej báze na kontrolu metodické projektu (1 regionálny koordinátor má pridelených v priemere 15 – 17 obcí),*
- *administratívno-metodické usmerňovanie pridelených pracovníkov, zber údajov, koordinačné porady na regionálnej úrovni,*
- *stretnutia s odborníkmi, s inými pomáhajúcimi profesiami v území, spolupráca s ÚPSVaR, neziskovými organizáciami, expertmi a špecialistami na oddlžovanie klientov, policajtmí zaoberajúcimi sa prevenciou kriminality v MRK a pod.,*
- *upozorňovanie obcí na nápravné opatrenia v prípade nedodržavania pracovných postupov TSPaTP a iné.*

Činnosti TSP a TP v obci sa zameriavajú na definovanie príčin sociálneho vylúčenia (a rôznych ďalších negatívnych rizikových javov) a zároveň na zedefinovanie opatrení proti sociálnemu vylúčeniu konkrétnych klientov z MRK. V ich činnosti prevláda zameranie na individuálny prístup ku klientom na zmiernenie ich nerovného prístupu k službám a súčasne na zvyšovanie kompetencií klientov potrebných na odvrátenie a minimalizáciu často aj nevedomého rizikového konania. Všetky intervencie a opatrenia vykonáva projektový personál po konzultácii a dohode s klientom, prípadne sa navrhuje riešenie s iným odborníkom.

Pre lepšie pochopenie generovania výsledkov a rôznorodosti účinkov TSPaTP uvádza nasledujúci graf typické oblasti a početnosť v nich poskytovaných intervencií.

NP KC/KS podporuje realizáciu a rozvoj troch sociálnych služieb krízovej intervencie, ktoré poskytujú dostupné, štandardizované odborné činnosti a aktivity realizované v oblasti sociálnej inklúzie osôb v nepriaznivej sociálnej situácii s dôrazom na MRK, ohrozených sociálnym vylúčením alebo s obmedzenou schopnosťou sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť svoje problémy. Dôležitým aspektom úspešnosti intervencie je zásada dostupnosti sociálnej služby pre cieľovú skupinu, tzn. sociálna služba je poskytovaná v mieste bydliska klientov KC/NDC/NSSDR v ich prirodzenom prostredí.

Graf 15: Rozdelenie evidovaných intervencií NP TSPaTP I a II. podľa oblastí

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov ÚSVRK

Intervencia KS v mnohom nadväzuje na aktivity TSP a TP a je veľkým prínosom, ak v území fungujú terénni pracovníci, s ktorými môže pracovník KC zdieľať ich údaje o klientoch.

Medzi okamžité dopady možno zaradiť zvýšenie kvality a profesionalizácie vo výkone sociálnych služieb, v dôsledku posilnenia a rozvoja ľudských zdrojov (osobitne zamestnancov na pozíciách *odborný pracovník garant, odborný pracovník a asistent odborného pracovníka*), tiež štandardizácie a rozvoja činnosti zapojených subjektov – poskytovateľov sociálnej služby (KC, NDC a NSSDR). Tým sa významne zvyšuje adresnosť a komplexnosť služieb krízovej intervencie poskytovaných prostredníctvom vybraných sociálnych služieb.

Vďaka intervencii dochádza k lepšiemu sieťovaniu s ďalšími pomáhajúcimi profesiami a poskytovateľmi sociálnych služieb, čo v konečnom dôsledku vedie k zlepšeniu sociálnej situácie skupín sociálne vylúčených alebo ohrozených sociálnym vylúčením v MRK a k zvýšeniu ich aktivity. Intervencia súčasne zvyšuje zamestnateľnosť cieľových skupín a zlepšuje ich možnosti vstupu na trh práce, čím prispieva k ich integrácii do spoločnosti a zmiereniu ich marginalizácie. Optimálny prístup sa snaží o vytvorenie individuálneho plánu pomoci pre konkrétneho klienta, ktorý podporuje jeho motiváciu a umožňuje merať dosiahnutý pokrok. Individuálne plány môžu byť zamerané na predchádzanie dlhodobej nezamestnanosti, či zvyšovanie kvalifikácie v spolupráci so zamestnávateľmi či ÚPSVaR. V rámci kariérneho poradenstva sa tiež zameriavajú na mládež, pomoc pri voľbe povolania po ukončení školskej dochádzky, čo zahŕňa aj aktivity na prevenciu predčasného ukončovania vzdelávania a podporu motivácie k zvyšovaniu kvalifikácie.

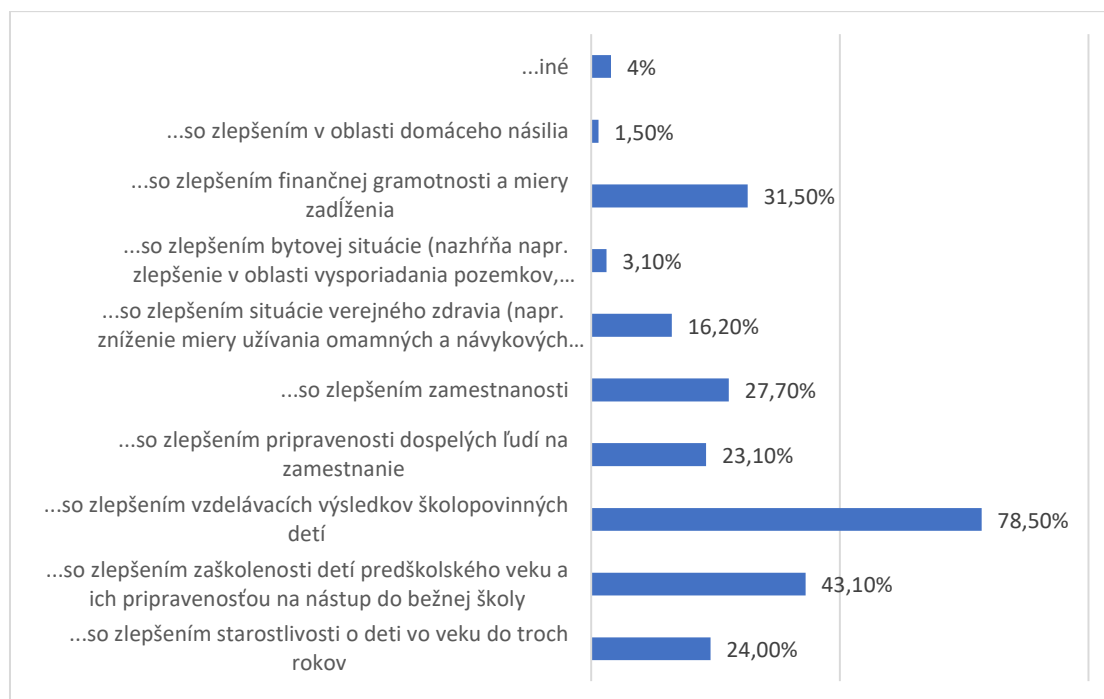
Podľa realizovaných polo-štruktúrovaných rozhovorov s regionálnymi koordinátormi NP a pracovníkmi

KC v rámci *Priebežného hodnotenia NP KS (ÚSVRK 2021)* sa medzi najväčšími úspechmi, ktoré pracovníci KC dosiahli v súvislosti so zlepšením situácie klientov, často objavovali odpovede súvisiace so vstupom klientov na trh práce, hoci miera úspešnosti pri umiestňovaní na trh práce bola skôr nízka. Medzi individuálnymi odpoveďami ohľadom dosiahnutých úspechov boli zo strany pracovníkov KC uvádzané najmä aktivity v súvislosti s:

- prevenciou voči ochoreniu COVID-19 a zlepšovaním osobnej hygieny,
- zlepšovaním finančnej gramotnosti,
- zvyšovaním miery osobnej a kolektívnej zodpovednosti prijímateľov služieb a ich zodpovednosti voči inštitúciám (zmocňovanie klientov),
- lepším prepojením majority a minority,
- pravidelnou účasťou detí a tínedžerov z majority na aktivitách KC,
- úspechmi v súvislosti s čistotou prostredia a spracovania odpadov a iné.

Nasledujúci graf poskytuje výsledky dotazníkového prieskumu realizovaného autormi *Priebežného hodnotenia NP KS (marec 2021)* medzi zamestnancami KC ohľadne najviditeľnejších pozitívnych dopadov.

Graf 16: Najviditeľnejšie pozitívne dopady práce komunitných centier

Zdroj: *Priebežné hodnotenie NP KS (II. fáza), ÚSVRK 2021*

Podľa zistení je najvyššia úspešnosť dosahovaná pri práci s deťmi a žiakmi ZŠ v rámci predprimárneho a základného vzdelávania, čo je možné vyhodnotiť ako významný synergický účinok k NP PRIM.

Najčastejšie sa opakujúcimi v rámci NP KS boli intervencie pre klientov v týchto oblastiach:

- pomoc pri oddlžení/osobnom bankrote,
- riešenie exekúcií,
- administratívna pomoc pri komunikácii s úradmi,
- asistancia pri opätovnom začlenení sa na trh práce,
- ochrana zdravia (očkovanie, osobná hygiena),
- prevencia závislostí (toluén, alkohol),
- prevencia pri iných patologických javoch, napr. šikanovanie, domáce násillie, krádeže, hádzanie kameňov,
- ochrana životného prostredia (separácia odpadu),

- príprava na školské vyučovanie a prevencia proti záškoláctvu, riešenie individuálnych krízových situácií,
- obnova rôznych pracovných zručností a tvorivosti, sprostredkovanie práce (najčastejšie v oblastiach autodoprava, lesníctvo, spracovanie dreva).

Pandémia COVID-19 mala na niektoré RK zásadný vplyv, ľudia sa začali vo väčšej miere vracieť zo zahraničia, množstvo ľudí stratilo prácu a zvýšila sa miera neistoty a strachu z budúcnosti. Viacerí ľudia začali pociťovať nekontrolovateľný a nepoznaný strach neistoty a strachu z budúcnosti, podmienený stratou zamestnania, obavou o zdravie seba a blízkych. V dôsledku toho rástla nervozita, ktorá často prerastala do agresivity a napätia v komunite.

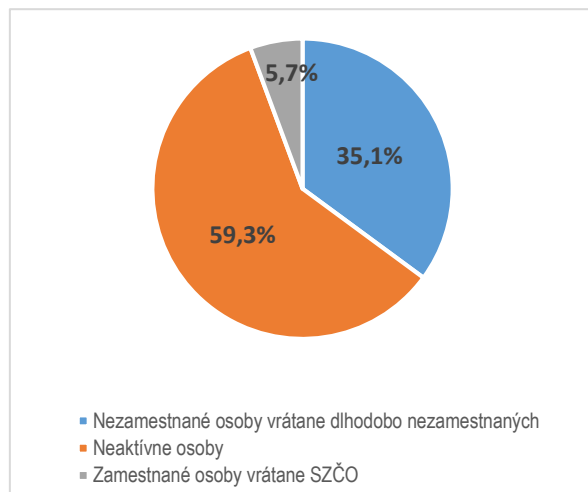
Pozitívnym dôsledkom pandémie bol fakt, že mnohé samosprávy si až vtedy uvedomili dôležitosť činností KC, takže pandémia paradoxne viacerým KC pomohla posilniť si postavenie a udržateľnosť. Postoj obce voči KC do určitej miery tiež predikuje jeho funkčnosť a udržateľnosť. V prípade, ak by NP KS nepokračoval a obce by nemali možnosť získať externé zdroje na fungovanie KC, podľa názoru väčšiny respondentov by mnohé z KC prevádzkované obcou svoju činnosť museli ukončiť, keďže prevláda nízka miera ochoty alokovať obecné zdroje na fungovanie KC.

Oba NP (TSPaTP a KC/KS) zlepšujú finančnú gramotnosť a zamestnateľnosť klientov z MRK, avšak presnejšie určenie miery, v akej sa to deje, nie je možné, keďže miera finančnej gramotnosti nie je sledovaná cez merateľné ukazovatele, alebo iné dáta z projektov.

Dotazníkové zisťovanie vykonané na vzorke 113 respondentov NP KC/KS ukázalo, že 25 % respondentov pozorovalo v oblasti finančnej gramotnosti klientov veľké zlepšenie a ďalších 57 % malé zlepšenie. U opýtaných pracovníkov NP TSP ukázal dotazníkový prieskum, že veľké zlepšenie v oblasti finančnej gramotnosti zaznamenalo 37 % respondentov a malé zlepšenie 47 % (N=106).

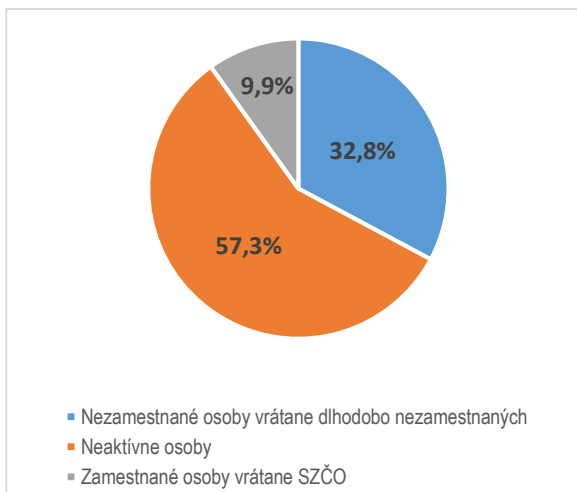
Nasledujúci graf ukazuje pomer hlavných skupín klientov KC z pohľadu zamestnaneckého statusu, podľa ktorého **prevláda cieľová skupina neaktívnych osôb (59 %)**, ktorá spolu s nezamestnanými (35 %) tvorí až 94 %. Tieto údaje potvrdzujú správnosť zamerania aktivít na kritické cieľové skupiny, ktoré najviac potrebujú aktivizovať a zvýšiť svoju zamestnateľnosť.

Graf 17: Kategórie účastníkov na vstupe NP KC (I.)

Zdroj: ITMS2014+

Graf 18: Kategórie účastníkov na vstupe NP KS (II.)

Zdroj: ITMS2014

V rámci II. fázy (NP KS, podobne aj NP TSPaTP) vidieť mierny pokles počtu neaktívnych a nezamestnaných účastníkov a nárast počtu zamestnaných, čo by mohlo odzrkadľovať určitú aktivizáciu, prípadne mierne zlepšenie zamestnanosti osôb v zapojených MRK.

Ďalšie údaje týkajúce sa vzdelania evidovaných účastníkov potvrdzujú vysokú účasť osôb so základným vzdelaním ISCED 1 alebo 2 (až 87 % v NP KS), pričom v NP KC to bolo 66 % plus 19,1 % účastníkov s ISCED 0 (predprimárne vzdelanie), čo zároveň poukazuje na striktný odklon od aktivít pre predškôľakov

v II. fáze NP (len 7 osôb s ISCED 0).

V správe *Priebežného hodnotenia NP KS (ÚSVRK 2021)* autori zmieňujú náznaky konkurencie medzi oboma NP (NP TSPaTP a NP KC/KS), ktorá by mohla vplyvať na efektívnosť poskytovaných služieb a intervencií klientom, pričom v rámci hodnotenia respondenti naznačovali, že v mnohých obciach je TSP preferovaná na úkor KC.

Vzhľadom na veľkú mieru podobnosti služieb medzi KC a TSP by podľa viacerých respondentov v uvedenom hodnotení bolo možné uvažovať o spojení oboch služieb (TSP a KC/KS) v rámci jedného projektu. Spojenie by mohlo posilniť kolegiálnu atmosféru, pracovníci oboch služieb by sa vnímali ako kolegovia a nie ako konkurenti. Okrem lepšieho prepojenia oboch služieb by ich spojenie do jedného projektu mohlo priniesť zníženie nákladov spojených s koordináciou a riadením oboch NP (tak na centrálnej, ako i miestnej úrovni) a prispelo by k navýšeniu personálnych kapacít potrebných na poskytovanie konkrétnych služieb klientom.

K uvedenej téme *Hodnotenie nástrojov na podporu komplexného komunitného rozvoja v obciach s MRK (2021)* odporučilo zavedenie pravidelných spoločných koordinačných stretnutí všetkých pomáhajúcich profesií pôsobiacich na území jednotlivých obcí aj za prítomnosti ich regionálnych koordinátorov a zástupcov samosprávy.

Viacerí respondenti rozhovorov i dotazníkového prieskumu *Priebežného hodnotenia NP KS (ÚSVRK 2021)* si myslia, že krízová situácia spôsobená pandemiou COVID-19 priniesla zlepšenie spolupráce a posilnenie koordinácie medzi jednotlivými pomáhajúcimi profesiami aktívnymi na území obce.

Výzvou zostáva znížená efektivita prenosu znalostí a odhodlania z terénnych pracovníkov na osoby z MRK. Podľa *Hodnotenia nástrojov na podporu komplexného komunitného rozvoja v obciach s MRK (2021)* predstavitelia pomáhajúcich profesií priznávajú, že obyvatelia MRK si zvykli spoliehať sa na nich a k ich reálnemu zmocňovaniu zatiaľ dochádza v menšej miere. Medzi takmer každodenné úlohy zamestnancov NP TSPaTP a NP KC/KS patrila pomoc klientom pri písaní životopisov, žiadostí do zamestnania a motivačných listov, vyhľadávaní voľných pracovných miest a príprave na pracovný pohovor.

Potvrdzuje to aj tematické zisťovanie ÚSVRK, v ktorom sa uvádza, že iba minimum neuplatnených respondentov z RK si vie samostatne napísať CV a má prístup k počítaču či internetu a dokáže si samostatne vyhľadať relevantné pracovné príležitosti. Takmer všetci neuplatnení respondenti majú nízke alebo žiadne zručnosti. Naopak, takmer všetci uplatnení respondenti si vedia samostatne napísať CV a rovnaká časť respondentov má prístup k počítaču, prípade k internetu a všetci respondenti si dokážu samostatne vyhľadať pracovné príležitosti na internete⁶³.

✓ **udržiavanie verejného poriadku a zníženie protispoločenského konania v lokalitách s MRK**

Tento okamžitý dopad sa dosahuje predovšetkým prostredníctvom **DOP MOPS**, ktoré fungujú v obciach alebo komunitách zaradených do Atlasu RK. Doménou DOP MOPS je budovanie pocitu občianskej zodpovednosti Rómov za ochranu verejného poriadku a pokojného občianskeho spolunažívania. Cieľom ÚSVRK pri implementácii MOPS „bol nový prístup k uplatneniu neinvazívnych metód s elimináciou pripisovaných vlastností a stereotypov, odstraňovania kolíznych situácií medzi minoritou a majoritou.“ Nástroj MOPS má prevažne preventívno-informatívnu funkciu.

Medzi obvyklé okruhy pôsobnosti MOPS patrí: ochrana verejného poriadku, ochrana súkromného a verejného majetku, ochrana detí a mládeže pred negatívnymi javmi, ochrana životného prostredia a zlepšenie kvality života v lokalite, zlepšenie alebo zabezpečenie plynulosti a bezpečnosti cestnej premávky. Prostredníctvom realizácie uvedených okruhových činností MOPS prispievajú k zníženiu páchania protispoločenského konania, predchádzaniu vzniku konfliktných situácií, udržiavaniu

⁶³ Tematické zisťovanie – Bariéry pri vstupe marginalizovaných Rómov na trh práce. ÚV SR/ÚSVRK, 2022.

verejného poriadku, štandardnej kvality životného prostredia a v neposlednom rade k posilneniu miestneho aktivizmu a komunitného rozvoja v lokalitách s MRK (synergický účinok k NP TSPaTP a KC/KS).

Hodnotenie MOPS⁶⁴ poukazuje na pozitívny vplyv nástroja na lokality, v ktorých bol implementovaný, rovnako ako aj na samotných jednotlivcov zapojených do projektu. Významovo MOPS síce evokujú silovú alebo represívnu funkciu, avšak reálne majú predovšetkým preventívno-informatívnu funkciu, zacielenú na zníženie kriminality a vandalizmu v lokalitách, čo potvrdilo aj zmienené hodnotenie.

MOPS významne posilňujú aktivačné nástroje na úseku zamestnanosti. DOP MOPS znižujú nezamestnanosť v lokalite, primárne v MRK. K sledovanému dátumu hodnotenia súhrnne vytvorili najväčší počet pracovných miest pre osoby z MRK zo všetkých intervencií PO5 (v súčte 1 859 dočasných pracovných miest v rámci DOP MOPS).

Príslušníci MOPS sa vďaka získaným pracovným skúsenostiam a návykom stávajú konkurencieschopnejší na otvorenom trhu práce, v prípade ukončenia projektu a hľadania budúceho zamestnania.

V rámci pracovnej činnosti príslušníci MOPS bojujú tiež proti predsudkom voči Rómom, majú pozitívny vplyv na ochranu osôb, verejného a súkromného majetku, životného prostredia a zvyšovanie kvality života v lokalite. Pribežne spolupracujú s ostatnými pomáhajúcimi profesiami fungujúcimi v RK (NP TSPaTP, NP KC/KS, NP PRIM, NP ZK a i.), s PZ SR, s Hasičským zborom SR, rýchlou záchrannou službou a ďalšími. MOPS boli tiež nenahraditeľnou pomocou pre mestá a obce počas 1. a 2. vlny pandémie COVID-19 v rokoch 2020 – 2021, alebo pri asistencii geodetom vymeriavajúcim katastrálne parcely v rámci intervencií na vysporiadanie pozemkov.

Napriek tomu, že pracovníci MOPS majú iba obmedzené kompetencie, prispievajú tak k plneniu všetkých troch ŠC PO5.

Podľa už zmieneného hodnotenia vyplynulo, že MOPS disponujú významným informatívno-preventívnym a tiež motivačným potenciálom v rámci MRK, ktorý vytvára priestor na rozšírenie ich pôsobnosti aj v ďalších aktivitách v oblastiach ochrany životného prostredia, zdravia obyvateľov MRK alebo pri nečakaných krízových situáciách.

Aktuálne MOPS ťažiskovo pokračujú projektmi v rámci novej dopytovej výzvy vyhlásenej 1/2022 v rámci PO8 OP LZ (spolu vyše 25,456 mil. EUR), čo sa pozitívne odrazí na udržaní vytvorených pracovných miest v MRK a súvisiacich ďalších príspevkoch činnosti príslušníkov MOPS.

✓ *participácia na výkone intervencií zvýši zamestnateľnosť a zamestnanosť osôb z MRK*

Prispievane k zvyšovaniu zamestnateľnosti osôb z MRK je popísané vyššie, v opise aktivít a účinkov NP TSPaTP, NP KC/KS, v rámci ktorých vytvorené pracovné pozície poskytujú kariérne poradenstvo a individuálnu praktickú pomoc pre uchádzačov o zamestnanie.

Okamžitý priamy dopad intervencií ŠC 5.1.2 na zamestnateľnosť a zamestnanosť predstavoval 2 221 zamestnaných osôb z MRK, ktoré sa reálne zamestnali na pracovných pozíciách v rámci realizovaných projektov, pričom celkovo sa vo výkone intervencií PO5 zamestnalo 2 999 osôb z MRK (údaje k 31. 12. 2021). Ide o hrubý účinok intervencií PO5 na zamestnanosť, štruktúra pracovných miest je uvedená v predošlej kapitole.

Získanie stabilného zamestnania na projektoch PO5 zvyšuje vďaka získaným skúsenostiam šance na budúce zamestnanie na otvorenom trhu práce. Zamestnané osoby z MRK v rámci projektov nadobúdajú pracovné skúsenosti a zručnosti, získavajú dôležité pracovné návyky a v neposlednom rade dôveru a spoločenské uznanie ako plnohodnotní spolupracovníci miestnej samosprávy. Neraz v

⁶⁴ Hodnotenie nástroja MOPS, MV SR/ÚSVRK (2021) <https://www.minv.sk/?publikacie-2>

rámci komunity získavajú autoritu a rešpekt, vďaka ktorým zažívajú aj vnútorné pocity naplnenia a spokojnosti, ktoré ich motivujú k pokračujúcej aktivite.

Zamestnanosť okrem znižovania chudoby obvykle prispieva k zlepšeniu podmienok bývania, následne aj zdravotného stavu a prejavuje sa aj v iných aspektoch života, napríklad lepšou dochádzkou detí do školy. Účastníci skupinových diskusií (*Hodnotenie nástrojov na podporu komplexného komunitného rozvoja v obciach s MRK (2021)*) považovali nájdenie a udržanie zamestnania za zlomový moment pri prelomení kruhu chudoby a deprivácie.

Realizované *Hodnotenie pokroku k naplneniu cieľov PO5 (2020)* potvrdilo, že jednotlivé intervencie balíka Take-away sa v pomerne vysokej miere stretávajú v tých istých obciach s prítomnosťou MRK (prevažne v rámci určených 150 obcí) a vo väčšine prípadov dokážu navzájom dobre spolupracovať. Ich dobrá spolupráca vytvára dôležité synergické efekty v prospech miestnej komunity, vrátane zvyšovania zamestnateľnosti osôb z MRK. Zároveň však uvádza, že v dôsledku prijatého nastavenia balíka Take-away nadpolovičný počet Rómov žijúcich mimo Bratislavského kraja (54,4 %) nemá prístup k projektom Take-away, a teda ani k možnostiam participácie na výkone intervencií s dopadom na zamestnateľnosť. Niektoré NP v rámci II. fázy umožnili zapojenie aj malého počtu obcí nad rámec 150 obcí, čo však nie je systémové riešenie a navyš podlieha rozhodnutiu obce.

Ďalší konkrétny príspevok k zvýšeniu zamestnanosti osôb z MRK v rámci PO5 by mal čoskoro priniesť nový NP "Zvýšenie zamestnanosti a zamestnateľnosti ľudí žijúcich v lokalitách s prítomnosťou MRK realizáciou obnovy kultúrneho dedičstva" (NP HRADY).

Na porovnanie trendu a prípadnú interpoláciu okamžitých dopadov v nasledujúcej tabuľke uvádzame hodnoty kľúčových indikátorov v oblasti zamestnanosti, z realizovaných špecializovaných štatistických prieskumov EU SILC MRK 2018 a 2020.

Tabuľka 19: Porovnanie stavu podľa hodnôt indikátorov Stratégie 2030 za oblasť zamestnanosť

Indikátory za oblasť ZAMESTNANOSŤ	EU SILC_MRK 2018	EU SILC_MRK 2020
ZA_GC-I_1: Podiel osôb z MRK (mužov a žien) vo veku 16 – 24 rokov, ktorí nie sú zamestnaní a ani už nie sú vo vzdelávacom procese (NEET)	68 %	67 %
ZA_GC-I_2: Podiel žien z MRK vo veku 16 – 24 rokov, ktoré nie sú zamestnané a ani už nie sú vo vzdelávacom procese (NEET)	76 %	73 %
ZA_GC-I_3: Podiel osôb z MRK (mužov a žien) vo veku 20 – 64 rokov, ktorí sú zamestnaní (miera zamestnanosti)	20 %	23 %
ZA_GC-I_4: Podiel žien z MRK vo veku 20 – 64 rokov, ktoré sú zamestnané (miera zamestnanosti)	12 %	14 %
ZA_GC-I_5: Rozdiel v miere zamestnanosti medzi ženami a mužmi z MRK vo veku 20 – 64 rokov	16 %	17 %
ZA_GC-I_6: Podiel Rómov starších ako 16 rokov, ktorí sa v ostatných 12 mesiacoch cítili byť diskriminovaní z dôvodu ich etnicity pri hľadaní zamestnania	-	33 %
ZA_ČC4-I_1: Podiel Rómov, ktorí sa počas posledných 12 mesiacov cítili byť diskriminovaní v zamestnaní alebo na pracovisku zažili iné prejavy rasizmu z dôvodu ich etnicity	-	11 % (muži 13 %, ženy 8 %)
ZA_ČC4-I_2: Podiel Rómov, ktoré sa počas posledných 12 mesiacov cítili byť diskriminované z dôvodu ich etnicity alebo rodu pri hľadaní zamestnania	-	28 %
ZA_ČC4-I_3: Rozdiel v príjmoch zo zamestnania medzi mužmi a ženami z MRK	11 %	13 %

Zdroj: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020, ÚSVRK

Zistenia z prieskumu EU SILC MRK 2020 potvrdzujú, že podiel osôb z MRK (mužov a žien) vo veku 20 – 64 rokov, ktorí sú zamestnaní (miera zamestnanosti), sa v porovnaní s prieskumom EU SILC MRK 2018 zvýšil o 3 % (z 20 % na 23%, ZA_GC-I_3).

Aj pri ďalších uvedených ukazovateľoch (s nameranými oboma hodnotami), s výnimkou mierneho nárastu rozdielov v miere zamestnanosti medzi ženami a mužmi a v príjmoch zo zamestnania medzi mužmi a ženami z MRK, vidieť mierne zlepšenie hodnôt v roku 2020 oproti 2018, čo môže poukazovať na pozitívny vplyv realizovaných intervencií. Keďže však intervenčný účinok PO5 nie je izolovaný od pôsobenia ďalších intervencií a externých vplyvov, nie je možné jeho podiel presne kvantifikovať.

Pozitívnym zistením je aj pokles podielu mladých ľudí z MRK v situácii NEET, ktorý medzi realizovanými prieskumami poklesol o 1 %, ale pri ženách až o 3 %. To môže korešpondovať s významne vyšším zastúpením žien z MRK v pomáhajúcich profesiách v rámci NP PO5 (napr. v NP TSPaTP sa zamestnalo z MRK 266 žien vs. 107 mužov).

Pre zvýšenie motivácie Rómov legálne sa zamestnať, je zároveň **nevyhnutné účinnejšie ako doposiaľ eliminovať únik Rómov do „sivej ekonomiky“**, napr. zefektívnením kontrolného a sankčného mechanizmu voči zamestnávateľom. Pokiaľ budú najmä mladí Rómovia vidieť príležitosti naviazanej čiernej práce, môže byť problematické dosahovanie vyššej efektívnosti intervencií na zvýšenie ich zamestnateľnosti a zamestnanosti.

Zistenia prieskumu EU SILC MRK 2020 potvrdzujú, že miera zamestnanosti osôb z MRK má stúpajúcu tendenciu, avšak údaj o „počte nezamestnaných osôb z prostredia MRK“ neuvádzajú, a nie je k dispozícii ani v rámci národných štatistík. Z toho dôvodu nateraz nie je možné vyhodnotenie relevantného výsledkového MU R0107 Počet evidovaných nezamestnaných osôb z prostredia MRK, ktorý má stanovenú cieľovú hodnotu zníženie počtu nezamestnaných osôb z MRK o 2 746 (zo 119 389 na 116 643) v roku 2023.

Vzhľadom k počtu reálne vytvorených pracovných miest prostredníctvom intervencií PO5 a tiež pozitívnemu trendu vo vývoji zamestnanosti do roku 2020 je dosiahnutie stanovenej cieľovej hodnoty vysoko pravdepodobné. Zároveň však treba priznať, že vzhľadom k dlhodobu existujúcej disproporcii v zamestnanosti Rómov možno stanovenú cieľovú hodnotu pre celú PO5 označiť za nedostatočne ambicióznú.

Hodnotenie dlhodobých dopadov

V rámci EŠIF zvoleného paralelného prístupu k MRK (ťažiskovo cez zrkadlové NP) hodnotiteľ vníma intervencie PO5 ako komplementárne, posilňujúce účinky početnejších projektových intervencií PO4 OP ĽZ v oblasti sociálneho začlenenia a boja proti chudobe na národnej úrovni, osobitne v rámci ŠC 4.1.1 *Zvýšenie účasti najviac znevýhodnených a ohrozených osôb v spoločnosti, vrátane na trhu práce* a ŠC 4.1.2 *Prevenčia a eliminácia všetkých foriem diskriminácie*. V oblasti podpory zamestnanosti a tvorby pracovných miest sú taktiež komplementárne k intervenciám PO3 a PO2. Vzhľadom na súčasné pôsobenie rôznych intervencií a ich synergické účinky je oddelené posúdenie vplyvu PO5 a dlhodobých dopadov na zamestnanosť problematické.

✓ *posilnenie konkurencieschopnosti Rómov na trhu práce*

Zvýšená zamestnateľnosť a zamestnanosť príslušníkov MRK vďaka realizovaným intervenciám PO5, vrátane zamestnávania Rómov na pracovné pozície vytvorené priamo NP a DOP, prispieva k posilneniu ich konkurencieschopnosti na trhu práce. Zainteresovaní účastníci si cez početné informačné a vzdelávacie aktivity zvýšili úroveň poznatkov, prípadne zručností, získali širší rozhľad a cez individuálne konzultácie, prípadne individuálne plány pomoci dostali aj konkrétny návod, ako dosiahnuť zlepšenie vlastnej situácie.

Výkon zamestnania osobami z MRK a z neho plynúce benefity, najmä pravidelný príjem majú potenciál pôsobiť motivačne na ďalších členov rodiny i komunity, aby sa aktivizovali vo vzdelávaní, zvyšovaní kvalifikácie a hľadani práce.

Situácia je najťažšia pri dlhodobu nezamestnaných, ktorých je v rámci MRK vysoký podiel. Pozitívny dopad na posilnenie konkurencieschopnosti aj týchto osôb z MRK sa dá potvrdiť napr. na pracovníkov MOPS, kde z dotazníkového prieskumu v roku 2020 vyplynulo, že pre 23 % respondentov

(N=483) je práca v MOPS ich prvou prácou. Respondenti tiež uvádzali, že prácou v MOPS sa ich postavenie v komunite zlepšilo (74 %), u 24 % sa nezmenilo a iba u 2 % sa zhoršilo (N=483).

K posilneniu konkurencieschopnosti osôb z MRK prispelo tiež DVO, ktoré bolo v rámci NP PRIM cielene uplatnené na preferenčné zamestnávanie rómskych uchádzačov o pracovnú pozíciu asistent učiteľa a odborný zamestnanec, pri ktorých je uplatňovaná dodatočná kvalifikačná požiadavka – ovládanie materinského jazyka detí z MRK. Opatrenie malo pozitívny vplyv na zamestnanosť, v I. fáze NP bolo uplatnené v 75 prípadoch (68 žien a 7 mužov). Vzhľadom k existujúcej diskriminácii na trhu práce odporúčame rozšíriť uplatnenie DVO aj v rámci budúcich intervencií v MRK.

Pre dosahovanie dlhodobého dopadu v oblasti konkurencieschopnosti Rómov na trhu práce je nutné systematicky pôsobiť na viaceré oblasti života v MRK, ktoré s posilnením konkurencieschopnosti súvisia, ako je prístup k vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti, odstránenie zlej infraštruktúry a dostupnosti MRK, segregácie a diskriminácie a pod., k čomu je potrebné prepájať a zosúlaďovať jednotlivé politiky, aby sa dosiahla ich optimálna súčinnosť a zvýšený synergický účinok.

Zameranie intervencií na zvyšovanie konkurencieschopnosti Rómov na trhu práce zostáva vysoko urgentné aj do budúcnosti, najmä čo do rozsahu pokrytia čo najväčšieho počtu obcí s MRK a v nich žijúcich potenciálnych uchádzačov o zamestnanie.

✓ **zníženie chudoby a sociálneho vylúčenia Rómov**

Dostupnosť, štandardizácia a sieťovanie poskytovaných sociálnych a asistenčných služieb v MRK prináša výsledky a dopady, ktoré sú pozorované predovšetkým na miestnej úrovni. Zlepšenie dostupnosti sociálnych a asistenčných služieb v obciach s MRK pomáha prekonávať marginalizáciu a sociálne vylúčenie. Potvrdili to napr. dotazníkové zisťovania realizované v rámci *Hodnotenia pokroku k naplneniu cieľov PO5 (2020)*, v ktorých 100 % respondentov z radov pracovníkov NP KC/KS (N=113) konštatovalo, že sa prostredníctvom projektu darí zlepšovať dostupnosť sociálnych služieb pre MRK.

V oblastiach úzko súvisiacich s dostupnosťou a štandardizáciou sociálnych a asistenčných služieb sa podľa respondentov darilo dosahovať nasledovné zlepšenia:

- zvyšovať kvalitu služieb v oblasti sociálnej inklúzie MRK (96 %)
- posilňovať kapacity komunitnej sociálnej práce (93 %)
- zvyšovať dôveru MRK k pracovníkom NP KC/KS (98 %)

Podobne aj dotazníkový prieskum pracovníkov NP TSPaTP ukázal, že v oblastiach podporujúcich zlepšenie dostupnosti služieb sa darí najmä poskytovať služby klientom z MRK podľa ich potrieb (98 %, N=106) a získať dôveru a nadviazať spoluprácu s klientmi z MRK (100 %, N=106).

Pracovníci NP KC/KS v dotazníkovom prieskume uviedli, že svojou prácou pomáhajú príslušníkom MRK k tomu, aby samostatne riešili svoje problémy (49 % si myslí, že k tomu rozhodne pomohli a 44 %, že tomu skôr pomohli, N=113).

Participácia osôb z MRK na výkone intervencií PO5, ako jeden z okamžitých dopadov, priamo zvyšuje ich zamestnateľnosť a zamestnanosť. V rámci konkrétnych projektových intervencií ide síce o krátkodobý efekt, tento sa však v perspektíve predpokladanej kontinuity a udržateľnosti obdobných intervencií (PSK, POO) môže časom transformovať na dlhodobý, ktorý prenesie aj zníženie chudoby a sociálneho vylúčenia.

Na zvyšovanie RCHSV má vplyv aj nízka miera finančnej gramotnosti a s ňou spojené vystavenie exekučnému zaťaženiu a zadlženosti domácností. Na znižovanie početnosti týchto situácií sú zacielené spoločné aj individuálne aktivity NP KC/KS a NP TSPaTP.

Hoci hodnotené intervencie majú široký záber oblastí a situácií, v ktorých sa znevýhodnené osoby z MRK ocitajú a vhodnými spôsobmi reagujú na viaceré aspekty marginalizácie Rómov, vrátane zmiernenia diskriminácie, zlepšenia možností seberealizácie a zamestnania, **účinok na zníženie chudoby a sociálneho vylúčenia osôb z MRK, meraných indikátormi na národnej úrovni, sa nateraz**

neprejavil.

Naznačujú to zistenia EU SILC MRK 2020, keď napriek viacročným intervenciám PO5 i synergickým účinkom ostatných osí OP LZ žilo v roku 2020 až 87 % osôb z MRK a 60 % Rómov z integrovaného prostredia pod hranicou rizika chudoby, v porovnaní s 11 % osôb z celkovej populácie SR, čo je dokonca **o 2 % viac osôb z MRK ako v roku 2018**. Chudobou alebo sociálnym vylúčením trpelo až 90 % ľudí z MRK a 64 % ľudí z integrovane bývajúcich rómskych domácností, kým v celkovej populácii bol nameraný 6-násobne menší podiel ako v MRK (15 %).

Pravdepodobným dôvodom je obmedzená územná oprávnenosť podpory, ktorá je v rámci kľúčových NP selektívna, takže nadpolovičná väčšina Rómov na Slovensku nemá prístup k dôležitým intervenciám, ktoré sú súčasťou balíka Take-away, určeného pre prvých 150 obcí Atlasu RK. Výnimkou sú NP v oblasti zdravia, ktoré sú otvorené pre všetky obce z Atlasu RK, ako aj dopytové projekty, s výnimkou DOP Pozemky. Zvyšným obciam z Atlasu RK zostala len „ťažšia“ cesta ako sa dopracovať k pomoci, a to zapojením sa do zrkadlových intervencií PO4 v rámci otvorenej súťaže so všetkými ostatnými obcami v SR. Pri podpriemernej aktivite obcí s MRK (mimo 150) v rámci projektov PO4 je predpokladaný synergický účinok veľmi obmedzený.

Na základe zistení EU SILC MRK a pozorovaných trendov v rámci PO5 a PO6 je zrejmé, že všetky obce Atlasu RK potrebujú systematickejšiu asistenciu alebo zvýhodnenie, ak chceme dosiahnuť, aby sa intervenčná pomoc dotýkala omnoho väčšieho počtu Rómov ako doposiaľ.

Aktuálne vymedzené intervencie PO5 nemajú dostatočný kapacitný rozsah a časové trvanie na to, aby v ich dôsledku došlo k výraznejšej zmene v podobe merateľných dlhodobých dopadov na RK na národnej úrovni, vyjadrených sledovanými štatistickými ukazovateľmi v oblasti zamestnanosti, zníženia chudoby a sociálneho vylúčenia, zníženia interetnických sporov, napätia a pod. Len dostatočne komplexná pomoc naprieč cieľovými skupinami RK podľa Atlasu RK má šancu na zlepšenie relevantných štatistických ukazovateľov o Rómoch na národnej úrovni.

Vzhľadom na dlhodobo zanedbávané problémy v MRK, od sťaženého prístupu k vzdelávaniu a nefunkčnej inklúzie vo vzdelávaní detí, žiakov a študentov z MRK, ktoré sú východiskovým faktorom znižovania miery PUŠD a posilnenia konkurencieschopnosti a zamestnateľnosti, cez tolerovanú diskrimináciu na trhu práce, nedostatočnú adresnosť nástrojov zamestnanosti pre osoby z MRK, až po ich existenčnú chudobu a sociálne vylúčenie, **je realistické očakávať dlhodobé merateľné dopady v oblasti ŠC 5.1.2, ako ich predpokladá teória zmeny, s viacročným oneskorením voči výkonu súčasných intervencií**. A to zároveň za predpokladu ich kontinuity a udržateľnosti, resp. zvýšenia objemu i komplexnosti pomoci v novom programovom období.

Skutočnosť, že aj napriek podporným opatreniam zo strany štátu existuje stále mnoho bariér obmedzujúcich zlepšenie zamestnateľnosti a zamestnanosti Rómov, potvrdilo aj tematické zisťovanie *Identifikovanie bariér pri vstupe marginalizovaných Rómov na trh práce (ÚV SR, ÚSVRK 2022)*, ktoré na základe terénneho prieskumu konkrétnych MRK uvádza nasledovné bariéry:

- *nízka úroveň vzdelania, negramotnosť*
- *nedostatok pozitívnych vzorov*
- *neochota cestovať/presťahovať sa za prácou*
- *uprednostňovanie nelegálnej práce z dôvodu exekúcie*
- *neefektívne nástroje trhu práce*
- *stereotypizácia, predsudky, diskriminácia, ku ktorým prispievajú aj neúčinné aktivačné práce*
- *medzigeneračný prenos chudoby a iné.*

Bez podstatného prielomu pri riešení uvedených bariér budú aj budúce intervencie na zvýšenie zamestnanosti osôb z MRK dosahovať obmedzenú účinnosť.

Napriek tomu je potrebné v nich pokračovať, v strednodobom horizonte sú projektové intervencie typu TSPaTP, KC/KS i MOPS nenahraditeľnými, pretože prinášajú do problémového prostredia najviac absentujúce nástroje lokálnej úrovne, bez ktorých nemožno počítať s akýmkoľvek zvýšením aktivizácie

osôb z MRK.

Aj napriek obmedzeným dopadom v oblasti zmierňovania chudoby a sociálneho vylúčenia osôb MRK realizované intervencie PO5 v oblasti zvyšovania informovanosti, asistencie, zamestnateľnosti a zamestnanosti osôb z MRK zásadným spôsobom prispievajú k odhaleniu kritických miest v doterajších nástrojoch podpory zamestnanosti vo vzťahu k osobám z MRK, k poznaniu kľúčových kauzálít a osobitostí, na ktorých je potrebné stavať účinnejší budúci model pomoci.

✓ *zníženie napätia medzi MRK a majoritnou časťou populácie*

Z podstaty vykonávaných aktivít priamo v lokalitách MRK prispievajú intervencie tohto ŠC aj v oblasti zmierňovania diskriminácie Rómov na miestnej úrovni.

Vďaka pôsobeniu intervencií cez NP KC/NP KS, NP TSP a DOP MOPS sa posilňuje miestny aktivizmus príslušníkov MRK, komunitný rozvoj a spoločenský život v zapojených obciach. Pôsobenie pracovníkov týchto projektov pomáha udržiavať verejný poriadok a znižovať páchanie protispoločenských činností v zapojených obciach.

Intervencie PO5 prispievajú k zlepšovaniu vzťahov medzi MRK a ostatnými obyvateľmi najmä nepriamo, a to zvyšovaním dostupnosti služieb a kvality života MRK, a ich približovaním k životným štandardom majority, aj vďaka synergii s intervenciami PO6 (KC, MŠ, infraštruktúra a i.). K scitlivovaniu prispieva systematická osвета a vzdelávanie, zvyšovanie početnosti a tiež odbornosti pracovníkov pomáhajúcich profesií, ktoré sa realizuje v rámci NP.

Pozitívny vplyv výsledkov týchto aktivít potvrdil aj dotazníkový prieskum na vzorke pracovníkov NP KC/NP KS, NP TSP a MOPS. Veľké zlepšenie v oblasti vzťahov medzi MRK a ostatným obyvateľstvom uvádza 22 % (N=113) respondentov NP KC/NP KS a 17 % (N=106) respondentov NP TSP. Malé zlepšenie spozorovalo 59 % (N=113) opýtaných pracovníkov NP KC/NP KS a 55 % (N=106) pracovníkov NP TSP. Takisto opýtaní pracovníci MOPS sa vyjadrili, že v oblasti predchádzania možných konfliktov medzi väčšinovým obyvateľstvom a MRK ich práca veľmi pomáha (90 %, N=483).

Dlhodobý dopad MOPS môže ilustrovať aj skutočnosť, keď vo väčšine navštívených lokalít sa aj po ukončení projektov MOPS na bývalých príslušníkov obyvateľa naďalej obracajú ohľadom udržiavania verejného poriadku či riešenia sporov.

Projekty PO5 významne prispievajú k posilneniu dôvery MRK k verejným inštitúciám. Pomáhajúce profesie sú vhodným sprostredkovateľom medzi rigidným administratívnym svetom verejných inštitúcií a osobitným kultúrnym a vedomostným svetom MRK. Ešte väčší efekt má, ak prácu pomáhajúcich profesií vykonávajú ľudia z MRK, ktorí dokážu rýchlejšie vybudovať dôveru a prepojiť RK s verejnou správou.

Na otázku, či je dosiahnutý pokrok v integrácii MRK primeraný enormnému úsiliu, ktoré tisíce zapojených zamestnancov projektov a samospráv už roky vynakladajú, nemali účastníci skupinových diskusií jednoznačný názor (*Hodnotenie nástrojov na podporu komplexného komunitného rozvoja v obciach s MRK (2021)*). Aj najskeptickejšie hlasy však priznali, že úspechom je prinajmenšom nezhoršovanie situácie MRK; teda minimálnym dopadom intervencií PO5 a PO6 je sociálny zmier a normálne spolunažívanie ľudí žijúcich v prostredí MRK a ostatných obyvateľov.

Z pohľadu hodnotiteľov bol výraznejší pokrok dosiahnutý v navštívených menších a stredných obciach, než v mestách. Možným vysvetlením je, že v menších obciach predstavujú MRK vyšší podiel obyvateľov, takže pokrok na úrovni komunity je viac viditeľný. Zároveň tvoria väčšie percento voličov, takže sú viac v centre pozornosti samosprávy, prípadne sú jej súčasťou.

Podľa EU SILC MRK 2020 skúsenosti Rómov a Rómov starších ako 16 rokov s diskrimináciou na základe ich etnického alebo rasového pôvodu v období za posledných 12 mesiacov, minimálne v jednej z oblastí – pri hľadaní práce, v práci, pri hľadaní bývania, v zdravotníctve, v školstve, pri kontakte s verejnými úradmi alebo pri poskytovaní služieb dosahujú mieru 21 % (23 % u mužov a 19 % u žien). V porovnaní s poslednými dostupnými dátami z roku 2016 (EU MIDIS II) **ide o pokles o 9 %**. Čo sa týka jednotlivých

oblastí, v období 1 roka pred zisťovaním sa Rómovia a Rómky stretli s diskrimináciou z dôvodu ich rómskeho pôvodu v najvyššej miere práve pri hľadaní zamestnania (33 %) a bývania (19 %), pričom v oboch prípadoch mali horšiu skúsenosť muži oproti ženám – 37 % vs. 28 % (zamestnanie), resp. 26 % vs. 14 % (bývanie).

Z hľadiska výskytu rasovo alebo etnicky motivovanej diskriminácie za posledných 5 rokov klesol podiel Rómov s touto skúsenosťou z 54 % v roku 2016 na 25 % (26 % u mužov a 23 % u žien).

Aj na základe vyššie uvedených pozorovaní a vyjadrení respondentov je vysoko pravdepodobné, že minimálne časť zlepšenia v oblasti diskriminácie je možné priradiť k účinkom realizovaných intervencií PO5. Dosiahnutie výraznejšieho pokroku v znížení nepriateľských prejavov medzi väčšinovým obyvateľstvom a rómskou menšinou a šírením predsudkov o Rómoch je možné iba v prostredí dobre nastavených klúčových politík SR reálne vylučujúcich akúkoľvek diskrimináciu, ktorej eliminácia vyžaduje dlhodobé a systematické pôsobenie intervencií typu PO5 a PO6.

Vhodne komunikované pozitívne príklady úspechov a dobrej praxe z projektov integrácie MRK môžu prispieť k rýchlejšej zmene vnímania RK z pohľadu majoritnej spoločnosti a k znižovaniu napätia.

Odpoveď na hodnotiacu otázku za oblasť ŠC 5.1.2:

Intervenčná logika funguje a bez intervencie by nedošlo k pozorovaným účinkom prispievajúcim k zmene, ktorá je nateraz pozorovaná viac **vo forme okamžitých dopadov na lokálnej úrovni.**

Z pohľadu celkovej potreby zvýšenia zamestnateľnosti a zamestnanosti Rómov sú dosiahnuté hodnoty **len menším príspevkom k celkovej zmene pomerov v MRK.** Intervencie pokrývajú len časť obcí z Atlasu RK (prevažne prvých 150) v zmysle zvoleného prístupu v PO5. Štatisticky merateľná zmena na národnej úrovni okrem iného vyžaduje nepretržité a plošné aplikovanie obdobných intervencií vo všetkých MRK.

Podľa štruktúry účastníkov klúčových intervencií je možné potvrdiť správnosť zamerania aktivít na kritické cieľové skupiny, ktoré najviac potrebujú aktivizovať a zvýšiť svoju zamestnateľnosť. V rámci II. fázy NP (NP KS a NP TSPaTP) vidieť **mierny pokles počtu neaktívnych a nezamestnaných účastníkov** a nárast počtu zamestnaných, čo by mohlo odzrkadľovať určitú aktivizáciu, prípadne mierne zlepšenie zamestnanosti osôb v zapojených MRK.

Vysokú pridanú hodnotu má najmä **priame zamestnávanie osôb z MRK** v rámci intervencií, ktoré pravidelný príjem vynaňuje z pasce chudoby a zároveň mení ich spôsob myslenia na aktívnejšie, čím na ostatných pôsobí motivačne smerom do budúcnosti.

Výzvou zostáva nízka efektivita prenosu znalostí a odhodlania na osoby z MRK. Respondenti z radov pomáhajúcich profesií priznávajú, že obyvatelia MRK si zvykli spoliehať sa na ich služby a **k reálnemu zmocňovaniu osôb z MRK dochádza v menšej miere.**

Účinnosť podporených programov na zvýšenie finančnej gramotnosti nie je možné vyhodnotiť, nesleduje sa cez merateľné ukazovatele alebo iné dáta z projektov. Odporúčame zahrnúť medzi sledované dáta jednoduchý test finančnej gramotnosti pre účastníkov pri vstupe a na konci projektu/resp. špecializovanej intervencie.

Prejavuje sa celkovo nízka miera participácie príslušníkov MRK na riešení záležitostí, ktoré sa ich týkajú a to, či na lokálnej alebo regionálnej úrovni, ktorú je potrebné v rámci intervencií cielene budovať.

Prieskumy EU SILC MRK potvrdzujú veľmi mierne zlepšenie hodnôt vo viacerých sledovaných ukazovateľoch zamestnanosti osôb z MRK, čo môže nepriamo poukazovať na pozitívny vplyv realizovaných intervencií PO5. Keďže však intervenčný účinok nie je izolovaný od pôsobenia ďalších intervencií a externých vplyvov, nie je možné ho kvantifikovať.

Hoci prezentované ukazovatele zamestnanosti v roku 2020 vykazujú mierne pozitívny trend v porovnaní s údajmi z roku 2018, **rozdiel v miere zamestnanosti osôb z MRK a z celkovej populácie**

zostáva neprijateľne vysoký, 23 % vs. 76 % (meraný samodeklarovanou mierou zamestnanosti osôb v produktívnom veku (20 – 64 rokov)).

Vzhľadom k dlhodobej veľmi nepriaznivej situácii v zamestnanosti osôb z MRK a hlbkej disproporcii s väčšinou populáciou považujeme cieľovú hodnotu MU *R0107 Počet evidovaných nezamestnaných osôb z prostredia MRK* (zníženie počtu nezamestnaných osôb z MRK o 2 746 v roku 2023) za **málo ambiciózne**.

Odhliadnuc od aktuálnej situácie spôsobenej krízami či pandémiou COVID-19 a s ňou spojeným nárastom nezamestnanosti, je potrebné a viacerými štúdiami odporúčané, aby SR v blízkej dobe **zásadne zvýšila účasť Rómov na trhu práce**, ak chce udržať dosiahnutý počet pracovných miest bez výrazného dovozu pracovnej sily zo zahraničia. Je potrebné hľadať spôsoby, aby sa okrem rezortu MPSVaR SR dostalo znižovanie nezamestnanosti Rómov **do popredia záujmu regionálnych a miestnych samospráv**, osobitne tých, kde žije početnejšia rómska menšina. Tá predstavuje významný a rastúci podiel obyvateľstva v školskom veku a budúcich pracovných síl.

TSPaTP a asistované komunitné služby, zacielené na osoby z MRK žijúce v generačnej chudobe, v prepojení na vhodné nástroje politiky zamestnanosti, majú okrem zlepšenia kvality života týchto osôb **potenciál posilnenia ekonomickej a sociálnej odolnosti zaostávajúcich regiónov SR**. Populačný rast je výrazne silnejší práve v MRK, ktoré sú vylučované vo vzdelávaní a na trhu práce, čo prehľbuje problém nedostatku pracovných síl v budúcnosti.

Na podporu zamestnateľnosti osôb z MRK je potrebné **zvýšiť dostupnosť špecificky cielených komunitných služieb na aktiváciu nezamestnaných a individualizované podporné služby pre rómskych uchádzačov o zamestnanie**. V tomto smere by tiež prospela **vyššia úroveň šandardizácie činností KC** v oblasti súčinnosti s regionálnymi ÚPSVaR.

Vzhľadom k existujúcej diskriminácii na trhu práce odporúčame **rozšíriť uplatnenie DVO** na preferované zamestnávanie Rómov v rámci budúcich intervencií v MRK.

Pre zvýšenie motivácie Rómov legálne sa zamestnať je zároveň nevyhnutné **účinnnejšie ako doposiaľ eliminovať únik Rómov do „sivej ekonomiky“**, čo zároveň pomôže zefektívniť intervencie na zvýšenie ich zamestnateľnosti a zamestnanosti.

Napriek tomu, že hodnotené intervencie majú široký záber oblastí a situácií, v ktorých sa znevýhodnené osoby z MRK ocitajú a vhodnými spôsobmi reagujú na viaceré aspekty marginalizácie Rómov, vrátane zmiernenia diskriminácie, zlepšenia možností sebarealizácie a zamestnania, **účinnok na zníženie indikátorov chudoby a sociálneho vylúčenia osôb z MRK, meraných na národnej úrovni, sa nateraz neprejavil**, keď v roku 2020 žilo až 87 % osôb z MRK pod hranicou rizika chudoby, v porovnaní s 11 % osôb z celkovej populácie SR, pričom podiel osôb z MRK žijúcich pod hranicou chudoby ešte vzrástol o 2 % v porovnaní s predošlým zisťovaním v roku 2018 (85 %).

Vzhľadom na pretrvávajúce bariéry v oblasti zamestnateľnosti a zamestnanosti Rómov len sotva možno v strednodobom horizonte očakávať výraznejšie dlhodobé dopady v podobe zníženia chudoby a sociálneho vylúčenia MRK a zmenšenia disparít v tejto oblasti medzi rómskou a majoritnou časťou populácie.

Napriek obmedzeným dopadom v oblasti zmierňovania chudoby a sociálneho vylúčenia osôb MRK, realizované intervencie PO5 v oblasti zvyšovania informovanosti, asistencie, zamestnateľnosti a zamestnanosti osôb z MRK, zásadným spôsobom **prispievajú k odhaleniu kritických miest v doterajších nástrojoch podpory zamestnateľnosti a zamestnanosti** vo vzťahu k osobám z MRK, k poznaniu kľúčových kauzálít a osobitostí, na ktorých je potrebné stavať účinnejší budúci model pomoci.

Vhodne **komunikované pozitívne príklady úspechov a dobrej praxe** v zamestnávaní Rómov môžu prispieť k rýchlejšej zmene vnímania RK z pohľadu majoritnej spoločnosti a k znižovaniu napätia.

5.3.5 Kontext zhoršeného prístupu k zdravotnej starostlivosti a horšieho zdravotného stavu obyvateľov MRK

EK v rámci nového plánu na podporu Rómov v EÚ do roku 2030 v oblasti zdravotnej starostlivosti a bývania navrhla minimálne ciele, okrem iného:

- aspoň o polovicu znížiť rozdiel v strednej dĺžke života,
- aspoň o jednu tretinu znížiť rozdiel, pokiaľ ide o depriváciu v oblasti bývania,
- zabezpečiť, aby aspoň 95 % Rómov malo prístup k vode z vodovodu.

Nadväzne na príslušné politiky EÚ sa SR dlhodobo snaží v rámci NRIS 2020 a následne Stratégie 2030 adresovať potreby ohrozenej cieľovej skupiny MRK v prioritných oblastiach: *vzdelávanie – bývanie – zdravie – boj s protirómskym rasizmom a podpora participácie*.

V oblasti zdravia Stratégia 2030 stanovuje globálny cieľ „Zníženie nerovností v zdraví (vo všetkých dimenziách) medzi Rómami, špecificky MRK, a všeobecnou populáciou SR, k čomu sa zaväzuje zberať a priebežne vyhodnocovať nové indikátory, ktorými bude merať pokrok v dosahovaní nasledovných čiastkových cieľov:

- 1) *Merať rozdiely v zdravotnom stave medzi MRK a všeobecnou populáciou, ktoré sa budú dať využívať pri nastavovaní zdravotných politík.*
- 2) *Zabezpečenie podpory zdravého životného štýlu a prevencie ochorení v osídleniach MRK.*
- 3) *Zabezpečenie rovného prístupu k poskytovaniu zdravotnej starostlivosti pre MRK.*

Súčasná intervencie PO5 v oblasti zdravia sú podľa stratégie OP LZ zamerané na odstraňovanie príčin horšieho zdravotného stavu osôb z RK, ktorými sú: zlá sociálna situácia (generačná chudoba), nízky štandard osobnej a komunálnej hygieny, bývania, nedostatočná/nezdravá výživa, zhoršená reálna dostupnosť zdravotnej starostlivosti, nízka vzdelanostná úroveň, slabé zdravotné povedomie a ekologická rizikovosť prostredia.

Z viacerých štúdií, ktoré sú uvedené vo východiskách Stratégie 2030 za oblasť zdravie vyplýva, že ukazovatele zdravotného stavu osôb z MRK sú v porovnaní s väčšinou populáciou podstatne horšie a Rómovia čelia sociálnemu vylúčeniu vo väčšej miere trpia infekčnými a chronickými chorobami.

Kumulované znevýhodnenia v oblastiach bývania, zamestnanosti, vzdelávania či prístupu k starostlivosti, ktorým sú ľudia z MRK vystavení, sa výrazne negatívnym spôsobom odrážajú aj na ich zdravotnom stave⁶⁵. Úroveň zdravotného stavu obyvateľov MRK a mieru očakávanej dĺžky života je tak možné považovať za zástupný ukazovateľ chudoby.

Podľa údajov MF SR⁶⁶ miera dojčenskej úmrtnosti je v prípade detí z prostredia MRK v porovnaní s celoslovenským údajom až trojnásobne vyššia, podobne očakávaná dĺžka života pri narodení človeka z marginalizovanej rómskej populácie bola takmer o 6 rokov nižšia v porovnaní s väčšinou populáciou.

Napriek horšiemu zdravotnému stavu je však miera využívania zdravotnej starostlivosti medzi ľuďmi z MRK výrazne pod priemerom celkovej populácie, predovšetkým v mladších vekových skupinách.

Okrem zmienených štrukturálnych bariér (nezamestnanosť, chudoba, vylúčenie) je pomerne častou bariérou aj diskriminácia zo strany niektorých zdravotníckych pracovníkov. Dodatočnú bariéru dostupnosti môžu predstavovať aj napr. náklady na cestovanie, jazykové a kultúrne rozdiely.

Tieto nerovnosti v zdravotnom stave obyvateľov MRK v porovnaní s nerómskou populáciou poukazujú na dlhodobú opodstatnenosť realizácie cielených intervencií v oblasti zdravia, ktoré zmierňujú sťažený prístup obyvateľov MRK k zdravotnej starostlivosti a súvisiacim službám.

Na problém nedostatočnej preventívnej starostlivosti rómskych detí a mládeže upozornila aj *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením (2020)*, ktorá odporučila pilotne

⁶⁵ Príjmy a životné podmienky v MRK: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020, ÚSVRK (2022).

⁶⁶ Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením, UHP, IVP, ISP, 2020.

overiť podmienené transfery pri preventívnych prehliadkach. Analýzou výdavkov verejného zdravotného poistenia na poistencov z prostredia MRK vo vekovej skupine 5 až 19 rokov bolo zistené, že sú až o 38 % nižšie ako v celkovej populácii, čo naznačuje nedostatočné využívanie preventívnej zdravotnej starostlivosti. To môže negatívne vplyvať na zdravotný stav a výdavky v neskorších rokoch, ako aj na mieru dožitia.

Podmienené finančné transfery kompenzujúce peňažné aj nepeňažné náklady spojené s návštevou lekára sa v iných krajinách ukázali ako účinný nástroj podpory dopytu po preventívnej zdravotnej starostlivosti. Osobitne to platí v prípade MRK, kde vysoký podiel príslušníkov RK žije viac ako 10 kilometrov od najbližšej lekárskej ambulancie, pričom najhoršia dostupnosť je v prípade gynekológov a pediatrov.

Vzhľadom na vysokú relevantnosť a jedinečnosť uvádzame ako súčasť kontextu podstatné zistenia a závery *Záverečnej správy zo vstupného merania hodnotenia a systematického stanovenia potrieb cieľových lokalít NP ZK 2A*.⁶⁷ Správa prezentuje výskumom nadobudnuté údaje, ktoré jednoznačne dokladujú nasledovné:

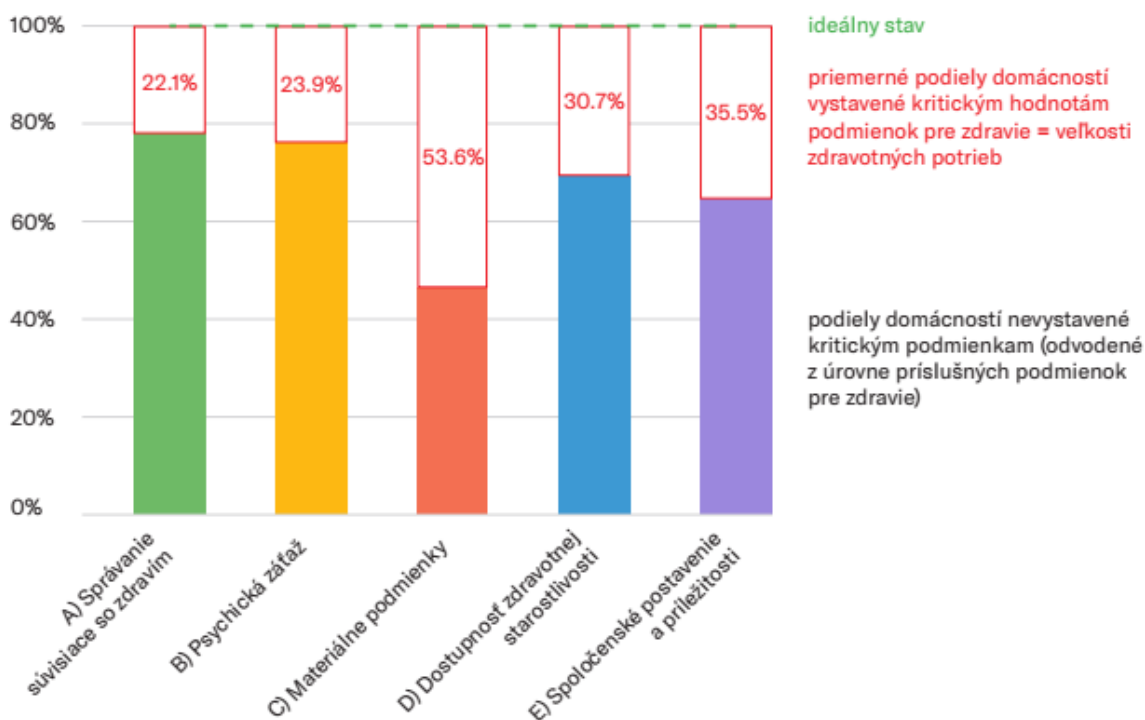
- Vo vylúčených rómskych osídleniach žije **nanajvýš polovica slovenských Rómov** (CENZUS v cieľových lokalitách NP ZK a v kontrolných lokalitách hodnotenia narátal 191 519 obyvateľov).
- Značná časť obyvateľov týchto osídlení je vystavených **kritickým podmienkam pre zdravie** (pozri nasledujúci obrázok – *profil zdravotných potrieb*).
- Toto vystavenie sa **veľmi negatívne odzrkadľuje na zdravotnom stave** obyvateľov osídlení (napr. mimoriadne nízke podiely ľudí nad 60 rokov, len 5 % z celkových počtov obyvateľov lokalít).

Namerané údaje po prvý raz poskytujú presvedčivé dôkazy o nasledovnom:

- Významné podiely obyvateľov drvinej **väčšiny vylúčených rómskych osídlení** na Slovensku sú **vystavené kritickým úrovniám všetkých druhov podmienok pre zdravie na komunitnej úrovni** (správa uvádza rozptyly hodnôt úrovni podmienok za skúmané skupiny podmienok pre zdravie naprieč krajinami SR).
- **Ktoré osídlenia a v akej miere** sú vystavené **kritickým úrovniám jednotlivých druhov podmienok pre zdravie na komunitnej úrovni** (správa uvádza hodnoty úrovni podmienok za jednotlivé lokality).
- Napriek podobnostiam väčšiny priemerných výsledkov za väčšie zemepisné oblasti (napr. porovnania veľkostí potrieb za kraje), medzi jednotlivými vylúčenými osídleniami existujú **značné rozdiely**, a to **aj v rámci pomerne malých území**.
- **Úroveň zdravotnej gramotnosti** obyvateľov vylúčených rómskych osídlení (oblasť podmienok, na ktorú sa zameriavali intervencie NP ZK) skutočne **patrí medzi najkritickejšie aspekty** ich správania súvisiaceho so zdravím (najmä úrovne základných vedomostí o zdraví a starostlivosti).
- **Značným častiam obyvateľstva** vylúčených rómskych osídlení sa aj napriek veľmi nepriaznivým súvisiacim okolnostiam, predovšetkým spoločenskej izolácii a chudobe, zlým materiálnym podmienkam, nízkej zdravotnej gramotnosti a vysokej psychickej záťaži – **darí udržiavať vlastné rizikové správanie vo väčšine ohľadov mimo kritické úrovne** (napr. veľkosti potrieb ohľadom väčšiny aspektov nadužívania návykových látok či za oblasť sexuálneho a reprodukčného zdravia).

⁶⁷ Andrej Belák, 2020: Úroveň podmienok pre zdravie a zdravotné potreby vo vylúčených rómskych osídleniach na Slovensku. UPJŠ Košice.

Obrázok 4: Súhrnný profil zdravotných potrieb za cieľové lokality NP ZK spolu

Zdroj: Úroveň podmienok pre zdravie a zdravotné potreby vo vylúčených rómskych osídleniach na Slovensku. Andrej Belák, 2020: UPJŠ Košice

- Väčšina domácností je vo väčšine vylúčených rómskych osídlení **trvalo vystavená škodlivinám a ďalším bezprostredným zdravotným rizikám** priamo v obydliach, aj vo verejnom priestore osídlení (najmä miery absencie základnej infraštruktúry v domácnostiach i verejnej infraštruktúry).
- S výnimkou fyzickej dostupnosti prevádzok čelia značné časti obyvateľov osídlení **rozmanitým problémom s reálnou dostupnosťou bežných zdravotníckych služieb**, a to najmä pokiaľ ide o ich organizáciu a kvalitu, **vrátane prítomnosti etnickej diskriminácie**.
- Medzi obyvateľmi vylúčených rómskych osídlení **existujú značné rozdiely v chápaní a prežívaní aj rovnakých úrovni podmienok pre zdravie**, a to aj v rámci jednotlivých osídlení (napr. rozdiely v miere obáv za lokality s podobnými materiálnymi podmienkami).

Na základe prezentovaných výsledkov merania a stanovenia potrieb hodnotiaca správa konštatuje, že **podstatné zlepšenie veľmi zlého zdravotného stavu v MRK nebude možné bez účinných opatrení a intervencií naprieč všetkými skúmanými skupinami podmienok**.

Ohľadom skupín podmienok, na ktoré sa dosiaľ intervencie zameriavali najviac – *správanie súvisiace so zdravím* a *dostupnosť zdravotnej starostlivosti*, správa na základe uskutočneného výskumu odporúča kľásť dôraz na nasledovné:

- Zlepšenie zdravia prostredníctvom zdravšieho **správania súvisiaceho so zdravím** na strane obyvateľov osídlení by si vyžadovalo: zvýšenie dostupnosti kvalitnej stravy a vody v domácnostiach, zníženie celkovej psychickej záťaže a nahradenie osobných preferencií a sociálnych noriem, ktoré podporujú nezdravé stravovacie návyky a nezdravé spôsoby zvládania stresu (predovšetkým fajčenie), zdravšími alternatívami.
- Osobné preferencie a sociálne normy súvisiace s nezdravým správaním sú však veľmi pestré aj v rámci jednotlivých osídlení a obyvatelia osídlení ich často spájajú aj so svojou etnickou či pohlavnou identitou – danú oblasť je potrebné považovať za **eticky i prakticky veľmi problematickú**; súvisiace intervencie je preto žiaduce obmedziť na citlivé zdieľanie informácií o rizikách z medicínskeho hľadiska a kritické diskusie o tom, že miestne nezdravé preferencie a normy by mohli predstavovať dôsledok dlhodobého sociálneho vylúčenia.

- Riešenie problémov s **dostupnosťou zdravotnej starostlivosti** je potrebné zamerať najmä na všetky aspekty organizácie a kvality fyzicky dostupných služieb zdravotnej starostlivosti, vrátane odstránenia bežnej priamej etnickej diskriminácie a na veľmi nízku úroveň základných vedomostí o zdraví a službách na strane obyvateľov osídlení (predovšetkým prostredníctvom účinných opatrení a intervencií na zvýšenie reálnej dostupnosti kvalitného štandardného vzdelávania).

Ohľadom skupín podmienok, ktorým sa v rámci podpory zdravia v MRK dosiaľ žiadne opatrenia a intervencie nevenovali, hodnotenie odporúča nasledovné:

- **Vylepšenie materiálnych podmienok** v domácnostiach i vo verejnom priestore osídlení: zabezpečenie štandardnej verejnej infraštruktúry a funkčných napojení na ňu pre jednotlivé domácnosti a odstraňovanie prípadných miestnych zdrojov ďalších environmentálnych rizík (likvidácia skládok, spevňovanie brehov, a pod.).
- **Zlepšenie spoločenských príležitostí:** odstránenie priamych i nepriamych foriem diskriminácie a segregácie obyvateľstva osídlení zo strany ostatných miestnych obyvateľov a miestnych inštitúcií vo všetkých oblastiach služieb, vrátane pracovného trhu; v prípade prítomnosti osobných preferencií či spoločenských noriem podporujúcich sociálne sebaučľušovanie na strane obyvateľov osídlení (napr. osobných preferencií segregácie alebo prítomnosť internalizovaného rasizmu) je na mieste citlivo otvárať kritické diskusie o tom, že takéto preferencie a normy môžu predstavovať bezprostredné alebo historické dôsledky segregácie a vylúčenia.
- **Zníženie celkovej psychickej záťaže:** zvýšenie úrovne materiálnych podmienok, zlepšenie spoločenského postavenia (vrátane odstránenia všetkých foriem etnickej segregácie a diskriminácie) a zlepšenie tých organizačných a kvalitatívnych aspektov fyzicky dostupných služieb zdravotnej starostlivosti, ktoré predstavujú bariéry pre ich reálne využívanie. Vzhľadom na značnú variabilitu profilov zdravotných potrieb od osídlenia k osídleniu je žiaduce **akékoľvek intervencie na komunitnej úrovni** (ideálne aj miestnu implementáciu akýchkoľvek všeobecných opatrení) navrhovať a plánovať **priamo vo vzťahu k jednotlivým osídleniam a vychádzajúc z dobrej znalosti miestnych príčin súčasného stavu**. Z tohto istého dôvodu, ale i vzhľadom na rozšírený odpor k niektorým medicínskym štandardom a štandardným intervenčným postupom zo strany mnohých obyvateľov vylúčených rómskych osídlení, je zároveň potrebné postupovať čo najparticipatívnejšie – **zapájať miestnych obyvateľov už do návrhov** a nielen do implementácie opatrení a intervencií.

Oblasť bývania

Adekvátne bývanie je nevyhnutným predpokladom psychosociálneho rozvoja osobnosti a jednou zo základných ľudských potrieb. Práve v oblasti bývania sú rozdiely medzi bežnou populáciou a domácnosťami z MRK najviditeľnejšie. Prejavujú sa jednak priestorovým vylúčením obydľí ľudí z MRK, bez občianskej infraštruktúry, a takisto nižšou kvalitou obydľí a ich vybavenia hygienickým štandardom. Z viacerých štúdií vyplýva, že nízka kvalita bývania a základnej infraštruktúry má negatívne a trvalé následky na zdravie a školské výsledky detí.

Podľa Atlasu RK 2019 približne 40 tisíc ľudí z MRK žije v chatrčiach alebo neskolaudovaných drevených domoch a ďalších 43 tisíc v neskolaudovaných murovaných domoch. Údaje zároveň naznačujú, že až **81 % rómskeho obyvateľstva žije v koncentrovaných osídleniach oddelene od majoritnej populácie**. Zhruba 31 % žije v osídleniach vnútri obce, 36 % v osídleniach na okraji obce a 14 % v osídleniach mimo obce.

Spomedzi ľudí z prostredia MRK žijúcich v osídleniach mimo obce 65 % žije v osídlení vzdialenom do 1 kilometra od najbližšej obce a 10 % žije v osídlení vzdialenom viac ako 3 kilometre od najbližšej obce (údaje sú orientačné, keďže Atlas RK nie je sčítaním rómskeho obyvateľstva).

Až 70 % rómskych osídlení na okraji alebo mimo obcí nemá prístupový chodník. Spolu ide o 477 osídlení, v ktorých žije 120 tisíc osôb. Zhruba 10 % osídlení mimo obce nemá prístupovú cestu, žije v nich takmer 2 tisíc osôb. Neexistujúce či závažne poškodené pozemné komunikácie sťažujú osobám zo

segregovaných osídlení prístup ku vzdelávaniu alebo zdravotnej starostlivosti, čím sa ich sociálne vylúčenie stáva ťažko prekonateľným.

Hoci na investície do infraštruktúry a obydli v MRK sú alokované zdroje, situáciu značne komplikujú právne nevysporiadané pozemky a nedostatočný záujem samospráv (pozri tiež závery *Hodnotenia pokroku k naplneniu cieľov PO6 Technická vybavenosť v obciach s prítomnosťou MRK*).

V aktualizovaných akčných plánoch NRIS do roku 2020 (na roky 2019 – 2020), bol pre oblasť bývania stanovený globálny cieľ „Znížiť rozdiely v dostupnosti a kvalite bývania a základnej infraštruktúrnej vybavenosti medzi priemerom populácie SR a príslušníkmi MRK a podporovať odstraňovanie ich rezidenčnej segregácie“, s čiastkovými cieľmi vzťahujúcimi sa k vysporiadaniu právnych vzťahov k pozemkom, a to:

- „Zvýšiť podiel príslušníkov MRK v legálnych obydliach“,
- „Zvýšiť podiel obydli s prístupom k základnej infraštruktúre a vybavenosti v osídleniach MRK“.

Ciele sa mali plniť cez NP Pozemky a DOP Pozemky, ich hlavné aktivity a výstupy sa však z rôznych dôvodov (diskutovaných v ďalšej kapitole) posunuli o niekoľko rokov. Reálne dopady tak môžu byť pozorované so značným časovým posunom.

Relevantné zistenia z prieskumu EU SILC MRK 2020 týkajúce sa oblastí ŠC 5.1.3 (oblasť zdravia a bývania):

- Celkovo 56 % respondentov z MRK vo veku 16+ deklarovalo absolvovanie pravidelných preventívnych prehliadok u všeobecného lekára.
- 26 % domácností MRK uviedlo, že majú ťažkosti z hľadiska dostupnosti zdravotnej starostlivosti – 5 % veľké a 21 % mierne.
- Právne vysporiadaný vzťah k bývaniu má 54 % domácností v MRK, v prípade integrovane bývajúcich domácností je to 78 %. Podiel domácností MRK s právne vysporiadaným bývaním zároveň klesá s rastúcou mierou priestorového vylúčenia danej lokality.
- Viac ako štvrtina (28 %) osôb z MRK žije v domácnostiach, kde absentuje pripojenie na zdroj pitnej vody a využívajú tak externé zdroje – verejnú studňu, výdajník, potok alebo vodu od príbuzných/známych.
- Pripojenie na verejnú kanalizáciu má v domácnosti polovica osôb z MRK.
- Čo sa týka dostupnosti hygienického vybavenia, 35 % osôb z MRK žije v domácnostiach, ktoré vo vnútri obydli nemajú sprchovací kút/vaňu, ani splachovací záchod.
- Bez elektriny v domácnosti žije 6 % osôb z MRK; v prípade ďalších 15 % je toto pripojenie nevyhovujúce/poruchové.
- Takmer polovica osôb z MRK (47 %) býva v miestach, kde je podľa nich znečistenie, špina alebo iný problém súvisiaci so životným prostredím. V rámci celkovej populácie ide o 10 % osôb.
- Miera napojenia na inžinierske siete sa znižuje s rastúcou mierou priestorového vylúčenia lokality, zatiaľ čo výskyt znečistenia s priestorovým vylúčením rastie.
- 88 % ľudí z MRK žije v domácnostiach, ktoré sú podľa definície Eurostatu považované za preľudnené. Aj v prípade integrovane bývajúcich domácností je toto číslo vysoké (77 % ľudí), v porovnaní s domácnosťami v celkovej populácii (30 % osôb).

5.3.6 Hodnotenie výsledkov a dopadov intervencií ŠC 5.1.3

Podporiť prístup k zdravotnej starostlivosti a verejnému zdraviu, vrátane preventívnej zdravotnej starostlivosti, zdravotníckej osvetu a k zlepšeniu štandardov hygieny bývania.

Hypotézou prepojenou na hodnotiacu otázku je, že generované výstupy a výsledky vo vzťahu k podpore prístupu k zdravotnej starostlivosti príslušníkov RK, s dôrazom na zlepšenie osvetu, preventívnej starostlivosti a štandardov hygieny v MRK, **vytvoria okamžité dopady** zaistujúce zvýšenie povedomia o zdravotnej starostlivosti a zlepšenie osobnej hygieny, čo sa **následne prejaví dlhodobým dopadom v zlepšení hygieny bývania a zlepšení zdravotného stavu obyvateľov MRK, vrátane zlepšenia kvality životného prostredia** (zniženie rozdielov v ukazovateľoch zdravia medzi rómskou a nerómskou časťou populácie).

Teória zmeny a intervenčná logika v rámci ŠC 5.1.3 predpokladá, že sa prostredníctvom uplatňovania intervencií NP a DOP dosiahnu nasledovné **očakávané výsledky**:

- zvýšenie dostupnosti služieb zdravotnej starostlivosti pre osoby z MRK
- zvýšenie zaškolenosti osôb z MRK v oblasti zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva
- zvýšená miera informovanosti obyvateľov z MRK v oblasti zdravotnej starostlivosti a prevencie prostredníctvom osvetových programov, informačných aktivít, kampaní
- vysporiadaním pozemkov vytvorené predpoklady k zlepšeniu hygieny bývania v MRK

Dosiahnuté výsledky budú prispievať k očakávanému zlepšeniu prístupu k zdravotnej starostlivosti a verejnému zdraviu osôb z MRK, menovite:

ku krátkodobým (okamžitým) dopadom:

- zlepšenie osobnej a komunálnej hygieny MRK
- zlepšené povedomie MRK o zdravotnej a sociálnej starostlivosti
- vysporiadané pozemky pod existujúcimi obydliami v MRK

a k dlhodobým dopadom:

- zlepšenie zdravotného stavu a kvality života obyvateľov MRK
- legálne a hygienicky nezávadné bývanie príslušníkov MRK
- zlepšenie kvality životného prostredia v lokalitách MRK

Na overenie praktického priebehu intervenčnej logiky v reťazci výstup-výsledok-dosiahnutá zmena, uvádzame v nasledujúcej tabuľke hodnoty konkrétnych projektových výstupov dosiahnutých v dôsledku intervencií ŠC 5.1.3, ktoré na rozdiel od agregovaných MU výstupu (O) a výsledku (R) poskytujú širší obraz a vzájomné súvislosti pri dosahovaní príspevku. Zároveň pomáhajú indikovať reálny typ účinku, akým sa výstupy podieľajú na generovaní výsledkov.

Tabuľka 20: Dosiahnuté hodnoty vybraných projektových monitorovacích ukazovateľov za ŠC 5.1.3

Kód	Názov ukazovateľa	Zazmluvnené hodnoty spolu	Stav za ukončené + v realizácii		
			ženy	muži	spolu
P0236	Počet obcí, v ktorých došlo k vysporiadaniu pozemkov pod obydliami MRK	40	0	0	19
P0268	Počet osôb z MRK, ktoré využili služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva	24 777	10 873	8 752	19 625
P0270	Počet osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť štandardy hygieny bývania v dôsledku programu vysporiadania pozemkov	400	137	150	287
P0361	Počet projektov zameraných na verejné správy alebo sociálne služby na vnútroštátnej, regionálnej a miestnej úrovni	5	0	0	5
P0381	Počet osôb z MRK zamestnaných v oblasti	305	300	96	396

	poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva				
P0507	Počet vypracovaných materiálov (hodnotení, analýz, štúdií, a pod.)	21	0	0	9
P0545	Počet zamestnancov v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva	678	395	140	535
P0776	Počet obcí z MRK zapojených do aktivít programu vysporiadavania pozemkov	300	0	0	148
P0931	Počet nových osôb z MRK, ktoré sa zamestnali na pozíciách v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva	15	23	10	33
P0932	Počet osôb z MRK kontinuálne zamestnaných v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva	150	212	42	254
P0933	Počet nových pracovníkov v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva	20	23	10	33
P0934	Počet osôb kontinuálne zamestnaných na pozíciách v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva	180	212	42	254
P0937	Počet nových osôb z MRK, ktoré využili služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva	16 800	6 374	5 631	12 005
P0938	Počet osôb z MRK, ktoré kontinuálne využívali služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva	500	396	257	653
P0959	Počet vypracovaných materiálov v rámci programov JPÚ	42	0	0	0
PCV01	Hodnota zakúpených osobných ochranných prostriedkov (v EUR)	100 000	0	0	0
PCV30	Hodnota opatrení ESF zameraných na boj s pandemiou COVID-19 alebo na zmierňovanie jej následkov (celkové verejné výdavky v EUR)	6 940 897	0	0	2 146 053

Zdroj: ITMS2014+ k 31. 12. 2021, výber PMU s nenulovou hodnotou podľa zazmluvnenia

Pozn.: zelenou farbou sú zvýraznené výstupy priamo prispievajúce k dosiahnutiu zmeny v rámci daného ŠC
 žltou farbou sú zvýraznené výstupy, ktoré prispievajú prierezovo nad rámec daného ŠC
 ostatné – bez farby sú výstupy prispievajúce k ŠC nepriamo

Z monitorovacích údajov o počte účastníkov (Tabuľka 7) vyplýva, že v rámci tohto ŠC vstúpilo do aktivít celkovo až **32 525 osôb** (17 798 žien a 14 727 mužov).

Zo sledovaných PMU je na overenie kľúčových účinkov konkrétnej intervencie v rámci zlepšenia dostupnosti zdravotnej starostlivosti, prevencie a osvetu, najpodstatnejším reálne dosiahnutý *Počet osôb z MRK, ktoré využili služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva (19 625 + 12 005 nových = 31 630 osôb⁶⁸) a Počet zamestnancov v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva (535 + 33) = 568⁶⁹ zamestnancov*, z nich 254 kontinuálne, z toho bolo (396 + 33 = 429⁷⁰) zamestnaných osôb z MRK, z nich 254 kontinuálne.

Ostatné výstupy, ako napr. počet obcí, v ktorých došlo k vysporiadaniu pozemkov pod obydliami MRK (19), počet osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť štandardy hygieny bývania v dôsledku programu vysporiadania pozemkov (287), počet obcí z MRK zapojených do aktivít programu vysporiadania

⁶⁸ Dosiahnutá hodnota predstavuje plnenie stanovenej cieľovej hodnoty MU R0108 na 78,4 % (pozri tabuľku 11).

⁶⁹ Hodnota podľa MU O0104 vo Výročnej správe OP LZ za rok 2021 je 606 zamestnancov.

⁷⁰ Hodnota podľa MU O0105 vo Výročnej správe OP LZ za rok 2021 je 467 zamestnaných osôb z MRK.

pozemkov (148), hodnota opatrení ESF zameraných na boj s pandémiou COVID-19 (2 146 053 EUR), vypracované materiály/analýzy/štúdie, okrem iného napovedajú o rozsahu pokrytia potrieb cieľovej skupiny a príslušných pomocných aktivitách v rámci sledovaných intervencií Tieto výstupy pôsobia komplementárne a spolu dotvárajú prostredie pre generovanie požadovaných účinkov. Časť účinkov smeruje prierezovo k ostatným ŠC (k zamestnateľnosti a zamestnanosti osôb z MRK, k zníženiu príjmovej chudoby, interetnického napätia, čiastočne k vzdelávaniu v dôsledku zníženej absencie detí na vyučovaní), resp. k celkovému zlepšeniu kvality života v MRK.

V rámci ŠC sú dosahované výsledky a dopady prostredníctvom NP ZK 2A a 2B, NP COVID MRK, NP Korona te merel, NP Pozemky a DOP Pozemky.

Zhrnutie kľúčových príspevkov intervencií v ŠC 5.1.3 na základe VMS/ZMS uvádza nasledujúci logický rámec:

Vyhodnotenie príspevku intervencií ŠC 5.1.3: Podporiť prístup k zdravotnej starostlivosti a verejnému zdraviu, vrátane preventívnej zdravotnej starostlivosti, zdravotníckej osvetu a k zlepšeniu štandardov hygieny bývania					
Výstupy	Výsledky	Okamžité a dlhodobé dopady	Fungovanie intervenčnej logiky v prísl. kontexte	Príspevok k zmene na miestnej úrovni	Príspevok k zmene na národnej úrovni
NP ZK 2A (01/2017 – 12/2019): výkon v 248 lokalitách a 9 nemocniciach cieľová skupina: 122 663 obyvateľov MRK Celkový počet účastníkov: 19 703 osôb z MRK (cez KÚ) + 13 957 účastníkov bez KÚ (D0311) Zamestnaných osôb: 258 osôb z MRK (214 Ž, 44 M) (258 AOZ a 24 KAOZ)	- zvýšenie dostupnosti služieb zdravotnej starostlivosti pre osoby z MRK	- zlepšenie osobnej a komunálnej hygieny MRK	+++	+++	++
NP ZK 2B (01/2020 – 12/2023): výkon v 248 lokalitách a 11 nemocniciach cieľová skupina: 182 769 obyvateľov MRK Celkový počet účastníkov: 31 630 osôb z MRK (19 625 + 12 005 nových) cez KÚ + 116 účastníkov bez KÚ (D0311) Zamestnaných osôb: 287 osôb z MRK (235 Ž, 52 M/254 kontinuálne, 33 nových) (285 APZ a 25 KAPZ)	- zvýšenie zaškolenosti osôb z MRK v oblasti zdravotno-výchovnej osvetu, prevencie a poradenstva - zvýšená miera informovanosti obyvateľov z MRK v oblasti zdravotnej starostlivosti a prevencie prostredníctvom osvetových programov, informačných aktivít, kampaní	- zlepšené povedomie MRK o zdravotnej a sociálnej starostlivosti - zlepšenie zdravotného stavu a kvality života obyvateľov MRK - zlepšenie kvality životného prostredia v lokalitách MRK	+++	+++	+
NP Korona te merel: (05/2020 – 12/2021) cieľová skupina: 182 769 obyvateľov MRK (identická s NP ZK 2B) Zamestnaných osôb: 34 (22 Ž, 12 M), z toho 19 osôb z MRK (14 Ž, 5 M)			+++	+++	+
NP COVID MRK: (10/2020 – 01/2022) cieľová skupina: 345 obcí/zapojených 200 obcí s približne 35 tis. obyvateľmi Zamestnaných osôb: 245 (160 Ž, 85 M),			+++	+++	+

z toho 120 osôb z RK (72 Ž, 48 M)					
--	--	--	--	--	--

NP Pozemky (10/2019 – 12/2022) počet zapojených obcí: 148 obcí s 234 rómskych osídleniami (identifikovaný skutkový a právny stav pozemkov pod rómskymi obydliami) počet obcí, v ktorých došlo k vysporiadaniu pozemkov: 19 obcí počet osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť štandardy hygieny bývania v dôsledku vysporiadania pozemkov: 287 osôb (308 obydlií s neukončeným procesom vysporiadania pozemkov)	- vysporiadaním pozemkov vytvorené predpoklady k zlepšeniu hygieny bývania v MRK - vysporiadaním pozemkov vytvorené predpoklady k zlepšeniu hygieny bývania v MRK	- vysporiadané pozemky pod existujúcimi obydliami v MRK - legálne a hygienicky nezávadné bývanie príslušníkov MRK - zlepšenie kvality životného prostredia v lokalitách MRK	++	+	+
			++	n. a.	n. a.
DOP Pozemky: výzva (08/2020 – 09/2021) 4 kolá, schválených 52 DOP/zazmluvnených 42 DOP/0 RU, 0 MU					

Zhrnutie:

Svojím obsahom intervencie pozitívne prispievajú k naplneniu ŠC, pričom okamžité i dlhodobé dopady intervencií sú najvyššie v oblasti zdravotnej mediácie a prevencie (NP ZK). Systematický výkon zdravotnej mediácie vo veľkom počte lokalít (248) ako súčasť komunitnej práce v oblasti sociálnych determinantov zdravia, a tiež nemocníc (11) významne znižuje bariéry a zlepšuje dostupnosť zdravotnej starostlivosti, osobnej a komunálnej hygieny a zvyšuje povedomie o potrebe zdravotnej starostlivosti a zdravšom životnom štýle obyvateľov MRK. Dôležitým sprievodným účinkom je zamestnávanie a vzdelávanie jednotlivcov z cieľových komunít (APZ), čím intervencie prispievajú aj k ostatným ŠC PO5.

Dosiahnuté výsledky intervencií v oblasti legalizácie pozemkov pod rómskymi obydliami sú nedostatočné. Zo 148 zapojených obcí došlo k vysporiadaniu pozemkov pod obydliami v MRK len v 19 obciach. Implementačná prax odhalila viacero komplikácií, ktoré znižujú efektívnosť vynaloženého úsilia.

Okrem oneskorení vo výkone intervencií sú hlavnými dôvodmi nízkej účinnosti dosahovania výsledkov obmedzený záujem samospráv, ich nedostatočné personálne kapacity a tiež nízky záujem na strane obyvateľov MRK, ovplyvnený najmä príjmovou chudobou a insolventnosťou. Doterajší priebeh legalizácie vlastníctva nehnuteľnosti v MRK ako jednej z kľúčových intervencií pre zabezpečenie zdravotno-sociálnej inklúzie v MRK, popri implementačnej náročnosti poukazuje na potrebu dôslednejšieho vyžadovania súčinnosti samospráv. Vzhľadom na oneskorené vyhlásenie výzvy DOP nie sú k termínu hodnotenia konkrétne príspevky individuálnych projektov.

Intervencie do vysporiadania sú obmedzené na 148 obcí, je potrebné zvážiť ich rozšírenie do všetkých obcí Atlasu, v ktorých sú nelegálne obydla.

Súčasťou dlhodobých pozitívnych dopadov je lepšia územno-projekčná pripravenosť zapojených obcí s MRK na výstavbu a modernizáciu miestnej infraštruktúry, čím sa posilňuje funkčné usporiadanie územia a ekologická stabilita ako súčasť územného plánovania.

(Klasifikácie príspevku k ŠC zohľadňuje funkčný výkon aktivít, ich účinnosť na dosiahnuté hodnoty výsledkov a dopadov).

Zdroj: vlastné spracovanie, na základe monitorovacích údajov ZMS/VMS projektov k 31. 12. 2021

Legenda: „+++“ výrazný pozitívny, „++“ pozitívny, „+“ mierny alebo nepriamy efekt

Poznámka: Ž – ženy, M – muži, KÚ – karta účastníka, RU – riadne ukončený, MU – mimoriadne ukončený

Hodnotenie krátkodobých (okamžitých) dopadov

- ✓ *zlepšenie osobnej a komunálnej hygieny MRK*
- ✓ *zlepšené povedomie MRK o zdravotnej a sociálnej starostlivosti*

Z pohľadu cieľných dopadov v rámci ŠC predpokladaných teóriou zmeny sú kľúčovými najmä NP ZK, NP Pozemky a DOP Pozemky, zvýšené intervencie vznikali neskôr, pod tlakom okolností v dôsledku pandémie COVID-19.

NP ZK vytvára podmienky pre fungovanie štátnej príspevkovej organizácie *Zdravé regióny*, na realizáciu opatrení v pôsobnosti MZ SR, ktorými sa realizujú DVO zamerané na zlepšenie zdravotnej situácie sociálne vylúčených skupín, vrátane MRK.

Aktivity a činnosti v rámci NP ZK sú zamerané na sociálne determinanty zdravia, medzi ktoré patrí so zdravím súvisiace správanie, materiálne podmienky, psychosociálne faktory, bariéry v prístupe k zdravotnej starostlivosti, zdravotná gramotnosť a štrukturálne obmedzenia, napr. diskriminácia, rasizmus, nízka úroveň vzdelania, súvisiaca legislatíva.

Najmä prostredníctvom cieľne vytvorených pracovných pozícií APZ a KAPZ a ich systematických aktivít v teréne intervencia účinne prispieva k:

- zníženiu bariér v prístupe k zdravotnej starostlivosti, vrátane zvýšenia dostupnosti služieb zdravotnej starostlivosti a informovanosti MRK v oblasti zdravotnej starostlivosti a prevencie,
- zvýšeniu zdravotnej gramotnosti, vrátane zvýšenia miery povedomia v oblasti zdravotnej starostlivosti príslušníkov MRK,
- zlepšeniu so zdravím súvisiaceho správania, predovšetkým zníženie rizikovosti životného štýlu,
- zlepšeniu kľúčových sociálnych determinantov zdravia na lokálnej úrovni komunít v oblasti, napr. zdraviu nevyhovujúcich materiálnych podmienok, enormnej psychickej záťaže obyvateľov žijúcich v MRK, bariér v prístupe k službám starostlivosti a s ostatnými priamo súvisiacimi aspektmi sociálneho vylúčenia obyvateľov MRK.

S cieľom kontinuálneho kvalitatívneho zvyšovania pozitívnych dopadov intervencií bola od 09/2020 zriadená nová intervenčná úroveň v rámci NP ZK, ktorá aktívne pracuje s odbornými podkladmi získanými v I. fáze NP. Ide o stanovenie zdravotných potrieb v cieľových MRK a vstupné merania, ktoré umožnia hodnotenie dopadov NP na zdravotný stav v MRK. Nová intervenčná úroveň je zameraná na koordinovanú mobilizáciu miestnych aktérov v prospech komplexnejších rozvojových aktivít. Na základe výskumných zistení je možné cieľne reflektovať individuálne podmienky v konkrétnych lokalitách a merať úspešnosť intervencií v dlhodobom horizonte.

Podrobnosti o obsahu a početnosti intervencií NP ZK poskytujú každoročné výročné správy organizácie *Zdravé regióny*⁷¹. Aktivity zdravotnej mediácie na komunitnej úrovni sú členené do nasledujúcich základných skupín intervencií pre klientov:

- 1) **Podpora preventívnych zdravotných programov** – intervencie zamerané na povinné očkovanie, preventívne prehliadky, materskú poradňu a počas pandémie COVID-19 aj na očkovanie proti COVID-19.
- 2) **Spolupráca s poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti** – telefonická a osobná komunikácia so všeobecnými lekármi pre dospelých, pediatrami, odbornými lekármi – špecialistami a nemocnicami.
- 3) **Iná spolupráca** – intervencie, ktoré sa týkajú spolupráce s inými pomáhajúcimi profesiami, či inštitúciami (miestna samospráva, RÚVZ, KC, TSPaTP, RZP, OS ZZS SR), ale aj s Intervenčným tímom MZ SR, s Lekármi bez hraníc a i.
- 4) **Priama asistencia klientom** – meranie krvného tlaku, prvá pomoc – ošetrovanie drobných poranení,

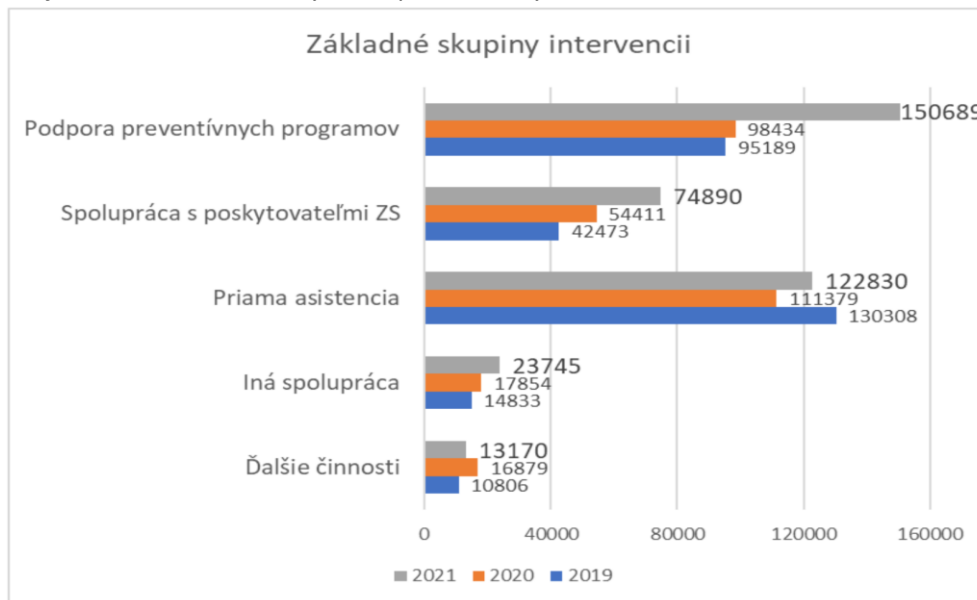
⁷¹ <https://www.zdraveregiony.eu/vyroczne-spravy/>

sprevádzanie na vyšetrenie, oblasť zdravotného poistenia, kompenzačné pomôcky pre ZŤP, lieky, telemedicína a činnosti realizované v spolupráci s RÚVZ.

5) **Ďalšie činnosti** – napr. charitatívne aktivity, brigády, zbierky a ďalšie činnosti.

Z nasledujúceho grafu je viditeľný nárast počtu intervencií v roku 2021 v prvých troch kategóriách, ktorý vznikol v dôsledku protipandemických opatrení COVID-19, kedy sa podpora prevencie stala nosnou časťou činnosti. Išlo najmä o podporu očkovania a preventívnych prehliadok detí v lokalitách MRK.

Graf 19: Prehľad sledovaných skupín základných intervencií v rokoch 2019 – 2021

Zdroj: Výročná správa 2021 – Zdravé regióny

Z hľadiska vyrovnanosti a kvality výkonu služieb klientom v MRK sú dôležitou súčasťou **osvetové aktivity**. Osvetové aktivity APZ pod vedením KAPZ sa v posledných rokoch sústredili na osvetu v súvislosti s pandemiou COVID-19 (podávanie relevantných informácií na tému očkovanie proti ochoreniu COVID-19 a podpora pozitívneho prístupu k očkovaniu).

Za roky 2019 – 2021 APZ s podporou KAPZ v NP ZK 2B realizovali:

- 1 038 079 osviet s jednotlivcami
- 415 882 osviet s rodinami (v domácnostiach)
- 14 214 osvetových aktivít realizovaných v školskom prostredí
- 11 052 osvetových aktivít realizovaných v KC

Okrem intervencií priamo v prostredí MRK je **dôležitým prínosom zdravotná mediácia APZ v prostredí nemocníc**. Implementácia pozície APZ v prostredia nemocníc je pilotnou aktivitou NP ZK od roku 2017. Je jedným z preklenovacích opatrení zameraných na zlepšenie dostupnosti bežných zdravotníckych služieb obyvateľom MRK. Aktivita je realizovaná prostredníctvom doplnkovej (asistenčnej) služby, v rámci ktorej APZ pracuje s pacientmi pochádzajúcimi z MRK počas ich pobytu v nemocničných zariadeniach, prioritne na gynekologicko-pôrodných a pediatrických oddeleniach, ale aj iných.

Vyškolené asistentky so znalosťou rómskeho jazyka a prostredia MRK, z ktorého pacienti prichádzajú, dokážu výrazne prispieť k prekonávaniu bariér v procese poskytovania zdravotnej starostlivosti tak na strane pacientov, ako aj na strane personálu. Rovnako dôležitá úloha je vo vzťahu k pacientom osвета zdravia a pomoc pri zvládaní psychosociálnej záťaže spojenjej so zdravotným stavom a pobytom v zariadení.

Skúsenosti z NP ukazujú, že bariéry v prístupe k zdravotnej starostlivosti sú spôsobené faktormi na oboch stranách. Vzájomná spolupráca zúčastnených strán a participatívny prístup pri prekonávaní

týchto bariér má potenciál pozitívne ovplyvňovať nielen obyvateľov MRK, ale aj zdravotnícky personál, ktorý je v kontakte s touto cieľovou skupinou. Spolupráca lekárov a APZ prispieva k žiadúcim zmenám pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti tak, aby citlivo reagovala na rôznorodosť pacientov a ich odlišnosti.

Zdravotná mediácia v prostredí nemocníc sa vykonáva v nasledovných skupinách intervencií:

- komunikačná mediácia
- poradenstvo a asistencia spolu
- pomoc s dodržiavaním preventívnych a medicínskych odporúčaní
- psychosociálna podpora
- pomoc pri príprave a realizácii vzdelávacích aktivít

Taktiež v nemocničnom prostredí sú realizované osvetové činnosti zamerané najmä na edukáciu o:

- potrebe a výhodách dojčenia,
- nutnosti dodržiavania osobnej hygieny verbálnou formou a názorné prevedenie a dohľad nad správnym dodržiavaním osobnej hygieny,
- výhodách a medicínsky správnych postupoch,
- nutnosti a výhodách preventívnych prehliadok a prenatalnej starostlivosti,
- pôrodnej starostlivosti ženy o seba či novorodenca,
- zdravotnej starostlivosti o deti,
- potrebe kontaktu koža na kožu po pôrode,
- škodlivosti nikotinizmu alkoholizmu a iných abúзов,
- zdravej životospráve,
- sexuálnom a reprodukčnom zdraví,
- prevencii infekčných ochorení (vrátane očkovania).

Ľudské zdroje v teréne sú základným pilierom úspešnej implementácie NP ZK. Ich cielené budovanie, vzdelávanie, osobnostný a profesionálny rozvoj je jednou zo špecifických činností a dôležitým okamžitým dopadom projektu.

Až 92 % zamestnancov NP pracuje priamo v teréne a prevažná väčšina z nich sú obyvatelia MRK. Udržiavať a zvyšovať počet APZ z prostredia MRK sa darí najmä vďaka stanoveným afirmatívnym preferenciám⁷², ktoré zohľadňujú etnicitu (príslušnosť UoZ k znevýhodnenej skupine).

NP Korona te merel priamo nadviazal na celonárodné preventívne a ochranné opatrenia v súvislosti s prevenciou a elimináciou infekčného ochorenia COVID-19. Bol krátkodobým projektom zameraným na jednej strane na primárnu prevenciu (najmä monitorovanie a osvetu) a na strane druhej na zmiernenie dopadov zavlečenia pandémie COVID-19 do MRK v dlhodobom horizonte, t. j. nielen aktuálne, ale aj vo vzťahu k pravdepodobným následným vlnám epidémie.

V NP sa realizovali aktivity s nasledovným zameraním:

1. Podpora a rozšírenie siete zamestnancov zameraných na zvládnutie krízy COVID-19 v MRK
2. Zabezpečenie personálnych kapacít na riadenie, administratívu a odborné riadenie činností
3. Zabezpečenie osobných ochranných pomôcok pre zamestnancov
4. Technické vybavenie (IT)
5. Krízové balíčky pre domácnosti

⁷² Preferencie sú stanovené ako kvalifikačné predpoklady na pozíciu APZ. Na podporu zamestnávania boli formálne kvalifikačné požiadavky na vzdelávanie APZ znížené, pričom výhodou je znalosť jazyka vylúčenej komunity (rómsky/maďarský) a trvalý/prechodný pobyt v príslušnej obci. Výberové konania na APZ sú realizované spôsobom, aby boli prístupné pre obyvateľov MRK.

6. Check point – kontrolný bod

7. Edukácia zamestnancov

Projekt prispel k ochrane obyvateľov z vybraných RK pred mimoriadne závažnými negatívnymi zdravotnými a socioekonomickými dopadmi pandémie. Prostredníctvom NP boli navýšené počty ľudských zdrojov v teréne podľa aktuálnej potreby a epidemiologickej situácie v danej lokalite, obstarané materiálne vybavenie, osobné ochranné pracovné prostriedky i krízové balíčky. Počty zamestnancov sa menili v závislosti od aktuálnej pandemickej situácie.

Medzi ďalšie okamžité dopady možno zahrnúť:

- Zvýšenie informovanosti obyvateľov MRK.
- Existencia monitorovacieho systému zohľadňujúceho aktuálny prístup odborníkov v oblasti eliminácie ochorenia COVID-19.
- Zlepšená spolupráca pomáhajúcich profesií (TSP a TP, zamestnanci KC a. i.) a APZ.

NP COVID MRK bol operatívnym intervenčným nástrojom na riešenie mimoriadnych situácií v súvislosti so šírením ochorenia COVID-19. Posilnením ľudských zdrojov prostredníctvom terénnych asistentov – TA COVID umožňoval ciele poskytovanie asistenčných aktivít v 354 obciach Atlasu RK (2013 a 2019), ktoré neboli podporované asistenciou pomáhajúcich profesií v rámci NP PO5 a PO4 OP LZ (TSP, KC, MOPS). Napokon sa reálne do NP zapojilo len 200 obcí/218 lokalít s MRK. Na pracovnú pozíciu terénny asistent COVID nastúpilo celkovo 245 zamestnancov, z toho 120 s priznanou rómskou národnosťou.

Zároveň zabezpečoval podporu v kritických situáciách spojených s mimoriadnymi opatreniami proti šíreniu ochorenia COVID-19 alebo iných pandemických ochorení pôsobením krízových poradných tímov, a to podporne aj v ostatných obciach uvedených v Atlase RK, pokrytých pomáhajúcimi profesiami.

V rámci NP bolo zorganizovaných 32 školení o význame a potrebe vakcinácie pre pomáhajúce profesie, ktorých sa zúčastnili všetci terénni asistenti COVID a iné pomáhajúce profesie, a školenie pre starostov a starostky.

V rámci osvetovej činnosti bola počas realizácie projektu spustená informačná kampaň „Pridaj sa k nám, pod' sa očkovať!“, ktorej cieľom je podporiť verejný záujem a celospoločenské úsilie v boji proti pandémie COVID-19, a to podnietením záujmu obyvateľov MRK o očkovanie.

Za účelom zvyšovania miery zaočkovanosti v lokalitách s MRK prebehla počas realizácie NP spolupráca s rôznymi inštitúciami. Na úrovni projektu prebiehala komunikácia so samosprávnymi krajmi, ktoré zabezpečovali testovanie a výjazdy očkovacej služby, a to za účelom zdieľania harmonogramov testovania/očkovania a informačných materiálov. Okrem toho bola v rámci projektu nadviazaná aj spolupráca s MŠVVŠ SR za účelom očkovania rómskych detí vo veku od 12 rokov.

Nezanedbateľným príspevkom projektu bolo obstaranie a distribúcia ochranných a hygienických potrieb a zabezpečenie účasti osôb z RK na testovaní a očkovaní.

Okrem uvedených dvoch NP financovaných cez PO5 prebiehalo približne v rovnakom čase, z rôznych zdrojov viacero väčších projektových intervencií s výhradným zameraním na protipandemické aktivity (COVID-19), čo zneprehľadňuje situáciu a sťažuje hodnotenie účinnosti a dopadov implementovaných aktivít. Do budúca pri plánovaní a nastavení obdobných protikrízových intervencií je potrebné zlepšiť koordináciu a participatívny prístup naprieč rezortmi a cieľovými skupinami.

Obdobné zameranie na personálne a materiálno-technické posilnenie verejného zdravotného systému v dôsledku pandémie COVID-19 prinášajú tiež:

- *NP Podpora inštitucionálnych kapacít verejnej správy ako nástroj na elimináciu pandémie ochorenia COVID-19*, financovaný z OP EVS prostredníctvom MV SR a MZ SR (03/2020 – 12/2021, výška NFP 85,289 mil. EUR),

- *DOP Manažment mimoriadnych udalostí počas pandémie spôsobenej vírusom SARS-COV-2 so zameraním na zmiernenie šírenia ochorenia COVID-19 a zníženie negatívnych dopadov na zdravie obyvateľstva a zdravotnícky systém SR, financovaný z OP KŽP sa prostredníctvom MZ SR (02/2020 – 05/2022, výška NFP 48,322 mil. EUR) a ďalšie.*

Aktuálne v rámci OP LZ pribudol ďalší projekt s intervenciami v oblasti zdravotnej starostlivosti v rámci PO8 (REACT EÚ), *NP Posilnenie dlhodobej zdravotnej starostlivosti (01/2022 – 12/2023, výška NFP 40,138 mil. EUR).*

Tieto a ďalšie projektové intervencie spoločne prispievajú a zlepšujú najmä okamžité podmienky zaisťujúce zlepšenie výkonov zdravotnej starostlivosti, osobnej hygieny a zdravotného stavu všetkých obyvateľov.

✓ *vysporiadané pozemky pod existujúcimi obydliami MRK*

NP Pozemky je súčasťou intervencií balíka Take-away a je zacielený na dosiahnutie dôležitého predpokladu zlepšenia obydlií a príľahlej infraštruktúry v MRK, ktorým je právne vysporiadanie pozemkov. Usporiadanie vlastníckych práv je potrebné z dôvodu, že väčšina nelegálnych obydlií v MRK je postavených na cudzích pozemkoch a bez súhlasu vlastníkov. Nevysporiadané pozemky sú preto jednou z najväčších prekážok verejných investícií a nadväzujúcich verejno-prospešných opatrení v obciach s MRK.

Inovatívny a doposiaľ v SR nerealizovaný typ intervencie napomáha vysporiadaniu pozemkov identifikáciou stavu a zavedením procesov JPÚ⁷³. JPÚ umožňujú užívateľom pozemkov usporiadať v záujmovom území vlastnícke vzťahy v prípade, keď to pre ich zložitosť alebo rozdrobenosť nie je možné vykonať inými bežnými prostriedkami. Vlastníkom týchto pozemkov je ponúknutá náhrada v podobe pozemkov vlastnených obcou alebo štátom v inej lokalite, výmenou za pozemky pod obydliami MRK, ktoré prechádzajú do vlastníctva obce. Obec následne dotknutý pozemok môže previesť do vlastníctva obyvateľa obydliá, alebo na základe nájomnej zmluvy dostane obyvateľ obydliá dotknutý pozemok do nájmu.

Výhodou JPÚ je spravidla kratšie trvanie (obvykle 12 až 24 mesiacov) ako pri komplexných pozemkových úpravách. Keďže JPÚ riešia len časť územia, nie celé katastrálne územie, je značne zjednodušená aj požadovaná projektová dokumentácia.

NP realizoval nasledovné kľúčové aktivity:

- vypracovanie podmienok pre zapojenie obcí, výber poskytovateľov jednotlivých služieb, návštevy obcí a sprostredkovanie informácií
- analýza skutkového a právneho stavu pozemkov v MRK, geodetické služby
- osvetové a mediačné činnosti, poradenské a sprostredkovateľské služby
- asistancia pri vysporiadaní pozemkov, vypracovanie geometrických plánov, zmlúv o prevode vlastníctva, podanie na zápis do KN a i.

Cez uskutočnené skupinové a individuálne aktivity bola dotknutým obciam i obyvateľom MRK prijateľnou formou osobne vysvetlená a sprostredkovaná dôležitosť legalizácie obydlií a výhody, ktoré vlastníčkovi prináša.

V rámci projektu boli identifikovaní obyvatelia, ktorí boli schopní odkúpiť, respektíve prenajať pozemok (podmienkou v čase uzatvorenia zmluvy bolo vylúčenie exekúcie a neevidované nedoplatky voči obci). Po splnení týchto podmienok im bola poskytnutá odborná pomoc zo strany prijímateľa, ktorý v úzkej

⁷³ Projekty JPÚ v zmysle zákona 330/1991 zb. vykonávajú odborne spôsobilé osoby. JPÚ umožňujú užívateľom pozemkov usporiadať v záujmovom území vlastnícke vzťahy v prípade, keď to pre ich zložitosť, počet a celkovú rozdrobenosť nie je možné vykonať inými bežnými prostriedkami.

spolupráci s obcou zabezpečil úkony smerujúce k prevodu, alebo prenájmu pozemku.

K individuálnym procesom vysporiadania odčlenených pozemkov v obciach sa NP dopracoval až počas roka 2021, v dôsledku rôznych zdržaní (VO na poskytovateľov služieb, karanténne proti-pandemické opatrenia COVID-19, problematická súčinnosť úradov a obcí, nedostatok administratívneho personálu obcí a i., pozri prílohu 3).

Prijímateľ v komunikácii so zapojenými obcami o možnostiach zazmluvnenia a prevedenia pozemkov v prospech obyvateľov MRK narážal na problém insolventnosti obyvateľov, ktorá sa stala pomerne častou prekážkou vysporiadania. Zníženie už i tak nízkej zamestnanosti Rómov v dôsledku pandémie sa negatívne prejavilo na úspešnosti výsledkov finálnej fázy procesu.

Kľúčovým výstupom NP pre vysporiadanie vlastníctva je **vypracovaná súhrnná analýza identifikovaných pozemkov s konkrétnymi elaborátmi pre 148 obcí s 234 rómskych osídleniami**, podľa ktorých je možné procesmi JPÚ pozemky vysporiadať. Okamžitým dopadom realizácie NP ku koncu roka 2021 bolo úspešné poskytnutie odborných asistencií smerujúcich k vysporiadaniu pozemkov **v 19 zapojených obciach**.

DOP Pozemky priamo nadväzujú na výstupy NP Pozemky a na rozdiel od NP umožňujú plnohodnotne realizovať projekty JPÚ, ktoré v súlade so zákonom č. 330/1991 Z. z. realizujú konkrétne obce. Podmienkou pre zapojenie sa do výzvy DOP je účasť príslušnej obce v NP Pozemky, minimálne v rámci podaktivity „*Identifikácia skutkového a právneho stavu pozemkov pod rómskymi obydliami v rómskych osídleniach*“.

Podpora vysporiadania pozemkov postupom JPU v rámci DOP prebieha realizáciou:

a) usporiadania vlastníckych a užívacích pomerov k pozemkom, ktoré sa nachádzajú pod osídleniami MRK (prvý obvod),

b) usporiadania vlastníckych a užívacích pomerov k pozemkom priamo nadväzujúcich na osídlenie MRK, tzn. nadväzujúcich na prvý obvod, vzhľadom na ich budúce použitie na iné účely ako je hospodárenie na pôde (druhý obvod).

V rámci uvedených úkonov majú zapojené obce možnosť zahrnúť medzi oprávnené výdavky DOP aj činnosť konzultanta JPÚ.

Podmienkou oprávnenosti realizácie aktivít v druhom obvode je realizácia aktivít aj priamo v osídlení MRK, t. j. v prvom obvode, a to v súlade s princípmi 3D. Realizácia aktivít v rozšírenom osídlení (druhý obvod) je oprávnená za účelom usporiadania vlastníckych a užívacích pomerov k pozemkom určeným na budúcu zástavbu, realizáciu inžinierskych sietí a pod. alebo rozšírenie obytnej zóny, ktorá bude spojená s existujúcim osídlením MRK. Ak má obec záujem riešiť oba obvody JPÚ, ide o dve samostatné konania o JPÚ na správnom orgáne⁷⁴, ktoré prebiehajú paralelne.

Vysporiadaním pozemkov v rámci DOP sa vlastníkom dotknutých pozemkov stáva obec, na základe rozhodnutia o schválení vykonania projektu JPÚ podľa § 14 ods. 4 zákona o pozemkových úpravách. Žiadateľ musí realizáciou projektu za každý realizovaný obvod dosiahnuť min. ukončenie 6. etapy JPÚ, a to „*Rozdeľovací plán vo forme umiestňovacieho a vytyčovacieho plánu*“, ktorý bol schválený správnym orgánom. Následne môže obec na vysporiadaných pozemkoch realizovať opatrenia, ktoré budú viesť k zlepšeniu štandardov hygieny bývania MRK.

Vzhľadom na identifikované prekážky v implementácii NP Pozemky, ktoré ovplyvňujú aj nadväzujúcu výzvu DOP a nízky počet obcí, v ktorých došlo k vysporiadaniu pozemkov pod obydliami MRK, došlo v rámci revízie OP LZ ver. 8 k úprave cieľovej hodnoty MU 00106 zo 150 obcí na 80 (pokles o 47 %). Táto úprava sa takmer s určitosťou prejaví aj na zníženom *počte osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť*

⁷⁴ Príslušný okresný úrad, pozemkový a lesný odbor, v ktorého obvode sa obec nachádza

štandardy hygieny bývania v dôsledku vysporiadania pozemkov (MU R0109). Napriek tomu cieľová hodnota R0109 zostala nezmenená (zvýšenie o 16 225 osôb⁷⁵), čo pri zníženom počte obcí znamená, že je potrebné, aby sa v každej zo zapojených 80 obcí zlepšili štandardy bývania v dôsledku vysporiadania pozemkov v priemere 203 osobám.

K 31. 12. 2021 MU R0109 vykazuje **len 287 osôb** (s ukončeným procesom vysporiadania), čo predstavuje **plnenie cieľa na necelých 1,8 %**. Predpokladaný motivačný účinok intervencie na ostatných obyvateľov, aby sa tiež zapojili do procesov vysporiadania, nateraz pozorovaný nebol.

Toto veľmi nízke výsledné plnenie poukazuje na nízku efektívnosť transformovania realizovaných výstupov do výsledkov intervencie. Dosiahnutý výsledok a skúsenosti zároveň naznačujú, že bez podstatnejšieho pokroku v riešení príjmovej chudoby domácností v zapojených MRK zrejme nie je reálne očakávať zásadnejší prielom v úspešnosti prevodov vlastníctva na obyvateľov obydli v MRK.

Pre pokračovanie tohto typu intervencií je dôležité na základe zistení z implementačnej praxe a identifikovaných „úzkych miest“ prijať opatrenia na ich posilnenie, vrátane zrušenia povinného 5% spolufinancovania DOP obcami, prípadne ďalších opatrení na zvýšenie záujmu obcí s MRK.

V tomto ohľade Monitorovacia správa občianskej spoločnosti o implementácii NSIR na Slovensku (01/2019) uvádza, že aj tie obce, ktoré sú ochotné investovať do bývania pre Rómov, to robia len zriedkavo začleňujúcim spôsobom. Vo väčšine prípadov sú investičné rozhodnutia a následné aktivity dotknutých obcí sústredené do oblastí „vyhradených pre Rómov“⁷⁶. Dosvedčujú to aj zistenia z realizovaných hodnotení PO6, ktoré potvrdzujú nezáujem častí obcí o podporu na tie investície, ktoré vyžadujú dodržanie 3D princípu.

Na porovnanie trendu a prípadnú interpoláciu okamžitých dopadov v nasledujúcej tabuľke uvádzame hodnoty klúčových indikátorov v oblasti zdravia a so zdravím úzko súvisiacej oblasti bývania, z realizovaných špecializovaných štatistických prieskumov EU SILC MRK 2018 a 2020.

Tabuľka 21: Porovnanie stavu podľa hodnôt indikátorov Stratégie 2030 za oblasť zdravia a bývania

Indikátory za oblasť ZDRAVIA	EU SILC_MRK 2018	EU SILC_MRK 2020
ZD_GC-I_1: Rozdiel v očakávanej dĺžke života pri narodení medzi MRK a všeobecnou populáciou	-	-
ZD_GC-I_3: Podiel Rómov vo veku 16 rokov a viac, ktorí sa v priebehu posledných 12 mesiacov ocitli v situácii, keď potrebovali lekárske vyšetrenie alebo liečbu a neboli im poskytnuté	4 %	5 %
ZD_GC-I_4: Podiel Rómov vo veku 16 rokov a viac, ktorí sa v ostatných 12 mesiacoch cítili byť diskriminovaní z dôvodu ich etnicity pri prístupe k zdravotnej starostlivosti	-	9 %
ZD_ČC3-I_4: Podiel Rómok, ktoré sa počas posledných 12 mesiacov pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti cítili byť diskriminované z dôvodu svojej etnicity	-	9 %
ZD_ČC3-I_5: Podiel Rómov a Rómok, ktorí sa v priebehu posledných 12 mesiacov ocitli v situácii, keď potrebovali lekárske vyšetrenie alebo liečbu a neboli im poskytnuté z vybraných dôvodov (diskriminácia, finančné dôvody, poradovník, geografická nedostupnosť)	2 %	2 %
Indikátory za oblasť BÝVANIA		
BY_GC-I_1: Podiel Rómov žijúcich v nevyhovujúcom bývaní	-	56 %
BY_GC-I_3: Podiel Rómov žijúcich v domácnostiach bez tečúcej vody priamo v príbytku	39 %	29 %

⁷⁵ Cieľová hodnota R0109 (53 348 osôb) predstavuje nárast o 16 225 osôb, v porovnaní so stavom pred intervenciou (2013)

⁷⁶ <http://cvek.sk/monitorovacia-sprava-obcianskej-spolocnosti-o-implementacii-narodnej-strategie-integracie-romov-na-slovensku-zhodnotenie-pokroku-v-klucovych-oblastiach-strategie/>

BY_ČC1-I_1: Podiel legálnych obydľí (t. j. obyvatelia majú k používaniu obydľia právny titul) na celkovom počte obydľí v osídleniach s MRK	53 %	54 %
BY_ČC2-I_1: Podiel osôb z MRK bez vlastného pripojenia na zdroj pitnej vody	29 %	28 %
BY_ČC3-I_1: Podiel osôb z MRK, ktorí žijú v domácnostiach, ktoré nemajú minimálny počet izieb podľa definície Eurostatu o preľudnenosti domácností	87 %	88 %
BY_ČC3-I_2: Podiel osôb z MRK, ktorí žijú v domácnostiach bez WC, sprchy alebo vane vo vnútri obydľia	40 %	35 %
BY_ČC3-I_3: Podiel osôb z MRK, ktorí žijú v nevyhovujúcom bývaní	62 %	60 %

Zdroj: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020, ÚSVRK

Doterajšie prieskumy EU SILC MRK v oblasti zdravia neobsahujú konkrétne indikátory, z ktorých by bolo možné anticipovať merateľné dopady intervencií na zlepšenie hygieny alebo zvýšené povedomie osôb z MRK o potrebe zdravotnej starostlivosti.

V tomto smere tak zostávajú zástupnými (orientačnými) ukazovateľmi *Počet osôb z MRK, ktoré využili služby v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetly, prevencie a poradenstva (31 630 osôb, resp. 653 osôb kontinuálne) a Počet zamestnancov v oblasti poskytovania zdravotno-výchovnej osvetly, prevencie a poradenstva (568 zamestnancov)*, ktoré generujú vyššie popísané okamžité dopady.

V oblasti legalizácie obydľí je v roku 2020 zaznamenaný nárast podielu legálnych obydľí v MRK o 1 % v porovnaní so stavom v roku 2018, čo môžeme považovať za okamžitý dopad intervencií PO5 zameraných na vysporiadávanie vlastníctva v MRK.

Hodnotenie dlhodobých dopadov

✓ zlepšenie zdravotného stavu a kvality života obyvateľov MRK

V podmienkach MRK sú najdôležitejšími faktormi zlepšenia zdravotného stavu ich obyvateľov zlepšené podmienky bývania, vrátane hygieny a zlepšený prístup k zdravotnej starostlivosti, aktivitám prevencie a osvetly.

Intervencie zamerané na oblasť zdravia pomáhajú zlepšiť situáciu obyvateľov MRK v oblasti sociálnych determinantov zdravia. V kontexte pandémie COVID-19 viedli k zabráneniu paniky a zvýšeniu ochrany RK voči šíreniu infekcie.

Ohľadom pozitívnych dlhodobých dopadov na zdravotný stav obyvateľov MRK je kľúčová realizácia a rozvoj zdravotnej mediácie pre jednotlivé cieľové skupiny (deti, ženy, muži, seniori), ako aj komunitných pracovníkov v oblasti zdravotnej výchovy a prevencie.

Model štátnej príspevkovej organizácie Zdravé regióny cez fungujúcu sieť svojich zamestnancov vo vyše 250 lokalitách a tiež v prostredí nemocníc prináša komplexné a systematické riešenia situácie znevýhodnených obyvateľov MRK v oblasti podpory zdravia na národnej úrovni.

Systematické aktivity personálu NP v oblasti zdravia **významne zlepšuje prístup príslušníkov MRK k zdravotnej starostlivosti** a postupne budujú zdravotnú gramotnosť, záujem o zdravotnú starostlivosť a povedomie MRK o potrebe starostlivosti o zdravie. Konzistentným zameraním na sociálne determinanty zdravia, medzi ktoré patrí k zdraviu zodpovedné správanie, materiálne podmienky, psychosociálne faktory a štrukturálne obmedzenia (napr. diskriminácia, rasizmus, nízka úroveň vzdelania, nedokonalá legislatíva) **zakladajú nevyhnutné predpoklady na dosahovanie očakávaných dlhodobých dopadov**, osobitne zlepšenia zdravotného stavu a kvality života obyvateľov MRK, ako aj zníženie rozdielu vo využívaní zdravotných služieb medzi rómskou a nerómskou populáciou.

APZ pôsobia ako dôležitý medzičlánok mediátora v komunikácii medzi RK a poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti. Ich zavedenie prináša cielené dopady cez mnoho drobných zlepšení, ako:

- zlepšenie komunikácie a vzťahov medzi MRK a poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti,
- zvýšenie dôvery k zdravotnému systému,

- zlepšenie prístupu k zdravotnej starostlivosti redukciou vnútorných bariér,
- zvýšenie účasti na preventívnych prehliadkach a povinnom očkovaní,
- zabezpečenie včasnej identifikácie výskytu infekčných ochorení,
- zníženie počtu neopodstatnených výjazdov rýchlej zdravotnej pomoci,
- zvýšenie zdravotnej gramotnosti,
- zlepšenie úrovne osobnej a komunálnej hygieny,
- zlepšenie prevencie pred užívaním návykových látok,
- zlepšenie popôrodnej starostlivosti a podporu dojčenia,
- vybudovanie ľudských kapacít v MRK a zvyšovanie ich kvalifikácie.

Významným prínosom s dlhodobým dopadom je zameranie APZ na asistenciu a prevenciu pre tehotné ženy a matky z MRK, čím sa budujú základy dlhodobých účinkov na zdravie mladej generácie.

Okrem primárnej funkcie zdravotnej mediácie a prevencie prispievajú APZ k zlepšeniu zdravotného stavu v RK aj prostredníctvom osvetových aktivít v oblasti hygieny bývania a eliminácie čiernych skládok, spoluprácou na príprave, organizácii a realizácii dezinfekcie, dezinfekcie a deratizácie obydľí a príslušených priestorov, posúdením prístupu k pitnej vode a zisťovaním jej kvality, organizovaním upratovacích brigád, charitatívnych a humanitárnych aktivít zameraných na opravu obydľí a pod.

Viacročná prax potvrdzuje, že priame zapojenie cieľových skupín cez ich účasť na projektových aktivitách (väčšina zamestnaných APZ sú obyvatelia MRK, ktorí sú odborne vedení a systematicky vzdelávaní) je efektívnym nástrojom na vyrovnávanie šancí v prístupe k zdravotnej starostlivosti ľudí z MRK a dosahujú sa ním viacnásobné benefity pre osoby z MRK.

Pozitívny dopad na zdravotný stav v MRK prináša aj budovanie spolupráce APZ s ostatnými pomáhajúcimi profesiami v MRK (napr. TSP, KS) a s predstaviteľmi štátnej a verejnej správy, ktorá zvyšuje záchyt vylúčených alebo inak odkázaných osôb na zdravotnú intervenciu.

Fungujúce partnerstvo medzi APZ, úradmi verejného zdravotníctva a zdravotníckymi profesionálmi je mimoriadne dôležité aj v boji s infekčnými ochoreniami (napr. TBC, žltáčka, osýpky či COVID-19), kde prináša konkrétne dopady, ktoré potvrdzujú početné príklady dobrej praxe v rámci výročných správ organizácie Zdravé regióny. Infekčné ochorenia často zaznamenávajú rýchlejšie šírenie najmä v chudobných a segregovaných komunitách s nižšou úrovňou vzdelania a obmedzeným hygienickým štandardom.

Na zachovanie pozitívnych účinkov a ich premietnutie do dlhodobých dopadov je potrebný dôsledný profesionálny prístup k udržateľnosti vybudovaných kvalifikovaných ľudských zdrojov a fungujúcej spolupracujúcej siete v teréne (udržateľnosť výstupov a výsledkov NP ZK), ktorý musí zostať v centre pozornosti aj po ukončení aktuálneho financovania z PO5 OP ĽZ.

Sprírodným dlhodobým dopadom intervencie je začleňovanie samotných APZ, ktorých zamestnanie motivuje jednak k zvyšovaniu kvalifikácie a pravidelným príjmom tiež k zvyšovaniu životnej úrovne, napr. bývania, čím prispieva k znižovaniu chudoby a sociálneho vylúčenia.

Významným je aj väčšinové zastúpenie žien na pozícii APZ, keďže rómske ženy sú na pracovnom trhu viac znevýhodnené v porovnaní s mužmi.

- ✓ **legálne a hygienicky nezávadné bývanie príslušníkov MRK**
- ✓ **zlepšenie kvality životného prostredia v lokalitách MRK**

Realizované intervencie v oblasti formalizácie vlastníctva nehnuteľností osôb z MRK majú veľký potenciál pozitívne prispievať k uvedeným dlhodobým dopadom, najmä zlepšeným prístupom k základnej infraštruktúre a službám v obci, zlepšeným štandardom hygieny, vrátane prístupu k pitnej vode, kanalizácii a zlepšenému nakladaniu s odpadmi.

Sekundárne je vysporiadanie majetkových vzťahov predpokladom zamestnateľnosti a zamestnanosti a zvýšenia vzdelanostnej úrovne osôb z MRK, keďže zlepšené podmienky bývania a možnosti osobnej

hygieny zvyšujú predpoklady účasti na vzdelávaní a zvyšujú uplatnenie Rómov na trhu práce, čím napomáhajú ich integrácii do spoločnosti, ako aj zlepšeniu vzťahov s majoritou.

V neposlednom rade je vysporiadanie majetkových vzťahov kritickým predpokladom zapájania sa obcí s MRK do rôznych investičných projektov na ďalší rozvoj konkrétnych lokalít s MRK.

Hoci plánované aktivity boli vhodne nastavené na dosahovanie stanovených výsledkov a dopadov, reálna implementačná prax odhalila viacero komplikácií, ktoré znižujú efektívnosť vynaloženého úsilia. Dosiahnuté výsledky intervencií ukazujú, že hoci **potenciál prínosov formalizácie vlastníctva v MRK je vysoký, nedarí sa ho v dostatočnej miere premietnuť do reality**. Je to jednak v dôsledku oneskorenej implementácie intervencií a ich krátkeho trvania, ale aj obmedzeného záujmu samospráv a súvisiacich komplikácií, uvedených v predošlej podkapitole (Hodnotenie krátkodobých (okamžitých) dopadov).

S vysporiadávaním vlastníctva pozemkov v MRK úzko súvisí aj **problém nevhodných foriem bývania**, ktorý je najvypuklejší v segregovaných rómskych osadách, kde významným spôsobom bráni sociálnej integrácii Rómov.

Na základe kvalitatívneho posúdenia pokroku v PO5 a PO6 **k zlepšeniu stavu obydí v MRK dochádza napriek alokovaným prostriedkom len veľmi pomaly** a v nedostatočnom rozsahu. Počas rozhovorov s obcami-prijímateľmi projektov, pri otázke podpory bývania pre osoby z MRK títo pomerne často argumentovali nedostatkom vhodných lokalít, resp. vysporiadaných obecných pozemkov na budovanie prestupného/nájomného bývania pre Rómov. No súčasne do výzvy DOP na vysporiadanie pozemkov sa zapojila len asi tretina oprávnených žiadateľov (podaných 62 ŽoNFP).

Nie vždy ide o objektívny nedostatok. Sú samosprávy, ktoré otvorene neschvaľujú budovanie nových obydí pre Rómov inde ako v existujúcich segregovaných lokalitách, prípadne nemajú záujem zvyšovať kapacity nájomného/prestupného bývania v rámci svojho územia.

Doterajší priebeh legalizácie vlastníctva nehnuteľnosti v MRK, ako jednej z kľúčových intervencií pre zabezpečenie zdravotno-sociálnej inklúzie marginalizovaných Rómov, popri implementačnej náročnosti poukazuje na potrebu **dôslednejšieho vyžadovania súčinnosti samospráv a obmedzenie neodôvodneného selektovania podpôr obcami s MRK** (aj vo väzbe na PO6).

Získané skúsenosti súčasne poukazujú na **vysokú závislosť úspešnosti legalizácie vlastníctva od pokroku v ďalších oblastiach života v MRK** (napr. finančná gramotnosť, zamestnanosť).

Ignorovaním potreby skvalitnenia bývania osôb v MRK a jej previazanosti na hygienu a zdravie, vzdelávanie, osobnostný rast a zamestnateľnosť detí aj dospelých, samosprávy prakticky na miestnej úrovni pokračujú v prehľbovaní bludného kruhu chudoby a sociálneho vylúčenia vlastných Rómskych spoluobčanov. **Pasivitou sa tak samosprávy nepriamo podieľajú na diskriminácii Rómov**, ktorá sa prenáša do zhoršených vzťahov vnútri MRK alebo s majoritou.

Riešením by mohla byť posilnená komplexnosť intervencií v závislosti od skutočnej potreby konkrétnych lokalít s MRK a dôslednejšie vyžadovaná zainteresovanosť podporovaných obcí z MRK, napr. aj cez daňovo-odvodové a iné stimuly, resp. sankčný mechanizmus pri dlhodobo odmietanej súčinnosti potrebnej pre úspešný priebeh intervencií v MRK.

Naštartovanie JPÚ a súvisiacich procesov legalizácie v čo najvyššom počte MRK s nelegálnymi stavbami je dôležité najmä s ohľadom na potrebu **vytvorenia štandardných podmienok pre dlhodobý udržateľný rozvoj MRK**, najmä v oblasti kvality a hygieny bývania (napr. zlepšovanie technického stavu obydí, zvýšenie pripojenia obydí na inžinierske siete, výstavba nových objektov MŠ, KC a i.). Na tento účel po legalizácii bude možné čerpať prostriedky PO6, a to prostredníctvom DOP, prípadne využitím finančných nástrojov (mikropôžičiek) na svojpomocnú výstavbu.

Územia po vykonaných JPÚ poskytujú jednak právnu istotu a zároveň vytvárajú vhodnejšie priestorové podmienky (vyčlenenie pozemkov) pre spoločné zariadenia a opatrenia (verejno-prospešné stavby) pre sprístupnenie parciel a častí obce.

Pridruženým benefitom legalizácie obydľí pre osoby z MRK je získanie nároku na štátny príspevok na bývanie, ktorý je tak ďalším príjmom domácnosti.

Identifikované dlhodobějšíe dopady a posilnenie udržateľného rozvoja bude možné identifikovať s určitým časovým odstupom po ukončení NP, prípadne DOP, kým sa zavŕši vysporiadanie pozemkov zapísaním nových vlastníkov alebo nájomcov, čím sa v konkrétnych MRK **dosiahne štandardné disponovanie s pozemkami a nehnuteľnosťami**.

Súčasťou dlhodobých pozitívnych dopadov je lepšia **územno-projekčná pripravenosť zapojených obcí s MRK** na výstavbu a modernizáciu miestnej infraštruktúry, čím sa posilňuje funkčné usporiadanie územia a ekologická stabilita ako súčasť územného plánovania.

Projekt pozemkových úprav je podkladom pre územnoplánovaciú dokumentáciu a tvorbu lesných hospodárskych plánov. Nové usporiadanie pozemkov znižuje výskyt rizikových a živelných udalostí (napr. záplav, zosuvov pôdy, kontaminácie vody a pôdy a i.), ktoré sú v MRK pomerne častým javom.

Vyššie uvedené prínosy intervencií v oblasti vysporiadávania pozemkov v MRK budú pôsobiť dlhodobo, čím napomáhajú postupnému priestorovému začleneniu lokalít ako integrálnej súčasti územia miest a obcí.

S vysporiadávaním vlastníctva pozemkov v MRK úzko súvisí aj **problém nevhodných foriem bývania**, ktorý je najvypuklejší v segregovaných rómskych osadách, kde významným spôsobom bráni sociálnej integrácii Rómov. Na základe kvalitatívneho posúdenia pokroku v PO5 a PO6 k zlepšeniu stavu obydľí v MRK dochádza napriek alokovaným prostriedkom len veľmi pomaly a v nedostatočnom rozsahu. Počas rozhovorov s obcami-prijímateľmi projektov, pri otázke podpory bývania pre osoby z MRK, títo pomerne často argumentovali nedostatkom vhodných lokalít, resp. vysporiadaných obecných pozemkov na budovanie prestupného/nájomného bývania pre Rómov. No o intervencie do vysporiadania cez DOP prejavila záujem len asi tretina oprávnených obcí (v 4 kolách bolo podaných 62 ŽoNFP). Aj to ukazuje, že nie vždy ide o skutočnú objektívnu príčinu. Sú samosprávy, ktoré otvorene neschvaľujú budovanie nových obydľí pre Rómov inde ako v existujúcich segregovaných lokalitách, prípadne nemajú záujem zvyšovať kapacity nájomného/prestupného bývania v rámci svojho územia.

Prierezový 7-ročný NP MaH nie je priradený ku konkrétnemu ŠC PO5, realizuje aktivity na zlepšenie monitorovania a hodnotenia pokroku v integrácii Rómov v SR. Zabezpečením komplexnejšieho systému monitorovania a hodnotenia naprieč politikami zameranými na integráciu Rómov, vrátane hodnotenie dopadov týchto politik na rómsku populáciu, **nepriamo prispieva k zefektívneniu inkluzívnych opatrení a k zlepšeniu zacielenia súčasných a budúcich intervencií**.

Projektový tím NP priebežne realizuje hlavné aktivity a dosahuje výsledky v nasledovných oblastiach:

- Komplexný zber dát o MRK prostredníctvom široko škálových kvantitatívnych výskumov (napr. Atlas RK 2019, výberové zisťovania EU SILC MRK 2018 a 2020, tematické zisťovania a i.).
- Monitorovanie plnenia NRIS 2020 a jej akčných plánov prebieha formou výročnej monitorovacej správy, ktorú vypracúva analytická jednotka NP. Monitorovacia správa obsahuje popis kľúčových informácií o systéme monitorovania a tabuľkový prehľad opatrení a aktivít vyplývajúcich zo stratégie.
- Vyhodnotenie indikátorov NRIS 2020, zber a systemizácia údajov od rezortných ministerstiev a ostatných orgánov štátnej a verejnej správy. Dáta spracováva do vhodného formátu, umožňujúceho pravidelné reportovanie politik inklúzie Rómov, tak na úrovni záväzkov voči EÚ, ako aj na národnej úrovni.
- Monitorovanie plnenia "Odporúčanie Rady EÚ o účinných opatreniach na integráciu Rómov v členských štátoch". Odpočet sa zameriava na konkrétne opatrenia štátnych alebo verejných inštitúcií v oblastiach inklúzie Rómov na území SR, s dôrazom na napĺňanie Odporúčania Rady o účinných opatreniach na integráciu Rómov.

- Externé hodnotenie implementácie NRIS 2020. Dôležitým príspevkom externého hodnotenia bola nezávislá odborná analýza a posúdenie fungovania inkluzívnych politík, zameraných na odstraňovanie nerovností medzi Rómami a väčšinou populáciou, s cieľom odhalenia slabých miest a vylepšenia nastavení kľúčových politík alebo intervencií. V rámci NP boli realizované dve externé hodnotenia NRIS 2020, prvé v druhom polroku 2019 (hodnotenie akčných plánov na roky 2016 – 2018) a druhé v druhom polroku 2021 (hodnotenie akčných plánov na roky 2019 – 2020). Každá správa obsahuje zhodnotenie implementácie NRIS a jej Akčných plánov podľa kritérií: relevantnosť, účinnosť, dopady a udržateľnosť, v zmysle štandardov Výboru OECD pre rozvojovú evaluáciu. Hodnotiace správy sú zverejnené na webstránke ÚSVRK.

Pri uvedených činnostiach tím NP spolupracuje s viacerými domácimi odbornými pracoviskami a Agentúrou EÚ pre základné práva (FRA).

Odpoveď na hodnotiacu otázku za oblasť ŠC 5.1.3:

Intervenčná logika funguje a bez intervencie by nedošlo k pozorovaným účinkom prispievajúcim k zmene, ktorá je pozorovaná najmä **v zlepšenom prístupe k zdravotnej a preventívnej starostlivosti** a vo forme okamžitých dopadov **v zlepšenom povedomí osôb z MRK o zdravotnej starostlivosti a zlepšenej hygiene na úrovni domácností v MRK**.

Odhliadnuc od projektového financovania, intervencie zdravotnej mediácie majú systémový a celonárodný rozmer. Viacročná implementačná prax potvrdzuje, že systematickou činnosťou KAPZ a APZ v teréne dochádza **k zníženiu bariér v prístupe k zdravotnej starostlivosti** a ich lepšiemu prekonávaniu, k zvyšovaniu zdravotnej gramotnosti a zlepšeniu kľúčových sociálnych determinantov zdravia na lokálnej úrovni MRK. Intervencie vhodnou (citlivou) formou prispievajú **k zníženiu diskriminácie** pri poskytovaní zdravotnej i preventívnej starostlivosti tak, aby bola rešpektovaná rôznorodosť a odlišnosti pacientov.

K 31. 12. 2021 sa do aktivít zdravotnej mediácie, prevencie a osvetu zapojilo 31 630 osôb z MRK, u ktorých možno konštatovať **zvýšený záujem o zdravie**, elimináciu zdravie ohrozujúcich podmienok nevhodných obydlí, príslušného životného prostredia, zdraviu škodlivého správania a i.

Priame zapájanie cieľovej skupiny do procesov je **efektívnym nástrojom na vyrovnávanie šancí v prístupe k zdravotnej starostlivosti** ľudí z MRK a dosahujú sa ním **viacnásobné benefity**, ktorých potenciál je výnimočný. Okrem zdravotného hľadiska má vysokú pridanú hodnotu **zamestnanie osôb z MRK** v rámci intervencií, ktoré okrem zaškolenia a rastu kvalifikácie znižuje chudobu, motivuje okolie a významne **pomáha búrať negatívne predsudky a stereotypy** o Rómoch.

Pre zvýšenie motivácie obyvateľov MRK venovať väčšiu pozornosť prevencii, osobnej hygiene a vlastnej starostlivosti o zdravie je potrebné cielene zvažovať interakcie viacerých miestne špecifických faktorov a súvislostí, pre **komplexnejšie a individualizované intervenčné aktivity** (kauzálne vzťahy medzi jednotlivými druhmi podmienok v MRK).

Vzhľadom na **pretrvávanie štrukturálnych obmedzení v MRK**, vrátane prejavov diskriminácie, podstatné zlepšenie zlého zdravotného stavu v MRK nebude možné bez účinných opatrení a intervencií **naprieč kľúčovými oblasťami, v ktorých sa prejavuje znevýhodnenie** osôb v MRK (prioritne bývanie, fungujúce inkluzívne vzdelávanie a zamestnanosť).

Na stanovenie dlhodobých dopadov intervencií na zlepšenie zdravotného stavu nie sú k dispozícii porovnateľné ukazovatele zdravotného stavu obyvateľov MRK a väčšinovej populácie. Pre lepšie zacielenie intervencií a vyhodnotenie ich účinnosti je potrebné takéto ukazovatele zaviesť a priebežne vyhodnocovať.

Sieťovaním poznatkov, skúseností a dobrej praxe z približne 250 vylúčených lokalít, realizované intervencie **prispievajú k odhaleniu dôležitých kauzálit a kritických miest vo fungovaní súčasných nástrojov**, ktoré sú zárukou pre účinnejšie nastavenie budúcich intervencií.

Pre zachovanie pozitívnych účinkov a ich premietnutie do dlhodobých dopadov je potrebný dôsledný **profesionálny prístup k udržateľnosti vybudovaných kvalifikovaných ľudských zdrojov** a fungujúcej spolupracujúcej siete v teréne (udržateľnosť výstupov a výsledkov NP ZK), ktorá musí zostať v centre pozornosti aj po ukončení aktuálneho financovania z PO5 OP ĽZ.

Dosiahnuté výsledky intervencií v oblasti legalizácie pozemkov pod rómskymi obydliami sú nedostatočné. Zo 148 zapojených obcí **došlo k vysporiadaniu pozemkov pod obydliami v MRK len v 19 obciach**. Dosiahnutá hodnota ukazovateľa R0109 *Počet osôb z MRK, ktorým sa môžu zlepšiť štandardy hygieny bývania v dôsledku vysporiadania pozemkov* je 287 osôb, t. j. len 1,8 % plánovanej cieľovej hodnoty (16 225 osôb).

Napriek vhodne nastavenej intervenčnej logike vysporiadania pozemkov procesmi JPÚ sa ju nedarí v dostatočnej miere premietnuť do reality. Reálna implementačná prax odhalila viacero komplikácií, ktoré znižujú efektívnosť vynaloženého úsilia. Okrem oneskorení vo výkone intervencií sú hlavnými dôvodmi nízkej účinnosti dosahovania výsledkov **obmedzený záujem samospráv, ich nedostatočné personálne kapacity a tiež nízky záujem na strane obyvateľov MRK**, ovplyvnený najmä príjmovou chudobou a insolventnosťou.

To poukazuje na potrebu dôslednejšieho vyžadovania súčinnosti samospráv a obmedzenie neodôvodneného selektovania podpôr obcami s MRK (aj vo väzbe na PO6). Získané skúsenosti súčasne potvrdzujú **vysokú závislosť úspešnosti legalizácie vlastníctva od pokroku v ďalších oblastiach** života v MRK (napr. finančná gramotnosť, zamestnanosť).

Aby sa mohol využiť veľký potenciál prínosov formalizácie vlastníctva v MRK, je potrebné hľadať účinnejšie nástroje ako doposiaľ, aby sa **dôležitosť legalizácie pozemkov** pod rómskymi obydliami a v ich okolí dostala **do popredia záujmu regionálnych a miestnych samospráv** a príslušných orgánov miestnej štátnej správy (napr. aj cez daňovo-odvodové a iné stimuly, resp. sankčný mechanizmus pri dlhodobo odmietanej súčinnosti potrebnej pre úspešný priebeh intervencií v MRK).

S vysporiadávaním pozemkov v MRK úzko súvisí **problém nevhodných foriem bývania**, ktorý je najvypuklejší v segregovaných rómskych osadách, kde významným spôsobom bráni sociálnej integrácii Rómov. Na prekonanie bludného kruhu problémov je potrebné budúce intervencie v MRK plánovať ešte komplexnejšie ako doposiaľ a zároveň **s možnosťou individualizovaného prístupu**, s dôrazom na to, **aby samosprávam nebolo umožnené bezdôvodne obchádzať riešenie problémov nelegálnych a nevhodných foriem bývania v MRK**.

Jedným z východísk je **mentorované zapájanie samospráv do prípravy investičných plánov pre MRK**, vrátane vysporiadania pozemkov a prístupu k bývaní, v závislosti od reálnej situácie a skutočnej potreby konkrétnych lokalít s MRK.

Na základe získaných skúseností je na zvýšenie úspešnosti vysporiadania pozemkov pod rómskymi obydliami dôležitá **dlhodobá mediácia a osveta**, jednak smerom k samosprávam a tiež k užívateľom nelegálnych obydli v MRK. V tejto oblasti by zefektívneniu implementácie prospela činnosť **stálych regionálnych koordinátorov procesov vysporiadávania pozemkov**.

Ohľadom finálnej fázy prevodov vlastníctva na osoby z MRK zostáva zväžiť možnosť vytvorenia podporného nástroja na poskytnutie finančnej pomoci insolventným domácnostiam alebo osobám z MRK, ktoré sú identifikované na vstup do procesov vysporiadania vlastníctva.

Súčasťou dlhodobých pozitívnych dopadov je lepšia územno-projekčná pripravenosť zapojených obcí s MRK na výstavbu a modernizáciu miestnej infraštruktúry, čím sa posilňuje **funkčné usporiadanie územia a ekologická stabilita** ako súčasť územného plánovania.

5.3.7 Predpoklady udržateľnosti výsledkov intervencií PO5

Z pohľadu politických záruk k udržateľnosti súčasných výsledkov intervencií v oblasti integrácie Rómov je kľúčovým Stratégia 2030, ktorá prierezo a konzistentne pomenúva nadväzujúce a nové ciele SR v tejto oblasti. V nadväznosti na nový rámec EÚ a aktualizované zistenia v situácii Rómov na Slovensku, Stratégia 2030 formuluje globálne ciele pre 5 kľúčových oblastí, vrátane vzdelávania, zamestnanosti a zdravia, t. j. oblastí, ktoré sú súčasťou troch ŠC intervencií PO5.

Pre oblasť **VZDELÁVANIE** je to globálny cieľ: Do roku 2030 zabezpečiť rovný prístup Rómov, špecificky MRK, ku kvalitnému vzdelávaniu v hlavnom vzdelávacom prúde od narodenia po uplatnenie na trhu práce, s dôrazom na uplatňovanie desegregačných a inkluzívnych opatrení v edukačnom procese vo všetkých stupňoch.

Globálny cieľ je rozpracovaný do šiestich čiastkových cieľov:

- 1) Zlepšiť školské výsledky detí a žiakov z MRK od obdobia ranej starostlivosti až po uplatnenie na trhu práce.
- 2) Zvýšiť počty a kvalitu pedagogických, odborných a pomocných zamestnancov pri edukácii detí a žiakov z MRK.
- 3) Zabezpečiť dostatok kapacít materských a základných škôl s prítomnosťou detí a žiakov z MRK.
- 4) Systematicky predchádzať, zmierňovať a eliminovať prejavy segregácie v edukačnom procese na všetkých stupňoch vzdelávacieho systému.
- 5) Zvýšiť inkluzívnosť škôl prostredníctvom systémovej a metodickej podpory individualizácie edukačného procesu.
- 6) Rozvíjať rómsku národnostnú identitu a podporovať realizáciu práv Rómov ako národnostnej menšiny, s osobitným zreteľom na jazykové práva.

Pre oblasť **ZAMESTNANOSŤ** je to globálny cieľ: Zlepšiť zamestnateľnosť a zvýšiť zamestnanosť Rómov, špecificky MRK, vytváraním možností vedúcich k ich uplatneniu sa na trhu práce.

Globálny cieľ je rozpracovaný do štyroch čiastkových cieľov:

- 1) Zabezpečiť pre MRK rovnaké príležitosti, zvýšiť potrebné zručnosti a získať praktické skúsenosti na prechod zo vzdelávania na trh práce.
- 2) Zvýšiť účinnosť, kvalitu poskytovania a rozšíriť dostupnosť verejných a neverejných služieb zamestnanosti a AOTP pre MRK.
- 3) Vytvárať podmienky pre podporu zamestnávania MRK u zamestnávateľov, s dôrazom na zamestnávateľov v oblasti sociálnej ekonomiky.
- 4) Znížiť diskrimináciu na trhu práce a iné prejavy protirómskeho rasizmu.

Pre oblasť **ZDRAVIE** je to globálny cieľ: Zníženie nerovností v zdraví (vo všetkých dimenziách) medzi Rómami, špecificky MRK, a všeobecnou populáciou SR.

Globálny cieľ je rozpracovaný do troch čiastkových cieľov:

- 1) Merať rozdiely v zdravotnom stave medzi MRK a všeobecnou populáciou, ktoré sa budú dať využívať pri nastavovaní zdravotných politík.
- 2) Zabezpečenie podpory zdravého životného štýlu a prevencie ochorení v osídleniach MRK.
- 3) Zabezpečenie rovného prístupu k poskytovaniu zdravotnej starostlivosti pre MRK.

Vymedzené ciele sa budú uplatňovať prostredníctvom trojročných akčných plánov, ktoré rozpracujú a konkretizujú hlavné aktivity a ukazovatele na kontrolu pokroku v realizácii cieľov. Tu bude osobitne **dôležité zachovanie kontinuity úspešných intervencií na základe dosiahnutých výsledkov a nadobudnutých skúseností (lessons learned) z implementačnej praxe PO5**, resp. ostatných PO OP IZ.

Rovnako dôležité bude prihliadať na dôležité kauzálne súvislosti a špecifiká pozorované v rámci

implementácie konkrétnych nástrojov PO5, aby pokračujúce a nové intervencie mohli dosahovať hneď od spustenia vyššiu účinnosť a zasiahli väčšiu časť rómskej populácie ako doposiaľ.

Smerom k samosprávam odporúčame presadzovať konzistentný a dostatočne asertívny prístup v otázkach ich zainteresovanosti do riešení integrácie MRK, ktorá **sa musí stať prierezovou témou** v rámci širších väzieb na konkrétne regionálne rozvojové stratégie. Motiváciou pre samosprávy by mal byť širší pohľad na integráciu MRK v spektre vzájomných socioekonomických väzieb a celospoločenských záujmov, ako na **doposiaľ nevyužitý potenciál v rámci zmierňovania regionálnych rozdielov**. Pokrok v integrácii MRK a jej kvalitatívny posun do regionálne koordinovaných foriem má **veľký potenciál pre zaostávajúce regióny SR**.

Udržateľnosť výsledkov intervencií a s nimi súvisiacich dôležitých poznatkov, skúseností a získanej dobrej praxe, ktorá v prípade PO5 zahŕňa aj viacero nových a inovatívnych prvkov a aktivít, je nateraz možné posúdiť najmä s ohľadom na predpoklad kontinuity ich financovania v rámci kľúčových nových podporných programov EÚ (P SK a POO), resp. v prípade, ak sa tieto premietli do príslušných národných politík, podľa ich zabezpečenia v systéme štátneho financovania.

PD SK 2021 – 2027 popisuje **integrovaný a komplexný prístup k riešeniu inklúzie MRK, ktorý má byť** zabezpečený prepájaním rôznych aktivít z cieľov politík 2, 3, 4, a to aj prostredníctvom integrovaných výziev. Nový integrovaný prístup bude zahŕňať aj Rady partnerstva v rámci regiónov a tematické pracovné skupiny, ktoré budú dohliadať na prepojenie IUS s horizontálnym prístupom k inklúzii MRK.

Kontinuita a udržateľnosť väčšiny realizovaných intervencií PO5 tematicky zapadá do cieľa politiky 4 „**Sociálnejšia a inkluzívnejšia Európa vykonávajúca EPSP**“, v rámci ktorého v danom kontexte považujeme za kľúčové najmä nasledovné oblasti a v nich identifikované ciele:

Adaptabilný a prístupný trh práce:

- zníženie podielu dlhodobo nezamestnaných osôb,
- zníženie podielu osôb s nízkou kvalifikáciou,
- zvýšenie zamestnanosti mužov a žien z MRK na 45 % do roku 2030,
- zvýšenie zamestnanosti žien z MRK na 41 % do roku 2030,
- zníženie regionálnych rozdielov v miere evidovanej nezamestnanosti na úroveň najviac 5 %,
- nahradenie aktivačných prác podporou udržateľných a stabilných foriem zamestnania, vrátane sociálnych podnikov,
- garancia individualizovaného prístupu a posudzovania dlhodobo nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie, vrátane Rómov (rozpracované v Akčnom pláne ďalšieho posilňovania integrácie dlhodobo nezamestnaných na trh práce v SR s výhľadom do roku 2030),
- investičná podpora dostupná každému registrovanému sociálnemu podniku, a to formou kombinácie návratnej a nenávratnej pomoci,
- vytvorenie aspoň 1000 nových miest v zariadeniach starostlivosti o deti do 3 rokov,
- zabezpečená dostupnosť elektronických služieb zamestnanosti, prístupných aj pre znevýhodnené skupiny.

Kvalitné a inkluzívne vzdelávanie:

- zvýšenie účasti na predprimárnom vzdelávaní detí vo veku od 3 rokov do veku nástupu na povinné základné vzdelávanie na úroveň 96 % do roku 2030, so zameraním primárne na deti v núdzi vrátane MRK,
- zníženie podielu rómskych detí vo veku 6 – 15 rokov navštevujúcich školu, v ktorej väčšina z ich spolužiakov sú Rómovia, do roku 2030 na 30 %,
- zníženie podielu žiakov s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia vzdelávaných v špeciálnych základných školách na 40 %,
- zníženie podielu žiakov z MRK vo veku 7 – 16 rokov navštevujúcich ZŠ alebo ŠZŠ opakujúcich ročník na úroveň 11 % do roku 2030,
- zvýšenie podielu Rómov vo veku 20 – 24 rokov s ukončeným vyšším stredným vzdelaním v členení

- podľa pohlavia na úroveň 45 % pre mužov a 40 % pre ženy do roku 2030,
- znížiť podiel žiakov so slabými výsledkami v čítaní, matematike, prírodných vedách, v počítačovej a informačnej gramotnosti na menej ako 15 % do roku 2030, vrátane znižovania regionálnych rozdielov vo vzdelávacích výsledkoch,
 - modernizácia, výstavba alebo rozšírenie infraštruktúry nesegregovaných škôl a školských zariadení v hlavnom vzdelávacom prúde na všetkých úrovniach vzdelávania, ako aj vybavenie a zariadenie (vrátane dostupnej dopravy), s cieľom zvýšiť kvalitu vzdelávania pre rozvoj kompetencií a zabezpečiť rovnaký prístup ku kvalitnému a inkluzívnemu vzdelávaniu a odbornej príprave, vrátane opatrení na uľahčenie prístupu marginalizovaných skupín (ako sú Rómovia, žiaci z prisťahovaleckého prostredia a žiaci so zdravotným postihnutím) k hlavnému vzdelávaciemu prúdu.

Zručnosti pre lepšiu adaptabilitu a inklúziu:

- zvýšenie podielu dospelých osôb vo veku 25 – 64 rokov s nízkym vzdelaním, zúčastňujúcich sa na vzdelávaní a odbornej príprave tak, aby sa SR do roku 2030 priblížila k priemeru EÚ (30 %),
- vytvorenie funkčného systému na poskytovanie individuálnych vzdelávacích účtov.

Záruka pre mladých:

- zníženie podielu mladých ľudí v situácii NEET v lokalitách MRK na úroveň 40 % do roku 2030,
- zníženie podielu osôb, ktoré predčasne ukončia školskú dochádzku na 6 % do roku 2030,
- zvýšenie počtu osôb zúčastňujúcich sa druhošancového vzdelávania oproti súčasnosti (v priemere 900 ročne),
- vytvorenie siete aspoň 28 integrovaných informačných a poradenských centier (tzv. one-stop-shop) dostupných pre mladých ľudí do cca 30 km od ich bydliska,
- zníženie podielu mladých ľudí do 30 rokov s nízkou kvalifikáciou na celkovom počte nezamestnaných mladých ľudí do 30 rokov na menej ako 30 % do roku 2030,
- zníženie podielu žien z MRK vo veku 16 – 24 rokov, ktoré nie sú zamestnané a ani nie sú vo vzdelávacom procese na 44 % v roku 2030.

Aktívne začlenenie a dostupné služby v sociálnej oblasti:

- zníženie celkového počtu osôb ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením, vrátane osôb z MRK do roku 2030 o 70 tis.,
- zníženie počtu detí ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením do roku 2030 o 21 tis.,
- zvýšenie dostupnosti a kvality sociálnych služieb na komunitnej úrovni prostredníctvom podpory aspoň 800 odborných kapacít a poskytovaním služieb najmenej 4300 osobám odkázaným na pomoc inej osoby,
- lepšia dostupnosť sociálnych služieb krízovej intervencie vytvorením aspoň 550 miest,
- zlepšenie dostupnosti personalizovaného poradenstva pre osoby zažívajúce násilie, vylúčené z bývania alebo ohrozené chudobou a sociálnym vylúčením, vrátane štátnych príslušníkov tretích krajín a migrantov, s cieľom posilniť kompetencie jednotlivcov riešiť svoje životné potreby,
- služby včasnej intervencie a starostlivosti dostupné pre aspoň 50 % detí so zdravotným znevýhodnením alebo vývinovými ťažkosťami,
- zavedený systém služieb inšpekcie v sociálnych veciach.

Aktívne začlenenie a dostupné služby v oblasti zdravia:

- vytvorenie integrovaného zdravotno-sociálneho prístupu v starostlivosti o ľudí najmenej na 90 % územia SR,
- znižovanie nerovnosti v zdraví zvýšením účasti obyvateľov na preventívnych prehliadkach na 50 % a na onkologických skrúningoch na 70 %,
- zabezpečenie dlhodobej starostlivosti komunitného typu pre pacientov chronifikovaných psychickými poruchami formou personálneho zabezpečenia 16 centier komunitnej psychiatrickej starostlivosti (160 zamestnancov),

- zvýšenie zdravotnej gramotnosti príslušníkov MRK na úroveň 80 %,
- lepšia dostupnosť ambulantnej zdravotnej starostlivosti (vrátane psychiatrickej) podporou 1600 ambulancií v neatraktívnych regiónoch,
- ľahší prístup k preventívnej a primárnej zdravotnej starostlivosti pre marginalizované skupiny, ako sú Rómovia, ľudia z prísťahovaleckého prostredia, osoby so zdravotným postihnutím,
- posilnenie primárnej a sekundárnej prevencie ochorení a skríningu.

Aktívne začlenenie rómskych komunít:

Všetky investície v rámci tejto priority budú zamerané na predchádzanie segregácii a urýchlenie sociálno-ekonomickej integrácie Rómov pri zabezpečení rovnakého prístupu k základným službám, napr. prístupu k zamestnaniu, vzdelávaniu, bývaniu, zdravotným službám atď.

- implementácia komplexného integrovaného prístupu v 60 lokalitách MRK,
- zvýšenie počtu osídlení s MRK, v ktorých sa všetky obydlia nachádzajú na vysporiadaných pozemkoch na 640 v roku 2030,
- zvýšenie podielu domácností z MRK, ktoré sa v rámci programov podporených z verejných zdrojov presťahovali z nevyhovujúceho bývania do nájomného bývania na 5 % do roku 2030,
- realizovanie dynamického systému zberu, aktualizácie údajov a analýz o životných podmienkach MRK (Atlas, EU-SILC) pre realizáciu cieľných opatrení,
- existencia komunitných plánov rozvoja vo všetkých samosprávach, ktoré budú čerpať financie EFRR,
- zvýšená udržateľnosť a skvalitnenie služieb a projektov rómskych a prorómskych organizácií občianskej spoločnosti v počte 10 ročne, vrátane tých, ktoré pôsobia v oblasti boja s protirómskym rasizmom a diskrimináciou až do roku 2030 v súlade so Strategickým rámcom EÚ pre Rómov a jeho horizontálnym cieľom podporovať účasť Rómov na politickom živote na miestnej, regionálnej a vnútroštátnej úrovni a na úrovni EÚ,
- zníženie podielu obyvateľov Slovenska, ktorí by nechceli mať za suseda Róma na 20 % v roku 2030 (v súlade s horizontálnym cieľom strategického rámca EÚ pre Rómov zabezpečiť, aby sa do roku 2030 menej ako 30 % ľudí cítilo nepríjemne, keď majú za susedov Rómov),
- zníženie podielu Rómov žijúcich bez pripojenia na pitnú vodu priamo v príbytku na 5 % v roku 2030 (v súlade s horizontálnym cieľom strategického rámca EÚ pre Rómov zabezpečiť, aby malo aspoň 95 % Rómov prístup k pitnej vode),
- zvýšenie podielu osídlení s prítomnosťou MRK s vybudovanou komplexnou občianskou a technickou infraštruktúrou (verejný vodovod, kanalizácia odpadových vôd, elektrická sieť, prístupové cesty) až do osídlenia na celkovom počte osídlení na 55 % v roku 2030,
- zvýšenie podielu osídlení s prítomnosťou MRK, v ktorých je zabezpečený pravidelný odvoz komunálneho odpadu, na celkovom počte osídlení s prítomnosťou MRK na 95 % v roku 2030,
- zníženie podielu osídlení s prítomnosťou MRK bez spevnenej prístupovej cesty na 0,4 % do roku 2030.

Územná koncentrácia

Podpora pre MRK bude kontinuálne ako doposiaľ cielene smerovaná do území v rámci Atlasu RK 2019 a jeho aktualizácie, resp. ich kombinácie za účelom zachovania oprávnenosti žiadateľov. To znamená pokračovanie koncentrovania intervencií do 3 najmenej rozvinutých regiónov KSK, BBSK, PSK.

V kontexte budúcich investičných projektov je dôležité zmieniť plánované posilnenie podpory a iniciovanie konaní o vysporiadaní pozemkov vo všetkých relevantných obciach a osídleniach. Na prekonanie subjektívnych i objektívnych prekážok v oblasti konsolidácie vlastníckych vzťahov k pozemkom sú plánované nasledujúce opatrenia:

- SR vypracuje systémové opatrenia s cieľom zabezpečenia efektívnych komplexných opatrení súvisiacich s vysporiadaním pozemkov, vrátane úpravy dotknutej legislatívy,
- nový Stavebný zákon,
- aktualizácia územných plánov obcí ako podmienka pri JPÚ.

Prostredníctvom nástroja IÚI/UMR sa v rámci cieľa politiky 4 predpokladá realizácia opatrení v oblasti zvyšovania účinnosti a inkluzívnosti trhu práce, kvalitného a inkluzívneho vzdelávania, zručností pre lepšiu adaptabilitu a inklúziu a aktívneho začlenenia a dostupných služieb. IÚI financované z EFRR budú realizované formou integrovaných výziev a budú môcť komplementárnym spôsobom dopĺňať aktivity CP 4 financované z prostriedkov ESF+.

V súvislosti s udržateľnosťou sú osobitne **dôležité rozhodnutia o posilnení kapacít na podporu MRK**. Zodpovednosť a dohľad nad komplexným prístupom k inklúzii MRK bude mať kompetenčne posilnený ÚSVRK, ktorý bude plniť funkciu SO a zároveň predsedá Rade vlády pre inklúziu MRK, poradnému orgánu vlády SR, ktorého cieľom je posilniť horizontálny a celkový dohľad a zabezpečenie koherencie aktivít na strategickej úrovni v téme Inklúzie MRK, vrátane zdrojov nad rámec P SK. V PD SK sú v súvislosti s posilnením AK, ktoré vychádza z implementačnej praxe, uvedené nasledovné body:

- výrazné zvýšenie počtu AK na podporu MRK, s dôrazom na kapacity v regiónoch s cieľom podpory prípravy a riadení projektov zameraných na inklúziu MRK,
- posilnenie regionálnych kapacít s cieľom metodickej podpory obcí v procese vysporiadania pozemkov a koordinácie rozvojových tímov,
- posilnenie expertov/asistentov v teréne pre poskytovanie komplexnej cielenej pomoci v špecifických oblastiach ako vzdelávanie, služby sociálnej starostlivosti, sociálne začlenenie, zdravotníctvo a všeobecná podpora kľúčových zainteresovaných strán na komunitnej úrovni,
- posilnenie pomoci obciam prostredníctvom posilnenia kapacít ÚSVRK na regionálnej úrovni.

Popri P SK 2021 – 2027 sú ďalším pilierom podpory nielen udržateľnosti, ale významného posilnenia inklúzie MRK, pripravované reformy a investície v rámci POO.

V kontexte ŠC 5.1.1 je to už prebiehajúca implementácia Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania (2018 – 2027), ktorý sa o. i. venuje aj posilneniu a zvýšeniu kvality predškolskej výchovy, vrátane zvýšenej inklúzie detí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, potrebe zabezpečenia špeciálnych pedagógov a asistentov pre prácu s týmito deťmi a i. Zvýšenie celonárodnej úrovne predprimárneho zaškolenia detí, vrátane detí z RK je jednou z priorít rezortu MŠVVŠ, ktoré s účinnosťou od 1. 1. 2021 zaviedlo povinný ročník predprimárnej prípravy.

Pre deti z RK odporúča zaviesť celodenný výchovný systém, špecializované vzdelávanie učiteľov a vychovávateľov rómskych detí, získať čo najviac Rómov pre pedagogické povolania, zaviesť rómskych asistentov, vypracovať a realizovať alternatívne osnovy a plány škôl, výchovné programy, individuálne vzdelávacie programy so zohľadnením špecifik rómskych detí s akcentom na vzbudenie a udržanie motivácie k učeniu.

Národný program ďalej odporúča vypracovať aj systém motivovania rodičov rómskych detí pre spoluprácu so školou a pre vstup a dochádzku ich detí do školy, ako aj pre vstup a štúdium na stredných a vysokých školách, realizovať podporné vzdelávacie programy pre prijímacie skúšky na stredné a vysoké školy, overiť systém tútorov pre rómske deti z menej podnetného prostredia a zabezpečiť finančné odmeňovanie (alebo zníženie úväzku) pre učiteľov detí z menej podnetného prostredia.

Mnohé z uvedených inovatívnych prvkov vo vzdelávaní detí a žiakov z MRK boli úspešne otestované a realizované v rámci intervencií PO5 a poskytujú overenú dobrú prax pre pokračovanie a ich plošné zavádzanie do praxe v rámci jednotného systému vzdelávania.

Pre dlhodobú udržateľnosť a dosiahnutie očakávanej zmeny v konkrétnych podmienkach škôl bude rozhodujúcou implementácia plánovaného **modelu nárokovateľných podporných opatrení**. Ide v ňom o zmenu súčasného horizontálneho delenia detí a žiakov podľa kategórií zdravotného a sociálneho znevýhodnenia či nadania na vertikálny model, založený na posúdení závažnosti trvalých a/alebo aktuálnych prekážok pri vzdelávaní a z nich vyplývajúcej potreby podporných opatrení, ktoré sú nevyhnutné na plný rozvoj vzdelávacieho potenciálu učiaceho sa. V nadväznosti na to bude vytvorený katalóg podporných opatrení členený na všeobecné, ciele a špecifické opatrenia. Podporné opatrenia budú zahŕňať rôznorodé oblasti súvisiace so samotným vzdelávaním, ale aj možnosťou účasti na ňom, ako aj nové podporné opatrenia, ktoré v súčasnosti v školách absentujú, napr. zjednodušenie

dochádzky na vyučovanie.

V rámci **komponentu POO „Dostupnosť, rozvoj a kvalita inkluzívneho vzdelávania“** sú v štádiu realizácie alebo prípravy nasledovné reformy v oblasti vzdelávania, ktoré sú obsahovo relevantné k hodnoteným intervenciám PO5 (ŠC 5.1.1 a tiež ŠC 1.1.1 PO1), resp. na niektoré z nich nadväzujú:

- *Zabezpečenie podmienok na implementáciu povinného predprimárneho vzdelávania pre deti od 5 rokov a zavedenie právneho nároku na miesto v materskej škole alebo u iných poskytovateľov predprimárneho vzdelávania od 3 rokov.*
- *Cieľom reformy systému financovania predprimárneho vzdelávania, ktorá je v rámci POO naplánovaná na rok 2022, je zabezpečiť trvalú štátnu verejnú finančnú podporu. Zavedenie právneho nároku na VSRD pre 4-ročné deti je naplánované na rok 2024 a pre 3-ročné deti na rok 2025. Najmenej 10 000 zamestnancov vo VSRD bude vyškolených v oblasti inkluzívneho vzdelávania a bude sa skúšobne zavádzať starostlivosť v ranom detstve pre deti do 3 rokov z MRK.*
- *Definícia konceptu špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb detí a žiakov a vypracovanie modelu nárokovateľných podporných opatrení vo výchove a vzdelávaní, vrátane systému ich financovania.*
- *Reforma systému poradenstva a prevencie a zabezpečenie systematického zberu dát v oblasti podpory duševného zdravia detí, žiakov a študentov.*
- *Implementácia nástrojov na prevenciu PUŠD a úprava F-odborov (vytvorenie systému včasného varovania PUŠD a podpory MaT pre žiakov ohrozených PUŠD, vrátane zmien legislatívnych ustanovení zameraných na rozšírenie možnosti dosiahnutia vyššieho stupňa vzdelania pre mladých ľudí bez ukončeného základného vzdelania, optimalizácie F-odborov v nadväznosti na potreby trhu práce a i.).*
- *Podpora desegregácie škôl (zavedenie definície segregácie do legislatívy, monitoring segregácie, metodická podpora a pilotné projekty v oblasti desegregácie, finančnú podporu zriaďovateľom na dopravu žiakov z MRK do škôl a i.).*
- *Kompenzačné opatrenia na zmiernenie dopadov pandémie vo vzdelávaní pre žiakov základných a stredných škôl.*

Okrem toho sú pre dosiahnutie pozitívnej zmeny naplánované zdroje pre kľúčové investície na dobudovanie školskej infraštruktúry, jej debarierizáciu a digitalizáciu škôl.

Uvedené reformy a s nimi spojené investície odzrkadľujú ciele **Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania (2018 – 2027)**, ktorého konkrétny cieľ pre regionálne školstvo „kvalitná výchova a vzdelávanie“ má za úlohu zabezpečiť výučbu smerujúcu tiež k efektívnej a cielenej prevencii prejavov rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu, extrémizmu a ostatných foriem intolerancie, s ktorou sa znevýhodnené deti z MRK často stretávajú.

Vzhľadom k uvedeným záväzkom MŠVVŠ SR riešiť na národnej úrovni problémy v predprimárnom vzdelávaní, desegráciu v školách a tiež podporu tútoringu, **je možné predpokladať vysokú kontinuitu a udržateľnosť výsledkov realizovaných intervencií ŠC 5.1.1 PO5.**

Avšak, napriek prebiehajúcej reforme vzdelávania rizikom zostáva absencia koncepčného plánovania konkrétnych inkluzívnych opatrení na školách a účinný dohľad nad ich adekvátnym plnením. Stále je vysoký podiel škôl, ktoré inkluzívne opatrenia nerealizujú vôbec, resp. ich realizujú iba formálne. **Popri reformných krokoch je preto dôležité neodkladne riešiť kopyiace sa praktické problémy udržateľnosti a plošného zavádzania inkluzívneho vzdelávania, na ktoré upozorňujú zainteresované osoby z praxe.** Časť týchto problémov uvádza nasledovný rámec:

Pohľad z praxe k udržateľnosti intervencií inkluzívneho vzdelávania

V rámci vyhodnotenia udržateľnosti intervencií ŠC 1.1.1 PO1 OP IZ⁷⁷ zameraných na inklúziu vo vzdelávaní, s obdobnými aktivitami k NP PRIM (napr. financovanie inkluzívnych tímov škôl, školenia personálu, metodické riadenie inklúzie) 10 z 10-tich hodnotiteľmi oslovených škôl deklarovalo jednoznačnú potrebu zachovať inkluzívne tímy a pozície asistentov učiteľa a pedagogických asistentov na školách minimálne v takom rozsahu, v akom pracovali v rámci podporných projektov (NP Škola otvorená všetkým, NP Pomáhajúce profesie v edukácii detí a žiakov a DOP V ZŠ úspešnejší).

Napriek tomu, že sa väčšina z nich pociťovala podporu zriaďovateľa v oblasti inkluzívneho vzdelávania (morálnu či finančnú), nepovažovali financovanie inkluzívnych tímov po ukončení projektov výlučne zo zdrojov zriaďovateľa za reálne.

Financovanie pozícií asistentov prostredníctvom nenormatívnych finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu prebieha prostredníctvom okresných úradov, pričom v roku 2020 bolo financovaných 3 109 z celkového počtu 8 701 požadovaných asistentov učiteľa, čo predstavovalo len 35,7 % mieru pokrytia požadovaných úväzkov.

Z podkladov sekcie financovania regionálneho školstva MŠVVaŠ SR jednoznačne vyplýva nárast prijatých žiadostí, a teda aj nárast počtu detí, ktoré na základe odporúčania odborných zamestnancov zariadení výchovného poradenstva a prevencie potrebujú takéhoto asistenta. Kým v roku 2010 ich bolo 6 027, v roku 2020 ich počet stúpol na 24 538. Táto situácia je primárne podmienená nárastom počtu žiakov so zdravotným znevýhodnením a ich zvýšeným podielom v populácii žiakov ZŠ a SŠ (v ZŠ nárast z 9,6 % v školskom roku 2009/2010 na 12 % v školskom roku 2018/2019, v SŠ nárast z 3,5 % v školskom roku 2009/2010 na 7,5 % v školskom roku 2018/2019)⁷⁸. Na danú situáciu majú vplyv viaceré faktory:

- zlepšujúca sa prenatálna, perinatálna a postnatálna starostlivosť o novorodencov, vďaka ktorej sa darí zachrániť vyšší počet detí ohrozených rizikovým vývinom;
- efektívnejšie nástroje diagnostiky, ktoré umožňujú zachytiť rôzne typy znevýhodnení;
- zvyšujúca sa inkluzívnosť vzdelávacieho systému, ktorá sa prejavuje vo vyšších počtoch detí a žiakov integrovaných do bežných tried základných a stredných škôl;
- zníženie počtu žiakov na jedného AU – prejavuje sa v posune z roly asistencie učiteľovi do poskytovania asistencie konkrétnemu žiakovi, čo následne zvyšuje nároky na ich počet v systéme (v roku 2010 predstavoval priemer počtu žiakov na jedného AU 5,7; v roku 2020 je to 2,8).

Ďalšou možnosťou financovania pozícií AU, ktorú oslovené školy využívali, bolo prostredníctvom miestnych Úradov práce, sociálnych vecí a rodiny. Viaceré školy v tomto prípade zdôraznili nevýhodu financovania iba počas deviatich mesiacov, čo prináša ťažkosti nielen z pohľadu plánovania, ale i kontinuity a vytvárania vzťahov s deťmi a žiakmi so ŠVVP.

Žiadna z oslovených škôl nevidela reálnu možnosť financovania inkluzívnych pozícií z vlastného rozpočtu a aktívne vyhľadávali nadväzujúce projekty pre tento účel. Koncept udržateľnosti však nevnímajú výlučne z pohľadu pracovných pozícií a miezd, ale i z pohľadu dotknutých detí a žiakov. Vo viacerých prípadoch boli školy schopné integrovať konkrétne dieťa so ŠVVP len vďaka zapojeniu sa do NP či DOP. Dlhodobú stratégiu však nemali vytvorenú a po skončení projektu tak hrozí preradenie daného žiaka do špeciálneho vzdelávacieho prúdu. Za daných okolností, keď dostupné dáta o náraste počtu detí a žiakov so ŠVVP, a tiež praktická skúsenosť všetkých oslovených respondentov (napríklad o náraste porúch učenia a správania) jednoznačne potvrdzujú tento trend vývoja, je daný deficit z pohľadu strategického prístupu škôl mimoriadne znepokojujúci.

Dotazníkový prieskum potvrdil, že **školy v prevažnej miere nemajú vytvorenú dlhodobú stratégiu na financovanie inkluzívnych tímov**, v prenesenom význame na integráciu detí a žiakov so ŠVVP (vrátane

⁷⁷ Hodnotenie inkluzívnych opatrení ŠC 1.1.1 PO1 Vzdelávanie OP IZ (ad hoc hodnotenie):

<https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/monitorovanie-hodnotenie/hodnotenia-op-iz/>

⁷⁸ Sekcia financovania regionálneho školstva MŠVVaŠ SR, 2020

z MRK). Hoci podľa výsledkov až 100 % respondentov (N=508) považovalo aktivity realizované prostredníctvom projektu za prospešné, len 8 % respondentov hodnotených NP a 24 % respondentov DOP uvažovalo o financovaní pozícií inkluzívneho tímu aj po skončení projektu. Jednoznačným dôvodom na nepokračovanie v týchto aktivitách uviedli respondenti nedostatok finančných prostriedkov.

Uvedené zistenia potvrdzujú, že udržateľnosť inkluzívnych opatrení na doposiaľ zapojených školách, najmä ich personálneho zabezpečenia, je bez včas poskytnutých projektových prostriedkov alebo rozšíreného systémového dofinancovania nereálna. Školy sa boria s neistotou financovania podporných pozícií v kontexte inkluzívneho vzdelávania, pričom sa naďalej spoliehajú na „neurčitú“ kombináciu financovania z prostriedkov ESF a zo štátneho rozpočtu. Tieto slabé stránky môžu negatívne vplývať na istotu a stabilizáciu zamestnancov škôl, prípadne ich ochotu ďalej sa vzdelávať.

Aj v ďalších relevantných oblastiach sú v POO naplánované kľúčové reformy, ktoré zasahujú ciele súčasných intervencií PO5 v oblasti dostupnosti zdravotnej starostlivosti (ŠC 5.1.3), a čiastočne v sociálnej oblasti (ŠC 5.1.2), čím je nateraz formálne garantovaná kontinuita riešených problémov a udržateľnosť dosiahnutých výsledkov, resp. ich úprava a rozšírenie na širší okruh prijímateľov. Kritickým v nasledujúcich rokoch bude kvalita a úspešnosť implementácie nižšie uvedených reforiem a schopnosť vyčerpať alokované finančné zdroje.

V rámci **komponentu POO „Moderná a dostupná zdravotná starostlivosť“** sú uvedené nasledovné reformy, ktoré sú obsahovo relevantné k hodnoteným intervenciám PO5 v oblasti zdravia a mali by priniesť zlepšenie dostupnosti zdravotnej starostlivosti aj pre znevýhodnené skupiny vrátane MRK:

- *Optimalizácia siete nemocníc,*
- *Optimalizácia siete akútnej zdravotnej starostlivosti,*
- *Nová definícia neodkladnej zdravotnej starostlivosti,*
- *Reforma poskytovania všeobecnej starostlivosti o dospelých, deti a dorast.*

Okrem toho sú pre dosiahnutie pozitívnej zmeny plánované kľúčové investície do novej siete nemocníc a podpora otvárania nových ambulancií primárnej starostlivosti v nedostatkových oblastiach.

V rámci komponentu POO **„Dostupná a kvalitná dlhodobá sociálno-zdravotná starostlivosť“** sú to najmä nasledovné reformy:

- *Reforma integrácie a financovania dlhodobej sociálnej a zdravotnej starostlivosti,*
- *Reforma posudkovej činnosti,*
- *Reforma dohľadu nad sociálnou starostlivosťou a zabezpečenie infraštruktúry pre jej implementáciu.*

Okrem toho sú pre dosiahnutie pozitívnej zmeny plánované kľúčové investície do rozšírenia kapacít komunitnej sociálnej starostlivosti, rozšírenia a obnovy kapacít následnej a ošetrovateľskej starostlivosti a naštartovanie procesu digitalizácie verejnej správy v oblasti poskytovania integrovanej dlhodobej starostlivosti.

V kontexte rozširovania kapacít zdravotno-sociálnej starostlivosti uvádza NRP SR 2022 vytvorenie detenčných zariadení, vybudovanie špecializovaných centier a posilnenie siete komunitnej starostlivosti. Zvýšiť dostupnosť a kvalitu služieb v oblasti duševného zdravia pomôže zlepšenie dostupnosti moderných vzdelávacích programov pre poskytovateľov tejto starostlivosti. V oblasti dlhodobej starostlivosti sa má klásť dôraz najmä na kvalitu, dostupnosť a koordináciu služieb. Pripravuje sa integrácia zdravotnej a dlhodobej sociálnej starostlivosti a zlepšený dohľad nad poskytovanými službami.

6 Zistenia a odporúčania

Zistenia	Odporúčania
<p>Implementácia pomoci prispela k dosahovaniu ŠC IP 5.1, pričom sú zaznamenané najmä krátkodobé okamžité dopady.</p> <p><u>Podrobnejšie zistenia ohľadom výsledkov a dopadov realizovaných intervencií sú uvedené v odpovediach za jednotlivé ŠC PO5.</u></p> <p>Na prejavenie sa dlhodobých dopadov, ktoré predpokladá teória zmeny, je potrebné dlhšie časové obdobie a pokračujúca komplexná podpora MRK.</p>	<p>Nástroje na podporu integrácie RK zaradené do nového P SK by mali byť na základe skúseností z PO5/PO6 predpripravené na začiatku obdobia tak, aby zohľadňovali väčšinu prioritných oblastí politik Stratégie 2030.</p> <p>Pri tvorbe nástrojov je potrebné zohľadniť zistené dôležité kauzálne súvislosti a špecifiká pozorované v rámci implementácie konkrétnych nástrojov PO5, aby pokračujúce a nové intervencie mohli dosahovať vyššiu účinnosť.</p>
<p>S ukončením prístupu OP LŽ formou oddelených paralelných intervencií do oblasti vzdelávania, sociálneho zabezpečenia a súvisiacej miestnej infraštruktúry pre MRK a zvyšok populácie, sa otvára možnosť o reálne komplexnejší prístup k integrácii MRK. Pre SR ide o novú situáciu, v ktorej vzniká potreba optimálneho „zlúčenia“ doterajších skúseností a výsledkov intervencií (PO1, PO4, PO5, PO6), za účelom potrebnej kontinuity a udržateľnosti získanej dobrej praxe z overených nástrojov pomoci MRK.</p>	<p>Pre úspešnosť transformácie získaných poznatkov a skúseností z implementácie PO5 (i PO6) bude v rámci posilneného prístupu k integrácii MRK kriticky dôležité minimalizovať odchod skúsených projektových manažérov a zapracovaného a vyškoleného personálu z početných aktuálne podporovaných pracovných pozícií (napr. inkluzívne tímy v MŠ, zamestnanci TSP, KS, asistenti prevencie zdravia a i.).</p>
<p>Zaznamenaná mnohostranná marginalizácia Rómov na Slovensku je štrukturálnym problémom, s koreňmi v súbore politických, historických, ekonomických a interetnických vzťahov. Je možné ju zmierňovať len dostatočne komplexnými riešeniami bez časového obmedzenia, až kým nedôjde k požadovanej zmene.</p> <p>Na urýchlenie pozitívnych dopadov je potrebné s najvyššou prioritou riešiť otázku nevhodných foriem bývania v MRK, ktoré podstatne znižuje účinnosť ostatných intervencií.</p> <p>V rámci posilnenia komplexnosti intervencií je prvoradá ich lepšie zacielenie na individuálne objektívne potreby a deficity v konkrétnych RK, ktoré sú často špecifické.</p>	<p>Kritickou súčasťou celkového úsilia o začlenenie MRK zostáva stimulácia nástrojov na znižovanie príjmovej chudoby a nevhodných foriem bývania obyvateľov MRK (kauzálna súvislosť s dlhodobou nefunkčným inkluzívnym vzdelávaním, nízkou zamestnateľnosťou a zamestnanosťou osôb z MRK).</p> <p>ÚSVRK ako SO a koordinačný orgán integrácie RK by mal posilniť nadrezortný participatívny prístup pri príprave a spúšťaní intervencií aj v rámci ostatných rezortov, osobitne v oblastiach, kde fungovali paralelné (zrkadlové NP), aby nové intervencie v dostatočnej miere zohľadňovali získané skúsenosti z PO5, s ohľadom na špecifiká MRK.</p> <p>V oblasti implementácie nástrojov je potrebné posilniť ľudské zdroje na regionálnu koordináciu intervencií, asistenciu a informovanosť pri spúšťaní a počas implementácie, ako aj na</p>

	<p>individualizovanú podporu samospráv v odôvodnených prípadoch.</p>
<p>V rámci zvyšovania komplexnosti podpory pre RK je potrebné rozšíriť územnú oprávnenosť podpory a overené nástroje PO5 i ďalšie plánovať pre všetky obce Atlasu RK.</p>	<p>Zachovať dôsledne participatívny prístup so zvýšenou účasťou autentických zástupcov RK na príprave a implementácii konkrétnych nástrojov pomoci. Tento je potrebné podľa možností rozšíriť z centrálnej úrovne aj na regionálnu a miestnu úroveň.</p>
<p>Na zefektívnenie generovania výsledkov a dopadov je potrebné vyvinúť zvýšené úsilie pre aktivizáciu samospráv, MVO a ostatných relevantných partnerov na regionálnej a najmä na miestnej úrovni.</p>	<p>Smerom k samosprávam odporúčame presadzovať konzistentný a dostatočne asertívny prístup v otázkach ich zainteresovanosti do riešení integrácie MRK, ktorá sa musí stať prierezovou témou v rámci širších väzieb na ich miestne investičné plány a príslušné regionálne rozvojové stratégie.</p> <p>Odporúčame zaviesť mentorované zapájanie samospráv do prípravy investičných plánov pre MRK.</p>
<p>Napriek akútnej potrebe (desaťtisíce nelegálnych obydľí v MRK) sa samosprávy do intervencií na vysporiadania pozemkov v rómskych osídleniach zapájajú nedostatočne. To má následne dopad na obmedzené investovanie do zlepšených foriem bývania v rámci PO6 a uprednostňovanie investícií v iných oblastiach.</p>	<p>V tejto oblasti odporúčame zväziť možnosti zavedenia podporných opatrení, napr. daňovo-odvodových a iných stimulov, resp. sankčného mechanizmu, v prípade dlhodobo odmietanej súčinnosti potrebnej pre úspešný priebeh intervencií v MRK.</p>
<p>Bez permanentne prítomnej spoločenskej diskusie o existujúcich štrukturálnych nerovnostiach vo vzťahu k MRK na Slovensku nedôjde napriek pokračujúcim podporám PO5/PO6 k zásadnejšej zmene v reprodukovanií negatívnych predsudkov a stereotypov o Rómoch.</p> <p>Pretrváva akútna potreba posilnenia celospoločenského boja proti akejkoľvek diskriminácii a predsudkom voči Rómom. Okrem toho, že rómskej populácii sťažujú život a vyčleňujú ju na okraj spoločnosti, obmedzujú tiež dosahovanie vyššej efektivity a úspešnosti väčšiny intervenčných nástrojov zameraných na integráciu RK.</p>	<p>Realizovať regionálne i celonárodné informačné a komunikačné kampane na boj proti diskriminácii Rómov, na podporu etnickej a kultúrnej rôznorodosti a proti šíreniu negatívnych predsudkov o Rómoch.</p> <p>Je žiadúce vytvoriť nástroje na zvýšenú publicitu a zviditeľňovanie týchto tém aj prostredníctvom MVO, škôl, cirkevných organizácií a miestnych farností, spolkov a OZ, ktoré majú vo svojej činnosti presah na uvedené témy a potenciál napomôcť scitliveniu spoločnosti k pretrvávajúcim a dlhodobo neriešeným problémom rómskej menšiny.</p> <p>Súčasťou informačných kampaní by malo byť poukázanie na odôvodnené konkrétne prínosy lepšieho integrovania miestnej RK pre komunitný život v obci/meste, resp. pre miestnu a regionálnu ekonomiku a pod.</p>

	<p>Venovať zvýšené úsilie pravidelnému prezentovaniu príkladov dobrej praxe z projektov integrácie RK.</p> <p>Verejné pôsobenie zamerané na podporu harmonického spolužitia a rovnakých príležitostí pre každého, zvýši pravdepodobnosť dosahovania lepších výsledkov ako doposiaľ.</p>
<p>Kontext problémov týkajúcich sa zamestnateľnosti a zamestnanosti príslušníkov rómskej menšiny je široký a ďaleko presahuje oblasti záberu intervencií PO5.</p> <p>Zároveň v rámci štatistických ukazovateľov zamestnanosti osôb z MRK na národnej i regionálnej úrovni nie sú dostupné dáta, ktorými by bolo možné kvantifikovať dopady na zamestnanosť. V dostupných ukazovateľoch zo štatistických zisťovaní sa premietajú výsledky a dopady všetkých intervencií podporujúcich zamestnateľnosť a zamestnávanie, vrátane osôb z MRK. Na podrobné porovnanie aktuálnej situácie osôb v MRK so stavom pred spustením intervencií nie sú k dispozícii porovnateľné časové rady údajov so spoľahlivým príznakom etnicity.</p>	<p>Na podporu zamestnateľnosti osôb z MRK je potrebné zvýšiť dostupnosť špecificky cieleňých komunitných služieb na aktiváciu nezamestnaných a individualizované podporné služby pre rómskych UoZ. V tomto smere by prospela vyššia úroveň šandardizácie činností KC v oblasti súčinnosti s regionálnymi ÚPSVaR.</p> <p>Vzhľadom k existujúcej diskriminácii na trhu práce odporúčame rozšíriť uplatnenie DVO na preferované zamestnávanie Rómov v rámci budúcich intervencií v MRK.</p> <p>Predpokladom zlepšenia v tejto oblasti je systematický zber dostatočne podrobných súborov dát o RK a MRK, ktoré umožnia lepšie kvantifikovať účinnosť a dopady budúcich intervencií.</p>

7 Prílohy

Príloha 1 – Nový strategický rámec EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov do roku 2030

Príloha 2 – Evaluačná matica hodnotenia (uvedená v samostatnom dokumente)

Príloha 3 – Prehľad zaznamenaných problémov pri realizácii NP a DOP PO5 OP ĽZ

Príloha 4 – Použité zdroje informácií

Príloha 4 – Použité zdroje informácií

- BELÁK, A. 2020. *Úrovně podmienok pre zdravie a zdravotné potreby vo vylúčených rómskych osídleniach na Slovensku.*
- CVTI SR. 2022. *Vývojové tendencie ukazovateľov MŠ, ZŠ a SŠ, trendová analýza 2000-2021.*
- EK. 2011. *Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020 (Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu z 5.4.2011).*
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A52011DC0173>
- EK. 2013. *Odporúčanie Rady z 9. decembra 2013 o účinných opatreniach na integráciu Rómov v členských štátoch (Ú. v. EÚ C 378/1).*
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013H1224\(01\)&from=en](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013H1224(01)&from=en)
- EK. 2021. *Akčný plán na realizáciu EPSP.*
https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_sk
- EK. 2020. *Únia rovnosti: strategický rámec EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov, COM(2020) 620 final.*
- EK. 2021. *Správa o hodnotení rámca EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov do roku 2020, COM(2018) 785 final.*
- EK. 2022. *Monitor vzdelávania a odbornej prípravy 2021.*
<https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor-2021/sk/>
- EK. 2019. *Monitorovacia správa občianskej spoločnosti o implementácii národnej stratégie integrácie Rómov na Slovensku.* <http://cvek.sk/monitorovacia-sprava-obcianskej-spolocnosti-o-implementacii-narodnej-strategie-integracie-romov-na-slovensku-zhodnotenie-pokroku-v-krucovych-oblastiach-strategie/>
- EURACTIV.sk. 2020. *Nepomáhajú ani milióny z eurofondov: Diskriminácia rómskych detí vo vzdelávaní nemizne.*
- FILIPOVÁ, M. 2020. *Naším cieľom je odstrániť segregáciu rómskych detí.* <https://www.minedu.sk/m-filipova-nasim-cielom-je-odstranit-segregaciju-romskych-deti/>
- FILIPOVÁ M. 2020. *Sme pripravení uskutočniť poznateľné zmeny v oblasti vzdelávania detí z MRK.*
<https://www.minedu.sk/m-filipova-sme-pripraveni-uskutocnit-poznatelne-zmeny-v-oblasti-vzdelavania-deti-z-marginalizovanych-romskych-komunit/>
- FRA. 2016. *EU MIDIS II – Druhý prieskum EÚ týkajúci sa menšín a diskriminácie – Rómovia.*
- FRA. 2018. *EU MIDIS II - Transition from education to employment of young Roma in nine EU Member States.*
- FRA. 2016. *Second European Union Minorities and Discrimination Survey. Roma Selected findings.*
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf
- HALL, R., DRÁĽ, P., FRIDRICHOVÁ, P., HAPALOVÁ, M., LUKÁČ, S., MIŠKOLCI, J. & VANČÍKOVÁ, K. 2019. *Analýza zistení o stave školstva na Slovensku: To dá rozum.* <https://analyza.todarozum.sk>
- IFP. 2018. *Inklúzia Rómov je celospoločenskou výzvou - Pohľad na výsledky Rómov na trhu práce a vo vzdelávaní cez administratívne dáta.*
- IFP. 2020. *Diskriminácia Rómov pri vstupe na trh práce.*

<https://www.iz.sk/download-files/sk/evs/diskriminacia-romov-na-trhu-prace>

ISA-ÚV SR. 2020. *Report on Productivity and Competitiveness of the SR.*

<https://www.vlada.gov.sk/institut-pre-strategie-a-analyzy-isa/>

KOVÁČOVÁ, L. 2020. *Postavenie rómskych žien na slovenskom trhu práce.*

KUBO, M. 2020. *Hĺbková analýza. Príčiny rozdielu celkového počtu účastníkov NP ZK 2A a počtu účastníkov vykázaných s kartou účastníka obdobie 2014 – 2020.*

MF SR. 2020. *Revízia výdavkov na skupiny ohrozené chudobou alebo sociálnym vylúčením.*

<https://www.mfsr.sk/sk/financie/hodnota-za-peniaze/revizia-vydavkov/ohrozene-skupiny/>

MF SR. 2021. *Plán obnovy a odolnosti SR.*

<https://www.mfsr.sk/sk/verejnost/plan-obnovy-odolnosti/>

MIRRI SR. 2022. *Partnerská dohoda SR na roky 2021 – 2027.*

<https://www.eurofondy.gov.sk/programove-obdobie-2021-27/dokumenty/index.html>

MPSVR SR. 2019. *Atlas rómskych komunít 2019.* <http://www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019>

MPSVR SR. 2021. *Hodnotenie nástrojov na podporu komplexného komunitného rozvoja v obciach s MRK, OP LZ.*

MPSVR SR. 2021. *Ad-hoc hodnotenie inkluzívnych opatrení ŠC 1.1.1 PO1 OP LZ.*

MPSVR SR. 2021. *Ad-hoc hodnotenie NP PRIM I a II. OP LZ.*

<https://www.employment.gov.sk/sk/esf/programove-obdobie-2014-2020/monitorovanie-hodnotenie/hodnotenia-op-lz/>

MŠVVŠ SR. 2021. *Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní do roku 2030.*

<https://www.minedu.sk/strategia-inkluzivneho-pristupu-vo-vychove-a-vzdelavani/>

MŠVVŠ SR. 2022. *Prvý akčný plán plnenia Stratégie inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní na roky 2022 – 2024.*

<https://www.minedu.sk/prvy-akcny-plan-plnenia-strategie-inkluzivneho-pristupu-vo-vychove-a-vzdelavani-na-roky-2022-2024/>

MV SR. 2021. *Stratégia rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030.*

<https://www.minv.sk/?strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030>

MV SR. 2012. *Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020.*

<https://www.minv.sk/?strategia-pre-integraciju-romov-do-roku-2020>

MV SR. 2019. *Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností v marginalizovaných rómskych komunitách v Slovenskej republike.* <https://www.minv.sk/?zber-a-analyza-dat>

MV SR-ÚSVRK. 2021. *Hodnotenie nástroja MOPS.*

<https://www.minv.sk/?publikacie-2>

OECD.2022. *Economic Surveys: SLOVAK REPUBLIC 2022.*

https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-slovak-republic_19990588

POLÁK, M. – PÁLENÍK, M. 2021. *Inklúzia Rómov v rámci zelenej ekonomiky na Slovensku - Príklady dobrej praxe.*

<https://www.iz.sk/download-files/sk/romovia/inkluzia-romov-v-ramci-zelenej-ekonomiky>

ŠILONOVÁ, V. - KLEIN, V. 2020. *Evalvácia diagnostiky a efektivity stimulácie detí MŠ NP PRIM I.*

ÚSVRK. 2022. *Príjmy a životné podmienky v MRK: Vybrané ukazovatele zo zisťovania EU SILC_MRK 2020.* https://www.romovia.vlada.gov.sk/eu-silc_mrk/?csrt=6658829972892534861

ÚSVRK. 2022. *Tematické zisťovanie zamerané na identifikovanie úspešných nástrojov inkluzívneho vzdelávania na rôznych stupňoch vzdelávania.*

ÚSVRK. 2022. *Tematické zisťovanie - Bariéry pri vstupe marginalizovaných Rómov na trh práce.*

<https://www.romovia.vlada.gov.sk/narodne-projekty/narodny-projekt-monitorovanie-a-hodnotenie-inkluzivnych-politik-a-ich-dopad-na-marginalizovane-romske-komunity-2016-2022/zber-a-analyza-dat/?csrt=6658829972892534861>

VOP SR. 2020. *Správa o činnosti verejného ochrancu práv za obdobie roka 2019.*

<https://vop.gov.sk/vyrocne-spravy/>

Zákon č. 415/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zdravé regióny. 2022. *Výročná správa organizácie Zdravé regióny za rok 2021.*

<https://www.zdraveregiony.eu/vyrocne-spravy/>